

Wayne Bartlett i Flavia Idriceanu

LEGENDE O KRVJ

Wayne Bartlett i Flavia Idriceanu

LEGENDE O KRVI

Posvećeno našim majkama, za svu ljubav i podršku koju su nam pružile u odlukama i kroz posljedice!

Sadržaj

Uvod	4
1. Porijeklo	6
2. Epidemija vampira	12
3. Razvoj mita	23
4. Put krvi	35
5. Krajolici magije	46
6. Vremena magije	56
7. Majka Priroda i svijet vampira	63
8. Vještica – lik koji nadopunjuje krv	72
9. Mag	82
10. Savez	90
11. Moć uma	99
12. Ljepotica i zvijer	109
13. Neumrli	116
Bibliografija	125

Uvod

Spomenete li Zapadnjacima Transilvaniju, većina će pomisliti na Brama Stokera i njegova mitskog grofa Drakulu. No, spomenete li Drakulu Rumunju iz Transilvanije, on će vjerojatno zauzeti obrambeni stav i zlovoljno slegnuti ramenima. Ovu knjigu potakle su te suprotne reakcije, koje pokazuju da je vampirizam složeniji fenomen nego što se obično misli. Knjiga spaja iskustvo Zapadnjaka, koji se cijeli život bavi poviješću, s iskustvom rumunjske filologinje i nastoji objasniti razne »odlike« koje sačinjavaju vampira. Tijekom istraživanja postalo nam je jasno da su vjerovanja iz kojih vampirizam crpi svoju snagu iznimno duboko ukorijenjena.

Odmah na početku treba reći da ovo nije samo »knjiga o vampirima« jer je tema previše složena da bi je se moglo izdvojiti kao potpuno zasebnu jedinicu u povijesti ideja. Vampiri su zanimljiv plod ljudskog uma, jer spajaju mit, legendu, povijest i književnost. U poglavljima koja slijede proučit ćemo teme zbog kojih je mit o vampirima tako dojmljiv i dugovječan. Strah od vampira prati ljude gotovo od pojave pisane riječi, a te prijeteće likove živih mrtvaca nalazimo i u najstarijim mitovima. Legenda se širila kroz vrijeme i prostor pa je Montague Summers, pisac i svećenik novijeg doba, vjerojatno izrazio mišljenje mnogih kada je, 1928. godine, zapisao da »u golemom i sjenovitom svijetu sablasti i demona ne postoji lik koji je toliko užasan, koji izaziva toliku stravu i gnušanje, ali je i prožet tako strašnim čarima, kao vampir. Sam po sebi, vampir nije niti sablast niti demon, no dijeli njihovu mračnu prirodu i posjeduje njihova tajanstvena i strašna svojstva«.¹

Vampir zastrašuje čak i u suvremenom svijetu. To užasno stvorenje, koje je plašilo drevne narode i prije nekoliko stotina godina sijalo paniku po selima Istočne Europe, u ovoj eri računala i svemirskih putovanja i dalje neočekivano djeluje na nas, iako sada u promijenjenom obliku. Mit se razvijao i danas koristi drugačija sredstva kako bi prizvao naše strahove. Mehanizmi straha nadjačali su tehnološki napredak.

Naš je svijet po mnogo čemu jednako opasan za nas kao što je bio i za naše pretke, a načela dobra i zla još djeluju na našu maštu. To objašnjava popularnost vampirskih filmova, od Buffy, ubojice vampira do Van Helsinga. Do određene smo mjere uhvaćeni u vrtlog vlastita uma, u kojem nas nepoznato i natprirodno još uvijek mogu prestraviti i očarati. Upravo je to u srcu neuništivosti mita o vampirima: granična crta između svijeta svakodnevice i zemlje u kojoj se vrzma »čitavo mnoštvo užasnih zamisli; sve su bile povezane sa smrću i vampirima; s krvlju, bolom i nevoljama«² vrlo je tanka, tanja no što bismo željeli.

Izmišljene priče doimaju nam se istinitima zbog strahova koje nosimo u sebi. Čovječanstvo je sklono vjerovanju da ovaj svijet dijelimo s dobrim i zlim duhovima, bajkovitim bićima i čudnim stvorenjima, koja nam ponekad pomažu, a ponekad prijete i osvećuju se. Stoljećima se vjerovalo da bolove i bolesti izazivaju zli duhovi koje prizivaju vještice i čarobnjaci, a ta vjerovanja, u nekim dijelovima svijeta, postoje još i danas. Strah od smrti i strah da će duše preminulih ostati »zarobljene« na zemlji, temeljni su uzrok pogrebnih obreda. Ukoliko se ti obredi nisu poštivali ili je nešto pošlo po zlu, mrtvi nisu mogli pronaći počinak, nego su se vraćali da kazne žive. U pravom je trenutku, ili uz ispravnu lozinku, granicu između života i onog svijeta bilo lako prijeći.

Možda to objašnjava zašto su naši pretci događaje s prirodnim uzrokom tumačili kao uplitanje duhova u naš svijet. Sporadično izbijanje aktivnosti »vampira« koji su u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću terorizirali naselja, vjerojatno je posljedica kuge ili drugih prirodnih

¹ Summers, str. ???.

² Bram Stoker, Drakula, prev. Damir Žugec, Stanek, Varaždin, 1999., str. 287.

pojava. No, nema sumnje da su ljudi, koji su doživjeli ono što je izgledalo kao natprirodna epidemija te osjetili prijetnju, iskreno vjerovali da ih je posjetila neka zlonamjerna i opaka sila. U razvoju slike vampira važnu su ulogu odigrale glasine, a pokretao ih je mentalitet sličan onome koji je u nešto ranije doba doveo do suđenja vješticama. Kad je prije pola tisućljeća netko optužio susjedu da je vještica, nedostatak dokaza ne bi spriječio smaknuće optužene nesretnice. Povijesna činjenica vrlo lako može izgubiti svoj prvobitni oblik jer ga tumačenja, razrade i obične pogreške iskrivljavaju sve dok ne postane nejasan odraz stvarnosti. Kuga, koja je desetkovala istočnoeuropska sela tijekom velikih »vampirskih epidemija«, bila je i te kako stvarna, no natprirodna objašnjenja njenih uzroka više nam se ne čine uvjerljivima. Vampirizam je mješavina mnoštva različitih motiva i simbola. Cesto se dvjema glavnim značajkama te pojave smatraju veza s krvlju i stanje »neumrlosti«, no kada bismo je pokušali opisati samo pomoću njih, zanemarili bismo brojne druge osobine koje objašnjavaju njenu moć nad maštom. Nadalje, vampirizam je povezan s toliko drugih natprirodnih oblika da ga nije moguće sagledati sama za sebe. Ovi su koncepti drevni i stoga imaju vlastitu i zasebnu povijest. Ipak, u svojoj raznolikosti postoje zajednički elementi koji sežu dublje u prošlost nego što se na prvi pogled čini. Mnogo slika se ponavlja i lako ih prepoznajemo u Coppolinom filmu o Drakuli, u najstarijim mitovima, u optužbama vještrice na stratištu i jezivim legendama koje se stoljećima pripovijedaju za olujnih noći.

Vampirizam je također mješavina povijesnih zapisa, legendi i književnosti. Ponekad je teško odrediti gdje završava jedno a počinje drugo, jer su granice između njih nejasne, što je čest slučaj s povijesnim osobama o kojima kruže razne priče. Primjer značajan za vampire jest čovjek po kome je grof Drakula dobio ime, srednjovjekovni vladar poznat kao Vlad Tepeš ili Vlad Nabijač. Kao povijesni lik, bio je i ostao junak svoje domovine, ali u očima mnogih ljudi pogrešno je povezan s vampirom. Tko je bio »pravi« Drakula – ratnik koji se junački odupirao Turcima ili transilvanijski grof Brama Stokera?

Ovdje počinje naša knjiga. Ona proučava mehanizme u pozadini tih slavni priča i povijesnih zapisa o krvi, istražuje njihov razvoj u mitologiji, legendama i književnosti te njihov učinak na povijest i maštu. O temi vampirizma napisana je gomila knjiga i neprestano se, velikom brzinom, snimaju novi filmovi. Kako smo ograničeni prostorom, razmotrit ćemo reprezentativan uzorak knjiga i filmova. Nastojali smo odrediti književnu jezgru pomoću koje ćemo prikazati ključne teme koje, objedinjene, fenomenu vampira daju toliku snagu. Teme su brojne i povezane s raznim okultnim područjima, primjerice, čaranjem i čarobnjaštvom. Ponekad će nas odvesti i u drugom smjeru, između ostalog, prema povezanosti vampira i životinja poput šišmiša i vukova. Čak su i krajolici vampirskih priča često odabrani tako da dojam bude jači.

Teme ćemo analizirati i pratiti njihov razvoj kroz stoljeća. Proučit ćemo osobine koje priče o vampirima čine tako strašnima. Naša će nas potraga odvesti duboko u mračne šume, u srednjovjekovno selo, u utočište crkve i na groblje, ili, na metli, do vještičjeg kola i napuštenih seoskih imanja. Pratit ćemo noćne životinje – vuka, šišmiša i mačku; zavirit ćemo u vještičji kotao i čarobnjakove knjige. Vidjet ćemo kako su mračne legende prerasle u još mračniju povijest, otkrivat ćemo romane, kratke priče i filmove te istražiti uzroke njihova uspjeha ili neuspjeha. Na svom ćemo putu otkriti kombinaciju slika, od kojih svaka dodiruje drugu žicu naše osjetljivosti. Strah, znatiželja, prkošenje pravilima, sve to obuzima našu maštu.

Autori žele zahvaliti izdavačkoj kući HarperCollins Ltd na pravu za korištenje izvadaka iz knjiga *The Fellowship of the Ring* (Prstenova družina), © 1954 J. R. R. Tolkien (str. 70); *The Two Towers* (Dvije kule), © 1954 J. R. R. Tolkien (str. 73, 93); *The Return of the King* (Povratak kralja), © 1955 J. R. R. Tolkien (str. 163-4, 182).

Porijeklo

Zamislite kako je duboka provalija između života i smrti; moja moć može preko nje sagraditi most, ali nikako ne može ispuniti taj jezivi procjep.

Johann Ludwig Tleck, *Wake Not the Dead!*

Poput svih plodova mašte, vampir ima mnogo oblika i svaki odražava običaje, vjerovanja i strahove pojedine kulture. Teško je dati samo jednu definiciju vampira, jer je nemoguće sve aspekte, koji se razlikuju od jedne pojave do druge, sažeti u nekoliko riječi. Jedna definicija glavnih osobina vampira glasi: »Mrtva osoba za koju se vjeruje da noću izlazi iz groba i pije krv živih ljudi« (Penguin English Dictionary). U ovoj su definiciji sadržana dva klasična elementa koja smo već natuknuli: mrtvačka vanjština sa sposobnošću povratka u neku vrstu života, te glad za krvlju. Isti rječnik nudi i drugi opis, koji se može sagledati više u »političkom« smislu: »Osoba koja živi od zlostavljanja i iskorištavanja drugih.« I ova je definicija točna jer vampiri preživljavaju iskorištavajući žrtve kao izvor krvi: značenje riječi se proširilo i može se primijeniti na bilo koga tko iskorištava druge. Ipak, pokazat ćemo da nijedna od ove dvije definicije ne daje cjelovitu sliku. Vampir je »povratnik«, biće koje dolazi s one strane groba i satire živote kako bi nastavilo svoje ukleto i neprirodno postojanje. Osim potrebe za krvlju i stanja »neumrlosti« (što znači da nije niti mrtav, niti živ, već kao u duhovnoj »ničijoj zemlji«), vampir ima i druge osobine koje trebamo razmotriti, poput čarobnjačkih svojstava, seksualnosti i povezanosti s prirodom. Naša definicija naglašava da treba razlikovati »vampira« i »duha«. Na neki su način obojica neumrla pa veza između njih postoji, no prema našoj se definiciji duh vraća u spiritističkom, bestjelesnom obliku, dok je prisutnost vampira vrlo stvarna i tjelesna, u svakom pogledu od krvi i mesa, dakako, tuđe krvi. Danas, kada gledamo Buffy, ubojicu vampira, možda nam je teško shvatiti fenomen vampira doslovno, no naši su ga preci tako shvaćali. U mnogim zajednicama vampiri nisu bili mitološki izlet mašte, nego stvarnost. Vladari, od Karla Velikog do vlaških knezova devetnaestog stoljeća, smatrali su nužnim zabraniti podanicima da zakon uzimaju u svoje ruke, jer je strah od vampira tjerao narod da mrtva tijela probada kolcima ili spaljuje. Zapisi o vampirima postoje od samog početka pisane povijesti.

U prošlosti je vampir bio prihvaćen kao stvarno biće, no važno je i da je bio posvuda prisutan. Činjenica da se ovaj mit razvio u različitim dijelovima svijeta, u mnogim međusobno nepovezanim kulturama, te njegovo drevno porijeklo, ukazuju na to da su strahovi izazvani njegovom pojavom duboko ukorijenjeni u ljudskoj psihi. Bilo bi zamorno navoditi sve dijelove svijeta u kojima se vampir pojavio u ovom ili onom obliku pa su sljedeći primjeri samo uzorci iz mnogo veće zbirke.

Transilvanija je nekoć bila »klasično« vampirsko mjesto, uglavnom zahvaljujući Bramu Stokeru, no činjenica je da upravo otamo potječu mnogi slučajevi vampirskog djelovanja. Stoker je mogao odabrati neko od brojnih slikovitih mjesta mnogo bližih njegovoj domovini Irskoj.³ Osobito je zanimljiva priča iz mjesta s izvanrednim imenom Slaughtaverty u irskoj pokrajini Derry. To je legenda o klanskom vodi po imenu Abhartach, poznatom po okrutnosti. Kada je poginuo u bitki, prema običaju je bio pokopan uspravno. Međutim, to nije bilo

³ Ovu temu su razradili Haining i Tremayne u knjizi *The Undead*. Engl, slaughter = pokolj, avert = odvratiti, spriječiti (nap. prev.)

dovoljno da ga zadrži u grobu i pojavio se dan nakon pokopa, tražeći svježu krv da se nahrani. Ponovo su ga ubili i pokopali. Kada se još jednom vratio, mjesni je druid savjetovao da ga ubiju mačem od tisovine i pokopaju glavom prema dolje. Tako je i učinjeno. U zemlju iznad tijela zakopali su grančice planinskog jasena, a na sam vrh navalili stijenu kako ne bi opet pobjegao. Tako je zli voda zauvijek zatočen u svojem grobu.

Druga priča, iz pokrajine Antrim, varijacija je na temu fatalne žene. Prema priči, prekrasna žena postaje vampirica i iz tog se poluživota može izbaviti jedino ako je zamijeni druga žena. Legende iz Waterforda govore o čarobnicama koje privlače neoprezne mladiće i sišu im životnu snagu. Spomenute predaje sadrže nekoliko elemenata uobičajenih kod vampira: povratak nekoga tko se činio mrtav, ovisnost o krvi, zavođenje neopreznih i potragu za lijekom protiv povratnika, isprva neuspješnu, sve dok uznemirujući niz pokušaja i pogrešaka ne dovede do rješenja (iako nije uvijek tako).⁴

Vampiri, krvožedna stvorenja ustala iz groba, tumarali su čitavom Europom. Bili su naročito strašni jer su predstavljali rođenje zla unutar same zajednice i užasan prekid normalnog svakidašnjeg života. Vampir obično nastaje preobrazbom u kojoj nevini postaju pokvareni: obična nezgoda ili kršenje neke društvene ili moralne zabrane mogli su osloboditi paklene sile. Razlozi pretvaranja u takvo biće razlikovali su se ovisno o području i odražavali su kulturne posebnosti svakog kraja. U Hrvatskoj, uzrok je bilo rodoskvruće (neumrli je ovdje imao naziv pijavica), a tako je bilo i u Srbiji (vlkoslak, mulo ili dham-pir). U Rumunjskoj su strigoii ili moroiul postajala nezakonita djeca roditelja koji su sami rođeni izvan braka. U Makedoniji je vampir bio poznat kao vrykolakas, a nastao bi kršenjem raznih zabrana, primjerice, kada bi umrlo nekršteno dijete ili se pogrebni obredi ne bi dužno poštivali. U Srbiji i Rusiji vampirima su mogli postati i vukodlaci. To je čudovište moglo nastati i okultnim djelovanjem: u Portugalu je uzrok bilo vještije čaranje, dok je Rusija imala svoja objašnjenja.

Kako su uzroci nastajanja vampira bili različiti, bili su potrebni i različiti načini njihova uništavanja, već prema iskustvu i običajima pojedinog kraja. Možda zbog toga u književnosti ima toliko različitih načina ubijanja vampira. Naravno, klasična metoda je probadanje srca kolcem, no vjerojatno je svima, pri prvom čitanju Drakule, bilo iznenađenje što je grof stradao na drugačiji način: uboden je nožem u srce i prerezan mu je grkljan. Ta se metoda koristi u Albaniji, Rusiji (gdje ubojica vampira mora biti hrabar i hladnokrvan, jer ako udari više nego jednom, vampir će se vratiti u život) i Rumunjskoj. Druga česta metoda je odrubljivanje glave, a primjenjuje se u Bavarskoj, Hrvatskoj (gdje glavu treba staviti između nogu), Grčkoj i na Kreti (gdje je treba skuhati u octu).

Zabijanje čavla u glavu, vrat ili pupak također su učinkovite metode uništavanja vampira. Koriste se u Makedoniji, Mađarskoj i Srbiji i alternativna su metoda u Rumunjskoj. U Poljskoj (gdje se smatralo da će dijete rođeno sa zubima postati vampir), taj se stvor pokapao licem prema dolje, kako bi ga se zbunilo i navelo da provede vječnost kopajući u krivom smjeru! Međutim, kada bi se mrtvi ipak vratili kao vampiri, trebalo ih je uništiti u ljesovima. Krv bi se potom ispekla u kruhu, koji bi pojela živa ljudska bića. Bio je to savršen način zaštite od budućih napada. U Irskoj (gdje krv živih dolazi sisati deargdul), na vampirov grob slagala se velika hrpa kamenja.

Ove smo razlike naveli kako bismo pokazali da, ovisno o području, ima mnogo inačica europskog vampirizma. No, široke općenite značajke vampirskog fenomena ipak postoje; primjer je činjenica da je vampir »neumrlo« biće i da treba ljudsku krv. Osim toga, unutar pojedinih područja ima dovoljno sličnosti da je, unatoč različitim običajima vezanima uz vampire, moguće pretpostaviti zajedničko mitološko porijeklo, pogotovo u dijelovima Istočne Europe.

⁴ Za druge primjere: Haining i Tremayne, *ibid.*, 5. poglavlje

Vampirsko je područje mnogo veće od Europe. Primjerice, u Africi, u Gani i Togu, postoji adze, koji poprima lik krijesnice i živi od krvi, palmina ulja i kokosova mlijeka. Pogotovo ga privlače djeca. U Gani postoji i drugi oblik vampira, poznat kao obayifo. On također voli malu djecu, a može naškoditi i usjevima. S Madagaskara dolazi ramanga, koji pije prolivenu krv.

Azija također ima svoje inačice. Neobično velik broj vrsta vampira nalazimo u Indiji.⁵ Primjerice, bhuta, koji se obično nalazi na groblju, ili brahmaparush, koji je posebno jeziv jer žrtvama popije krv kroz lubanju i zatim pojede mozak. Gayal je također zanimljiv jer nastaje kada se pogrebni obredi ne izvrše kako treba, a to je česta tema i u europskim predajama.

Vampiri postoje i u Kini (kuang-shi), Japanu (kasha) i na Filipinima, gdje asioang živi od krvi, po mogućnosti dječje. S istih otoka dolazi danag, koji ima zanimljivu priču. Nekada je danag bio čovjekov saveznik, no jednog je dana radio sa ženom koja je porezala prst. Danag joj je posisao krv iz rane i toliko se oduševio novim okusom da joj je isisao cijelo tijelo.

Vampira ima i u Novom svijetu. Lobishomen potječe iz Brazila. On ne ubija žrtve, nego povremeno uzima manje količine krvi. To ima zanimljive nuspojave, jer ukoliko je žrtva žena, pojača joj se seksualni nagon. U Meksiku djeluju vještice-vampiri (tlaciques), kao uobičajena mješavina crne magije i senzualnosti. Čak i Australija ima svoju inačicu, talamaur. To je živi vampir koji izvlači ostatak životne snage zarobljene u tijelu nedavno preminule osobe (ovdje je zanimljiv primjer zamjene uloga).

Povijesni zapisi u kojima se spominju vampiri sežu do samih početaka pisane riječi. U asirskoj i babilonskoj mitologiji trećeg tisućljeća prije Krista spominje se ekimmu. To je stvorenje zapravo bilo duša preminula čovjeka koji nije mogao pronaći mir. Postojalo je više načina da se pojavi ekimmu. Dva su načina slična onima kojima se obično objašnjava postanak duhova: neuzvraćena ljubav, i nasilna ili preuranjena smrt. Treća je metoda, s obzirom na kasnije predaje o vampirima, posebno važna: smatralo se da vampira mogu stvoriti neispravno provedeni pogrebni obredi. Iz istog razdoblja potječe i prvi pisani zapis o vampiru – spominje ga se na pečatu jednog cilindra iz drevnog Babilona.

Strašan babilonski ženski demon labartu bio je posebno jeziv. To se pakleno stvorenje hranilo ljudskom i životinjskom krvlju, no najviše je voljelo crpiti životnu snagu male djece. Molilo bi majke da joj prepuste dojenčad na čuvanje, hineći da ih želi dojiti, no umjesto toga, popilo bi im krv. Jedan od načina da se riješi demonice bio je kamen ittahir, koji je ujedno štiti od spontanog pobačaja. Ovdje nalazimo dvostruku metaforu: demonsko iskorištava nevine i krši tuđe povjerenje. Tema dvostruke prevare migrirala je i možemo je naći u židovskoj kulturi. Ovdje estrie, također demonica koja uzima ljudski oblik, živi među ljudima i hrani se njihovom krvlju kako bi preživjela. I ona najviše voli krv dojenčadi.

U prvom tisućljeću prije Krista vampiri su pronašli put u grčki, a kasnije i u rimski, panteon čudovišta. Grci su ih nazivali lamiae, a Rimljani lamiae, striges ili mormos.⁶ Striges su bile mješavina vještica i vampira i mogle su se preobraziti u vrane, koje su pile ljudsku krv.

Mormos su služili Hekatu, božicu vještica. Horacije je pisao o vampirima i naveo da jedu djecu (ova se optužba često iznosila protiv skupina koje su kršile društvene konvencije, pa tako i protiv prvih kršćana, Zidova i vještica) ili piju njihovu krv. Primijetimo da je nasilje nad nevinima (i nevinošću) već postalo ključan sastojak predodžbe vampira. Ovidije je zapisao da ovi demoni mogu poprimiti oblik ptica grabljivica (promjena oblića također je drevna osobina vampira) koje jedu djecu i piju im krv.

Lamiae su sijale stravu u Grčkoj. Ta su bića navodno zavodila neoprezne mladiće. Pojavljivala su se u obličju prekrasnih i pohotnih djevojaka (lamiae su nesumnjive

⁵ Nekadašnja mrežna stranica The A Z of vampires (www.vampireaz.com) navela je devet različitih vrsta indijskih vampira

⁶ Te su riječi sačuvane u rumunjskom kao strigoi odnosno moroi: prvi je duh, a drugi vampir.

prethodnice današnjih fatalnih žena i njihova nadimka »vamp«), no privlačnost im je zasigurno narušavala nezgodna navika da si vade oči. Prema nekim navodima, to je biće bliski rođak poznatije Gorgone.⁷ Jedna priča, koju navodi Filostrat u Apolonijevu životu, zvuči kao iz pera Brama Stokera. Iznimno naočit mladić po imenu Menip Licije zaljubio se u egzotičnu djevojku, »zgodnu i krajnje sramežljivu«. Apolonije je, kao davni prethodnik profesora van Helsinga, odmah prozreo njenu varku i upozorio Menipa da je vampirica. Na kraju, ona sve priznaje Apoloniju i kaže da je točila Menipa kako bi ga pojela te da »ima naviku hraniti se mladim i lijepim tijelima, jer njihova je krv tako čista i jaka«. Ta drevna predaja o vampirima ostavila je dubok dojam na čitatelje svih doba, te nadahnula Keatsovu pjesmu 'Lamija'.

John Keats (1795. – 1821.) pisao je dva tisućljeća nakon Apolonijeve priče o biću koje se naziva lamia, što pokazuje kako su drevne predaje imale veliku moć i nadahnjivale pisce u doba književne gotike, koji su žedali za uzbudljivim i strašnim pričama iz klasičnih vremena. U pjesmi, Keats opisuje da je Lamija bila žena čarolijom pretvorena u zmiju. U zamjenu za njezinu pomoć, Hermes pristaje ponovo je preobraziti u ženu (ovo je primjer preobrazbe, tj. mogućnosti promjene iz životinjskog u ljudski oblik i obratno: tom ćemo se fenomenu vratiti kasnije). Ona upoznaje i zavodi Licija, te se oni vjenčavaju. Međutim, u prvoj se bračnoj noći Lamija ponovo pretvara u zmiju. Sljedećeg jutra: Licijeve ruke ostaše bez slasti, Tijelo bez života, otkad noć se spusti. Prijatelji došli, našli ga gdje leži, Ni bila ni daha od sebe ne pusti. Vjenčanim odijelom pokrili su truplo.

Keatsova pjesma pokazuje kako je pogibeljno prelaziti granice, u ovom slučaju, između demona i ljudi. Lamija je demon, a zmija je u kršćanstvu oduvijek predstavljala vruga. U drevna vremena zmija nije nužno značila zlo, već je često povezivana s čarobnim moćima (primjerice, Grci su zmije povezivali s medicinom, a Zidovi su u pustinji podigli brončanu zmiju kako bi ih ozdravila).⁸

Zadržimo se načas na nekim osobinama vampira iz Filostratove priče jer nagovještavaju značajke budućih primjera tog žanra. Kao prvo, Lamija je strankinja, neznanka, lik koji je u mnogim razdobljima izazivao sumnju. Njena je ljepota osobina mnogih klasičnih književnih vampira, ona nije samo natprirodno biće, već i zavodnica. Spomenimo i povezanost mladosti, čistoće i snage. Čistoća ukazuje na oduzimanje nevinosti, dok spona mladosti i snage ukazuje na iscjediteljsku moć mlade krvi. Krv ima svojstvo prenosivosti: ako je pije, vampirica će zadržati živahnost i ljepotu (Licije je naočit mladić, pa se podrazumijeva da će joj njegova životna snaga podariti i snagu i ljepotu).

Odiseja izravno spominje moć krvi. U limbu, koji leži između zemlje živih i podzemnog svijeta (simboličko mjesto prijelaza koje nije na ovom ni na onom svijetu – položaj koji odgovara položaju vampira), Odisej susreće duhove umrlih. Međutim, duhovi ne mogu govoriti; nemaju krvi, a time niti životnu silu koja im daje moć govora. Stoga Odisej, da bi mogao razgovarati s njima, kopa rupu i ispunjava je krvlju ovaca. Jedan od duhova, Tirezija iz Tebe, daje Odiseju željene podatke, te mu kaže da duhovima u limbu – neumrlima koji su zarobljeni između dva svijeta – krv vraća barem dio osobina živih ljudi.

Spomenimo još rimsku priču, koju je napisao Flegon iz Tralesa. Prema priči, djevojka Filinija umrla je, no nije htjela pustiti ljubavnika i više se puta vraćala kako bi s njime provela noć. No, netko ju je vidio. Želeći osobno provjeriti istinitost tih strašnih priča, roditelji »neumrle« djevojke dočekali su kćer i suočili se s njome. Čim ih je ugledala, pala je mrtva po drugi put. Kada je otvoren njen lijes, pokazalo se da je prazan; unutra je bio samo prsten koji joj je prigodom nedavna posjeta poklonio ljubavnik Mahat. Vlast je zapovjedila da joj se tijelo spali na lomači izvan gradskih zidina, što je i učinjeno, a taj je običaj opstao još tisuću petsto godina kasnije. Noćni su posjeti prestali.

⁷ Summers, str. 8

⁸ Knjiga Brojeva 21,8.

Pojavom kršćanstva, strahovi od vampirskih predaja nisu se utišali. Dapače, pojačala ih je važnost koju kršćanska teologija pridaje krvi. Priče o vampirima nastavile su se u srednjem vijeku. Legende su se proširile cijelom Europom, a u Britaniji je William iz Newburgha između 1196. i 1198. godine zabilježio nekoliko zanimljivih slučajeva vampirizma.⁹ Montague Summers, pisac s početka dvadesetog stoljeća koji je, kao bivši svećenik specijaliziran za okultizam, dospio na zao glas, napisao je nekoliko opsežnih knjiga o vampirizmu i okultizmu, kao što su *The Vampire, His Kith and Kin* (Vampir i njegovi srodnici) (1928.) i *The Vampire in Lore and Legend* (Vampir u predaji i legendi) (1929.). U svom se radu oslanjao na Newburghove opise koji možda ne sadrže sve značajke vampirizma, no dijele neke osobine s kasnijim pojavama tog stvora.

Newburgh piše o gospodar Alnwicku, koji je živio na granici Engleske i Škotske. Taj je čovjek vodio pokvaren život i Vrag se pobrinuo da u grobu ne nađe spokoja. Newburgh dočarava pravu noćnu moru. U noćnim bi se satima mrtvi gospodar vraćao u grad i lutao ulicama. Njegovo prisustvo razbjesnilo bi gradske pse, koji bi zavijali dok bi prolazio pokraj njih. Ipak, priča u jednoj ključnoj stvari odstupa od uobičajenog književnog vampira: tijelo nije ostalo netaknuto, već se raspadalo. Sljedeći opis izgleda kao da je preuzet iz Poeove Krabulje crvene smrti: Zrak se zagadio i vonjao je dok je to odvratno, trulo tijelo lutalo zemljom. Izbila je strašna zaraza i gotovo je svaka kuća izgubila nekoga. Grad koji je još nedavno bio gusto naseljen, sada je bio gotovo pust, jer su oni koji su preživjeli bolest i strahote napada, žurno umakli u druge krajeve spašavajući goli život.¹⁰

Prestravljeni tim jezivim stvorenjem, građani su odlučili uzeti stvar u svoje ruke. Unatoč strahovima, otputili su se na groblje i iskopali gospodarovo tijelo. Očekivali su da će morati mnogo kopati, no vrlo su se iznenadili i uzburili kad su ustanovili da je njegovo truplo odmah ispod površine, »nateklo i napuhano, užasno gojazno, zajapurena i natečena lica, s golemim crvenim napuhanim obrazima. Plahta kojom je bio omotan bila je prljava i razderana«. Svjetina je bila toliko razjarena da strah nije ni osjetila. Jedan je čovjek udario truplo oštrim krampom i u tom trenutku priča poprima klasične vampirske motive: iz tijela je »odmah briznuo mlaz tople crvene krvi«. Građani su izvukli tijelo iz plitkog groba i podigli veliku lomaču. Vatra je progutala truplo, a zaraza je odmah prestala.

To je izniman zapis, jer najavljuje predaje o vampirima koje su nastajale i širile se u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću u zajednicama pogođenima vampirizmom.¹¹ Primjerice, stanje tijela gospara Almvicka nevjerojatno odgovara kasnijim navodima iz »stvarnog života« – time mislimo na priče iz povijesnih zapisa, ne iz književnosti – pogotovo napuhnuto tijelo i obrazi. Razderana plahta pokazuje da stvorenje nije mirno počivalo u grobu. Nadalje, i posljedice jezivog posjeta nalikuju onima iz kasnijih povijesnih izvora. Naime, u njima se često ne spominje sisanje krvi, već osjećaj gušenja i drugi simptomi koji jako podsjećaju na izbijanje zaraze.

Newburghova najjezivija priča je ona o povratniku škotske opatije Melrose. Govori o svećeniku koji je za života pokazivao vrlo svjetovnu ljubav prema lovu. Poslije smrti se vraćao do opatije, no nije mogao prijeći njezine posvećene granice. Stoga se, strašno zavijajući, namjerio na prebivalište žene koju je poznao za života. Ona je zatražila pomoć od opatije i dva su redovnika preuzela uznemirujuću dužnost motrenja njegova groba. Na nesreću, kada je svećenik ponovno ustao, jedan od stražara bio je zaspao. Drugi ga je uspio odbiti sjekirom i otjerati natrag do groba, i kada se stvor približio grobu, zemlja se otvorila i progutala ga. Otkopali su grob i ustanovili da mrtvo tijelo ima veliku svježu ranu, od udaraca budnog redovnika, te da je grob pun crne krvi. Izvadili su truplo, odnijeli ga izvan opatijskog zemljišta i spalili. »Neumrlj« svećenik više se nije pojavljivao.

⁹ *Historia rerum Anglicorum*, V. knjiga

¹⁰ Newburghovi su zapisi u cijelosti navedeni u: Summers, str. 80-8

¹¹ Vidi 2. poglavlje.

Ova priča upoznaje nas s nekoliko elemenata koji se mogu naći u kasnijim oblicima vampira. Kao prvo, u pitanju je čovjek koji tvrdi da je svet, no zapravo nije tako, i stoga je njegov grijeh još veći. Uveden je i poseban kršćanski element: moć opatije, neprobojnog štita protiv zlih sila, i simbola dobra, kojem mrtvi svećenik ne može pristupiti. Tu je i rana na tijelu, koja je važna jer pokazuje da nije u pitanju duh koji se diže iz groba, već tjelesno uskrsnuće o kojem svjedoče krv i rana, kao u nekoj grotesknoj parodiji kršćanskog uskrsnuća.

Kako je vrijeme prolazilo, mnogi su pisci postali priznati stručnjaci za vampire. Prvi koji je ostavio znatan trag bio je Louis Lavater, pisac i protestantski teolog iz šesnaestog stoljeća. Napisao je tada klasičnu studiju o tom stvorenju. Godine 1572. prevedena je na engleski jezik i izdana kao knjiga pod naslovom *Of Ghosts and Spirits Walking by Night* (O sablastima i duhovima koji hodaju noću). Lavater je smatrao da su neki ljudi preosjetljivi na iznenadne pokrete u mraku, na »stvari koje se kreću kroz noć«. Takvi će ljudi čak i prirodne događaje protumačiti kao djelovanje natprirodnoga. Naveo je da ti ljudi vjeruju kako su vampiri »duše mrtvacu koje traže pomoć od živih, u želji da se izbave iz bolnih muka čistilišta«. Smatrao je da griješe i da vampiri nisu duše mrtvacu nego »dobri ili zli anđeli, ili možda neko tajno i skriveno Božje djelovanje«.

Takvi su stavovi u velikoj mjeri odgovarali mentalitetu kasnog srednjeg vijeka, u kojem se božansko djelovanje smatralo dijelom svakidašnjice. Bog je sudjelovao u svemu i vampirizam se mogao tumačiti kao božanska presuda i kazna za grijehe. Lavater je, međutim, ustvrdio da su mnogi slučajevi natprirodnih događaja zapravo prijevare u kojima se ljudi odijevaju kao vragovi ili se ogrću bijelim plahtama da uplaše susjede. Nije nimalo sumnjao tko stoji iza tih neslanih šala: mladići koji previše popiju u gostionici i popuste nagovorima »kurva i svodnika«.

Sumnjivi su mu bili i odmetnuti svećenici, što iz usta protestantskog teologa tog doba ne zvuče čudno. Takva i slična objašnjenja vampirizma često su se koristila tijekom idućih stoljeća. Lavater ih je optužio za druženje s duhovima mrtvih: »Tome valja dodati da svako doba ima svećenike koji čudnim pomagalima i prizivanjem mrtvih bacaju čini na naivne ljude, koji ih visoko cijene, s jedinim ciljem da povećaju svoje bogatstvo i ispune svoje pohotne želje.«¹²

U Lavaterovo doba nije bilo pravog slaganja oko duhovnog položaja vampira. Neki su tvrdili da vampir nastaje kada demon uđe u truplo i praktički »posudi« tijelo za ukleta djela. No, češće je bilo uvjerenje da u truplu živi duh umrlog čovjeka koji ne može pronaći svoj mir. Dakako, ima mnogo raznih objašnjenja za tu nemogućnost. Jedno od najčešćih su nedosljedno provedeni pogrebni obredi za vrijeme pokapanja tijela. Pogrebna pravila obično su se strogo poštivala jer bi greška u postupku mogla imati katastrofalne posljedice. Postojalo je još jedno objašnjenje – da je pokojnik vodio posebno grešan život pa je vampirizam bio božanska kazna kojom je duša preminuloga osuđena na vječni nemir.

Vjeronje u postojanje vampira seže u daleku prošlost i prisutno je u kulturama širom svijeta. Međutim, to samo po sebi ne objašnjava zašto je vampirizam još i danas toliko razvikan i uznemirujuć. Vampir je slavno stvorenje i posvuda ga susrećemo, od reklama za baterije do crtanih filmova. Moralo se nešto dogoditi, nešto što je preuzelo postojeće legende i povijesne zapise te im dalo takav dojam stvarnosti da su se priče o vampirima počele pojavljivati u novinama kao činjenice, jednako čvrste kao ratovi i saborska zasjedanja. Tu veliku promjenu izazvalo je sporadično izbijanje niza manjih epidemija koje su obuzele maštu Zapadne Europe, a ona je, zauzvrat, potakla izniman razvoj književnosti i filma.

¹² Ronay, str. 20-2

Epidemija vampira

...ako se uistinu radi o povratku vampira, važno je to objasniti i dokazati, a ako je u pitanju izmišljotina, u interesu je religije razbiti opsjenu onih koji u to vjeruju i uništiti pogrešku koja bi mogla imati opasne posljedice.

Don Augustin Calmet, Traktat o duhovima i vampirima...

U nekim dijelovima Europe, kraj sedamnaestog stoljeća obilježilo je izbijanje epidemija koje su se nastavile i u sljedećem stoljeću. Međutim, ovaj put pučanstvo nije desetkovala kuga, već se radilo o sasvim drugoj stvari, koja nije bila puka tjelesna bolest, već je imala vrlo izražene psihičke posljedice. Onima koji su je doživjeli bila je mračnija, strasnija i tajanstvenija od bilo koje prijašnje epidemije. Ukratko, bila je to zaraza neumrlih. Najviše se proširila Istočnom Europom, pogotovo Mađarskom, Češkom, Šleskom, Poljskom i Grčkom. Broj oboljelih nije bio vrlo velik, no onih nekoliko zabilježenih slučajeva odrazilo se na cijelu Europu.

Treba odmah napomenuti da se zbog malog broja zapisa može učiniti kako su te epidemije bile vrlo ograničene, no nije nužno tako. Razni povijesni zapisi, koje ćemo razmotriti u nastavku, imaju jednu zajedničku osobinu: napisali su ih stranci.

Naime, vampirizam je bio prisutan uglavnom u područjima koja su tek nedavno iz ruku onemoćalog Osmanskog Carstva prešla pod vlast sve moćnijih europskih carstava, pogotovo Austrije. Kulturna mješavina tog područja, gdje su predaje o vampirima spadale u svakidašnja vjerovanja, Zapadnjacima je bila nova i čudesna, a njihovo oduševljeno objavljivanje tih priča samo je pojačalo zanimanje javnosti za ta iznimna zbivanja.

No, žrtve epidemija o njima nisu pisale, već su te čudne događaje nastojale sačuvati pomoću folkloru i usmene predaje, a to je mnogo teže provjeriti i ostavlja mnogo slabiji trag u povijesnim zapisima. Brojne legende čak i u današnje, moderno doba, pokazuju da njima ti događaji nisu toliko čudesni kao, recimo, valonskom časniku na službi u Mađarskoj. Zato ne možemo sa sigurnošću ustvrditi da je vrhunac zaraze bio u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću, ali možemo reći da je u Zapadnoj Europi zaraza zabilježena u znatno većim razmjerima nego prije. Tijekom tog razdoblja – točnije, 1732. godine – riječ »vampire« je prvi put ušla u engleski jezik.

Čak i u tim davnim vremenima mediji su odigrali važnu ulogu u prenošenju i razradi mitova o vampirima. U sedamnaestom se stoljeću znatno povećao broj novina i brošura pa su priče o iznimnim događajima mogle doprijeti da mnogo šire publike. Stoga je djelovanje mita o vampirima u to doba ovisilo o dva čimbenika: »otkriću« već poznatih, no dotad nepristupačnih i tajanstvenih zemalja, te razvitku metoda za širi pristup zainteresiranoj javnosti, putem novinskih izdanja i knjiga.

Ubrzo su se pojavile prve priče i postale glavne teme razgovora u pariškim i londonskim kavanama. Primjerice, francuske su novine *Mercure galant* godine 1694. objavile članak o toj pojavi. Priča je uzбудila čitatelje: bila je zastrašujuća, ali i pomalo bizarna: »Vampiri su se pojavljivali nakon ručka i ostajali do ponoći, sišući krv ljudi i stoke u velikim količinama. Sisali su kroz usta i nos, ali uglavnom kroz uši. Govori se da je glad vampira tolika da čak žvaču svoj mrtvački pokrov u grobu.«¹³

¹³ Ibid., str. 24

Slike vampira koji sišu krv kroz uši ili žvaču plahte u grobu može se u najmanju ruku nazvati neskladnom, ali nema sumnje da je čitateljstvo te članke primalo s jedva pritajenim užasom i šokom. Toliko su bili dojmljivi da je njemački profesor Michael Ranfft svoj ozbiljan pokušaj obrade fenomena vampira nazvao *Traktat vom Kauen und Schmatzen der Todten in Grabern* (Traktat o mrtvima koji žvaču i mljackaju u grobnicama).

Članak u *Mercure galant* uslijedio je ubrzo nakon objavljivanja knjige *Die Ehre Herzogthums Krain* (Cast kranjskog vojvodstva), koja je 1689. godine izašla u Ltibecku. Priča govori o seljaku koji je iznenada umro te ubrzo nakon smrti počeo proganjati prijatelje i rođake. Postao je toliko nametljiv da je crkvena vlast zaključila kako nema drugog izbora nego iskopati truplo. Kad su to učinili, s užasom su ustanovili da na tijelu, zakopanom prije više mjeseci, nema niti jednog znaka raspadanja. Smatrajući to dovoljnim dokazom da je posrijedi vampir, krvniku je zapovjedbno da mu odrubi glavu. Tako je i učinjeno, a nazočni su zgranuto gledali kako se pri udarcu sjekire »truplo« zgrčilo kao da je još živo.

Izvješća o epidemijama bila su sve češća. Zabilježeni su slučajevi u Istri (1672.), istočnoj Pruskoj (1710., 1721. i 1750.), Mađarskoj (1725. – 30.), Silistri (1755.), Vlaškoj (1756.) i Rusiji (1772.). Neki od tih slučajeva potakli su sastavljanje detaljnih izvješća i čak osnivanje državnih odbora koji su istraživali okolnosti. Ta su izvješća i danas vrlo zanimljiva.

Jedan je zapis 1730. godine došao u ruke profesora na Sveučilištu Freiburg, on ga je kasnije proslijedio franjevcu Calmetu, koji ga je objavio 1746. godine. Taj vremenski razmak budi sumnju u točnost zapisa, ali svejedno je u pitanju reprezentativan primjer priča koje su se u to doba širile Europom, jer sadrži niz značajki zajedničkih mnogima od njih. Priča govori o vojniku koji je smješten kod seljačke obitelji na mađarskoj granici: Jednog dana, dok su vojnik i seljak sjedili za stolom, ušao je neki neznanac i sjeo pokraj njih. Ukućani su bili prestravljeni, ali vojnik nije znao zašto. Idućeg je dana seljak umro, a kad je vojnik upitao o čemu se radi, rekli su mu da je to bio seljakov otac, koji je umro i pokopan već više od deset godina, a došao je i sjeo za stol da sina obavijesti o njegovoj smrti.

Taj je dio priče tipičan za izvješća o vampirima tog doba. Vampir posjećuje rođaka kao glasnik smrti, koja dolazi nedugo nakon njega. Naravno, vojnik je bio zgranut tim događajima pa je suborcima oduševljeno ispričao što se dogodilo. Vijesti se ubrzo šire, pogotovo kada se tiču tako zanimljive teme, pa je uskoro cijela pukovnija govorila o tom događaju. Glasine su privukle i pažnju vlasti pa je satnik odreda, grof Cabreras, zadužen da istraži što se dogodilo. Unakrsno je ispitao niz ljudi koji su tvrdili da su vidjeli vampira. Svi su prisegli da je to bio seljakov otac. Istraga je prešla u ispitivanje drugih navodnih slučajeva vampirizma, a od redarstva je zatraženo da ukloni opasnost: »Kao posljedica toga, iskopano je tijelo utvare koje je izgledalo kao da je netom umrlo, prokrvljeno poput žive osobe. Grof Cabreras zapovjedio je da mu se odrubi glava i da se tijelo ponovo zakopa.«¹⁴

Grof je zatim tražio dokaze o viđenjima drugih vampira. Doznao je za slučaj čovjeka koji je umro prije trideset godina, ali se u međuvremenu više puta uzastopno pojavljivao u svojoj staroj kući u vrijeme objeda. Kada se prvi put pojavio, ugrizao je brata za vrat i sisao mu krv. Kod sljedećeg je posjeta učinio isto jednom od svoje djece, a treći put je ugrizao slugu. Sve su tri žrtve odmah umrle. Suočen s tim optužbama, grof je zapovjedio da se iskopa tijelo i ovog navodnog povratnika. Izvršitelji tog neugodnog zadatka ustanovili su da se mrtvačeva krv još nije zgrušala. Zabili su mu velik čavau u sljepoočnicu i ponovo ga zakopali. Još je jedan čovjek, za kojeg se smatralo da se vratio iz groba kako bi ubio dvoje vlastite djece sisanjem krvi, bio iskopan i spaljen. Komisija je zatim poslala izvješće na dvor cara Karla VI., kojeg su ti događaji tako zaokupili da je poslao neke svećenike kako bi nastavili istragu.

Nedugo nakon toga novine su se raspisale o novom slučaju. Radilo se o vampiru koji je sijao stravu po selu Medveđa kod Beograda. Car je poslao komisiju da istraži priče koje su kolale

¹⁴ Ibid., str. 27-9

tim područjem. Uvod službenog izvješća predstavlja događaj: »Nakon što se s više strana čulo da su takozvani vampiri usmrtili više osoba tako što su im popili krv, vrhovni me zapovjednik zadužio da malo rasvijetlim to pitanje« [istragu je vodio kirurg odreda Johannes Fluckinger]. Fluckingeru je rečeno da je prije pet godina čovjek po imenu Arnold Paole pao s kola i slomio vrat. Na umoru je okupljenima rekao da ga je prethodno ugrizao vampir. Uslijedili su događaji koji i danas predstavljaju slavan slučaj u povijesti vampira. Prije no što je umro, Paole je iskušao više narodnih lijekova. Prema jednom naputku, morao je jesti zemlju uzetu iz vampirova groba, a prema drugome okupati se u vampirskoj krvi. Ali nije pomoglo. Nekoliko tjedana nakon smrti, Paole je viđen kako luta okolicom, no stvari su postale još gore – navodno je bio kriv za smrt četvero ljudi. Kako bi ga se zaustavilo, odlučeno je da se Paole iskopa. To je odmah učinjeno, četrdeset dana nakon njegove smrti, a nađen je savršeno očuvan. Meso mu se nije raspalo, oči su mu bile pune svježe krvi koja je tekla i iz ušiju i nosa, prljajući mu košulju i mrtvački pokrov. S ruku i nogu su mu otpali nokti i koža, ali na njihovu su mjestu izrasli novi, zbog čega je zaključeno da je on nadvampir. Zato mu je prema običaju tih krajeva zatjeran kolac u srce. No, u tom je času glasno vrisnuo, a iz tijela je briznula krv u golemim količinama. Tijelo je istog dana spaljeno, a pepeo bačen u njegov grob. No, to nije bio kraj priče, daleko od toga. U pitanju je bila prava epidemija. Svi koji su stupili u dodir s vampirom, zaraženi su njegovom bolešću i od nje su umrli, pa je i njih trebalo »izliječiti«. Stoga je iskopano i četvero ljudi koje je Paole ubio te podvrgnuto sličnom nemilom postupku. »Nadvampir« je bio optužen i za napade na stoku, koja je već prešla u ljudski hranidbeni lanac i svi koji su jeli meso te stoke bili su u opasnosti. Nekoliko godina kasnije pošast je ponovno izbila. Pokazalo se da je u razdoblju od tri mjeseca sedamnaestero ljudi umrlo na tajanstven način, a smatralo se vjerojatnim da su i oni postali vampiri. Uznemirujuće priče o čudnim smrtima nastavile su se širiti i izričito su ukazivale na djelovanje vampira. Jedna je žena »prije dva tjedna otišla u krevet savršeno zdrava, ali se probudila strašno vrišteći. Prestravljena, tvrdila je da joj je vrat dodirnuo čovjek koji je umro prije više od devet tjedana...«. Od tog je trenutka bivala sve slabijom i slabijom, patila je od bolova u grudima, te umrla tri dana kasnije.

Takve su priče potaknule nova iskapanja mrtvacu i otkriven je cijeli katalog znakova vampirske pošasti. Jedna od iskopanih bila je žena koja je umrla pri porodu, a prethodno se okupala u vampirskoj krvi (što je uobičajena zaštita među onima koji su smatrali da su moguće žrtve). Kad su je otvorili, našli su mnogo svježe krvi, želudac i crijeva su joj bili svježi, te je imala svježu kožu i žive nokte na rukama i nogama. Mrtvo tijelo osmodnevnog djeteta također je procijenjeno kao vampirsko. Neka je žena po imenu Milica, koja je umrla u šezdesetoj godini, izgledala mnogo punačkije u grobu nego za života. Znakovi vampirizma pronađeni su na još osam drugih tijela.

Nakon što je iskopano sveukupno jedanaest takvih povratnika, vlast je poduzela »odgovarajuće mjere, pa smo naložili da glave svih tih vampira odrube neki lutajući cigani, tijela su spaljena, a pepeo rasut po rijeci Moravi. Tijela nađena u stanju raspadanja vraćena su u lijesove«¹⁵.

Drugi je slučaj opisao pisac Charles Ferdinand de Schertz u *Magia Posthuma*. Bila je to jeziva priča koja je ipak zadržala nešto crnog humora. Događaji o kojima govori dogodili su se 1706. godine u češkom selu Blow. Tamo je vampir iz groba pozivao ljude k sebi – zanimljiv primjer teme koja se poslije javlja u književnosti, gdje neumrli imaju vlast nad sviješću svojih žrtava. Mnogi su zbog toga umrli, pa su seljaci odlučili nešto poduzeti da nesreća prestane. Uputili su se na groblje i iskopali vampira te mu proboli tijelo kolcem. Međutim, umjesto da tako napokon otpreme vampira u zaborav, on im je zahvalio: »Kako ljubazno od Vas što ste mi dali kolac da otjeram pse.«

¹⁵ Barber, str. 16-18

U ovom slučaju, lijek očito nije bio dobar, jer se iste večeri vampir ponovo uzdigao iz groba i ubio još petero ljudi. Idućeg je jutro krvnik ponovno dao iskopati njegovo tijelo i nekoliko puta izbo tijelo kolcem. Potom su truplo, koje se i dalje bacakalo i vrištalo, odvezli kolima na lomaču. Naposljetku, vatra se pokazala pravim rješenjem, jer je nakon spaljivanja selo ponovno utonulo u uobičajenu smirenost.

Calmet navodi i priču o vampiru iz Libave u Moravskoj. U ovom su se slučaju napadi događali tijekom nekoliko godina, a počinitelj je bio pokojnik koji se vraćao u selo. Način kako da ga se zaustavi smislio je Mađar u posjetu selu. Popeo se na crkveni zvonik noseći sa sobom komadić vampirova mrtvačkog pokrova koji je ostao za posljednjeg napada. Kada je Mađar ugledao vampira, pozvao ga je s vrha zvonika mašući komadićem tkanine. Razbješnjen, vampir se popeo za njime kako bi mu uzeo tkaninu. Kada se popeo na vrh, dočekao ga je snažan udarac i Mađar mu je, ošamućenom, odrubio glavu.

Sheridan Le Fanu u svojoj se pripovijetki s kraja devetnaestog stoljeća vjerojatno poslužio ovim navodom. U njegovim su opisima objedinjeni elementi koji su kasnije postali dio vampirskog simbolizma. Sljedeći izvaci iz Carmille plod su ispreplitanja povijesnih događaja sedamnaestog i osamnaestog stoljeća i nadahnuća književnika devetnaestog. U Le Fanuovoj pripovijetki, umjesto Mađara, pošasti se rješava Moravljjanin. Odabrao je mjesečinom obasjanu noć i stražario na tornju kapelice s kojeg je mogao vidjeti groblje. Sa sobom je ponio komadić tkanine koji je ostao za vampirom kada je ustao iz groba.

Kad se vampir vratio sa svog tumananja i nije našao pokrivalo, on bijesno vrisne na Moravljjanina koga ugleda na zabatu tornja i koji mu zauzvrat mahne neka se popne i uzme ga. Nakon toga se vampir, prihvativši poziv, počne penjati tornjem i kad dosegne puškarnice Moravljjanin, udarcem svoga mača, raspoluti njegovu lubanju na dva dijela, gurne ga u crkveno dvorište gdje ga je, pod treperavim zvijezdama stranac slijedio i odsjekao mu glavu i sljedeći dan odnio njegovo tijelo seljanima koji ga probodoše i spališe.¹⁶

Ovo je klasično okruženje za krvožednog povratnika: mjesečina sa svojim okultnim simbolizmom, zaposjednuto groblje i zvonik kapelice. Nemogućnost vampira da se vrati u grob bez mrtvačkog pokrova ukazuje na to da je razapet između dviju sfera: krv žrtava daje mu svojevrstan poluživot u svijetu živih, dok ga oprema smrti, ovdje je to tkanina, veže za svijet mrtvih i omogućuje mu povratak u grob. Pozivanje vampira je česta tema u narodnoj predaji prema kojoj je zabranjeno izgovarati imena zlih duhova, jer bi ih to moglo prizvati. Kao što ćemo kasnije vidjeti, ovaj je motiv uspješno posudila književnost. Konačno, Le Fanu je spojio nekoliko načina uništavanja vampira: odrublivanje glave, nabijanje na kolac i spaljivanje.

Zanimljiv je i događaj iz vremena slučaja Paole (u javnost je došao putem pisma iz 1732. godine). Potječe iz Mađarske i govori o istjerivanju vampira pomoću mjesne tradicije.

Napisao ga je valonski časnik stacioniran u Mađarskoj:

Što se tiče ovih mađarskih utvara, stvar se uglavnom događa ovako: čovjek zapada u apatiju, gubi tek, gubi na težini i, nakon osam do deset dana, umire bez pojave groznice ili ikog drugog simptoma bolesti osim anemije i gubitka mesa, usahlosti i mršavosti.

Mađari govore kako je netko takav bio žrtvom vampira koji mu je isisao krv. Mnogi ovako oboljeli izjavljuju kako ih je slijedila bijela utvara i priljubila se uz njih kao da je njihova vlastita sjena.¹⁷ Navodi i kako je nekoliko časnika odreda palo žrtvom napada vampira i umrlo. Još nekolicina je ozlijeđena i bila bi umrla da tradicionalnim lijekovima nisu bili spriječeni daljnji napadi. Potom opisuje susljedni progon vampira: Odabrali su mladića koji nije upoznao djevojke, dakle, koji još nije stupio u spolne odnose. Postavili su ga na potpuno crna mladog pastuha bez ijedne bijele mrljice, koji se još nije pario i nikada nije posnuo. Mladić je

¹⁶ Joseph Sheridan Le Fanu, *Carmilla*, prev. Sanja Petriška, iz: *Monolith*, Zagrebačka naklada, 1998., str. 318

¹⁷ *Les Lettres Juivres*, 1732. Ovaj citat nalazimo u: Ronav, str. 37-9 i Barber

na vrancu jahao grobljem, a grob preko kojeg je konj odbio prijeći unatoč odlučnim udarcima, onaj je u kojem leži vampir.

Potom su otvorili grob i otkrili meko, tusto truplo muškarca, zdrave boje kao da je mirno i tiho usnuo u smirenom počinku. Jednim jedinim udarcem oštrice su mu odrubili glavu, na što su potekli topli potoci bogate crvene krvi i ispunili grob. Kao da su glavu odrubili punokrvnom jedrom momku snažne grade.

Kada su svršili s poslom, grob su ponovno ispunili zemljom. Nedaće i bolesti umah su prestale, a oboljelima se postupno vratila snaga, kao što se rekonvalescent oporavlja nakon duge bolesti.

Ovaj događaj »iz stvarnog života« osobito je zanimljiv jer se temelji na nekoliko motiva tipičnih za vampirsku književnost. Stvorenje pakla ne može prijeći preko crkvenog praga, pa tako niti čista bića ne mogu prijeći preko mjesta na kojima boravi zlo. Iskopano truplo bilo je snažno i izgledalo je zdravo, kao što je bilo i u slučaju Arnolda Paolea i šezdesetogodišnjakinje koju je ubio, te Lucy, prve Drakuline žrtve. Prestanak pošasti čim je vampir uništen i oporavak žrtava koje su još na životu, koncept je koji su pisci i filmski tvorci također posudili, pa likovi, poput Stokerove Mine Harker, nalaze spas čim vampir, grof Drakula, bude uništen.

Ovi povijesni događaji predstavljaju prve ključne pisane dokaze o »stvarnom« vampirskom djelovanju. U njima nalazimo još neke zajedničke osobine koje će pronaći svoj put i do književnih djela, primjerice motiv napada vampira na članove obitelji. Time je strava već ionako jezivih priča dodatno naglašena jer vampir napada one koji mu vjeruju, on izdaje nevinost.

Vrhunac tih događaja, konačni obračun i uništenje vampira, naročito nas zaokupljaju jer poprimaju različite oblike. Zabijanje kolca u truplo tek je jedna mogućnost, no u današnje se doba smatra »klasičnim« lijekom, djelomice zahvaljujući utjecaju pisaca poput Brama Stokera, no ponajviše zaslugom filmskih redatelja i suvremenih junaka i junakinja poput Buffy, ubojice vampira. Druge metode, poput zabijanja čavla u sljepoočnicu ili spaljivanja tijela, odrazi su događaja iz narodne predaje i još ranijih vjerovanja – primjerice, Filinija je, kao što smo već vidjeli, bila spaljena. Čin ugriza u književnim je djelima postao »klasičan« potpis vampira, no, ne spominje se u svim epidemijama sedamnaestog i osamnaestog stoljeća, već se napadi opisuju više kao osjećaj gušenja.

Ovi slučajevi pokazuju da je jedan od temeljnih razloga zbog kojih ljudi vjeruju u vampire pojavljivanje »neprirodnih« fenomena. Mrtva tijela trebala bi se raspadati, a u ovim se slučajevima leševi nisu raspadali. Njihova je krv tekla kao i kod živih ljudi. U djelu Paula Barbera¹⁸ iz dvadesetog stoljeća dobro je objašnjeno što se zapravo događa s raspadajućim truplom te da se mnoge neočekivane pojave lako mogu pogrešno protumačiti kao klasični znakovi vampirizma prisustvuje li iskapanju publika bez nadzora znanosti i njezina znanja. No, stanovnici zabačenih ruralnih područja sedamnaestog i osamnaestog stoljeća nisu imali to znanje. Mjesne tradicije vampirizma bile su dio njihova kulturnog naslijeđa i jedina referentna točka u takvim slučajevima. Fizičko stanje iskopanog trupla svjedocima »dokazuje« da gledaju upravo u vampira – truplo im izgleda kao da je živo. U slučaju u kojem je sudjelovao Cabreras, prvi iskopani vampir »izgledao je kao da je netom umro; krv je poput krvi živa čovjeka«, dok je kod drugoga »krv u tekućem stanju kao kod živih ljudi«. U slučaju Paole, »meso mu nije istrunulo«, dok su ostala tijela proglašena nevampirskima jer su trunula. Ove priče, kao i ostale njima slične, zaposjele su maštu Zapadne Europe. Područja na kojima se bajke odvijaju tek su postala dostupna, no svejednako su nepoznata i pridonose egzotičnom ugođaju koji ih ispunjava još mračnijim slikama. Velik broj djela vampirske tematike nastao je kao posljedica »stvarnih« događaja, a živa mašta nezasićenog čitateljstva bila je plodno tlo za

¹⁸ Vampires, Burial and Death. Folklore and Reality. Ovo je djelo korisno jer donosi opsežne citate iz izvornih dokumenata nekih od slavni vampirskih povijesno zabilježenih slučajeva.

ambiciozne izdavače. Međutim, te knjige nisu tipična književna djela koja iskorištavaju temu vampira, već učeni traktati u kojima su autori nastojali analizirati ovaj fenomen.

Osobito pogodnom za nove publikacije pokazala se Njemačka, naročito u doba slučaja Paole. Primjer je Rohliusovo djelo *Dissertatio de hominibus post mortem sanguisugis, uulgo dic-tis Uampyrea*, objavljeno 1732. godine u Leipzigu, te ponovno tiskano iste godine u Jeni. Uslijedilo je djelo *Dissertatio de Uampyris Setviensibus* Johna Heinricha Zopfiusa, objavljeno 1733. godine u Duisburgu. Ranfft, koji je brzo uočio da su vampiri unosan posao, objavio je prošireno izdanje svog djela u Leipzigu 1734. godine. Neka su djela nudila natprirodno objašnjenje događaja, no bilo je i onih drugih, a među teorijama o uzroku vampirizma, nalazilo se i trovanje hranom te djelovanje opijuma.

Rasprave oko istinitosti i prirode zabilježenih slučajeva, zaoštrile su se. Neki su autori smatrali kako je fenomen vampirizma primjer preživljavanja davnih praznovjerja neobrazovanih seljaka, čija vjerovanja ne mogu opstati u »suvremenom« svijetu. Napoljetku, bilo je to Doba Razuma, doba vladavine kraljice Znanosti. No, bilo je to i Doba Proturječja. Unatoč ondašnjem tehnološkom napretku, mnogi su ljudi i dalje bili praznovjerni. Da nije bilo tako, gotska književnost ne bi bila prihvaćena s tolikim oduševljenjem, a bila je popularna upravo stoga što su ljude i dalje oduševljavale priče o natprirodnom i neobjašnjivom. Unatoč teško prikrivenom bijesu racionalista koji su osuđivali lakovjerne mase, praznovjerje se nije dalo otjerati.

Koji god bili razlozi izbijanja vampirskih aktivnosti, bili su dovoljno ozbiljni da im se posveti i Don Augustin Calmet, opat Senone u Lorainnei i jedan od vodećih biblijskih učenjaka osamnaestog stoljeća, i 1746. godine napiše *Traite sur les apparitions des esprits, et sur les vampires ou les revenens de Hongrie, de Moravie & c.* (Traktat o duhovima i vampirima Mađarske, Moravske i okolnih područja). Bio je to dobar pokušaj potrage za znanstvenim objašnjenjima vampirizma. Calmet je istražio sva standardna znanstvena objašnjenja, i na kraju zaključio da su »priče o tim prikazama, kao i sva panika oko takozvanih vampira, potpuno nedokazive«.

Calmet (1672. –1757.) je osobito važan autor jer je bio ugledan teolog, toliko značajan da dva stoljeća nakon njegove smrti u *Catholic Encyclopaedia* (Katolička enciklopedija) i dalje postoji detaljna biografska bilješka o njemu. U šesnaestoj se godini zaredio u opatiji St. Mansuv. U dobi od 24 godine poučavao je filozofiju i teologiju. Napisao je biblijska tumačenja, čiji je prvi svezak izašao u Parizu 1707. godine, a uslijedili su i drugi i treći. Djela su mu bila uvelike, iako ne posvuda, priznata te prevedena na mnoge jezike. Napredovanjem unutar Katoličke crkve došao je do položaja nadstojnika 1715. godine, opata u Nancyju 1719. godine i, naposljetku, opata Senone 1729. godine.

No, neke njegove suvremenike razbjesnilo je to što je, kao priznati teolog, napisao knjigu s temom vampirizma. Tim racionalistima, pitanja poput vampirizma bila su nevrjedna spomena. Smatrali su kako je najbolji način da svijet oslobode praznovjerja, oduzeti mu svaku uvjerljivost i jednostavno ga zanemariti. Calmet nikada nije rekao da vampiri ne postoje, već je samo ustvrdio kako »ne postoje čvrsti dokazi« za njihovo postojanje. No, u doba prosvjetiteljstva, njegova rezerviranost u pogledu osuđivanja vampirizma bila je poput psihološke mamurnosti minulog doba i ponegdje je izazvala oluju prosvjeda. De Jacourt je pisao »o toj apsurdnoj knjizi... gotovo da nije moguće da ju je napisao [Calmet]«. Dufresnoy ju je nazvao hrpom drugorazrednih pričica – »pomiješao je istinito, sumnjivo i neistinito, ne pruživši suvislo načelo po kojem bi ih se moglo razlikovati«.

Treba reći da se sam Calmet složio kako bi se neki dokazi neupućenom promatraču mogli učiniti uvjerljivima: ...kažu kako se mrtvi vraćaju iz groba, govore, šetaju uokolo, ozljeđuju ljude i životinje i ispijaju im krv, zbog čega obolijevaju i naposljetku i umiru. Ljudi se napasti mogu osloboditi samo tako da iskopaju truplo, probiju ga kolcem, odrube glavu, iščupaju srce

ili spale tijelo. Nemoguće je pristati uz prevladavajuće vjerovanje da ove prikaze doista ustaju iz grobova.¹⁹

Rasprave oko fenomena vampira postale su toliko raširene da su se njime pozabavili i najveći filozofi onog vremena, poput Voltairea i Rousseaua. Voltaire je, dakako, vampirske pošasti okrenuo u komentar političke situacije svog vremena i dao si oduška kritizirajući one koji su, po njegovu mišljenju, bili »pravi« vampiri: Zaista! Vampiri u osamnaestom stoljeću? Da... u Poljskoj, Šleskoj, Moravskoj, Austriji i Lorainnei – nema spomena o tome u Londonu ili Parizu. Priznajem kako u ova dva grada postoje mislioci, porezni službenici i poslovni ljudi koji usred bijela dana piju ljudima krv, no oni nisu mrtvi (iako su dovoljno truli). Ovi istinski krvopije ne žive na grobljima, draža su im otmjena mjesta... Kraljevi nisu, strogo gledano, vampiri. Istinski su vampiri crkvenjaci koji se hrane na račun kralja i naroda.²⁰

Voltairea je osupnula količina »dokaza« o vampirskim izbijanjima te je poprilično zajedljivo primijetio da »ako je ikada na svijetu postojalo prave i dokazive povijesti, tada je to ona vampirska: ništa ne nedostaje, službeni izvještaji, svjedočenja uglednih ljudi, liječnika, klerika, sudaca. Pravosudni su dokazi potpuni.«

Činjenicu da o vampirizmu postoji ogroman korpus dokaza, iako se većina razumnih ljudi zasigurno složila da ti dokazi baš i nisu valjani, iskoristio je, stoljeće nakon Voltaireove opaske, Le Fanu u Carmilli. Autor je, kroz lik svoje junakinje, odvažno istakao: »Ako ljudsko svjedočanstvo, uzeto pažljivo i ozbiljno, sa sudom, pred brojnim komisijama od kojih se svaka sastoji od mnogo članova, svi odabrani po poštenju i inteligenciji i obrađujući izvještaje možda obimnije nego postoje u bilo kojoj drugoj vrsti slučaja, vrijedi išta, teško je zanijekati ili čak dvojiti postojanje takvog fenomena kakav je vampir.«²¹

Nastojanja da se vampirizam objasni znanstvenim putem bila su prisutna i kod nekih pisaca, primjerice u *Lettres Juives* (Židovska pisma) Jeana Baptiste de Boyera iz 1738. godine, markiz od Argensa komentira kako je »krv« nađena u tijelima navodnih vampira zapravo tvar koja nastaje kemijskom reakcijom tijekom raspadanja trupla te da nalikuje krvi, no nije krv. Objavio je recept pomoću kojeg budući istražitelj može proizvesti vlastitu lažnu krv (mješavina mlijeka i tartarnog ulja koje, kada se kuha, mijenja boju).

Racionalisti su sastavili popis mogućih uzroka vampirizma. Na popisu su se nalazila, primjerice, i prirodna objašnjenja, poput kemijskih svojstava određenih vrsta tala koja mogu spriječiti raspadanje. Vrisak koji se čuo u času probijanja vampira kolcem, bio je zrak otpušten iz ubodenog trupla. Osobito je omiljen bio argument da su tijela bila prerano ukopana, da nisu bila mrtva već kataleptična.

Kao moguće objašnjenje poslužile su i bolesti. Jedan od mogućih uzroka bila je kuga. Bljedilo, letargija, noćne more i vrućica koji su se često pojavljivali kod žrtava bili su uobičajeni simptomi kuge. Tipična svojstva vampirizma opisao je u djelu *The Jewish Spy* (idovski špijun) iz 1729. godine, markiz od Argensa kao »potpunu iscrpljenost i slabost zbog obilnog krvarenja«. Vrlo se lako tako nešto moglo pripisati običnim, svjetovnim bolestima, a ne nužno natprirodnima. Zarazna priroda vampirskih epidemija, dobro prikazana u slučaju Paole, bliska je kugi, jer je u očima većine jedini pravi lijek bila izolacija oboljelih od ostatka zajednice sve do njihove smrti. Kasnije se pojavilo i objašnjenje kako bi uzrokom mogla biti bjesnoća, jer su se oboljeli često ponašali poput životinja.

U narodnoj predaji, pa sve do novijih vremena, često ćemo naići na koncept da su pošasti zaustavljive uništavanjem leša nedavno preminule osobe. Jedan kasniji primjer, iz 1848. godine, govori o mladoj Ruskinji, Justini Juškovojoj, koja je umrla od kolere. Nakon nje umrlo je još nekoliko ljudi, što nije neobično s obzirom na to da je kolera vrlo zarazna. Međutim,

¹⁹ Calmet, *Treatise on the Vampires of Hungaiy and Surrounding Regions*, Pariz, 1746. U: Frayling, str. 92-103 nalaze se izvaci iz Calmetova cijela.

²⁰ *Dictionnaire Philosopkique* i Frayling, str. 31.

²¹ J. S. Le Farm, str. 321

mjesni je liječnik mještanima preporučio da iskopaju djevojku i provjere je li bila trudna, jer bi to mogao biti uzrok natprirodne zaraze. Tako je bilo i učinjeno i pronašli su da je s djevojkom bilo zakopano i tijelo djeteta. Kako su joj usta bila otvorena, što je poslovičan znak vampirizma, proboli su je kolcem i ponovno zakopali. Potom su se vratili svojim poslima, sigurni kako će kolera nestati.

Racionalisti osamnaestog stoljeća dali su i psihološka i teološka objašnjenja. Neki su smatrali kako je praznovjerje u zajednici izazvalo masovnu histeriju, a time plodno tlo za takve epidemije. U takvim je objašnjenjima izbijanje vampirizma prikazano kao odjek masovne psihoze progona vještica ranijeg doba. U progonima vještica kao da je čitavu zajednicu uhvatio napad histerije, tako da je svatko iole neobičan mogao postati metom optužbe za čaranje.

Važnu je ulogu igrala i teologija. Zanimljivo je da se većina pojavljivanja vampira u Europi dogodila na mjestima doticaja dviju vjera: katoličanstva i pravoslavlja. Pravoslavna crkva je tvrdila kako se tijela pokojnika koji nisu pripadali pravoslavnoj vjeri ne raspadaju u grobu. Za razliku od katoličanstva, u kojem je to znak svetosti, pravoslavlje je u tom vidjelo neprirodnost i protivljenje Božjim zakonima.

Katolička crkva imala je svoje razloge zbog kojih se nije skanjivala izjašnjavati o vampirskim incidentima. Njen je utjecaj, nakon višestoljetnog širenja protestantizma na Zapadu, oslabio. Uz to, često se sukobljavala s pravoslavnom crkvom u Istočnoj i Središnjoj Europi i željela se domoći prilike da povrati utjecaj u te regije. Jedan od načina bilo je povesti novi križarski rat, ovaj put ne protiv zemaljskog neprijatelja, već natprirodnog. Giuseppe Davanzati, nadbiskup Tranija, napisao je 1744. godine knjigu pod naslovom *Dissertatione sopra I Vampiri*, osvrnuvši se na suvremena izbijanja vampirizma i pripisao ih utjecaju demonskih prikaza. Na lokalnoj je razini podmitljivost unutar Crkve također mogla potaknuti vampirska djelovanja. Sam papa Benedikt XIV., ravnavajući se po stajalištima Lavatera iz šesnaestog stoljeća, proglasio je da pravi problem nisu natprirodne zaraze, već »svećenici koji vjeruju u takve priče i široke mase navode da im plaćaju za mise i istjerivanja«.

Još je jedan vodeći crkveni pisac, Pierre-Daniel Huet, biskup Avranches i Soissons, u svoje djelo *Memoires (Memoari)* uključio i poglavlje o vampirima, djelomice se oslanjajući na podatke oca Francoisa Richarda, dugogodišnjeg svećenika sa Santorinija. On mu je ispričao kako su se Grci nosili sa slučajem pojave vampira, primjerice da su spaljivali trupla. Spomenuo je i njihovo vjerovanje da vampir nastaje od duše čovjeka koji je bio zao za života. Prepisivali su neobičan lijek, rezanje stopala, nosa, ruku i ušiju i vješanje odrezanih dijelova oko vrata trupla.

Ponekad su razlozi vampirizma bili složeni. Joseph de Tournefort bio je botaničar francuskog Kralja Sunca, Luja XIV. Godine 1700. isplovio je prema istoku u potrazi za primjercima za kraljevske vrtove i našao se usred vampirske epidemije. Doživljaje je opisao u djelu iz 1702. godine, *A Voyage to the Levant (Putovanje u Levant)*. Djelo je postalo značajno za kasnije pisce, poput Polidorija, koji su u nekoj mjeri u njemu nalazili nadahnuće.

Tournefort je pisao o ubojstvu čovjeka koji je bio na zlu glasu, iako nitko nije znao zašto. U roku od dva dana, vidjeli su ga kako šeće gradskim ulicama. Svećenici su rekli kako mora proći devet dana prije no što se išta poduzme. Deseti dan, tijelo je iskopano i odneseno u kapelicu tijekom mise. Svećenici su potom pozvali mesara koji ga je rasporio i izvadio mu srce. Tournefort je zabilježio kako je truplo imalo strašan zadah i stoga je bio siguran kako je navodni vampir bio potpuno i zaista mrtav.

Unatoč njegovoj ciničnosti, mještani su bili uvjereni da ih opsjeda vampir. Kleli su se da iz tijela kulja dim, iako je Tournefort bio uvjeren da je to tamjan kojeg su palili svećenici. Nekolicina okupljenih tvrdila je kako su vidjeli da truplo krvari kada ga je mesar zarezao, dok je sam mesar rekao da je tijelo još bilo toplo. Drugi su pak tvrdili da nije bilo ukočeno, već meko i savitljivo. Ukratko, navodno mrtav čovjek pokazivao je mnoge simptome života.

Tournefort je bio odrješit kada su ga upitali što misli o tome. Odvratio je da ga je »gotovo otrovao nepodnošljiv smrad koji je izvirao [iz trupla]«. Nije bilo neobično ni to što su dijelovi tijela bili topli jer je utroba trunula. Što se tiče krvi, bila je to tek »vrlo smrdljiva iritantna sluz«.

Uvjerenoš Francuza da je vampir tek plod kolektivne mašte nije mnogo značila. Mještani su odlučili spaliti vampirovo srce na obali, no to nije imalo učinka: nastavio je maltretirati stanovnike. Tournefort je bio uvjeren da zna razlog svemu tome: »svi su mještani bili izvan sebe od straha: bila je to epidemijska bolest mozga, opasna i zarazna kao bjesnoća kod pasa«. Neki od dovitljivijih mještana smatrali su kako je vampir još među njima jer obredi nisu bili provedeni kako treba. Budući da je misa bila održana prije no što je vampiru izvađeno srce, Vrag je bio istjeran i zlo je prerano napustilo tijelo. Slijedili su drugi obredi, procesija gradom, škropljenje svetom vodom, niz uzaludnih pokušaja da istjeraju zlog duha. »Tri ili četiri puta dnevno« pokušavali su istjerati demona. Naposljetku su odlučili da je jedino rješenje iskopati truplo i spaliti ga čitavo (moramo se zapitati zašto to nisu isprva učinili). Pripremljena je lomača, smola i truplo, ili barem ono što je od njega ostalo, brzo je izgorjelo. To je upalilo, vampir se više nije vratio.

Tournefort je primijetio da su samo pripadnici grkokatoličke (pravoslavne) vjere vjerovali u vampire, i dodao da su stanovnici obližnjeg otoka Santorinija imali svoju verziju čudovišta od kojeg su strahovali. Smatrao je kako je uzrok opsesije vampirima jasan: »Nakon tako budalastog incidenta, moram ustvrditi da suvremeni Grci nemaju veze s drevnom grčkom kulturom i da su obične praznovjerne neznalice!«²²

U jednu kontroverzu oko vampira bila je uključena i sama austrougarska carica Marija Terezija, koja je ipak stala na stranu znanosti, a ne praznovjerja. Uzrok je bio ponovljeni napad vampira u Šleskoj. Carica je bila šokirana unakaživanjem trupala za koje se smatralo da pripadaju povratnicima iz grobova. Bila je uvjeren da je objašnjenje »mračna i poremećena mašta običnih ljudi«. Kako bi dokazala svoju pretpostavku, poslala je svog liječnika Gerharda Van Swieten u istragu.

Zanimljivo je kako je Van Swieten zagovarao teološko objašnjenje problema i tvrdio kako se ono pojavljuje »tamo gdje caruje neznanje« i kako su za to krivi »grčki šizmatici«, tj. pravoslavna crkva. Za strogo katoličku caricu bilo je to kao mana s nebesa. Veliku ulogu, kao i obično, odigralo je pretjerivanje, jer su u očima »lakovjernih masa« mali incidenti vrlo lako prerastali u čvrste dokaze vampirizma: »Kažu kako je jedan od 'pogubljenih' vampira bio nabrekao od krvi. Krvnik koji je, bez sumnje, potpuno vjerodostojan u pitanjima svog zanata, tvrdio je da je, kada je zarezao trupla osuđena na spaljivanje, krv iz njih tekla u mlazovima. Međutim, kasnije je priznao kako su ti mlazovi odgovarali jednoj jušnoj žlici, što je ipak velika razlika...«²³

Učeni liječnik nastavlja s opisom kako su tijela nevinih i male djece bila predana krvniku da ih uništi. Takvo svetogrđe i oduzimanje dostojanstva nije mogao podnijeti. Izvještaj je završio izjavom kako više ne može pisati jer je potpuno izgubio živce.

Ovo je još jedan primjer važnosti religijskih vjerovanja u mitu o vampirima. Naglasak koji Crkva stavlja na posmrtno obrede i činjenicu da se mrtve ne smije ometati u počinku, potiče legende na razvoj. Praznovjerja koja nastaju kao posljedica ove dogme, često toliko kompliciraju obrede da nije bilo teško pronaći neku neispravnost, ukoliko bi se poslije sprovođa pojavili neki nenormalni fenomeni.

Nije neobično što su u mnogim vampirskim pričama prekršeni isti obredni koraci. Prisjetimo se vjerovanja da ljudi koji su za života bili zli postaju vampirima. No, kako su to obično bili lopovi, ubojice, žene optužene za čaranje, prostitutke (vidjeti primjer s nevjenčanom Ruskinjom Justinom Juškovom koja je umrla trudna), osobe optužene za incest i samoubojice,

²² Barber, str. 21-4.

²³ Fravling, str. 30.

nisu smjeli biti pokopani na »svetom tlu« i pogrebni obredi nisu bili provedeni. Stoga se često vjerovalo kako se upravo oni vraćaju među žive kao vampiri.

Van Swietenov izvještaj bio je, što se ticalo carice, napisan po svim pravilima. Bila je odlučna u iskorjenjivanju posmrtno magije na svom teritoriju i izvještaj joj je koristio kao dobro opravdanje. Stoga je hitno sastavila niz proglašenja. Zajednička misao bila je da, ubuduće, istraga oko vampirskih pošasti neće više biti odgovornost Crkve, već civilne vlasti. Dakako, Katoličkoj crkvi se to nije sviđalo jer je potkopavalo njen autoritet, no znanstvena je zajednica proglašenja pozdravila s entuzijazmom. Ubuduće, sakupljat će se pravni dokazi koji će morati dokazati da je nužno oskvrnuti grob pokojnika. Ustvari, iako suđenja vampirima na neki način predstavljaju nastavak velikih suđenja vješticama kasnog srednjeg vijeka i suđenjima vukodlacima u šesnaestom stoljeću, to je samo djelomice tako jer je istrage o vampirima provodila svjetovna vlast, a ne crkvena.

Rezultat nije urodio plodom kao što se carica nadala. Rasprave su se nastavile, neki su tvrdili kako je vampirizam očito bolest, a drugi su isticali da je neobično što vampire viđaju samo obični ljudi, dok ljudi od značaja (pod time se podrazumijeva inteligencija) ne. Ipak, neki su vjerovali kako je racionalno objašnjenje nedostavno. Dopisnik Gazette des Gazettes iz Berlina pregledao je ponuđene dokaze i zaključio kako vjeruje da se filozofi neće moći samo tako izvući iz problema, vještima izjavama o masovnoj histeriji: »[vampirizam] potkrepljuje toliko činjenica da nitko ne bi smio posumnjati u njegovo postojanje, jer postoje i svjedoci koji su potvrdili autentičnost dokaza.«

Ovaj članak, objavljen 1. studenog 1765. godine, postavio je pred znanstvenu zajednicu izazov da donese nepobitne protudokaze izjavama očevidaca čija su svjedočanstva podržavala postojanja vampirizma. Rousseau je, ne pobijajući tvrdnje berlinskog dopisnika, napisao odgovor na članak. Nije se toliko posvetio konceptu vampirizma, već ga je iskoristio u razmatranju slabosti djelovanja zakona: »Već neko vrijeme vijesti se bave samo vampirima; nikada niti jedna činjenica nije bila zakonski snažnije dokazana, no unatoč tome, pokažite mi barem jednog razumnog čovjeka u Europi koji u njih vjeruje ili bi se udostojio provjeravati lažnost dokaza.«²⁴

Dakle, za Rousseaua i Voltairea, vampirizam je bio tek sredstvo promišljanja o manjkavosti dokaza temeljenih na svjedočanstvima očevidaca. Rousseau neprikriveno kritizira one koji s oduševljenjem prihvaćaju istinitost vampirizma i naziva ih lakovjernima, jer niti jedan »razuman čovjek« ne vjeruje da vampiri zaista postoje. No, unatoč trudu filozofske i znanstvene zajednice, vampirizam i dalje oduševljava ljude.

Vampirizam na neki način obilježava to razdoblje. Znanstvenici ga nazivaju prosvjetiteljstvom, razdobljem u kojem praznovjerna, pa čak i Bog, pripadaju prošlosti, no ostali nisu tako sigurni. Naposljetku, to je doba iznjedrilo Likove poput dvije tisuće godina starog, a svejedno mladolikog grofa St. Germainea. Postoje priče o ljudima koji su grofa vidjeli sredinom osamnaestog stoljeća, nakon što su ga bili susreli i pedeset godina prije, no on nije ostario ni dan. Neki su govorili da je živio u drevnoj Kaldeji i Egiptu prije milijun godina. Racionaliste je osobito smetalo što su mu navodni prijatelji bili kraljevi, prinčevi i aristokrati, ljudi koji bi trebali biti razumniji od običnih seljaka. Bilo je to i doba u kojem je na zapadu buknuo slobodno zidarstvo, njihovi obredi, simbolizmi i drevni misteriji. Činilo se da stara vjerovanja ipak neće odumrijeti tako lako kako bi znanstvenici željeli.

No, rasprave su naposljetku utihnule. Količina publikacija pokazuje da se vrhunac akademskih rasprava oko ovog fenomena zbio u razdoblju od 1720-ih do 1770-ih godina, nakon čega je zanimanje palo. No, nade da će umanjena žestina rasprava oko vampirizma naposljetku dovesti do kraja zanimanja za taj fenomen, bile su uzaludne. Nedugo nakon što su se rasprave utišale, vampir se ponovno vratio, ovaj put u književnosti.

²⁴ Ibid., str. 32.

Možda to i nije neko iznenađenje, no Germaine je postao i književni lik u djelu *Hotel California* Chelseae Quinn Yarbrow, objavljenom 1978. godine.

TREĆE POGLAVLJE

Razvoj mita

Vampiri žive i ne umiru prolaskom vremena.

Bram Stoker, Drakula

U današnje doba visoke tehnologije i dvojbene profinjenosti, legenda o vampirima razvija se i dalje. Količina filmova i knjiga s tom temom raste, a u legendu ulaze novi elementi.

Primjerice, u Intervjuu s vampirom, raspelo više nije dovoljno moćno da bi se suprotstavilo neumrlima: to je komentar na sve očitije posvjetovljenje društva i opadanje utjecaja religije. Evolucija vampirskog mita neprekinut je proces koji je počeo u devetnaestom stoljeću, kada su prva književna djela već postojećim mitovima dala nov zamah, a nastavljen je produkcijom mnoštva filmova u dvadesetom i dvadeset i prvom stoljeću.

Za prikaz književnog života vampira odabrali smo nekoliko ključnih djela i ključnih trenutaka koji su od osobite važnosti u svjetlu tematske studije fenomena kojim ćemo se u ovoj knjizi baviti. Ovdje ćemo ih iznijeti u kratkim crtama, a vidjet ćemo i kako je ovaj proces nastavljen u kinematografiji.

Već smo promotrili »akademsko« zanimanje osamnaestog stoljeća za vampirizam, no bića noći pronašla su svoj put i u književnost onog vremena. Njemački književnik i intendant (kao i Bram Stoker), Johann Wolfgang von Goethe (1749. –1832.), najpoznatiji je po Faustu, djelu koje je značajno za naše istraživanje jer se temelji na sklapanju sporazuma s vragom. Faust je bio Goetheov monumentalni pothvat, trebalo mu je pedeset i sedam godina da ga dovrši, u osamdeset i prvoj godini života. Na Goethea su utjecali elementi vampirskih priča, a pjesma 'Korintska nevjesta' temeljena je na Flegonovoj Filiniji.

Još su neki njemački pisci pisali o vampirizmu. Ludwig Tieck (1773. –1835.) napisao je niz djela fantastične tematike i znatno utjecao na njemački romantizam. Djelo *Wake Not the Dead!*²⁵ (Ne budite mrtve!) pripisuje se njemu, a objavljeno je oko 1880. godine. Ernst Hoffmann (1776. –1822.) je u svojim djelima spajao fantastično s elementima ironije. Njemu je vampirizam također bio česta tema, primjer je barunica Aurelija, zavodnica koja je u djelu *Serapionova braća*, objavljenom 1820. godine, svoje žrtve mamila u propast.

U Keatsovoj 'Lamiji', Filostratov zaplet priče o Menipu i Lamiji postavljen je tako da odgovara gotičkom dobu. Poema je temeljena na drevnom grčom mitu, no od njega se razlikuje u jednoj ključnoj stvari. U grčkoj verziji priče, Apolonije upozorava Menipa na opasnost i Lamija nestaje prije nego mu je naškodila. No, u Keatsovih stihovima, Menip ne uspijeva umaći opasnosti i stradava u bračnoj noći. Ovaj obrat gotovo je identičan kraju *Wake Not the Dead!* u kojem se mladi lord vjenčava s vampiricom koja se pretvara u zmiju. Takvi strašni i melodramatični raspleti česti su u gotičkim pričama (također i kod niže spomenutog *The Vampyre*). Književnici poput Keatsa često su koristili teme drevnih mitova i prilagođavali ih običajima svog vremena, tako da mit o vampirima preživljava, ali se i razvija. U Engleskoj je trebalo proći neko vrijeme da bi se motiv vampirizma potpuno saživio s književnim temama. Zanimanje za vampirizam pokazivao je lord Byron, što najbolje pokazuje poema 'Džaur', objavljena 1813. godine. Ipak, njegov najslavniji susret s bićima pakla dogodio se kada se u stvarnom životu sukobio sa svojim osobnim liječnikom Johnom

²⁵ U povijesti književnosti ovo djelo je ostalo poznato pod naslovom engleskog prijevoda (nap. ur.).

Polidorijem, koji je napisao kratku priču *The Vampyre* (Vampir) objavljenu 1819. godine. Priča govori o mladom gospodinu Aubreyju koji upoznaje zlog lorda Ruthvena. Aubrey nakon nekog vremena shvaća da je lord vampir i oslobađa se njegova utjecaja. Kasnije se zaljubljuje u mladu Grkinju Ianthe, no Ruthven ga sustiže i ubija Ianthe. Ne znajući da je Ruthven odgovoran za Ianthinu smrt, satrveni Aubrey prepušta se Ruthvenu da ga njeguje, i Ruthven se tako ponovno umili Aubreyju.

Uskoro dvojica muškaraca budu žrtvama napada, a Ruthven biva smrtno ranjen. Umirući, zatraži od Aubreyja da se zakune kako će sve znanje o njemu i njegovim zločinima zadržati za sebe jednu godinu i jedan dan. Ruthven umire i Aubrey odlazi pronaći pomoć pri ukopu, no kada se vraća, leš je nestao. Aubrey se potom vraća u Englesku gdje priča doživljava stravično i tragično finale. Po povratku užasnuto shvaća da se Ruthven ponovno vratio te da se udvara njegovoj sestri. Kako ne smije prekršiti zakletvu, Aubrey nastoji odgoditi vjenčanje Ruthvena i svoje sestre. Upliće se sudbina, Aubrey u ključnom trenutku obolijeva i vjenčanje se ipak održava. Na umoru svoju priču priča dadiljama svoje sestre. One požure spasiti je, no, kako to Polidori besmrtno kaže, »prekasno. Lord Ruthven je nestao, a Aubreyjeva sestra izgara žedi VAMPIRA!«

Priča je napisana u vrijeme kada su Polidori i Byron bili u ozbiljnoj zavadi. Byron je upravo bio otpustio Polidorija, nakon što im je, zbog osobnih, problema, propalo putovanje Europom. Lik lorda Ruthvena temeljen je na Byronu. Postanak priče vrlo je zanimljiv, jer je povezan s najpoznatijim kasnonoćnim pripovijedanjima priča. Mary Shelley, koja je navodno nakon te večeri napisala *Frankensteina*, zabilježila je kako je s lordom Byronom, Shelleyjem i Polidorijem otputovala na obale Ženevskog jezera. Zbog lošeg vremena nisu mogli napustiti vilu i, kako nisu imali što drugo raditi – što je neobično, s obzirom na društvo u kojem se nalazila – zabavljali su se čitajući priče strave i užasa.

Prema Mary Shelley, lord Byron došao je na ideju da održe natjecanje u pisanju priča strave i užasa. Ostalo je, kao što se kaže, povijest. Shelley je napisala svoj magnum opus, a Polidori je također pridonio večeri. Kasnije su kritičari pretpostavili kako Mary vara sjećanje²⁶ ili kako je priča o jezivom kasnonoćnom druženju marketinški trik koji je smislila kako bi potakla prodaju svoje knjige.

Nadahnuće za *The Vampyre* bila je propala romansa u kojoj je sudjelovao lord Byron. Lady Caroline Lamb, povrijeđena strana, napisala je knjigu čiji je antijunak očito temeljen na Byronu. Polidori je iskoristio suvremen lik Byrona i svoj vlastiti, težak odnos s njime (koji je varirao od mržnje do obožavanja), kako bi glavnog junaka oblikovao prema pjesniku.

Ruthven je bio mračna i sablasna ličnost i lovio je nevine kako bi se nahranio njihovom krvlju. Bio je aristokrat, ohol i nadmoćan. Svi koji bi došli u doticaj s njime, padali bi pod utjecaj čarolije, hipnotizirani čistim zlom koje je izbijalo iz njega. Ovaj bajronovski prototip vampira postao je jedan od ključnih elemenata kasnijeg književnog stvaralaštva. Grof Drakula metaforički je unuk lorda Byrona.

Priča o priči često je jednako fascinantna kao i sam zaplet, što je svakako točno u slučaju *The Vampyre*. Polidori ga je napisao 1816. godine i zaboravio. Godine 1819., kada je priča objavljena, postala je pravom senzacijom. Javnost nije vjerovala da je skromni liječnik autor priče, već je pripisivana Byronu. Goethe, koji je imao vrlo nisko mišljenje o moralu lorda Byrona, sarkastično je ustvrdio kako je *The Vampyre* njegovo najbolje djelo. Čak su i izdavači bili zbunjeni. Priča je uvrštena u neka ranija izdanja Byronovih djela, potom je izostavljena, da bi je opet uvrstili.

Nesumnjivo, bila je to Polidorijeva priča, barem su riječi koje čitamo njegove (iako je ideja možda bila Byronova, nije vjerojatno da bi napisao priču tako neprijateljski nastrojenu prema sebi samome). Nije joj uvijek bila pridavana pažnja koju zaslužuje, iako je dobro napisana i

²⁶ Fravling, str. 10-17.

pruža mnoge prototipove za vampire kasnijeg književnog razvoja. Liječniku pak nije donijela ništa dobroga, a u nemilost lorda Byrona pao je davno prije no što je priča objavljena. Lik lorda Ruthvena Byronu nimalo ne laska, a činjenica da je vampir napravljen po njegovu liku, pokazala je do koje je mjere njihov odnos uništen. Liječnik je doživio ozbiljnu nesreću koja mu je uništila zdravlje i umro je 1821. godine, u dvadeset i petoj godini, od trovanja cijanovodičnom kiselinom.

Objavljivanje *The Vampyre* udarilo je temelje daljnjim djelima, a osobito je važan bio utjecaj lorda Ruthvena. Profesor Leonard Wolf u svojoj knjizi *The Annotated Dracula* (Drakula popraćen bilješkama) (1975.) napisao je: »Polidori nam je pružio prototip vampira... aristokrata, uzvišenog, izvrsnog, ledenog, očaravajućeg za žene, i savršeno zlog.«

Objavljivanje priče nadahnulo je nekoliko predstava, a vampir je postao priznata kazališna zvijezda stoljeće prije svog holivudskog debija. Pisci poput Dumasa opisivali su odlaske u kazališta na predstave tog žanra. Autori europskog kontinenta također su mit o vampirima iskoristili kao temelj svoje književnosti. Grof Aleksej Tolstoj, rođak slavnog pisca Lava, napisao je zaista jezivi roman pod naslovom *Obitelj Vurdalak* (pisan je tridesetih i četrdesetih godina devetnaestog stoljeća, no objavljen tek 1884. godine). Ovo se djelo temelji na klasičnoj istočnoeuropskoj vampirskoj temi o vampiru koji se vraća iz mrtvih kako bi progonio i uništio svoju obitelj. U šokantnom raspletu, čitavo selo postaje Selo prokletih u kojem su svi stanovnici vampiri i nitko ne može preživjeti proputovanje.

Gogolj, pisac najpoznatiji kao utemeljitelj suvremenog ruskog romana te autor kratkih priča i književno vrlo snažnih drama, u svojem je stvaranju koristio i realistične elemente i fantastične slike lokalnog folklor. U pripovijetki *Vij*²⁷ (1835.) iskoristio je lik vampirice. Vampirica se pojavljuje kao vještica na fantomskom lionju i može upravljati drugim bićima. Pojavljuje se i pas koji se pretvara u predivnu djevojku. Kao u jednoj od najgorih noćnih mora, vampirica krade djecu i pretvara ih u vampire. Umjetnik strave i užasa, Edgar Allan Poe, temu vampira iskoristio je u *Berenice* (1833.). Njegova vampirica gubi moć kada joj se odstrane zubi!

Poeova priča donosi drugu vrlo važnu okosnicu koja je poslužila za daljnji razvoj književnosti vampirizma, a to je lik *femme fatale*, zavodnice koja mami buduće žrtve u svoje kandže i, poput crne udovice, proždire ih u nakaznom, jezivo izobličenom ljubavnom činu. Ova »burna dražest strave«, kako je opisano²⁸, druga je dominantna karakteristika ovog žanra. Model zavodljivosti stopio se s prijašnjom, bajronovskom inačicom, kao što je bilo naznačeno u Polidorijevu djelu *The Vampyre*, i rezultirao Stokerovim grofom. Dodate li u ovaj koktel dozu folklor, dobit ćete zaista moćnu mješavinu.

Bajronovska slika vampira ponovno je ojačala u djelu *Varney the Vampyre* (Vampir Varney) (1847.). U ovoj priči, povratnik iz groba, nasljednik Polidorijeva lorda Ruthvena i prethodnik grofa Drakule, vreba mlade djevojke. Knjiga je više od deset godina bila bestseller. Ponovno se raspravljalo oko autorstva. Neko se vrijeme vjerovalo kako je odgovorna osoba Thomas Preskett Prest, koji je napisao jezovitu priču o *Sweeney Todd*²⁹. Tek je 1963. godine Louis James dokazao da je autor djela James Malcolm Rymer. Ljubitelji strave i užasa uživali su u opširnosti, jer je *Varney the Vampyre* tiskan na 850 stranica i objavljivan u 220 tjednih nastavaka u jednom od loših i jeftinih dnevnih časopisa. Rvmerov stil u potpunosti je iscrpio jezivost vampirskih mitova i iskoristio viktorijansku opsjednutost melodramom te savršeno nastavio razvoj vampirske književnosti. Sablasna mjesta, iskorištavanje nevinih, udari groma i

²⁷ Pripovijetka *Vij* je izašla 1835. u zbirci pod naslovom *Mirgorod* (nap. ur.)

²⁸ *Ibid.*, str. 67

²⁹ *Sweeney Todd* fiktivni je zločinac i glavni lik mnogih djela engleskog govornog područja, od sredine devetnaestog stoljeća. Bio je briač i serijski ubojica, a oružje mu je bila britva kojom bi žrtvama prerezao grkljan. Ponekad se u djelima spominje i njegova suučesnica Margery Lovett, koja je mesom leševa nadijevala pite. O tome jesu li *Sweeney Todd* i *Margery Lovett* doista postojali postoje mnoga proturječja (nap. prev.).

sijevanje munje, mesmerične su značajke djela *Vamey the Vampyre* koje, ujedinjene, oslikavaju senzacionalnu i opčinjavajuću sliku, unatoč opsežnosti djela.

Engleski lord i Rvmerov antijunak, Sir Francis Varney, bio je neuništiv vampir i protiv njega niti jedan tradicionalan lijek nije bio učinkovit. Nije ga se moglo uništiti vješanjem, niti utapanjem, niti strijeljanjem, čak je i lomača bila neučinkovita. Naime, uvijek bi ga u život vratila mjesečina. Na kraju, Varney, iznenađujuće savjestan vampir, uvida zlo koje čini i sam sebi oduzima »život« bacivši se u vatreno ždrijelo Vezuva. Ovo je zanimljivo odstupanje od tradicije po kojoj samoubojstvo stvara vampira; ovog puta ga uništava!

Napola zaboravljen genij književnosti strave i užasa irski je pisac Sheridan Le Fanu. U Carmilli (1872.), Le Fanu je donio još jedan bitan gradivni element evolucije vampirske književnosti. Ovog puta, antijunak nije plemić ili lord, nego predivna mlada djevojka koja sustavno iskorištava druge adolescentice. Ovo je bitan primjer »burne dražesti strave« s prikrivenim lezbijskim naklonostima.

Junakinja djela živi s ocem u zabačenom dvorcu u austrijskoj pokrajini Štajerskoj. Jednog dana nailaze na Carmillu, ozlijeđenu u nezgodi, i primaju je u kuću. Carmilla je tajanstvena, plaha i nerado govori o svojoj prošlosti, no sve se više zbližava s kćerkom. Ubrzo se otkriva kako Carmilla luta noću, a naoko zdravi mještani umiru. Duskora obolijeva i sama kći. Pozivaju liječnika, no postaje jasno kako joj može pomoći samo natprirodni lijek. Carmilla nestaje, a priča se nastavlja u utrci s vremenom jer Carmillu treba što prije naći i uništiti je te tako spasiti djevojku.

Ispostavlja se kako je Carmilla inkarnacija grofice Millarce, koja je umrla prije nekoliko stoljeća, no nije poznato gdje joj se nalazi grob. Naposljetku trag vodi do ruševne kapelice u šumi. U velikom finalu, budući Carmillini uništitelji nalaze njenu grobnicu. Opis otvaranja groba kao da je preuzet izravno iz vampirskih izvještaja prethodnih stoljeća: Oči su joj bile otvorene; nije bilo posmrtnog mirisa u lijesu. Dva liječnika, jedan prisutni činovnik, a drugi kao promatrač istrage, svjedočili su o nevjerojatnoj činjenici da postoji slabašno, ali primjetno disanje praćeno radom srca. Udovi su bili posve pokretni, meso elastično, a puni lijes bio je preplavljen krvlju dubine nekoliko inča, u koju je tijelo bilo uronjeno.³⁰

Slijedi prizor potpunog uništenja: probadaju joj srce kolcem, a u tom času »leš« ispušta vrisak od kojeg se ledi krv u žilama. Potom joj odrubljuju glavu, a iz vrata štrca krv. Naposljetku spaljuju tijelo, a pepeo rasipavaju u obližnju rijeku. Nakon toga, kao što je i očekivano, prestaju iznenadne smrti, iako je u uvodu zlokobno nagoviješteno da je mlada junakinja prerano umrla.

Bram Stoker pisao je Drakulu, koji je prvi puta objavljen 1897. godine, pod utjecajem prijašnjih radova vampirskog žanra, osobito Carmille. Što god književni kritičari rekli o kvaliteti ili stilu tog djela, samo bi kratkovidan kritičar mogao poreći zapanjujuću dojmivost i atmosferičnost romana. Stokerova priča govori o transilvanijskom grofu koji poziva mladog odvjetnika Jofiathana Harkera u svoj dvorac kako bi ugovorili poslove oko kupnje nekretnina u Londonu. Gost iz Engleske uskoro otkriva da je grofov zatočenik. Nekolicina mladih žena pokušava ga zavesti, no u posljednjem trenutku ga od njihovih vampirskih nasrtaja spašava sam grof koji ga želi za sebe. Naposljetku Jonathan uspijeva pobjeći, no grof je u međuvremenu otputovao u Englesku, u Whitby. Njegova prva žrtva na britanskom tlu Jonathanova je prijateljica Lucy Westenra koja postaje vampirica.

Lucy ubrzo biva »ubijena«, no grof napadne Jonathanovu suprugu Minu. Vodi se očajnička bitka protiv vremena u nastojanju da se spasi Minu, a vodi je opasni van Helsing, profesor i stručnjak za vampirizam. On nalazi sva grofova skloništa u Londonu, osim jednoga, i uništava kovčege ispunjene zemljom koji su grofu neophodni za preživljavanje. Prije no što potjera pronade posljednje sklonište, grof bježi u Transilvaniju. U završnom prizoru, grofa uhvate

³⁰ J. S. Le Fanu, *ibid.*, str. 322.

ispred njegova dvorca. Slijedi posljednja bitka, u kojoj grof stradava, kao i jedan od junačkih spasitelja, Amerikanac Quincey Morris. To bi, u kratkim crtama i vrlo sažeto, bila radnja priče. No, snaga romana je nemjerljivo veća, a pojačava je autorov živ jezik i korištenje gotovo svih zamislivih okultnih slika.

Tijekom vremena snaga mita o vampirima sve je više rasla, a Stokerov Drakula to savršeno pokazuje jer su mitovi nastali i oko same njegove knjige. Primjerice, postoje priče o mjestima koja su nadahnjivala Stokera da napiše roman i o osobama na kojima je možda utemeljio svoje likove – mnogo toga je, iskreno rečeno, neutemeljeno. Međutim, ponešto je o utjecajima na autora ipak poznato. Razmotrimo prvo mjesta. Ključno mjesto radnje je Whitby, kamo je Stoker odlazio odmoriti se i opustiti. Teško je zamisliti mjesto veće dojmljivosti od ruševne srednjovjekovne opatije što stražari na litici iznad groblja s vjetrom nagrizenim nadgrobni spomenicima (opatija i groblje bitna su mjesta za razvoj radnje). Velik dio romana, međutim, pisan je u Cruden Bavu u Škotskoj. Manje je dokaza da je ovo mjesto inspiriralo autora za ijedno mjesto u knjizi, iako su neki ustvrdili da bi ondašnji dvorac mogao biti temelj za grofov dvorac.³¹

Stoker je mnogo istraživao i njegovi su radni spisi sačuvani i pohranjeni u Philadelphiji. Iz njih se može steći dobar dojam o tome kojim se izvorima koristio i gdje ih je našao. Treba istaknuti i da je neke stvari izveo na vlastitu ruku, primjerice, da Drakula mora biti pokopan u zemlju iz svog groba bez obzira na to gdje se nalazio, što ujedno lijepo prikazuje kako s vremenom u mit o vampirima ulaze nove stvari. Stoker nikada, osim u mašti, nije bio niti blizu Transilvanije, no svejedno je osobito plodonosno i dojmljivo pisao.

Pomoću Stokerovih radnih bilježaka možemo pokušati razumjeti teme koje su ga nadahnjivale. Prije no što ih razmotrimo, riješimo se odmah u početku trule jabuke. Vrlo je malo dokaza, unatoč suprotnim navodima, da je srednjovjekovni vlaški knez, poznat kao Vlad Tepeš, pridonio Stokerovu grofu Drakuli, uz iznimku imena i nekolicine povijesnih pojedinosti. Ipak, turistička industrija iz te navodne veze i dalje izvlači golem kapital. U Transilvaniji je dvorac Bran proglašen Drakulinim domom, unatoč tome što nikada nije bio dom Vlada Tepeša te što ne postoji niti jedan dokaz da ga je Stoker izabrao za dom svog fiktivnog junaka.

Vlad je bio okrutan i nemilosrdan vladar, to je neupitno. Ipak, čak ga ni njegovi neprijatelji, a bilo ih je poprilično, nisu optužili da je bio vampir. Krvoločan, da, no isto je tako krvoločan bio i Džingis-kan, a, prema našim saznanjima, nitko ga nikada nije optužio za vampirizam. U svakom slučaju, lokalne legende ne spominju Vladove natprirodne moći.

Stoker je u knjizi posudio Vladov nadimak, a znamo i odakle mu. Britanski konzul u Bukureštu, William Wilkinson, napisao je 1820. godine knjigu pod naslovom Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia (Kneževine Vlaška i Moldavija) u kojoj se nalazi i kratak navod o povijesti imena Drakula (koje je bilo nadimak još nekolicine vlaških kneževa, što, dakako unosi dodatnu pomutnju). Otac Vlada Tepeša (koji se također zvao Vlad, a Wilkinson mu je također nadjenao nadimak 'Drakula', čime je počinio grešku) tek se spominje u knjizi i nije mu pripisana zaslužena slava. Potom se spominje njegov sin, Tepeš, s kratkim navodom o njegovu junačkom no uzaludnom nastojanju da se izbori protiv Turaka 1462. godine.

Stoker u Drakuli grofove slavne ratničke pretke spominje vjerojatno zahvaljujući upravo ovom kratkom odlomku (kao i trudu knjižničara javne knjižnice u Whitbyju gdje je Stoker posudio knjigu). Dokaz o velikom Stokerovu dugu Wilkinsonu nalazimo u zabilješci uz taj kratak opis, koja objašnjava porijeklo Vladova nadimka: »DRAKULA na vlaškom označava Vraga. Ondašnji Vlasi, kao i današnji, davali su ga kao prezime svima koji su se istakli hrabrošću, okrutnošću ili lukavstvom.« Ovdje nalazimo savršeno objašnjenje privlačnosti

³¹ Haining i Tremayne, 10. poglavlje

imena Drakula. Stokeru je bilo sinonim za okrutnost, lukavstvo, hrabrost i povezanost s Vragom. Ima li boljeg imena za antijunaka ovog romana?

To je sve što se nalazi u Stokerovim bilješkama o povezanosti Vlada Tepeša i grofa Drakule (bilješke upućuju na to da nije jasno na kojeg Drakulu zapravo misli, no to nije ni važno jer ga je zanimalo samo ime). U romanu se ne spominju Vladova povijesna zlodjela. Da je Stoker zaista želio svog Drakulu osmisliti prema tom srednjovjekovnom vladaru, i još za tako krvav roman, gotovo sigurno ne bi izostavio te grozote. Bilo ih je zaista mnogo, dovoljno da zadovolje i najkrvožednijeg čitatelja. Spominju se priče o muškarcima, ženama i djeci nabijenima na kolce dok Vlad uživa u doručku, a oni umiru u mukama; priče o arogantnim veleposlanicima kojima je šešire čavlima pribio na glavu; priče o tisućama zaklanih i obezglavljenih Bugara i Turaka čiji je broj pratio sakupljajući im glave.

Prema našem mišljenju, povezivanje Vlada Tepeša i grofa Drakule je neopravdano, ali je važan primjer mijenjanja i razvoja mita. Tijekom istraživanja za ovu knjigu, naišli smo na još jedan element razvoja. Prema izvještaju na BBC-jevoj mrežnoj stranici³², »procjenjuje se da 17 milijuna ljudi, uključujući i britansku i iransku kraljevsku obitelj te obitelj Drakula, potječe od Džingis-kana«. Prije toga nismo naišli na slične tvrdnje, koje se, dakako, odnose isključivo na »povijesnog« Drakulu. No, članak nije jasno napisan i neupućeni bi čitatelj, ne znajući za Vlada Tepeša, pomislio da članak govori kako je Stokerov grof Drakula Džingis-kanov potomak (što nije tako ludo jer »književni« Drakula spominje da je potomak Atile). Bit će zaista zanimljivo vidjeti hoće li ova inačica, čiji nam je izvor nepoznat, postati sastavni dio mita o Drakuli.

U nastajanju Drakule, Stoker je koristio tri temeljna izvora: književnost, legendu i krajolik. U književnosti je nastavio ugaženim književnim putem Polidorija i djela Varney the Vampyre i Carmilla. Od osobita značaja bila je Carmilla, a prema nekim je navodima kasnija Stokerova kratka priča Drakulin gost (objavljena posmrtno, mnogo godina nakon što je napisana, kao samostalna priča prema uputama njegove udovice) u izvorniku bila prvo poglavlje romana, no kasnije je, na inzistiranje izdavača, izostavljena jer je bila preslična Le Fanuovu djelu. U svakom slučaju, Stoker je odustao od toga i mjesto radnje zamijenio Transilvanijom, što se pokazalo genijalnim potezom. Stoker je osmislio krvav koktel strave, ubacivši sve čega se sjetio. Rezultat je bila knjiga drugačija od svega što je on ili bilo tko drugi do tada napisao, možda ne po pitanju kvalitete, no svakako po učinku.

Stoker je bio važan i u kazališnom svijetu jer je bio agent jednog od najznačajnijih glumaca, Henryja Irvinga, te tako došao u doticaj s utjecajima kazališnog svijeta koji su ga znatno oblikovali. Irving je bio ugledan šekspirijanski glumac, a romanom odjekuju utjecaji renesansnog barda, osobito njegova Hamleta (jedna od najpoznatijih Irvingovih uloga bila je upravo uloga Hamleta). Također je glumio i naslovnu ulogu u Faustu, a demonski odzvuci ove bajke također su prisutni u Drakuli. Važan su utjecaj imali i njegovi prijatelji, osobito Arminius Vam-bery, mađarski stručnjak za Istočnu Europu i njene legende, koji u romanu ima manju ulogu.

Legendarni izvori su očiti: tradicija legendi o vampirima vrlo je duga i dala je Stokeru savršen temelj za roman. U tom pogledu, važno je i njegovo irsko porijeklo. Stoker je odgojen u okruženju mitova, legendi i praznovjerja. Majka mu je bila izvanredna žena, a pripovijedala mu je sablasne bajke o ljudima koji su tijekom epidemije kolere bili živi zakopani. Dok je odrastao, bio je blizak s roditeljima Oscara Wildea, strastvenim sakupljačima narodnih predaja koji su objavili nekoliko knjiga na tu temu.

Nekoliko godina prije objavljivanja romana, gospoda izvanredno odabrana imena, madame E. de Laszowska Gerard, napisala je knjigu Transylvanian Superstitions (Transilvanijska praznovjerja). U svesku XVTJI. nalazi se nekoliko navoda koji su se Stokeru učinili dovoljno

³² Genghis Khan DNA Test is Offered, 3. srpanj 2004.

značajnima da ih uvrsti u svoje radne materijale: »Čini se da su se u Transilvaniju] sklonile sve vrste demona, vila, vještica i hobgoblina protjerane iz drugih dijelova Europe rukom znanosti. Utočište su pronašli u planinskim bedemima, svjesni da će ovdje biti sigurni od progonitelja.«

Drugim riječima, Transilvanija je zemlja u kojoj su sva zamisliva natprirodna bića pronašla utočište i zaštitu od progona svijeta znanosti. Madame Gerard je opisuje i kao važnu poveznicu s Vragom, jer su upadljivi elementi krajolika često nazvani po njemu.

Stoker je, uz zemlju napućenu tim neobičnim bićima, u knjizi madame Gerard pronašao još nekoliko specifičnih navoda. Primjerice: »Specifično zlo predstavlja vampir, ili nosferatu, u kojeg svaki rumunjski seljak vjeruje jednako čvrsto kao i u raj i pakao.«³³ Nastavlja s opisivanjem dviju vrsti vampira, živog i mrtvog. Živi vampir nastaje rođenjem nezakonitog djeteta, a svi koje ubije, nakon smrti će postati mrtvi vampiri. Nastavit će piti krv živih ljudi sve dok im duh ne bude istjeran, bilo probijanjem kolcem, bilo metkom. Nastavi li se pošast, vampiru treba odrubiti glavu i usta ispuniti češnjakom. Druga mogućnost je vađenje i spaljivanje srca te rasipavanje pepela po grobu.

Još je jedan iscrpan navod kojim se Stoker poslužio kao izvorom za jedan od prizora iz Drakule. Madame Gerard opisuje kako se na Jurjevo, 23. travnja, odvijaju mnoge natprirodne aktivnosti. To je idealna noć za traženje zakopanog blaga, što je spomenuto u početnim poglavljima Drakule. Spominje kako na Veliku subotu sjaj vatre odaje mjesto gdje je blago zakopano. Isto vjerovanje spominje i Charles Boner u "The Land Beyond the Forest" ('Zemlja s onu stranu šume') iz djela Transylvania: Its Products and Its People [Tvorevine i narod Transilvanije], koje je Stoker također koristio u svom istraživanju.

Drakula svoj snažan dojam zahvaljuje prvenstveno mjestu radnje, području gotovo nepoznatu Zapadu, zaogrnutom u legende i tajnovitost. Transilvanija je savršeno mjesto, upravo stoga što tako malo ljudi zna za nju. Oni koji su je posjetili, osjetili su strahopoštovanje prema njenoj veličanstvenosti. Strme, okomite planine, ogrnute gustim šumama kojima još uvijek lutaju vukovi i medvjedi (nažalost, u mnogo manjem broju nego nekada), u svakom tko je sklon vrtoglavici izazvale bi jezu. Uz mnogo truda, Stoker je stvorio sliku koja će neizbježno potaknuti trnce u čitateljima.

Djelo pod naslovom On the Track of the Crescent [Na tragu polumjeseca], autora bojnika E. C. Johnsona iz 1885. godine, također je zadužilo Stokera. To je zapravo vodič začinjjen anegdotama iz bojnikova osobna iskustva. Ugođaj je bogat, jer je boжник bio odsjeo »u velikom starom dvorcu. Smješten je na uzvisini, a njegova prijeteća kruništa i mračni stari tornjevi predstavljali su savršenu sliku srednjovjekovne utvrde«. U opisima navodi stare kule, prijašnje komore za mučenje. Spominje i misu zadušnicu u crkvi Sv. Demetra (ime broda kojim je Drakula stigao u Englesku je Demeter – slučajnost ili izravni navod?). Održavao se sprovod malog djeteta i čitavo je selo bilo došlo izraziti sućut, »neki su klečali i udarali se o prsa, drugi stajali lomeći ruke, plakali i jecali«.

Bojnikovi opisi krajolika osobito su slikoviti. Opisuje prizor:

Ispred nas se, koliko je sezao pogled, prostirala neprekidna šuma, sve do podnožja planine, nebrojenih nijansi zelene, plave i smeđe što su se stapale u sumračno ljubičastu boju. Šuma je postajala rjeđa i gubila se u izmaglici okolnih strmih litica. One su se uzdizale jedna povrh druge sve dok ih nije nadsvodio veličanstveni Isten-Szek (Božje prijestolje), obitavalište vječnog snijega.

Sljedećim riječima opisuje planine: »Karpati, utvrđeni u visinama i divlje veličanstveni, nezaboravan su prizor. Gotovo su nepristupačni, a strmi i stjenoviti obronci presječeni su brojnim usjecima ispunjenima vodom koja napaja Transilvaniju.«³⁴

³³ Fravling, str. 319-26.

³⁴ Ibid., str. 335-42.

Čitajući legende i opise ovog jedinstvenog krajolika (koji se gotovo doslovno ponavljaju u Drakuli) i povezujući ih s književnom ostavštinom pisaca prethodnika, Stoker je bio kao obuzet. Njegova iznimna vještina otkriva se u osobnosti grofa Drakule, vječnoj sjenovitoj enigmati, koji pritajen čeka da zaskoči i ugrabi čitateljevu pozornost bez upozorenja. Učinak je spektakularan.

Roman je, kada je objavljen, prihvaćen s oduševljenjem. U prvom su izdanju tiskane tri tisuće primjeraka i čudesan život ovog izvanrednog djela, koje se nikada nije prestalo tiskati, je započeo. Ironično je, međutim, što se Stoker nije od njega obogatio. Veliku zaradu Drakula je ubrao tek u Hollywoodu. Knjiga nije uvijek dobivala niti zasluženu pažnju kritičara, no u Stokerovo doba kritika joj je bila sklona. Sam Arthur Conan Doyle rekao je: »Mislím da je to najbolja priča o vradžbinama koju sam pročitao zadnjih godina«. (Zanimljivo je pitanje je li roman možda, u nekoj mjeri, utjecao na njega: u Drakuli, grof u Whitbyju bježi s broda u obličju psa i nestaje u močvari. Conan Doyle u to vrijeme tek što nije stvorio svoju slavnu priču o »psu iz močvare«, Baskervilskipas.)

Mit se razvijao i neovisno od književnosti. Razvojem tehnologije, održanju i jačanju utjecaja vampirizma na našu maštu pridonijela su velika platna. Nezahvalan je posao prolaziti čitavom književnosti u potrazi za svim djelima vampirske tematike, no još je teži posao s filmovima.³⁵ Jedan se film pojavio 1896. godine, godinu dana prije no što je objavljen Drakula, a zvao se *The Haunted Castle* (Sablasni dvorac). Bio je to dvominutni film u kojem vampir biva otjeran raspelom. *Nosferatu* je najpoznatiji rani vampirski film, no nipošto nije prvi. Snimljen je u Njemačkoj 1922. godine i objavljen u Sjedinjenim Državama 1929. godine, a izazvao je pravi skandal. Upravo je bolno očito snimljen prema Stokerovu djelu, a slabša pokušaji da se ta činjenica sakrije nikoga nisu prevarili, najmanje od svega sudove. Stokerova udovica tužila je producente za kršenje autorskih prava i dobila spor. Svi primjerci filma su zaplijenjeni i uništeni.

Na sreću, nekoliko primjeraka je ipak spašeno i film je preživio do danas. U njemu, Jonathan Harker odlazi u Transilvaniju nakon što je grof (koji se u filmu zove Orlov) zatražio od njega pomoć pri kupnji kuće. Jonathan se vraća u Njemačku, a grof ga slijedi i napada Minu. U završnom prizoru se film ipak razlikuje od knjige: grof biva uništen jer se ne uspijeva vratiti u lijes prije svitanja pa ga Sunčeve zrake uništavaju – ovo je još jedan vid razvoja mita.

Zvijezda filma je Max Schreck, što na njemačkom znači »najveći strah«. Schreck igra Orlova s takvom vještinom da izaziva trnce: nalikuje štakoru i čini grofa grotesknim. Redatelj, F. W. Murnau, u priču unosi nešto novo: grofa povezuje sa štakorom, a ne sa šišmišem ili vukom (iako u romanu Drakula štakori imaju važnu ulogu). *Nosferatu* je nadahnuo kasnije redatelje: kada je Coppola radio svoju verziju priče o Drakuli 1992. godine, grof iz groba ustaje na način gotovo identičan Murnauovu vampiru od prije pedeset godina.

Tema Drakule već je bila poznata kada se Hamilton Deane proslavio tom ulogom. Bio je irski glumac i producent koji je dramatisirao roman za kazalište: predstava je premijerno izvedena 1924. godine u Derbyju, a Deane je igrao ulogu van Helsinga. Kasnije je glumio samog grofa. Hamilton Deane vrlo je značajan za razvoj slike Drakule jer je prvi puta grofa odjenuo u plašt i večernje odijelo. Također se pobrinuo da u gledalištu uvijek bude nekoliko medicinskih sestara koje bi se mogle pobrinuti za one kojima je strava priče preintenzivna. Ipak, prvi dramatski prikaz s temom Drakule upriličio je sam Stoker 1897. godine, vjerojatno kako bi zaštitio prava na knjigu. U publici je bio i Henry Irving, no izašao je mnogo prije kraja predstave, mrmljajući kako je priča prilično jeziva.

Glumac koji je zaista proslavio Drakulu na velikim platnima bio je Bela Lugosi, u istoimenom filmu iz 1931. godine (zapravo je prvi izbor za glavnu ulogu bio jednako slavni Lon Chaney). Lugosi je bio izvanredan glumac, Mađar i nije znao niti riječi engleskog (nije ga nikada niti

³⁵ Za detaljan popis filmova vampirske tematike vidjeti dodatke u djelu *In Search for Dracu-la*.

naučio, samo bi zapamtio riječi koje je u filmu u kojem je igrao izgovarao). Profesionalno ga je uloga grofa Drakule zauvijek obilježila. Njegova je izvedba bilo toliko uspješna da su ga poistovjećivali s tom ulogom, i sličnima, do kraja života, pa čak i poslije smrti, jer je pokopan u plastu kojeg je nosio na filmu. To je mali primjer kako legende i mašta mogu utjecati na stvarni život.

Najuspješniji nasljednik Bele Lugosija bio je Christopher Lee (čak je nosio isti prsten koji je u ranijim filmovima nosio Bela Lugosi). Hammer Films i Lee stvorili su filmsku sliku grofa Drakule koja vlada i danas: bajronovski lik, zavodljiv i očaravajuć; transilvanijski krajolik gustih šuma i jezivih gotskih zamaka; van Helsing Petera Cushinga kao neobična kombinacija akademika i folklorista koji nadmudruje grofa u dramatičnom završnom prizoru. Prvi Hammerov vampirski film bio je *The Horror of Dracula* (Stravični Drakula) (1958.). Posljednja uloga Drakule Christophera Leeja bila je u filmu iz 1974. godine, *The Satanic Bates of Dracula* (Drakulini sotonski obredi).

Neki su filmovi imali jači utjecaj, osobito na autore, neki slabiji. Film *Drakula Brama Stokera* (1992.) zanimljiv je jer polazi od romana, no ne prati ga u potpunosti. Osobito je intrigantna izravna veza povijesnog Vlada Tepeša i Mine kao reinkarnacije Vladove supruge, jer ona u grofu izaziva osjećaje nemoguće kod emocionalno praznog grofa iz knjige. Osnovna misao zapleta je, stoga, bitno promijenjena, no ipak su iskorišteni mnogi ključni detalji iz knjige, a neki su i ubačeni ili prenaplašeni.

Ulogu grofa Drakule igrao je Gary Oldman, a pojavljuju se i mnoge druge zvijezde: Winona Ryder kao Mina, Anthony Hopkins kao dovitljivi van Helsing i Keanu Reeves kao Jonathan Harker. Mnogo je toga u filmu pretjerano, te je film umnogome poput kinematografskog promišljanja o Stokеровu djelu koje obiluje simbolizmom te preplavljuje čitatelja. No, film na različite načine postiže ovaj efekt. Transilvanijski obzor uvijek je zasjenjen crvenim, a naglasak pojedinih glumaca koji glume likove stranaca ponekad je gotovo smiješan. U filmu je prisutan i nov zaplet u legendi o Drakuli: Vladova supruga se ubija i stoga joj Crkva, u čije ime njen muž pogiba u bitci, proklinje dušu (iako, valja istaknuti da mit oko njene tragične sudbine podsjeća na McNallyjev i Florescuov u knjizi *In Search for Dracula /U potrazi za Drakulom/*).³⁶ Vlad se zaklinje da će se vratiti iz groba i, gonjen silama zla, zaživjeti kao vampir.

Ponekad se čini da se Coppola svim snagama trudi karikirati Stokera. Lucy je u svojim flertovima prikazana kao nimfomanka, no u drugoj sceni odjevena je u opravu sličnu opravi djevičanske kraljice Elizabete I. S druge strane, Mina, prije no što u filmu susreće grofa, gotovo je licemjerno kreposna, iako Coppola prikazuje kako kradomice gleda slike raznih položaja spolnih odnosa u nekoj knjizi. No, kada potpadne pod grofov utjecaj, predaje mu se srcem i dušom. Dok je grof u svojoj transilvanijskoj odjeći, vrlo je neobičan, odjeven u nešto što nalikuje kardinalskoj halji s gotovo nemoguće začesljanom kosom. Posljedica je, po nekima, pomalo smiješan lik, ali – sviđao vam se ili ne – teško ga je zanemariti. Treba reći da pretjeranom upotrebom stereotipova film prati originalno djelo, barem u duhu, ako već ne u sadržaju.

Vampirski literatura još je uvijek u optjecaju. Američka spisateljica Anne Rice najpoznatija je suvremena vampirska autorica (iako su i druga slavna imena, poput Stephena Kinga, autora djela *Salem's Lot*, napisala važna djela ovog žanra). Njeno djelo *Intervju s vampirom* (1976.), po kojem je kasnije snimljen snažan film, također donosi nove pristupe, poput neučinkovitosti raspela, koje smo već spomenuli. No, u samoj biti sadrži i tradicionalne vampirske prikaze (poput Sunčeva svjetla koje uništava vampira). Najuzasniji aspekt priče je taj što se radnja vrti oko djevojčice Claudije i činjenice da je ta prelijepa, nedužna djevojčica ustvari najokrutnija od svih vampira.

³⁶ Ibid, str. 56

Zvijezde filma su Tom Cruise, kao vampir Lestat, i Brad Pitt, kao svojevolutna žrtva Louis, a uz njih glume još Antonio Banderas i Christian Slater. Film je režirao Neil Jordan, a sama Anne Rice napisala je scenarij. Zaplet je zanimljiv i proteže se kroz nekoliko stoljeća, a velik se dio odigrava u suvremenoj Americi, što mu daje ugođaj ovovremenosti. Louisov »pad« počinje 1791. godine na američkom Jugu, kada gubi ženu i dijete i ne mari više ni za što osim smrti. Vampir Lestat nudi mu, umjesto smrti, život lišen umiranja i bolesti u obliku bića kakvo je on. Louis prihvaća ponudu i njih dvojica postaju bliski prijatelji. Kako bi sklopili savez, Lestat pije Louisovu krv, no događa se i suprotno (ovo nije originalna ideja, drugi su filmovi također iskoristili taj pristup – primjerice, Coppolin Drakula). Ovo su zanimljive varijacije koje pokazuju kako se razvija vampirska mitologija, jer mnoge su »tradicionalne« priče žrtvu prikazale kao nemoćnu u prisustvu vampira koji nad njom ima hipnotičku moć, i takve priče ispijanje krvi prikazuju kao jednosmjernan proces.

Louis postaje vampir, no ne može potpuno ugušiti svoju ljudskost. On i Lestat pretvaraju djevojčicu Claudiju u vampiricu, no Louis to ubrzo požali. Claudia žudi za normalnim životom i odrastanjem: zauvijek će ostati iste dobi kao kada je postala vampirica. Okreće se protiv Lestata i ubija ga još jednim novim trikom: prevari ga te on ispije »mrtvu krv«, to jest krv davno preminulih mrtvaca, a Riceini vampiri moraju piti svježu krv. No, Lestat uspije preživjeti u močvari u koju su Claudia i Louis odnijeli njegovo navodno mrtvo tijelo pijući krv aligatora, zmija i žaba. Louis i Claudia bježe u Europu i u Parizu nailaze na vampirsku družbu koja živi u podzemlju. Kada otkriju da je Claudia ubila drugog vampira, što je u njihovom svijetu najteži grijeh, oni je uništavaju izloživši je suncu.

Za njenu smrt odgovoran je nadvampir Armand koji želi Louisa za sebe. No Louis to uvida, odbija Armanda te napušta Stari kontinent i vraća se u Ameriku. Posljednji ostaci ljudskosti uništeni su Claudijinom smrću. U Novom svijetu otkriva da je Lestat preživio. Louis svoju priču priča jednom novinaru, no odbija ga ugristi nakon što mu novinar izrazi želju da postane vampirom. U raspletu, Lestat napadne novinara i ponudi mu da izabere želi li mu se pridružiti u toj noćnoj mori postojanja ili ne. Zaplet je promišljen i složen, a jedna od sporednih tema je izumiranje kršćanstva u sekulariziranom društvu. Ne samo da raspela više ne djeluju protiv vampira, već Armand izričito kaže: »Bog ne postoji«. Claudiju ubija najstariji »bog«, Sunce. Razvoj Louisove priče možda podsjeća na ispovijed, no u svijetu u kojem su svećenici nemoćni, ispovijeda se novinaru.

Važna je još jedna sporedna tema, povezanost s Drakulom. Louis Stokerovo djelo naziva »vulgarnom izmišljotinom poremećenog Irca«. U jednom drugom prizoru, jedno od bića u Parizu parodira grofa Drakulu penjući se po zidu dok za njim komično leprša plašt koji podsjeća na krila šišmiša. Na putu u Europu, na brodu na kojem Claudia i Louis putuju, mnogo ljudi padne žrtvom, baš kao i u Stokerovoj priči. Manje očite poveznice Intervjua i Drakule mogu se pronaći po pitanju Hamleta, jer elemente tog djela nalazimo i ovdje i u Stokerovom Drakuli. Odaje ih Claudia (čije ime podsjeća na Klaudija iz Hamleta) jednim citatom: kada Lestat pred njom umire, podrugljivo ga pozdravlja: »Laku noć, moj kraljeviću! Jata anđela uspavala te svojim pjesmama.«³⁷

Radnja Shakespeareova djela, u prizoru u kojem kraljević Hamlet upriličuje igrokaz ubojstva svog oca, oponaša stvarni život. Tako i u Intervjuu s vampirom postoji glumljenje stvarnosti, kada, u jezivom prizoru, na pozornici vampiri ubijaju djevojku. Prema Louisovim riječima, vampiri glume ljude koji glume vampire. Vrlo su stvarni i ubojstvo djevojke na pozornici nama je, kao udaljenoj publici, i preočito, no gomili koja u filmu gleda predstavu sve je dio vrlo realistične i dobro glumljene predstave.

Film i knjiga, na kojoj je film temeljen, puni su stravičnih slika. U filmu gotovo da i nema onog, doduše pogubnog, šarma Bele Lugosija ili Christophera Leeja. Prizori su jezivi,

³⁷ William Shakespeare, Hamlet, prev. dr. Milan Bogdanović, Matica Hrvatska, Zagreb, 1950., 5-2 str. 222

zapanjuju i tjeraju gledatelja da se osjeća vrlo neugodno. Ispijanje štakorove krvi, dijete vampir koje izgleda kao lutka, Lestatovo poigravanje sa žrtvama poput mačke koja se igra polumrtvim mišem, sve su to snažne i uznemirujuće slike. No, zaplet ima i svoje lakše trenutke, primjerice, vampirsko kazalište u Parizu ili način na koji Claudia, dok još »uču kako biti vampirica« ne može odoljeti mirisu krvi svoje naprašite učiteljice klavira, pridaju notu duhovitosti.

Najpoznatiji suvremeni razvojni korak u mitologiji fenomena neumrlih su Buffy, ubojica vampira i Angel, njen nasljednik. Buffy je prvi put emitirana 1992. godine kao film koji nije dobro prošao kod kritike. Pravi uspjeh uslijedio je kada je pretvorena u dugotrajnu televizijsku produkciju emitiranu od 1997. do 2003. godine u sedam sezona. Sarah Michelle Gellar glumi Buffy Summers, šesnaestogodišnjakinju izvanrednih moći. U svijetu preplavljenom ne samo vampirima, već svim vrstama demonskih bića, njena je sudbina da bude »ubojica«: u svakoj se generaciji rada jedna osoba dovoljno moćna da uništi sve podanike zla koji vrebaju zemljom. Pod okrilje je uzima Rupert Giles (kojeg glumi Anthony Head), knjižničar sa znanjem maga koje mu omogućava da pomaže Buffy u njejoj »misiji«. Buffy pokušava biti »obična« tinejdžerka, no ne može odbiti misiju koja joj je dana – uništenje zla – koliko god to pokušavala. Nesvakidašnji događaji za nju se lijepe: primjerice, iz jedne je škole izbačena jer je spalila dvoranu za koju je tvrdila da je bila prepuna vampira. U seksualnoj je vezi s vampirom Angelom (David Boreanaz), koji će kasnije dobiti vlastitu seriju smještenu u Los Angelesu, produciranu od 1999. do 2004. godine. Angel je i sam neobičan stvor: vampir koji ima dušu jer ga je obitelj Cigana jedne od njegovih žrtava proklela. Zbog toga zapada u dileme: njegova ga vampirska priroda tjera da uništava ljudska bića, no njegova savjest i kajanje tjeraju nas da suosjećamo s njim. Jednom se pokušao i ubiti. Naime, proganjao ga je zao duh koji je uzimao obličja njegovih žrtava te se Angel odlučio izložiti sunčevoj svjetlosti i »ubiti«. No, dok je čekao da izađe sunce, u Sunnydaleu je pao snijeg, zasjenio sunce i spasio ga na čudesan način.

Buffy je zanimljiva jer vampirizam smješta u suvremeno okružje, američki gradić Sunnydale. Jedna od najzapanjujućih stvari u seriji je uobičajenost nekih aspekata. Buffy proživljava sve traume odrastanja: seksualna osjećanja, probleme sa školom, nesigurnost oko uloge u životu. Mjesto radnje je prozaično: umjesto transilvanijskih dvoraca, tu je stereotipna američka srednja škola s kraja dvadesetog stoljeća. No, usporedno s tim običnim životom, postoji nešto nesvakidašnje: zemlja naseljena najstrašnijim zamislivim čudovištima. Serija je pomalo i parodija: naznaku tog u jednom trenutku daju Buffyni pomagači, poznati pod imenom »Scoobjeva družina«, prema crtanoj seriji o psu Scooby Doou i prijateljima koji se bore protiv svakojakih »jezovitosti« u uobičajenim sukobima s natprirodnim svijetom. Sama Buffy je enigma: sitna djevojka koja svejedno ima nadljudsku snagu dok je njen način borbe protiv vampira djelomice tradicionalan (probijanje srce kolcem), a djelomice su to borilačke vještine. Kako to da nas knjige, filmovi i televizijske serije, poput Buffy, ubojice vampira, i dalje fasciniraju? Vjerujemo kako postoji više razloga. Djelomice je to stoga što je »strava« oduvijek bila privlačna ljudima, a tako je i ostalo: dokaz tome velik je broj filmova strave i užasa koji se i dalje snimaju te veliko tržište za knjige te vrste.

No, vampirska filmografija i književnost imaju i nekoliko specifičnih svojstava koja nas tako snažno privlače, neke stalne teme koje nas pogađaju u žicu. Jedan od aspekata je seksualnost, koji je s godinama postao javno prihvatljiv. U Polidorijevu djelu *The Vampyre* (u kojem je lord Ruthven doduše natprirodan zavodnik, ali ipak zavodnik) i Stokerovu *Drakuli* postoje tek naznake seksualnosti, no Coppolina verzija, *Drakula Brama Stokera*, nabijena je seksualnošću. No, seksualnost postoji oduvijek, bila je i ostaje važan dio fatalne fasciniranosti vampirima. Važnu ulogu igraju i starenje i smrt, jer ih čovjek unatoč tehnološkom napretku još nije pokorio, te i dalje svojom neumoljivošću izazivaju nesmanjeni strah. Vampir je zarobljen u svijetu noćnih mora, nije ni živ, ni mrtav, i podsjeća nas na našu ranjivost i smrtnost. Često

(iako ne uvijek) je, u trenutku nastajanja, budući vampir privlačan muškarac ili lijepa žena u najboljim godinama. Vampiri kao da okreću tijekom vremena, po užasnu cijenu svoje duše i duša svojih žrtava i mogu preživjeti samo otimanjem tuđe krvi. Sada ćemo se posvetiti potankoj analizi ovih tema.

ČETVRTO POGLAVLJE

Put krvi

Krv je život.

Bram Stoker, Drakula

Krv je jedna od središnjih tema ljudskog promišljanja, a povezana je sa životom i smrću, obrednim žrtvovanjem i nasiljem. Simbolizira snagu i mladost i stoga je ključan element vampirskih mitova o vječnom životu ili vječnoj smrti. Bit vampirskih mitova sadržana je u riječima »krv je život«, kojima u Drakuli poremećeni Renfield tumači svoju naopaku filozofiju. Težinu ovoj izjavi daje njeno biblijsko porijeklo, osobito izvadi li je se iz konteksta, a iz usta luđaka, kao da želi reći da je mit o vampirima mračna interpretacija temeljnih slika kršćanske misli.

Stari zavjet pun je najrazličitijih krvavih slika. U priči o Kajinu i Abelu, krv je povezana s nevinošću, grijehom i zagrobnim životom. Prolivena krv svjedok je zločina koji nadilazi smrt i zbog koje Bog pita: »Što si učinio? Slušaj! Krv brata tvoga iz zemlje k meni viče!«³⁸ U vampirskim mitovima, krv predstavlja demonsku vezu između mrtvih i svijeta živih, a legende spominju i da su neumrli iz grobova zazivali imena svojih žrtava.

Kada je Bog na Pashu oslobodio Izraelce egipatskog ropstva, oni su mu morali ostaviti krvav znak: »Krv neka označuje kuće u kojima vi budete. Gdje god spazim krv, proći ću vas; tako ćete vi izbjeći biču zatornomu kad se oborim na zemlju egipatsku.«³⁹

Krv se često pojavljuje kao izraz žrtve. Biblijske upute govore kako žrtve moraju biti »bez mane« te neka svećenici »zapljusnu žrtvenik krvlju sa svih strana.«⁴⁰ U krvi je sadržana životna snaga bića čijim žilama teče. Sveta je i dragocjena te se mora prema njoj odnositi s dužnim poštovanjem: »Jer život svakog bića jest njegova krv. Zato sam i rekao Izraelcima: ne smijete jesti krvi ni od kakva živog bića, jer život svakoga živog bića jest njegova krv. Tko god je bude jeo, neka se odstrani.«⁴¹

U Novom zavjetu donesene su mnoge nadopune Starog zavjeta, kako po pitanju krvi, tako i u mnogim drugim religijskim aspektima. Nova se religija temeljila na ljubavi i praštanju, na prihvaćanju žrtve kojom se čovječanstvu otvaraju vrata vječnog života. Kristova žrtva bila je ponuda u krvi kao što je to u Starom zavjetu bila krv janjeta ili vola. Novi je zavjet prepun navoda o krvi koji su imali ogroman učinak na psihologiju kršćanstva. Razapinjanje Krista nekadašnja je obredna žrtvovanja učinilo suvišnima, jer, ako su životinje bile valjane žrtve, tada »koliko će više krv Krista – koji je po vječnom Duhu prinio sam sebe Bogu kao žrtvu bez mane – očistiti našu savjest od mrtvih djela da služimo živomu Bogu?«⁴²

Krv prinesene čiste žrtve, koja donosi nov život onima čija je duša na umoru, simbolizam je koji će u srednjem vijeku uroditi zanimljivim nuspojavama. Važnost ove filozofije utemeljio je Krist kada je rekao: »Tko jede tijelo moje i pije krv moju, ima život vječni. I ja ću ga uskrisiti u posljednji dan. Tko jede tijelo moje i pije krv moju, ostaje u meni i ja u njemu. Kao

³⁸ Post 4,11 (svi biblijski citati uzeti iz: Biblija, Stari i Novi Zavjet, prev.: dr. Antun Sović, Sil-vije Grubišić, Filibert Gass, dr. Ljudevit Rupčić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.)

³⁹ Ibid 12,13.

⁴⁰ Lev 1,11.

⁴¹ Lev 17,14.

⁴² Heb 12,14.

što je mene poslao živi Otac, i kao što ja živim zbog Oca, tako će i onaj koji mene jede živjeti zbog mene.«⁴³

Simbolizam iscjeliteljskih moći čiste krvi svoj najsnažniji izraz, zapečaćen u duše kasnijih naraštaja koji su mnoge biblijske navode shvaćali predoslovno, postiže pri Posljednjoj večeri: »Zatim uze kruh, zahvali i razlomi ga pa im ga dade govoreći: 'Ovo je tijelo moje koje se za vas daje. Ovo činite na moju uspomenu!' Isto tako poslije večere uze kalež te reče: 'Ovaj je kalež Novi savez u mojoj krvi, koja se za vas proljeva'.«⁴⁴ Pričesni obredi, koji su se razvili iz ovog čina, sačinjavaju samu bit kršćanske vjere. Teolozi su kasnije s entuzijazmom raspravljali je li pričesno vino samo simbolički pretvoreno u krvi ili je doslovno postalo krv Kristova.

Kršćanski simbolizam najizraženiji je u alegorijskim legendama o potrazi za Svetim Gralom. Te su legende, nastale stapanjem poganske, keltske, i kršćanske mašte, zaposjele maštu srednjovjekovnog čovjeka. U Gralu se čuvalo vino, metafora Kristove krvi, no to je bio i kalež u kojeg je Josip iz Arimateje sakupio njegovu fizičku krv.

Krv Kristova Gralu je podarila veliku moć. Onima koji iz njega piju ispunit će se svaka želja: ovdje možemo primijetiti očitu varijaciju keltske mitologije.⁴³ Koplje kojim je Krist proboden također je imalo čudesne moći. U legendama o Gralu, Galahad posjećuje Osakaćenog Kralja koji je bio ranjen tim kopljem i nepokretan leži već mnogo godina. Kralj daje Galahadu koplje i kaže mu kako prvo mora uzeti »malo krvi s oštrice i pomazati mu njome noge, jer samo će mu to, ništa drugo, vratiti zdravlje«. Galahad uzima koplje i, »dodirnuvši krv prstima, prišao je Osakaćenom Kralju i pomazao mu njome noge... Kralj je istog trenutka odjenuo halju, ustao zdrav i čio iz postelje te zahvalio Gospodu na milosti«⁴⁵. Robert de Boron bio je prvi pisac koji je, oko 1190. godine, povezo Sveti Gral i krv Kristovu i dodirnuo se nekoliko, za ono doba, specifičnih i poštovanjem ispunjenih osjećaja prema moćima i prirodi Kristove krvi. Jedan od komentatora uočio je kako je »u srednjovjekovnom umu, [krv] sadržavala dušu, a možda i Božanstvo Spasitelja. Posjedovala je neograničene moći iscjeljivanja, a bila je i sredstvo izravnog sporazumijevanja s Bogom. Krv je neprocjenjiva duhovna bit«. Isti je pisac opisao slikovne prikaze srca Kristova, na kojima iz srca i stigmi, Kristovih rana, kaplju krv i voda: »Krv, koja se simbolički proljeva 'za sve ljude', bila je izvor i pojedinačnih života.« Sličnost između riječi »Saint Greal« (Sveti Gral) i »Sang Real« (Kraljevska Krv) također je sugestivna.⁴⁶ Uz tako jasne i nepogrešive poveznice krvi, moći i životne snage, nije teško vampirizam doživjeti kao ironičnu parodiju kršćanstva, osobito zbog fiksacije krvlju.

Krv igra bitnu ulogu u mnogim kulturama, što se najbolje može vidjeti u nekima od najstarijih kozmogonijskih mitova. Ti mitovi kao da slijede određen uzorak i definiraju ljudsku prirodu s različitih aspekata. Čest simbol je poimanje krvi kao životvorne supstance i izvora života. Rane mitologije Stvaranje često opisuju kao nasilan i kataklizmičan čin, koji je čitav materijalan svijet podvrgao dvostranosti života i smrti, dobra i zla, pa materija od samog postanka ima dvojaku prirodu: rađa se od žrtvovanog božjeg bića i djelomice je božansko, no nad njime ostaje i tamna sjena nasilnog ubojstva. U sve što je Živo utisnut je znak Smrti. Sumerska kozmogonijska epska pjesma, Enuma eliš⁴⁷, opisuje kako je ljudski rod nastao žrtvovanjem dvaju bogova, koji se zovu Lahmu i Lahamu. Mezopotamska inačica mita o Stvaranju pripovijeda o Marduku, sinu sveznajućeg boga Eaa. Iz prvobitnih voda rođeni su

⁴³ Iv 6,53-56.

⁴⁴ Lk 22,19-20.

⁴⁵ Za daljnje rasprave vidjeti, primjerice, djelo Quest for the Eternal Johna Matthews. + The Quest of the Holy Grail, str. 277.

⁴⁶ Matthews, str. 11

⁴⁷ Spjev o stvaranju Enuma eliš nazvan je tako po prvim riječima epa (Kada gore...). Više o ovoj epskoj pjesmi možete saznati u: Marko Višić, Književnost drevnog Bliskog istoka, Naprijed, Zagreb, 1993. (nap. ur.)

Tiamat, more, i Apsu, slatkovodna jezera i rijeke, a drugi su bogovi nastali sjedinjavanjem slatke i slane vode. Nedugo nakon toga, dogodilo se da je plač malih bogova ometao Apsuov mir te ih je on odlučio uništiti. No, Ea je začarao Apsua te je ovaj zaspao, a Ea je »ukrao njegove dragocjenosti i odjeću«⁴⁸ te ga naposljetku ubio.

U ratu koji je uslijedio, Marduk je ubio Tiamat u žestokoj borbi. Tiamatino je tijelo raspolovio stvorivši iz njega nebo, zemlju i sve na svijetu. Konačno, odlučio je kazniti Kingua, Tiamatina sina koji je potaknuo sukob. Kingu je ubijen na način sukladan svojim djelima: Marduk mu je razrezao žile i iz njegove krvi Ea je načinio ljudski rod. Stvaranje ljudi ujedno je i njihovo prokletstvo: dijelom su bogovi, jer ih je stvorio Ea, i uvijek će biti svjesni svoje božanske prirode, no nikada je neće doseći jer su nastali od Kinguove krvi, krvi boga-demona, posrnulog božanstva koje je nasilno ustalo protiv ostalih bogova.

U grčkoj mitologiji nalazimo sličnu priču o Stvaranju. Uran, Nebo, i Gea, Zemlja, prvi su nastali iz Kaosa. Gea je rodila dvanaest titana, tri kiklopa i tri hekatonheire (čudovišta sa stotinu ruku i pedeset glava). Po Geinom je nalogu Kron, najmlađi titan, kastrirao oca. Zemljom su se proširile kapi njegove krvi i iz njih su nastale tri Furije (božice osvete), divovi i nimfe, a Afrodita, božica ljubavi i ljepote, nastala je od njegovih genitalija koje su pale u more i sjemena koje je dotaklo pjenu valova.

U indijskom epu Purushasukta, opisuje se kako su bogovi žrtvovali primordijalnog diva Purushu (»čovjek«). Raskomadali su mu tijelo i stvorili svijet i elemente. Od glave je nastalo nebo, od nogu zemlja, svijest mu je postala Mjesec, oči Sunce, a dah vjetar. Iz njegovih usta nastali su Indra i Agni, a ljudi, nastali iz različitih dijelova tijela, zauvijek su bili vezani u svojoj kasti: Brahmani su nastali od usta, od ruku Ratnici, od bokova Obrtnici, a od nogu Sluge.

Purushino žrtvovanje ima kozmičku dimenziju jer je njime stvoren svemir i, što je još važnije, poredak koji vlada nakon stvaranja i po kojem se svijet razlikuje od kaosa. Taj poredak treba očuvati, a čin stvaranja obredno ponavljati. U tome je objašnjenje i opravdanje drevnih obreda krvi: izvorno se žrtvovanje mora neprestano ponavljati. Unutarnji aspekt povezan je i plodnošću i ponovnim rađanjem prirode, čovjeka i svemira.

U razmatranju indijskih mitova, trebamo spomenuti Kali, božicu smrti i uništenja, i jednu od najstrašnijih likova ikoje religije. Prikazuje se kao obnaženo biće natopljeno krvlju i okruženo lubanjama. Najveću bitku Kali je vodila protiv demona Raktavije. Svaki put kad bi ga ozlijedila do krvi, iz kapi koja je pala na tlo nastalo bi tisuću novih obličja demonu (u ovom je slučaju krv doslovan izvor života). Ubila ga je tako da ga je probola kopljem i popila mu svu krv. Kasniji Kalini sljedbenici bili su ozloglašeni thugee, kod kojih je krv bila ključni dio obreda obožavanja Kali.

Rana njemačka pjesma Voluspa pjeva o simboličnoj sudbini Ymira, antropomorfnog bića, stvorenog pri stvaranju svijeta sjedinjavanjem leda i vatre. Krava rođena iz otopljenog leda lizala je Ymira dok nije poprimio obličje muškarca Burija. Oženio je kći jednog diva i ona mu je rodila tri sina: Odina, Vilija i Vea. Tri su brata ubila Ymira, čija je krv natopila zemlju i utopila sve divove, osim dvojice. Potom su razrezali Ymirovo tijelo i od njegova mesa načinili zemlju, od kostiju stijene, od krvi more, a od lubanje nebo.

Neki od najnasilnijih astečkih obreda potekli su iz mita o Stvaranju. Kako bi stvorili Mjesec i Sunce, bogovi su dva boga bacili u vatru. No, njihova žrtva nije bila dovoljna: Sunce i Mjesec bili su stvoreni, no nisu se mogli kretati. Bogovi su shvatili da je potrebno žrtvovati krv.

Okupili su se s namjerom da daju svoju krv, no bog Xolotl bio je kukavica i sakrio se. Kasnije je postao bogom zlih bića i sveg što u sebi nosi podvojenost, poput blizanaca. Ovo je zanimljiv aspekt astečkog razmišljanja: dvojnost su smatrali zlim (pripomenimo da je dvojnost također odlika vampirske književnosti). Kako je u središtu astečkog vjerovanja

⁴⁸ Mircea Eliade: *istoria ideilor si credintelor religioase*, str. 55.

Sunce, žrtva je prinošena svake godine kako bi Sunce ojačalo na svom godišnjem putu nebom. Jedino su tako znali sačuvati integritet svijeta i zajednice.

Za drevne je narode mit bio više od priče, obuhvaćao je sveopće i svete istine. Djela bogova valjalo je simbolički ponavljati kako bi se održao poredak svijeta i očuvalo njegovo opstojanje. Obredno prinošenje žrtava predstavljalo je ponavljanje prvobitnog božanskog čina, kao što je Sveta Pričest za kršćane ponavljanje Posljednje večere. No, s pojavom novih mitova, stari su padali u zaborav, rađale su se nove religije i nova praznovjerja. Drevni mitovi izgubili su svoju početnu istinitost, no stari obredi nisu nestali, iako je ponekad njihov duboki simbolizam izgubljen ili promijenjen.

Prema kršćanskom vjerovanju, primjerice, svijet je nastao od Svete Riječi, Logosa, i ne spominje se božansko žrtvovanje, iako se, dakako, kasnije žrtvovao Krist. Ipak, neki pretkršćanski mitovi u kršćanskoj su Europi ipak uspjeli preživjeti stoljeća. Jedna od najdojmljivijih pravoslavnih legendi je ona o žrtvovanju da bi se nešto izgradilo, kuća, most ili crkva. Kuća je imago mundi, slika svemira, te, kao i prvobitno stvaranje, treba krv. Jedna od tih legendi opisuje kako je izgrađen manastir Curtea de Arges, jedna od najljepših rumunjskih crkava šesnaestog stoljeća.

Vlaški knez Neagoe Basarab želio je sagraditi crkvu. Odabrao je devet graditelja i uglednog majstora zidara, Manolea. Pravo su mjesto za izgradnju tražili uz obalu rijeke. Napokon, knez se odlučio za mjesto, iako ga je jedan pastir upozorio da je to obitavalište zlih duhova: U grmu lijeske skriven, Zid je sav porušen, Zaboravljen, nedovršen. Moji psi kada su mu blizu, Požure da ga grizu, I zavijaju muklo I reže potmulo.

Radovi su započeli, no sve izgrađeno tijekom dana, po noći bi se urušilo. Manole je usnio san u kojem mu je Bog rekao da za izgradnju crkve treba prinijeti ljudsku žrtvu te u zidine zazidati prvu ženu koja dođe s objedom za svog muža ili brata. No, na njegovu veliku nesreću, prva koja je stigla bila je njegova lijepa i mlada supruga Ana. Kada ju je ugledao, pomolio se Bogu da pošalje snažan vjetar i strašnu oluju da je zaustave, no unatoč bješnjenju prirodnih sila, Ana je stigla do svog supruga. Kada su se sreli, Manole joj je, teška srca, predložio da zaigraju igru i da će se zidari praviti da zidaju oko nje zid. Ona je pristala, no kako je zid bivao sve viši i viši, uplašila se i plaćući zamolila supruga da prestanu jer će i ona i njihovo nerođeno dijete umrijeti. Zidari je nisu poštedjeli i zahvaljujući njenoj žrtvi crkva je dovršena. Kada je knez došao vidjeti crkvu, upitao je zidare bi li ikada više mogli izgraditi nešto tako prelijepo. Odgovorili su potvrdno, na što se knez razbjjesnio i naredio da se skele uklone dok su zidari još bili na krovu, gdje su i umrli. Manole je za sebe načinio krila, no dok je pokušavao poletjeti, kroz zidove je čuo Anin plač i strmoglavio se na tlo: Tamo gdje pao je na tie, Izbio je izvor vode, Jezerce maleno, slano, Od par kapi stvoreno, Zvukom uhu tako blago, Mokro, kao suza drago!

Različite inačice ove legende poznate su diljem Istočne Europe i pokazuju kako oduvijek postoje mitovi koji krv povezuju sa stvaranjem svemira i života. Postoje relativno nedavni slučajevi otmice djece s namjerom da ih se pokopa u blizini kamena temeljca. Čak su i graditelji s početka dvadesetog stoljeća pokapali malu životinju, psa ili mačku, u temeljima. Još jedan način zaštite građevina bio je i »krađa sjene«. Kada bi sjena pala na zid, trebalo ju je pribiti na njega. To zvuči bezazleno, no nekoć se smatralo kako »žrtva« koja izgubi sjenu poslije smrti postaje vampir. U ovom činu očituje se drevno vjerovanje mnogih kultura da sjena čuva ljudsku dušu. Vampir je poput sjene, nema odraza u zrcalu.

Koncept žrtve, osobito ljudske, temelji se na pretpostavci da je krv nositeljica života, ili kao što to Summers kaže: »vampirizam gledan iz sasvim drugog kuta«.⁴⁹ Žrtve su se često prinobile kako bi se umolilo bogove da pošalju dobru žetvu i zaštite zajednicu od zla. Ljudi bi prinobili voće i povrće ili zaklane životinje. Ljudske žrtve također su česte u mnogim

⁴⁹ Summers, str. 18.

vjerovanjima. Primjerice, u Starom zavjetu, Bog je od Abrahama tražio da u znak poniznosti i poslušnosti žrtvuje sina Izaka. No, simbolizam ljudske žrtve čest je i u književnosti i kinematografiji. Najpoznatiji primjer je britanski film strave i užasa, *Wicker man* (Čovjek od vrbina pruća), čija se radnja temelji na drevnim keltskim običajima prema kojima su ljudske žrtve prinošene tako da su ljudi zatvarani u goleme tornjeve ljudskog lika ispletene od pruća, koje bi potom zapalili.

Još jedna vrsta žrtvovanja je žrtvovanje jarca. Osvetoljubivi bogovi često su zbog uvrede pojedinca kažnjavali čitavu zajednicu. Stoga je krivac bio opasan i ugrožavao dobrobit čitave zajednice, a njegova je smrt mogla donijeti oprost i omogućiti normalan nastavak života. U srednjem vijeku, žrtveno janje bila je vještica (kasnije je isto vrijedilo i za vampire jer su ih smatrali krivcima za epidemije poput kuge). Srednjovjekovni je čovjek, sasvim nesvjesno, ponavljao obrede svojih poganih predaka. Ubiti vješticu bilo je znak da je zajednica prinijela krvavu žrtvu kako bi umilostivila božanstvo u nadi da će Bog povratiti normalan životni poredak narušen počinjenim grijehom.

Najpoznatiji prinositelji ljudskih žrtava bili su Asteci. Postoji predaja o »kameni Tizoca«, koji je ime dobio po jednom astečkom kralju. Taj je kamen imao u sredini šupljinu u koju se stavljalo srce žrtvovana čovjeka, a rubovima kamena tekla bi krv i bila dar bogovima. U tibetskom budizmu, jogi simbolički nudi svoju krv koju »sakuplja« u pliticu načinjenu od lubanje. Krv se tako pretvara u nektar i daruje bogovima.

Vjera u moć ljudske žrtve živa je i danas. Godine 2003. voda pobune u Guadalcanalu na Solomonskom otočju, Harold Keke, »zaklao je nećaka o obredu žrtvovanja, popio njegovu krv te se molio bogovima planina da mu podare snagu«. Uopće nije važno je li priča istinita ili ne, jer sama činjenica da se takva optužba u današnje vrijeme pojavila, pokazuje da se svijet nije mnogo promijenio. Prihvatanje učinkovitosti ljudske krvi kao žrtvenog dara nekom nadljudskom biću i dalje živi u mašti i običajima različitih kultura.⁵⁰ Magične misli utječu i na um suvremenog čovjeka. Knjige i filmovi o vampirima i dalje nas zaokupljaju, iako smo svjesni da su izmišljeni. Temelji tih književnih i filmskih ostvarenja su prikazi koji su s vremenom postali povezani s dvojnošću i ambivalentnom prirodom postojanja, životom i smrću. Prodaju se zbog ispreplitanja simbola i ikona, koje koriste kako bi se približili našim najdubljim urođenim strahovima, zbog uspješnih sredstava gotskog romana i lako čitljive melodramatičnosti. Sve to osigurava im uspjeh kod publike. Dobra vampirska knjiga rječnik je jezovitih simbola, a najmračniji i najopsesivniji od svih je, svakako, krv – izvor života. Često se u povijesti smatralo da krv ima čarobne moći te da može ublažiti bolesti i patnju. Plinije je zabilježio da su se faraoni običavali kupati u krvi kako bi se zaštitili od gube. Ovaj zapis je zanimljiv jer nije jedini povijesni zapis u kojem krv služi kao zaštita od te bolesti. Korištenje krvi u te svrhe klasičan je primjer medicine suosjećanja: dobra krv zamjenjuje lošu i liječi bolest. Konstantinu Velikom, oboljelom od gube, savjetovano je da se tako liječi, čak i nakon što se preobratio na kršćanstvo. Nikefor Galist⁵¹ zabilježio je kako su caru pogani grčki savjetnici savjetovali da se liječi dječjom krvlju. Ovdje je bitno uočiti vezu s nevinošću: krv čistih obnovit će duhovno i tjelesno zdravlje grešnika (povezanost vampira koji vreba i čistoće njegove žrtve vrlo je snažna i u legendi i u književnosti). Pretpostavljalo se da je bolest Božja kazna te da će čista krv izliječiti oboljelog.

Pojavom kršćanstva fascinacija krvlju nije se umanjila. Zanimljiv primjer iz suvremena života je da je nakon smrti Majke Tereze nešto njene krvi sačuvano kao relikvija. Ova je opsjednutost svoj košmarni vrhunac dosegla u srednjem vijeku, krajnje paradoksalnom i simbolističkom razdoblju. Viteški kodovi iznjedrili su neke vrlo neobične popratne pojave koje su se pokazale osobito opasnim po djevice, jer je njihova krv bila čista i kao takva nosila životnu snagu čednih i vrljih djevojaka čistih od grijeha.

⁵⁰ Daily Telegraph, petak, 18. srpnja 2003.

⁵¹ Historia Ecclesiasticae, Basle, 1553.

U književnosti o kralju Arturu nekoliko je navoda o djelovanju krvi djevice kao lijeku za bolesti. U jednom od prizora Maloryjeva djela *Le Morte d'Arthur* (Arturova smrt), Galahad i Parsifal putuju s Parsifalovom sestrom i dolaze do dvorca u kojem vlada običaj da putnici mogu proći samo ako djevica, ukoliko putuje s njima, ostavi svoju krv. Dok su se približavali dvorcu, do njih je dojahao vitez i upitao ih je li »plemenita gospa« djevica. Kada su odgovorili da je, vitez ih nije pustio da prođu sve dok se ne pokore običaju.

Parsifal i Galahad, vrli vitezovi Okruglog stola, nisu dopustili da se djevojci uzme krv. No, tu priči nije bio kraj. Djevojka se nadala da će joj, ponudi li se od svoje volje kao žrtva, biti osigurano vječno spasenje duše. Tako je i učinila, ponudila je svoju krv kako bi gospodarica dvorca, čije je loše zdravlje bilo pravi uzrok tog uzimanja krvi, ozdravila. Čin je izvršen po pravilima. Kako je djevojka bivala sve slabijom, »podigla je ruku i blagoslovila gospodaricu dvorca te joj rekla: 'Moja gospo, otišla sam u smrt kako biste Vi ozdravili. Stoga, molite za mene ljubav Božju'«⁵².

Ovdje nalazimo nekoliko vrlo važnih motiva. Kao prvo, osobine davateljice. Ona je djevica, čista, krijeponsa i bezgrešna. Također je i plemenita roda, a običaj, zapravo, zahtijeva da bude kraljeva kći. Kraljevska je krv prema predaji moćnija od obične. Slično tome, bolest poznatu pod imenom »skrofule«⁵³ ili »kraljevo zlo« liječio je vladarev dodir. Kralj je za svoju službu imenovan od Boga i na položaj je postavljen Božjom voljom i stoga nosi pečat odobravanja Svemogućeg i, posredno, nešto od njegove moći. Sam kralj nije duhovno nadmoćan, no njegov položaj jest.

Sljedeća stvar koju valja razmotriti je ponašanje davateljice. U danom se primjeru djevojka sama ponudila, kao kakva mučenica, spoznavši da je duhovni život važniji od materijalnog. Kršćanstvo je vjera ljubavi, ali i žrtvovanja. Primjer Krista druge kršćane nadahnjuje da se žrtvuju, ponekad i sasvim, da se odreknu svog života za život drugih (tada bi, naravno, mogli vječno živjeti u Raju). Takvim dobrovoljnim davanjem krvi osiguran je život Duše.

U legendama o Svetom Gralu, Parsifalova sestra umire i Parsifal, Galahad i Bors odnose je na otok Sarras, gdje se nalazi sveta lada. Iako je mrtva, njeno tijelo se ne raspada te postiže duhovnu, a neki način i tjelesnu besmrtnost. U vampirskoj književnosti često nalazimo izokrenutu parodiju ovog motiva. Nedužna mlada djevica daje svoju krv kako bi netko drugi mogao preživjeti, no uglavnom je na to prisiljena, vampir upravlja njome. Ona postaje besmrtna, no to je više prokletstvo nego blagoslov jer je osuđena na lutanje svijetom i mamljenje drugih u poluživot zla. Nije živa niti mrtva i nema nade za spas njene duše dok je netko ne »ubije« i ne podari spokoj.

Srednjovjekovne priče o Svetom Gralu možda su odraz običaja iz svakodnevnog života. U Francuskoj su liječnici iz Montpeliera i Salernea bili poznati po svojoj vještini, a jedan od sastojaka kojim su liječili bila je i krv. Njemački pjesnik dvanaestog stoljeća, Hartmann von Aue, bio je romantični pisac, povezan s viteškom književnošću, i njegova je književna točnost stoga upitna. No, nema sumnje da je ocrtao simbolizam koji je ondašnje društvo razumjelo. Opisao je kako su liječnici iz Salernea izvadili krv jedne djevice kao lijek protiv gube. Opet je žrtva bila dobrovoljna i liječnik izvršitelj zadatka potanko je ispitao djevojku kako bi bio siguran da u potpunosti razumije svoj čin.

Ispitivanje je uslijedilo upozorenjem da će davateljica tijekom uzimanja krvi izgubiti dostojanstvo. Djevojka je bila ponosna na svoju krijeponost i samozatajnost i mnogo će patiti zbog sveg što slijedi, a liječnik ju je upozoravao: »Razodjenut ćemo te i stajat ćeš obnažena, i mnogo ćeš patiti zbog svoje sramote i muke jer ćeš stajati naga preda mnom: vezat ću ti ruke i noge. Ne žališ li za svojim životom i tijelom, zamisli ovu bol: zarezat ću u te do srca i izvaditi ga iz živih grudi.« Ako ni ove prijetnje nisu obeshrabrile djevojku, liječnik ju je vezivao na

⁵² Malory, Winchesterski rukopis.

⁵³ Skrofule su otekline vratnih limfnih žlijezda, obično na tuberkuloznoj bazi (nap. prev.).

stol. Oštrim nožem brzo i bezbolno usmrtio bi davateljicu. Prolivena krv kasnije bi bila dana oboljelome uz nadu da mu je time osiguran oporavak od gube.⁵⁴

Krv, osim što ima iscjeliteljske moći, često je i oruđe smrti, što je povezuje s vampirskim mitovima. Prema grčkoj mitologiji, Heraklo je ubio Hidru iz Lerne, čudovište s devet glava koje je nemoguće ubiti jer na mjestu odrezane glave niču dvije nove. Uz Jolajevu pomoć, Heraklo je ubio Hidru, a neuništivu glavu zakopao pod golemu stijenu. Naposljetku je vrškove svojih strijela umočio u njenu otrovnu krv te su i one postale smrtonosne. Mnogo godina poslije, dok je Heraklo putovao sa suprugom Dejaninom, kentaur Nes pokušao ju je oteti, no Heraklo ga je ubio otrovnom strijelom. Na umoru, kentaur je Dejaniri savjetovao da Heraklovu košulju natopi njegovom krvlju, pomiješanom s otrovom strijele, jer će je tada Heraklo zauvijek voljeti. Dejanira ga je poslušala i krv spremila u posudu, prema Nesovu naputku, sklonjenoj od sunca i vatre ognjišta.

Mnogo godina kasnije, otkrila je da joj se suprug zaljubio u drugu ženu, lolu. Dejanira se bojala upotrijebiti čarobnu krv, no vjerovala je da će samo tako sačuvati Heraklovu ljubav. Sašila je prelijepu tuniku, natopila je krvlju i poslala Heraklu. Nakon nekog vremena, primijetila je da se komadić tkanine od koje je sašila košulju, pretvorio u pepeo, a oko mjesta gdje se nalazio stvorila otrovna pjena. Uplaši se, no bilo je prekasno. Heraklo je prinosio žrtvu bogovima kada je prvi puta odjenuo tuniku. Otrov mu je, zagrijan vatrom sa žrtvenika, zalijepio tuniku za tijelo i umirao je u stravičnim bolima, no nije je mogao skinuti.

Naposljetku je naložio sinu da spali njegovo tijelo na lomači i tako ga oslobodi muke. Slično ovome, u pričama o neumrlima, zaraženo tijelo širi vampirsku kugu i oni koje vampir napadne i sami postaju vampirima. Čak je i meso životinja koje je takvo čudovište pojelo smrtonosno za ljude.

Još jedan izraz dvojnosti je i rat. Krv prolivena u bitci je sveta, a pobjeda je uvijek zasjenjena smrću, i iza svakog pobjednika stoji jedan gubitnik. Krvlju natopljena bojna polja prokleta su mjesta kojima lutaju nemirni duhovi mrtvih i bića tame. Tri vještice iz Macbetha prorekle su: »Kad se svrši ova gungula i vika, kad je izgubljena i dobivena bitka.«⁵⁵ Na tim krvlju obilježenim mjestima okupljaju se zli duhovi. Grof Drakula izrazio je svoje gnušanje nad mirnim vremenima: »Ratnički su dani gotovi. Krv je previše dragocjena stvar u ovo vrijeme nečasnog mira; a slava velikih loza okončana je priča.«⁵⁶ Slava i krv su povezani i stoljećima je smrt u boju osiguravala zagrobni život. Ovo je također element dvojnosti u vampirskim pričama poput Drakule, koji nas još i danas očarava: ne znamo točno kako je postao vampir, no njegova prokleta duša u suvremen je svijet donijela opsjednutost krvavom slavom.

U Coppolinom filmu Drakula hrama Stokera, Vlad Tepeš vraća se iz boja još u oklopu. No, nije to blistav oklop srednjovjekovna junaka, već nalikuje tijelu oderane kože i kao da najavljuje propast. Knez koji ubija u Božje ime ustat će protiv svoje vjere i stoga nikada neće naći spokoj. Osobito je snažan prizor u kojem Vlad, u bijesu usmjerenom protiv Boga, zabija mač u kameni križ koji na to počinje krvariti u potocima te krv preplavljuje pod kapelice.

Krv se povezuje i s ubojstvom. Kao tekućina koja nosi život, svoje osobine zadržava i nakon smrti tijela. Time su objašnjene legende u kojima žrtvovana osoba postaje zaštitnik mjesta ili građevine kao i vjerovanje da Kristova krv sakupljena u Svetom Gralu ima čudesne moći. Krv nevine žrtve obilježava život i smrt ubojice – fraza »umrljati ruke nečijom krvlju« česta je u mnogim jezicima (primjerice, *manos manchados de sangre* na španjolskom ili *avea mainile patate de sange* na rumunjskom). Lady Macbeth je klasičan lik žene koja se predala zlim duhovima kako bi dobila slavu i moć. Kada ugleda krv na suprugovim rukama, govori mu:

⁵⁴ Iz: Ronav.

⁵⁵ William Shakespeare: Tragedije (Macbeth), prev. Mate Maras, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., 1,1,3-4, str. 863.

⁵⁶ Stoker, *ibid.*, str. 30.

»Idite, uzмите vode, i sperite to prljavo svjedočanstvo sa svoje ruke.«⁵⁷ Sjena ubijenog kralja Duncana nadvila se nad nju jer je prouzročila njegovu smrt. Žena koja je potakla »smrt sna« osuđena je na gubitak istoga. Svijet oko nje je u košmaru, gubi osjete i život možda kao naplatu zlih sila kojima duguje svoje moći. Sluđena, na rukama osjeća tragove krvi: »Tu je još zapah krvi, svi miomirisni Arabije neće namirisati ovu malu ruku.«⁵⁸

Još jedan književni primjer ubojice ruku umrljanih krvlju nalazimo u djelu Oscara Wildea Slika Doriana Graja. Portret prikazuje sve znakove Dorianovih nedjela, koji se pojavljuju na platnu umjesto na stvarnoj osobi. Kada Dorian ubije Basila, svog prijatelja i metaforičku savjest, na rukama portreta pojavljuje se mrlja: »Kakve su se to strašne kapi rosile, crvene i blistave, na rukama, kao da se platno znojilo krvavim znojem? Kako je to bilo grozno!«⁵⁹ Ponekad je krv i poticaj za stvarno ubojstvo. Poznat je slučaj iz srednjovjekovne Francuske, a tiče se Gillesa de Raisa, upravitelja Francuske i vrlo utjecajne ličnosti. Bio je suvremenik Ivane Orleanske i pomogao je istjerivanju Engleza iz Francuske. No, u zapanjujućem prevratu događaja, bio je optužen za ubojstvo 800 djece. Navodno je djecu ubadao u vratnu žilu i padao u ekstazu dok je krv prskala po njemu. Ponekad je krv i pio.

Priče su vjerojatno istinite. De Rais je imao mnogo neprijatelja, a kada bi bio proglašen krivim, izgubio bi posjede. Nakon napada na svećenika, optužen je za herezu, zločin koji je kažnjavan najtežom kaznom. Sluge su mučene dok nisu priznale njegove zločine. I sam ih je priznao preuzevši odgovornost za ubojstva djece. Osuđen je na spaljivanje. Nakon javne isprike zamolio je roditelje ubijene djece za oprost i zbog toga mu je iskazana milost te je prije spaljivanja, 26. listopada 1440. godine, obješen.

Više od stoljeća nakon de Raisa, još je jedan Francuz, Gilles Garnier, optužen za vampirizam. Njegove su žrtve bile mlade žene: pojeo bi ih i pio im krv. Najslavniji krvožedni ubojica bila je grofica Erzsebet Bathory koja je živjela u sedamnaestom stoljeću, a njenim ćemo se slučajem pozabaviti kasnije.⁶⁰ Suvremeno doba obiluje slučajevima u kojima osobito nastrane ubojice na zločin tjera doslovce žeđ za krvlju (primjer je francuski ubojica Antoine Leger, smaknut na giljotini 1824. godine). Dva osobito stravična slučaja zbila su se u dvadesetom stoljeću u Njemačkoj. Takozvani »vampir iz Diisseldorfa«, Peter Kurten, cijelog je život bio opsjednut krvlju. Počeo je ubijajući životinje, a svoju zločinačku karijeru zaključio je ubojstvom dvadeset i devetoro ljudi, većinom mladih žena. Seksualno bi ih zlostavljao, ubio te popio krv. Uvečer, na dan smaknuća na giljotini 1932. godine, nekoliko je puta ponovio da ga najviše veseli da »nakon što mi odrube glavu, svejedno ću, bar na trenutak, moći čuti kako mi krv istječe iz vrata«.

Slučaj »vampira iz Hanovera«, Fritza Haarmanna, pogubljen 1924. godine, jednako je strašan. Žrtve je najradije ubijao pregrizanjem grkljana. Većina žrtava bili su mladići i dječaci s društvene margine i stoga nikome nisu »nedostajali«. Osobito mučan dio priče jest da ih je običavao kuhati te njihovim mesom nadjenuti pite i prodavati ih. Oba slučaja primjeri su izopačene fascinacije krvlju i njenom životnom snagom. John Haigh, u Velikoj Britaniji poznat kao »ubojica kiselinskih kupelji« obješen 1949. godine, također je pokazivao vampirske sklonosti (doduše, o tome je svjedočio sam Haigh i možda želio uvjeriti psihijatre da je neuračunljiv, što bi mu spasilo život). Sklonost krvi prvi put je primijetio kada je sisao ranu koju je zadobio nakon što ga je majka išibala po dlanovima. Kasnije je imao vrlo stvarne noćne more u kojima je viđao šume raspela. Kada im se približio, vidio je da je to drveće s kojeg kaplje krv, a jedan je čovjek skupljao krv i nudio je Haighu da je popije. Kasnije je žrtvama rezao žile i pio iz njih krv. U vampirskim predajama i književnosti nalazimo sve ovdje spomenuto: kršćanski simbolizam, šume i opsjednutost krvlju.

⁵⁷ Shakespeare, *ibid.*, 2,2,45-6, str. 891.

⁵⁸ *Ibid.*, 5,1,50-3, str. 951.

⁵⁹ Oscar Wilde, *Slika Doriana Graja*, prev. Zlatko Gorjan, Stvarnost, Zagreb, 1969., str. 171.

⁶⁰ Vidjeti str. 190-194.

Činjenica da krv i dalje potiče zločine nekih posebno neuravnoteženih pojedinaca nije nimalo ugodna. Uznemirujuće nedavno, 1. studenog 2001. godine, sedamnaestogodišnji je mladić u sjevernom Walesu optužen za ubojstvo devedesetogodišnje starice. Tužiteljstvo je tvrdilo da je u »mračnom obredu«⁶¹ pio staričinu krv. U optuženikovoj sobi nađene su knjige i časopisi vampirske tematike, a bilo je poznato i da je posjećivao vampirske mrežne stranice. Ubojica je priznao kako teži besmrtnosti i rekao da bi, ako je to cijena, postao i vampir.

Takve priče nalazimo posvuda u svijetu. U novinskom izvještaju od 23. prosinca 2002. godine, izneseno je da su seljani u južnom Malaviju bježali s udaljenih područja pred onima koji traže krv. Sve je bilo pomalo bizarno jer su tvrdili kako su međunarodne dobrotvorne organizacije nudile hranu u zamjenu za krv te da je bila upletena i vlada. Muluzi, predsjednik Malavija, rekao je kako »niti jedna vlada ne siše samo tako krv svog naroda – bilo bi to nasilje«. No, to nije umanjilo strah i jedan od osumnjičenika za »suradnju s vampirima«⁶¹ ubijen je u sukobu sa seljanima.

Krv nije samo znak nasilja, ona predstavlja i obiteljske veze i značajke koje se prenose s jedne generacije na drugu. Grof Drakula tvrdi kako je naslijedio krv Atile. Dok pripovijeda o svojim pretcima, u njemu vidimo nekoga u kome su izokrenute stare vrijednosti, vidimo povratak u srž zlih Huna za koje se govorilo da »njihovim žilama teče krv onih starih vještica, koje su bile prognane iz Skitije te se sparile s vragovima u pustinji«. ⁶² U romanu, krv je poput prenositelja koji je Zle duhove prenio kroz stoljeća u suvremen svijet. Pripovijetka Carmilla temelji se na sličnoj ideji, da krv mladih djevojaka donosi »život«⁶² davno umrlim članovima drevne plemenitaške obitelji i Carmilla se mora vratiti u dom svojih predaka.

Od drevnih mitova do biblijskog svijeta, djeca plaćaju za grijeh svojih roditelja do sedmog koljena. Ovdje nalazimo ponavljajuć uzorak jer se vjeruje kako se grijeh očituje u potomku grešnika. Narodne legende kažu kako sedmi sin sedmoga sina postaje vampirom, kao i dijete vještice i nezakonito dijete roditelja koji su i sami bili nezakonita djeca. Prema nekim predajama i vampir se može vjenčati i imati djecu, no ona su osuđena da nakon smrti postanu vampiri. ⁶³ Ovo je odraz nepromjenjive i neraskidive veze koju krv stvara među ljudima. Treba pratiti određena pravila i konvencije koje društvo nameće svojim članovima, a ako ih se prekrši, posljedica je prokletstvo vampira.

U vampirskim je pričama ključna moć koju vampir ima nad žrtvom, natprirodna sposobnost da im čita misli i naređuje na daljinu. Krvna je veza toliko snažna da su vampir i njegova žrtva povezani zauvijek. Vampirske legende često navode da se neumrli vraćaju kako bi proganjali prvenstveno svoju rodbinu. Drevna su vjerovanja preživjela sve do danas. Jedan je primjer slučaj starice koja je godine 1913. umrla u kantonu Putzic u Prusiji. Nedugo nakon njene smrti, počeli su umirati njeni rođaci, u kratkom roku umrlo ih je sedam. Kada je još jedan od njenih sinova obolio, počele su kružiti glasine kako starica nije mogla pronaći spokoj u grobu te je pozivala obitelj da joj se pridruži. U strahu da bi mogao podijeliti sudbinu ostalih, sin je iskopao majku, odrubio joj glavu i stavio je u lijes kod nogu trupla. Nedugo zatim je ozdravio. ⁶⁴

Prikaz propasti obitelji kao temu pjesme iskoristio je lord Byron u »Džauru«⁶⁵, napisanom 1813. godine. U gotskoj maniri opisao je svu stravu vampirizma:

Na zemlju kao Vampir vraćen,
Leš iz grobnice izbačen:
Rodnim ćeš krajem lunjati,
I krv svoga roda sisati:

⁶¹ Mrežna stranica BBC News, 23. prosinac 2002.

⁶² Stoker, *ibid.*, str. 29.

⁶³ Florescu i McNally, str. 123

⁶⁴ Lecoteux, str. 34

⁶⁵ Džaur je turska pogrdna riječ za kršćane.

Krv svoje kćeri, sestre i žene,
U ponoć isisati život iz vene;
Makar prezirat češ svoju gozbu zlu
Hranit život moraš na prokletom svom putu.

U pjesmi je očit utjecaj grčke tradicije s kojom je Byron bio vrlo dobro upoznat. No, u praznovjerju devetnaestog stoljeća lako je prepoznati pretkršćanske mitove, poput onoga o Kronu koji je, u strahu da će se njegova djeca pobuniti protiv njega kao što se on okrenuo protiv svog oca, proždri sinove. Vjerojatno je ovaj drevan mit o Vremenu koje proždire plod svog stvaranja filtriran kroz kršćansku misao i razvio se u mit o vampiru kao paklenom stvorenju, prokletom dva puta kao djelu protiv prirode: da se vraća iz groba i ubija, no najstrašniji od svega, da ubija vlastiti rod.

Ova tema razrađena je u zaista jezivoj kratkoj priči *Wake Not the Dead!*, pripisanoj Tiecku. U ovoj priči, koja u nekoliko stranica prelazi čitav katalog vampirskih simbola, bogati plemenitaš Walter ne može preboljeti smrt svoje mlade žene Brunhilde. Toliko je opsjednut njome da odlazi nekromantu i traži od njega da oživi Brunhildu. Obred je obavljen i Brunhilda se vraća, no po stravičnu cijenu: postala je vampirica. Postaje i, što je najstrašniji od svega, stereotipna zla žena, maćeha, a k tome vrlo opaka. Kako joj je potrebna mlada krv da bi preživjela, naposljetku ubija svoju posvojad. Ona je pseudomajka, s pravnim statusom majke, no bez majčinskog instinkta. Između nje i njene posvojene djece ne postoji krvna veza pa ih se ne skanjuje ubiti, već vrijeđa muža kada ovaj pokaže žalost zbog njihova gubitka. Klasičan motiv iz bajke, maćeha koja se svim silama trudi zagorčati život svojoj posvojadi (kao, primjerice, u *Snjeguljici*, *Pepeljugi* i *Ivici i Marici*), ovdje je iskorišten na zanimljiv način.

U Polidorijevoj priči, vampir se osvećuje Aubreyju oženivši njegovu sestru i ubivši je. Nemoćni brat, koji je već doživio kako njegova nevina voljena Grkinja pada žrtvom Vampira, postaje nemoćan promatrač propasti svoje sestre. Osvetu je još strašnjom učinilo to što je žrtva bila nevina i čista, te kako nije mogla razumjeti Ruthvenovu pravu prirodu, nije se mogla zaštititi – ovo je motiv koji snažno obilježava vampirsku književnost.

Krvna je veza bila sveta i u prijašnja vremena njome su se pečatila bratstva. »Braća po krvi« urezala bi u ruku križ i pomiješala krv iz rana. Bio je to simbol hrabrosti i vjere, no u narodnim pričama tako je nastajala veza koja je nadilazila prostor i vrijeme. U rumunjskim bajkama dvojica mladića koji bi sklopili takav savez zabila u zemlju noževa prije no što bi se razišli i svaki bi uzeo rupčić. Ako bi jedan primijetio da je tkanina poderana ili bi pri povratku vidio da je jedan od noževa zahrdao, znao bi da je njegova brata snašla velika nevolja. Ponekad je ovo bratstvo moglo biti i suparničko. U nordijskoj mitologiji, Odin je takav savez sklopio s Lokijem, koji će kasnije uzrokovati Ragnarok ili *Gotterdammerung*, »Sumrak bogova«. Ovo je slika dvojnosti koja na paradoksalan način ujedinjuje načelo Stvaranja i Razaranja. Personifikacija Stvaranja je Odin, bog koji je dokinuo Kaos i stvorio svijet, a Razaranja Loki, čija su mržnja i prepredenost donijele katastrofu, i koji je ubio Odina te zamalo svijet ponovno bacio u kaos.

Krv stvara moćne veze i stoga su savezi s natprirodnim sklapani u krvi. Vidjet ćemo kako je u samoj biti vampirskih legendi drevni mit o Savezu, koji se tijekom povijesti pojavljivao u vezi s magovima, vješticama i drugim čestim temama. Simbolika krvi ojačala je komunikaciju između ljudskog i natprirodnog: rune su bojane u crveno kao da su napisane krvlju, što ih je činilo moćnijima.

Zanimljiv razvoj ove teme u vampirskoj književnosti je da, iako vampiri žive od krvi, oni i njihove žrtve su blijedi, kao da u žilama nemaju krvi koja bi im obojila kožu. No, njihovo »voštano bljedilo« antiteza je crvenim usnama i očima, kao da su im sva snaga i život

koncentrirani u očima, vratima između unutrašnjeg i vanjskog svijeta, i ustima, ne samo zbog zubi kojima zagrizaju žrtvu, već i zbog usana čiji poljupci donose užitak i smrt.

Jedan od načina uništavanja vampira je odrubljivanje glave – simbol snage volje i moći uma kojim hipnotizira žrtve u potpunu poslušnost – i uništavanje srca: ne samo stoga što pumpa krv cijelim tijelom, već i stoga što je povezano s ljubavlju i milošću. Bram Stoker je naglasio ove simbole, izobličene dodirima zla, preobražajem grofovih žrtava, poput Lucy, u bujici krvavog simbolizma i srodnih motiva: »Dražest se preobrazila u tvrdu beščutnu okrutnost, a čednost u razbludnu neobuzdanost... usnice grimizne od svježe krvi, a mlaz joj je curio preko brade i umrljao čistoću njezine mrtvačke halje.«⁶⁶ Ove smo ulomke romana citirali kako bismo naglasili lingvističke i simboličke aluzije krvi koje je jedan od vodećih autora vampirske književnosti iskoristio kako bi dočarao mentalne slike doslovce natopljene njome. Krv, vatrena kazna, vragovi, razuzdanost – čitav pakleni scenarij iskorišten je kako bi opisao Lucy, palog anđela.

Vampirske se priče razvijaju oko simboličke veze krvi i života. No, ta je povezanost suprotna besmrtnosti duše koju se postiže Svetom Potvrdom, gdje Kristova krv predstavlja vječni život i spasenje. Polidorijevo djelo Vampir, kao i Drakula i Carmilla naši su vodiči u pakleni izvrnuti svijet u kojem su vrline i vrijednosti izobličene i promijenjene na mračan, zao način. Renfield iz Drakule i njegova izjava »krv je život«, bavi se ovime na fizičkoj, ne duhovnoj razini i naglasak prebacuje s duše na tijelo. On nudi ključ razumijevanju tajne, jer njegovo ludilo predstavlja vjerovanje da se život može prenijeti s jednog bića na drugo putem krvi. On je iskrivljena slika grofa Drakule (a ujedno i njegov sluga), pokoran i istovremeno antagonist: grofa naziva gospodarom, no on će, poput Jude, otkriti njegov identitet njegovim progoniteljima.

U vampirskim legendama, krv nije tek način postizanja vječne mladosti i snage, ona je i otrov koji umjesto smrti donosi propast. Krv je povezana s nasiljem i seksualnošću, koji su suprotni životu i ljubavi, u igri iluzija. Grof je mladolik, a Lucy je nakon smrti zavodljiva ljepotica, što je tako neprirodno za mrtve. Žene u grofovom dvorcu imaju »bujne usne«, a njihov dah »s jedne je strane bio sladak, poput meda i od njega me prošao isti onakav srh kao i od njezina glasa, no u pozadini te slatkoće osjećala se nekakva gorčina, neka odbojna gorčina kakva se može nanjušiti u krvi«.⁶⁷

U srcu vampirizma nalazi se krv. Nesavladiva žudnja vampira da uzima životnu snagu drugih i tako im omogućava da nastave svoj sjenoviti poluzivot, ključ je motivacije u pozadini njihova djelovanja. No, kao što je pojam vampirizma presložen da bi se razmatrao u nekoliko osnovnih tema, isto vrijedi i za pojam krvi i njeno simboličko značenje. U legendi, povijesti i književnosti krv simbolizira mnoge stvari koje smo razmotrili u ovom poglavlju. Ona je klasičan motiv iskorišten u vampirskoj predaji i književnosti, no vidjet ćemo da nipošto nije jedini.

⁶⁶ Stoker, *ibid.*, str. 189.

⁶⁷ *Ibid.*, str. 37.

Krajolici magije

Otmjena ruševina, golema i prepuna divnih, romaničkih sitnica: postoji legenda o bijeloj dami koja se pojavljuje na prozorima.

Bram Stoker, Drakula

Neki krajolici kao stvoreni su za natprirodno: tajanstvena močvara, zaogrnuti pokrivačem od magle, ili guste šume s drvećem koje, kako pada noć, počinje nalikovati ljudskim bićima dugih prstiju što vrebaju na neoprezne putnike. Možda su to i planine, toliko visoke da se čini da dodiruju nebo, a prema nekim tradicijama dom su bogova. Postoje područja, poput Transilvanije, mjesta radnje Drakule, i Štajerske, mjesta radnje Le Fanuove Carmille; koja kao da sama po sebi odišu prijatnom i sablasnošću, osobito kada ih čitatelj poznaje samo kroz slike koje su drugi oslikali u njegovu umu. Takvi strašni krajolici vrlo su bitni u poticanju čitatelja da krene na putovanje, čije je konačno odredište strava.

Početno mjesto radnje najranijih narodnih predaja o vampirima bilo je seosko groblje, gdje su neumrlj snivali nemirnim snom. Trebali su lijesove i noćno »društvo« živih kojima su sisali krv. Vampirski mitovi toliko su snažni jer su usko povezani sa zajednicom kojoj prijete. Kasniji razvoj proširio je krajolik neumrlih te u kratak popis omiljenih vampirovih mjesta uključio i divljinu, poput planina, šuma i vriština. Na prvi pogled, razlog tom odabiru nije jasan. Zašto je Drakulin dvorac izdvojen u planinama? Ili zašto su ruševine Carmillina zamka usred guste, neprohodne šume?

Priroda, od čovjeka nepokorena i nepodčinjena, oduvijek je očaravala. Tajnovitost divljine povezana je prvenstveno s opasnošću koju skriva, u vidu zvijeri i čudovišta. Priroda je oduvijek imala dvojake moći: s jedne je strane prijeteća i opasna, a s druge, čovjeku, zvijerima i duhovima pruža sklonište. Diljem svijeta, prema narodnim su predajama šume napučene natprirodnim bićima, od najstarijih legendi drevnih naroda do suvremenih epova poput Tolkienova Gospodara prstenova i serije knjiga o Harryju Potteru J. K. Rowling. Čovjek je stoljećima živio u skladu s prirodom koja je znatno utjecala na njegovo postojanje i razmišljanje. Civilizacija ih je otuđila i čovjek se udaljio od svojih korijena. Gubeći dodir s prirodom, neobuzdani je krajolik postao čovjekovim skrivenim neprijateljem, no priroda nas i dalje privlači poput davno izgubljenog doma. Narodni običaji očuvali su kolektivno sjećanje na vremena kada je čovjek bio snažno povezan s prirodom, a pjesme, čarolije i zazivanja bili su načini postizanja sklada sa svijetom.

Planine su u svim religijama imale bitnu ulogu: bile su axis mundi, veza između zemlje i neba, između čovjeka i božanstva. Grčki su bogovi živjeli na planini Olimpu, na mjestu gdje se spajaju nebo i zemlja, s kojeg su mogli promatrati događaje u svijetu i istovremeno biti izdvojeni. Različite vjere diljem svijeta planinama pridaju snažno simboličko značenje i vjeruju kako se u planinama sveto otkriva ljudima. Mojsije se uspeo na Sinaj gdje je razgovarao s Bogom i od njega dobio Deset zapovijedi. Ilija se na vrhu planine Karmel sukobio s Baalovim svećenicima i pokazao Jahvinu nadmoć.⁶⁵ Čak je i Sotona Isusa iskušavao na planini.

Budisti Everest nazivaju Komolungma, majkom svijeta. Oni koji su namjerali popeti se, upućuju »joj« molitve. Još i danas postoje tabui povezani s tom planinom: seksualna izopačenost razbjesnit će božicu i ona će kazniti grešnike. Oni koji se odluče popeti na gorske lance i planine u budističkim zemljama, naići će na ovoos, velike kamene mogile u kojima se

ostavljaju darovi bogovima. Planine su, zbog svoje nepristupačnosti često skloništa natprirodnim bićima pred ljudskom radoznalošću. Također su i izvori bogatstva jer skrivaju zlato, srebro i druge metale. Stvorene su legende o tajanstvenim braniteljima tih bogatstava, poput spriggiana u cornwallskoj tradiciji, a to su duhovi divova koji čuvaju blaga skrivena pod pretpovijesnim kamenjem.

Sličnu tradiciju iskoristio je Stoker kako bi oslikao Transilvaniju kao zemlju natprirodnog. Na putu prema Drakulinu dvorcu Jonathan primjećuje da vozač kočije opetovano zastaje i označava mjesta na kojima se nalazi slabašan plavi plamen. Kasnije je grof objasnio svom engleskom gostu da jednom godišnjem, na dan sv. Jurja, kada zli duhovi posjećuju zemlju, plavi plamen gori ponad mjesta gdje je zakopano blago. Stokeru je ovo poslužilo samo kao književno oruđe pomoću kojeg je stvorio sablastan ugođaj grofova dvorca u kojem engleski čitatelj naslućuje prijetnju te zabačene zemlje. Plavi plamen, što je vrlo zanimljivo, ponekad se nalazi u narodnoj predaji kao slika ljudske duše.⁶⁸

Le Fanu smjestio je radnju Carmille u dvorac »na uzvisini usred šume«. Stoker je otišao korak dalje te smjestio Drakulin dvorac u Karpate i prikazao ih kao prijeteće iako prelijepo mjesto koje plaši i izaziva strahopoštovanje. Krajolik svih onih mjesta u kojima ljudska ruka nije poremetila divljinu, istovremeno sadržava veličanstvenost i prijetnju.

S onu stranu zelenih tustih brežuljaka Mittel Landa, prema uznositim obroncima samih Karpata, uspinjale su se goleme šumske strmine. Uz dizale su nam se slijeva i zdesna, dok ih je poslijepodneвно sunce obasjavalo punim sjajem i izmamljivalo sve raskošne boje ovoga prekrasnog planinskog lanca, od tamnoplave i purpurne u zasjencima vrhunaca, do zelene i smeđe na mjestima gdje su se miješali trava i kamen. Sve je to bilo dopunjeno beskrajnim krajobrazom krševita stijena i uspravnih litica, što su i sami nestajali u daljini te ustupali mjesto veličanstvenim snježnim vrhuncima.⁶⁹

Zabačeni zamci često su književno sredstvo vampirskih priča. U priči *Wake Not the Dead!* (1823.), Walter svoju uskrslu mladu odvodi u dvorac u planinama. Iako je napisana sedamdeset godina prije Stokerova romana, mjesto radnje ove priče – »dvorac... smješten na stijeni koja se uzdizala iznad okolnih stijena« – dočarava sablasnu mentalnu sliku sličnu Stokerovoj.⁷⁰ Kjssofjudas (judinpoljubac) priča je Stokerova poznanika Juliana Osgooda Fielda, napisana gotovo u isto vrijeme kad i *Drakula* (prva je objavljena 1894. godine, a potonja 1897.). U njoj su sličnosti još očitije, jer je tajanstveni dvorac smješten u moldavskim »Karpaksima«, s druge strane transilvanijskih Karpata gdje je Stoker smjestio svoju priču. Sume su također oduvijek bile smatrane začaranim mjestima, carstvom natprirodnih bića koje je, nepromijenjeno profanim poretkom ljudskog uma, očuvalo magiju. Put u šumu pun je opasnosti i iznenađenja: »Povremeno, dok bi cesta prolazila kroz borove šume koje su se u mraku naizgled sklapale oko nas, golema količina sivila, kojim bi drveće bilo prošarano, proizvodila je iznimno čudnovat i svečan dojam koji je rasplamsavao maštu i izazivao tjeskobne misli.«⁷¹ Kultivirana zemljišta, koja simboliziraju trijumf ljudskog reda, čista su suprotnost šumama koje se ne može ni ucrtati na kartu te tako ostaju mjesta koja smrtni ljudi ne posjeduju.

Sume se redovito pojavljuju kao granice svijeta smrtnika i natprirodnog. U *The Mabinogion*, *Peredur* (Parsifal) prelazi »veliku zarašlu šumu u kojoj nije našao traga čovjeka niti stada, samo guštik i bilje«⁷² i doživljava nekoliko pustolovina. Ovo mjesto prirode zapušteno je, nenadzirano i neobuzdano, ovamo čovjek i njegova »stada« – kao pripitomljena priroda – ne pripadaju. To je mjesto s nekog drugog svijeta: na putu prepunom skrivenih značenja, grešni

⁶⁸ Barber, str. 70

⁶⁹ Stoker, *ibid.*, str. 10

⁷⁰ Priča *Wake Not the Dead!* u cijelosti se nalazi u knjizi *Vampyres*, & ovaj citat je sa str. 127.

⁷¹ Stoker, *ibid.*, str. 11

⁷² *The Mabinogion*, str. 228.

Lancelot nije mogao piti iz Svetog grala, već je, paraliziran, mogao samo gledati kako drugi, svetiji ljudi, mogu. Zasljepljen svojom grešnom prirodom, besciljno je lutao šumom u propaloj potrazi za Gralom: »Nastavio je potragu gustom šumom, ne prateći trag niti put, već puku sreću. Noćna tama otežavala mu je napredovanje, nije vidio ništa, blizu ili daleko, prema čemu bi upravio put. Naposljetku je došao do kamena križa koji je stajao na usamljenoj zaravni na račvanju puta.« U blizini bila je kapelica, »napuštena i ruševna«. Ovo je simbolički krajolik sličan onima koji su uspješno iskorišteni kao izvor strave u vampirskoj književnosti.⁷³ Suma može biti sablasno mjesto tame i svega što se iz tame rada, bilo stvarno ili izmišljeno, tako da je ulaz u šumu siguran jedino za upućene, one koji su ovladali tajnama prirode u svim njenim vidljivim i nevidljivim oblicima. U šumama, skriveni od očiju običnih smrtnika, bili su sveti gajiči druida. Ova ideja prijeteće magije preživjela je u raznim obličjima. U Harryju Potteru kao suvremenom prikazu ovog vjerovanja, samo potpuno stasali čarobnjaci mogu ući u zabranjenu šumu. Već u samom imenu vidimo da šuma ne dopušta bilo kome da luta njenim labirintom. Ovaj je motiv univerzalan. Plemenu Ashanti iz Zapadne Afrike šuma je okupljalište duhova i opasno mjesto za usamljene smrtnike. Samo je svećenicima dozvoljeno uputiti se onamo. Vampirski mitovi iskoristili su isti misaoni obrazac: šuma je postala carstvom u kojem život i smrt ne poštuju pravila ljudi.

Današnja otvorena prostranstva Europe vrlo se razlikuju od nekadašnjih krajolika gustih šuma, naseljenih zvijerima i dobrim i zlim natprirodnim bićima (prema nekim vjerovanjima, kategorije zvijeri i natprirodnih bića su sinonimi, primjerice u slučaju vukodlaka). Šume nisu bile obrađivane i uzgajane kao što je to danas čest slučaj (i možda je kultivacijom šuma nestao njihov simbolizam). Nekada su šume bile goleme. U arturijanskoj književnosti, vitezovima su ponekad trebali dani da ih prijeđu. Jedan je pustinjač upozorio Lancelota na šumu koja je »veći izdajica od ikoga kog [Lancelot] poznaje, [gdje] bi se mogao izgubiti i lutati mnogo dana bez da naiđe na ikog živog tko bi mu pomogao«, toliko je »golema i zakučasta u svojoj nutрини: vitez bi mogao jahati čitav dan i ne naići na kuću ili sklonište«.⁷⁴

Simbolički pandan šume je labirint, obitavalište mitoloških krvožednih bića. Drevni junaci, poput Tezeja, bili su dovoljno hrabri da uđu u labirint, ubiju čudovište koje je u njemu obitavalo i spase čitavu zajednicu. Ovaj obrazac borbe dobra i zla u labirintu prate i bajke i u mnogima se junaci bore protiv šumskih bića. Suma je, kao i labirint, prijeteća jer izaziva strah da, jednom kada uđe, žrtva više neće moći pronaći put van. Ovaj strah od vječne zarobljenosti bit je vampirskih priča. Žrtve vampira obično su gradski, »civilizirani« ljudi, nesvjesni opasnosti s kojima se suočavaju u šumi u kojoj vladaju natprirodna bića. U Coppolinu filmu, Lucy mjesečari i vampir ju namami u labirint. Mina je slijedi, izgubi se i njeno nastojanje da se vrati na pravi put samo pojačava strah koji kulminira kada pronalazi Lucy u zagrljaju čudovišta nalik na vukodlaka. Labirint postaje mjesto izgubljenih puteva i izgubljenih duša. U književnosti šuma je često stanište vampira. U Polidorijevu djelu *The Vampyre*, mladi lord Aubrey upozoren je da se »ne vraća [s putovanja] noću, jer mora proći šumom u koju Grci ni pod koju cijenu ne zalaze nakon smiraja« jer šuma je carstvo neumrljih.⁷⁵ Ovdje junakinja Ianthe nalazi svoj novi dom. Slično je mjesto odabrao i Stoker u *Drakulinom gostu*. Priča se razrješava usred »velike skupine drveća, uglavnom tise i čempresa«. »Žrtva«, Jonathan Harker, koji jedva uspijeva spasiti život, nailazi na napušteno selo i zatiče se na groblju. Za oko mu zapne grobnica:

Kao začaran približio sam se grobnici da vidim o čemu se radi. Obišao sam je i pročitao, nad dorskim vratima, natpis na njemačkom:

GROFICA DOLINGEN IZ GRAZA U ŠTAJERSKOJ TRAZILI SU JE I PRONAŠLI MRTVU 1801.

⁷³ *The Quest of the Holy Grail*, str. 81-2

⁷⁴ *Ibid.*, str. 160, 161.

⁷⁵ *Great Vampire Stories*, str. 28.

Na vrhu grobnice, kao da je zariven kroz čvrsti mramor – jer cijelo se zdanje sastojalo od tek nekoliko golemih kamenih blokova – nalazio se veliki željezni šiljak ili kolac. Sa stražnje strane sam vidio rezbariju u krupnim ruskim slovima: MRTVI BRZO PUTUJU⁷⁶

Sume su sablasna, čak i opasna mjesta koja ljubomorno brane svoje tajne i zarobljavaju putnike, poput Stare šume iz Tolkienova romana, s drvećem koje se kreće, skriva put i neizbježno vodi putnika prema srcu šume i opasnosti: »Ali ova šuma jest čudnovata. Sve je u njoj mnogo življe, svjesnije svega što se zbiva, da tako kažem, nego što su stvorenja u Shireu. Drveće u njoj ne voli neznance. Drže te na oku«.⁷⁷

Drveće čuva i legende. Keltski su druidi hrast smatrali svetim stablom, a imela, koja raste na njegovim granama, Keltima je bila svet i čaroban simbol. Rezali su je samo zlatnim nožem u određene dane. Prije prorokovanja, druidi su jeli žirove. Zeusov hram u Dodoni bio je izrađen u hrastu, a svećenice su izricale proročanstva prema šuškanju lišća. Smatralo se da hrast može pružiti zaštitu od udara groma, a germanski su ga narodi povezivali s bogom groma, Thorom, i sadili ih oko svojih okupljališta. Za Skandinavce, hrast je bio simbol žrtve i ponovnog rođenja, a taj je motiv čest u vampirskim pričama. Prema mitu, zli bog Loki ubio je boga Baldera strijelom od imele. Odin je pokušao vratiti Baldera iz carstva mrtvih i božica Hel je pristala, pod uvjetom da sve na zemlji zaplače zbog njegove smrti. To se nije dogodilo jer je Loki, preodjeven u ženu diva, odbio plakati. Mit je očuvan u poganskoj tradiciji slavlja boga Baldera i sveopćeg tugovanja za njim i povratkom proljeća. Prema nekim vjerovanjima nošenje žira u džepu bilo je dovoljno da bi se sačuvala mladost. Hrast je bio zaštita protiv zlih sila: lišće je omamljivalo lavove, pepeo spaljene hrastovine štiti je usjeve od bolesti, a strijele od hrastovine štitele su od zmija.

Lijeska, odrezana na Ivanje, korištena je u potrazi za blagom. Pravljenje vilinskih rašlji zahtijevalo je posebne obrede. Da bi doista bile čarobne, trebalo ih je napraviti u »čaroban« trenutak, na dan sv. Ivana, Bogojavljenja, na Veliki petak ili pokladni utorak. Zanimljivo je da su ovi poganski običaji vršeni na svete dane kršćanskog kalendara, što ukazuje da ti dani imaju važnost još od pretkršćanskog doba. Rašlje se moglo raditi i prvog dana novog mjeseca. Valjalo je odrezati granu lijeske, koja raste na istočnoj strani drveta prema istoku, te je izložiti izlazećem suncu. Za pravljenje čarobnih štapića, bilo je nužno (prema židovskoj tradiciji) odrezati djevičansku granu, mladu granu na kojoj nema drugih grančica. Već smo govorili o važnosti čistoće za mnoge aspekte okultnog te vampirske mitove.

Vrba je simbol tuge i izgubljene ljubavi. No, u antičkoj Grčkoj, imala je erotičnu simboliku: »Izvještaji o ulozi vrbe u kultu Asklepija, boga liječenja, proturječni su. U Ateni je bio običaj tijekom festivala plodnosti, tezmoforija, stavljati vrbine grančice ženama u postelju, kako bi se otjeralo zmije (no, možda je pravi razlog bio privlačenje zmijolikih demona plodnosti).«⁷⁸ Demon koji se uvlači u žensku postelju podsjeća na vampira iz književnosti i filma. Vrba se ponekad povezuje i s carstvom mrtvih, kao simbol Perzefone, grčke božice koju je oteo Had i odveo u Podzemlje. U Podzemlju bi Perzefona provodila pola godine, a potom se vraćala majci Demetri i s njome provodila drugu polovinu godine: ovo je simbol ponovnog rođenja prirode i zabranjenog prelaženja granica svijeta mrtvih. U Irskoj, vrba štiti od čaranja, a u Kini se grančice vrbe polažu na lijesove kao simbol besmrtnosti.

Borovica je bila osobito korisna: smatralo se da dim granja zapaljenog tijekom epidemija tjera demone. Oskoruša štiti od čaranja, a u Walesu postoji vjerovanje da je križ na kojem je bio razapet Isus bio od drveta oskoruše. Sadena je na grobljima, kako bi mrtvi, koji ne mogu pronaći spokoj, ostali u grobovima. Najraširenije stablo bila je tisa, koja je zbog svoje dugovječnosti – može živjeti i više od tisuću godina – postala simbol života i stoga se često

⁷⁶ Bram Stoker, Drakulin gost, dodatak u: Drakula, prev. Damir Žugec, Stanek, Varaždin, 1999., str. 344.

⁷⁷ J. R. R. Tolkien, Prstenova družina, prev. Zlatko Crnković, Algoritam, Zagreb, 2002., str. 136.

⁷⁸ Wordsworth Dictionary of Symbolism, pod »vrba«

nalazi na grobljima. Njenim su se grančicama oblagali grobovi. Pepeo tise osobito je značajan za vampirizam jer se kolac često radi od njezina drva, glogova ili javorova.

Za ovu knjigu je najzanimljiviji odnos vampira i šume koja mu služi kao sklonište i gdje skuplja snagu prije no što se pojavi u civiliziranom svijetu. Napušten dvorac Le Fanuove junakinje Carmille skriven je duboko u šumi, na mjestu do kojeg gotovo nikada ne dolaze ljudi. Najdojmljiviji prikaz dvorca razmetljiv je opis u Drakuli, gdje su u potpunosti iskorišteni svi elementi straha: crna borova šuma, nagovještaj propasti u svakom zapuhu vjetra, čudni zvukovi, plavi plamenovi, puteljci nalik na tunele koji vode kroz šumski labirint do središta šume gdje se nalazi ukleti dvorac. Ponovno, šuma je postala labirint u kojem se junaci moraju boriti s čudovištem koje se skriva u središtu. Jonathanov opis puta koji vodi do dvorca posjeduje sve elemente noćne more. Neobična reakcija ljudi koji čuju kamo se zaputio, naznaka je onoga što će se dogoditi i kod čitatelja stvara pritisak stravičnih očekivanja.

Jezovitom učinku atmosfere pridonose i druga književna sredstva. Kočija koja dočekuje Jonathana je nestvarna i čitatelja podsjeća na prastaru borbu dobra i zla. Crni konji pojačavaju težinu ugođaja već stvorenu krajolikom i mračnim aluzijama na gospodara dvorca. Slijede sporedni put, duboko u šumu, u Nepoznato, a šuma im ususret šalje sve svoje prijeteće glasnike: snijeg, zavijanje vjetra, opake vukove pa čak i palucave plave plamenove, znakove skrivenog blaga, ali i oruđe zla koje odvodi neoprezne putnike sa staze. Jonathan je bio primijetio da se kreću u krugovima – vir postaje fantastičan vrtlog⁷⁹ i lik se, zajedno s čitateljem, strmoglavljuje u carstvo noćnih mora, spušta do najskrivenijih strahova. Pojavljuju se i slike lukova od savinutog granja drveća nalik na tunele što kao da označavaju pust ulaz u drugi svijet, paklenog ždrijela do kojeg vodi staza propasti duše i uma.

Jonathanovo prvo putovanje umalo je bilo pogubno jer nije bio svjestan opasnosti skrivenih u dubokoj šumi. No, na kraju romana, junaci, slijedeći grofa Drakulu, ponovno odlaze u simbolički labirint. No, sada znaju kako se boriti protiv neprijatelja i odnose konačnu pobjedu. Viktorijanska melodrama slijedi obrasce ljudske misli.

Proplanak i močvara također su tajnovita mjesta kojima vlada priroda i ponekad otrpi ljudsko prisustvo. Macbeth na proplanku susreće tri vještice. Glavna zvijezda Baskervilskog psa je Dartmoor, prijeteće prisustvo koje je uvijek blizu, primjerice kada dr. Watson gleda kroz prozor: »Pogledah kroz prozor koji je gledao na travnjak pred kućom. U daljini su šumila dva reda drveća, ljuljajući se na noćnom vjetru. Kroz otvore oblaka što su brzo promicali, pojavljivao se s vremena na vrijeme polumjesec. U njegovu hladnom svjetlu iza drveća, iza sumorne močvare, pomaljale su se šiljate stijene.«⁸⁰

Močvara je divlje, nesputano mjesto, gdje naoko nježna priroda terena možda skriva blato bez dna, koje će neoprezne odvući u propast. Blaga smirenost ljetnog dana može bez upozorenja postati olujno mahnanje. Močvara nas privlači svojom polupitomom divljinom, ali i straši vrebajući prikrivenim opasnostima – ovo je dobra geografska analogija i za vampirsku književnost i za predaju.

Vampirsku se priču, u takvim napuštenim, prostranim i divljim mjestima koja nakon posjete neumrlih postaju pustopoljine, osjeća kao kod kuće. U ovim carstvima što lebde između prisjećanja života i preplavljujuće prisutnosti smrti, sela i golema prostranstva oko njih napuštena su. Opis vampirske epidemije Alekseja Tolstoja u jednom selu u Srbiji, podsjeća na pustopoljinu: mjesto je bilo »napušteno. Kroz prozore nisu dopirala svjetla, nije se čula pjesma. Projahao sam pokraj mnogih poznatih mi kuća; sve su bile tihe kao grobnice.«⁸¹

⁷⁹ U djelu Edgara Allana Poea, Poniranje u vrtlog, junak čudom uspijeva umaknuti strašnom vrtlogu i, poput Jonathana Harkera, potpuno posijedi

⁸⁰ Sir Arthur Conan Doyle, Baskervilski pas, prev. Ružica Vlaškalin i Aleksandar Vlaškalin, Otokar Keršovani, Rijeka, 1963., str. 142

⁸¹ Fravling, str. 273.

U Wake Not the Dead! smrtonosno prisustvo Brunhilde preoblikovalo je čitavu ljudsku i duševnu geografiju mjesta u pustinju strave, apokaliptično carstvo propalog života: Dvorac je izgledao napušteno; svakog je dana njegova okolica postajala sve praznija; ostalo je tek nekoliko oronulih starica i sjedokosih slugu od nekoć brojne pratnje. Kao da su posljednji dani na zemlji, posljednje pokoljenje smrtnika, kao da je prestalo sve rađanje i više nikada mladost neće biti viđena, niti će zamijeniti one koji svoju sudbinu iščekuju u tišini.⁸² Ove snažne slike proganjaju nas u mašti i u duši. Napuštena mjesta nadahnjuju strašne priče, i one iz legendi izrastaju u književna remek-djela. Simbolička i fizička pustoš, vlast zlih duhova i atmosfera propadanja, zabačenosti i smrti, sve su to metafore vampirizma. Ta izvrnuta carstva šire svoje sjene u razne književne oblike. U Gospodaru prstenova, u Mrtve baruštine nitko ne zalazi, ni vilenjaci, ni orci, ni ljudi. Jedini stanovnici su mrtva tijela koja se ne raspadaju, već još uvijek imaju trunku duhovne snage koja im omogućuje da gotovo hipnotiziraju Froda: ta zla bića ga mame u vodu gdje gotovo gubi život i dušu. Ova je pustoš dom bića koja se ne razlikuju mnogo od vampira: tjelesno su mrtva, no tijela im se ne raspadaju i mogu upravljati mislima živih te ih namamiti u stravičan i vječan poluživot. Mračan je prizvuk kojim J. R. R. Tolkien opisuje Sauronovo kraljevstvo i okolne zemlje, kao slike potpunog prokletstva:

Koliko god bile grozne Mrtve Baruštine, i Jalove vrištine Ničije zemlje, još je mnogo odvratniji bio kraj što ga je gmizavi dan polako otkrivao... ovamo više nikada neće stići ni proljeće ni ljeto. Ovdje ništa nije bilo živo, pa čak ni gubave izrasline što se hrane gnjileži... oskvrnuta zemlja, neizlječivo bolesna – osim ako ne nadode Veliko more i preplavi je zaboravom.⁸³

Smrt i iskvaren život toliko su sveprisutni da ne utječu samo na ljude i druga živa bića već i na krajolik i ugođaj. Ovo je djelo sasvim u duhu vampirskih priča: Sauron podsjeća na vampira-vilenjake pretvara u orke mijenjajući ih u pokvarene stvorove pod svojim zlim nadzorom. U njegovoj zemlji nema sunca, topline ni bilja, samo trajna zima smrti.

U klasičnim engleskim bajkama, poput Childea Rowlanda, močvara se dovodi u vezu s duhovima koji otimaju ljude i drže ih zarobljene na granici života i smrti, poput vampira koji mame žrtve u svoj svijet propasti. Sestra Childea Rowlanda, Burd Helen, prema jednoj je legendi otišla po loptu koja joj je pala na groblje: »Kako je Burci Helen potrčala najbližim puteljkom prema lopti, trčala je protiv kretanja sunca i svjetlo je, padajući joj na lice, iza nje bacilo sjenu. Stoga se dogodilo ono što se uvijek događa kada se ljudi zaborave i potrče nasuprot suncu, protiv svjetla, pa im sjene padaju izvan vidokruga i ne mogu biti propisno zbrinute.«⁸⁴

Burd Helen oteo je kralj Vilinske zemlje i odveo je u svoju Tamnu kulu. Neizravno upozorenje pripovjedača vrlo je zanimljivo jer potječe od drevnog shvaćanja da sjena u sebi nosi dio duše, no da može prijeći granicu svijeta živih i carstva mrtvih. Stoga se »sjene mrtvih« mogu vratiti, ali i živi čovjek može potpasti pod moć tame ako mu sjena bude ukradena. U ovome se odražavaju legende Istočne i Zapadne Europe, o ljudima kojima su u žrtvenom obredu ukradene sjene te su ubrzo nakon toga umrli. U kontekstu vampirizma, ovo vjerovanje povezano je s činjenicom da vampir nema sjenu jer u pravom smislu riječi nije živ. Uz Merlinovu pomoć, Childe Rowland odlazi u Vilinsku zemlju, opisanu kao »prostranu močvaru«, kojom lutaju strašne prikaze; divlji konji s očima poput »žeravice«, i krave »vatrenih očiju«. Rowland konačno stiže do Tamne kule čija se vrata otvaraju tek kada obiđe kulu u smjeru obrnutom od kazaljke na satu izgovarajući pritom čarobne riječi. U kuli nalazi svoju sestru, začaranu; dok razgovara s njime, »glas joj zvuči kao glas mrtvih«. Kako bi je oslobodio čarolije, odrubljuje joj glavu, što se često radi i vampirima da bi ih se razriješilo

⁸² Ibid., str. 178.

⁸³ J. R. R. Tolkien, Dvije kule, prev. Zlatko Crnković, Algoritam, Zagreb, 2002., str. 249.

⁸⁴ Vidi u: English Fairy Tales, str. 197

prokletstva i omogućio im vječni spokoj. Prema priči, Burd Helen ne umire jer pred Rowlandom stoji njena začarana slika. Slično tome, uništavanje vampira znači omogućiti duši vječni život.

Ova je legenda nadahnula jednu od jezivih poema Roberta Browninga, *Childe Roland to the Dark Tower Came* (Childe Roland kod Mračne Kule) koja oslikava zemlju tame nastanjenu smrću i utvarama, a junaku »ništa ne polazi za rukom«. Childe Roland slijedi put na kojeg ga je uputio bogalj zla izgleda, a koji ga odvodi sa sigurne staze u sivu dolinu »iscrpljene neplemenite prirode« kojom lutaju zatočene duše. To je demonska zemlja u kojoj nailazi na znakove bitaka, mučenja, raspadanja i smrti. Ispred Mračne kule vidi vitezove smrti koji nisu uspjeli u svojim potragama:

Stajahu ondje, poredani uz obronke, Vitezovi smrti da posljednji put preda me stanu; Živ okvir za sliku još samo jednu: u paklenom plamu Sve sam ih vidio i prepoznao ih sve. Raskrižja, kao i pustopoljine, snažna su pozadina vampirskim pričama. Da bi došao do Drakulina dvorca, Jonathan Harker oputovao je: »Otkrio sam da se okrug što ga je spomenuo nalazi na krajnjem istoku tog područja, na samoj tromeđi triju država: Transilvanije, Moldavije i Bukovine, usred Karpata; riječ je o jednom od najsurovijih i najslabije poznatih dijelova Europe.«⁸⁵ Nalazi se na raskrižju triju država. Mnoga su praznovjerja povezana s mjestima razilaženja puteva, a često ih se smatra simboličkim mjestima na kojima se susreću putevi živih i mrtvih. Vjerovalo se da progon duhova (uključujući vampire) prestaje na raskrižjima, jer progonitelji nisu sigurni kojim putem trebaju poći. Samoubojice i ostali koji ne mogu biti sahranjeni na posvećenom tlu, pokapani su na raskrižjima, ponekad s kolcem zabijenim u srce. Raskrižja su nerijetko bila mjesta suđenja i smrti, na njima su se podizala vješala. Neki stanovnici Abruzzija u Italiji mogli su, stojeći na raskrižju, vidjeti duhove u prolazu, no to im nije bilo od neke koristi jer bi od toga poludjeli. Jedna priča iz Dorseta kaže kako se na putu za Wimborne ukazuje nestvaran lijes, u kojem se nalazi truplo samoubojice pokopanog na raskrižju, srca probodena kolcem. Da bismo naglasili obredni značaj tog mjesta, recimo još da se to područje nalazi na granici dviju župa.⁸⁶

Hekata, božica Podzemlja u kojem obitavaju mrtvi, također se povezuje s magijom i čaranjem. Imala je moć nad demonskim bićima i slala ih na Zemlju kako bi mučili smrtnike. Hekata je obitavala na mjestima poput groblja, poprišta zločina i, najčešće, na raskrižjima, što ukazuje na to da je poveznica između smrti i raskrižja vrlo stara. Ponekad ju se na stupovima raskrižja, na mjestima prinosa žrtava za punog mjeseca, prikazuje kao božicu s tri lica. Ovu simboliku možemo pronaći i u vampirskoj literaturi. Primjerice, u jednoj potjeri na vampire u djelu *Varney the Vampyre*, otkrivamo da »je vampira najsigurnije pokopati probodena srca na raskrižju, bit će kao da je spaljen svim vatrama svijeta«.⁸⁷

Raskrižja se također spominju i u *Wake Not the Dead!*. Čarobnjak koji vampirci Brunhildi daruje život, ponudi svoju pomoć u slučaju da mladi lord ikada požali zbog svoje odluke. Walter, užasnut svojim djelom, ponovo mu se bio obratio za savjet: »Zadrhtao je, prvi put ugledavši Brunhildinu prikazu kako se izdiže iz smrtnog sna. U tom je času kroz uskomešane oblake zasjao pun mjesec; prizor ga je podsjetio čarobnjakova savjeta: da ga potraži za puna mjeseca u planinama, tamo gdje se sastaju tri ceste. Čim je ovaj tračak nade zabljesnuo u njegovu smetenom umu, požurio je do opisanog mjesta.«⁸⁸ Kombinacija sablasna punog mjeseca, neukročene divljine planinskog krajolika i mistične moći raskrižja oslikava jezovitu pozadinu koja učinkovito naglašava prisutnost natprirodnog.

Jonathan Harker u Drakuli svoj strašni put u zemlju neumrljih započinje na raskrižju. Granica koju mora prijeći nije samo granica dviju država ili dviju civilizacija, to je granica između

⁸⁵ Stoker, *ibid.*, str. 5

⁸⁶ *Mysterious Dorset*, str. 23.

⁸⁷ Frayling, str. 158.

⁸⁸ *Ibid.*, str. 183.

civiliziranog svijeta i divljine, između razuma i mraka, te, najvažnije, između stvarnosti i mašte. Stoker je Drakulin dvorac smjestio na mjesto na kojem, povijesno gledano, ne postoji. Možda se u tome skriva posebna namjera, možda je želio naznačiti kako je sama knjiga granica iza koje nam se otvara put u svijet naših strahova, u svijet u kojem su pojave varljive, a mašta polazi putem istovremeno čudesnim i opasnim.

Kao mjesto radnje vampirskih priča mogu poslužiti i građevine koje su ljudi stvorili. Jedan arhetip je ruševan, napušten dvorac. Romantični, bajronovski vampir plemenite je krvi, potomak drevne aristokratske obitelji. Za nove bogataše viktorijanskog doba takav je vampir mnogo privlačniji od običnog seljaka ili činovnika. Dvorac pruža prikladno romantičnu i plemenitašku pozadinu, a to što je obično ruševan, simbolička je veza s neumrlim stanjem vampira. Dvorac grofa Drakule širokim hodnicima i zavojitim stubištima dočarava snažne ugodajne slike: »Vidjeli smo ga u svoj njegovoj veličanstvenosti, šćućurena na vrhu tristo metara duboke provalije, a između njega i strme planine s bilo koje strane nalazio se veliki rasjek. To se mjesto odlikovalo nečim nepripitomljenim i sablasnim.«⁸⁹ Dvorac kao da je lebdio između neba i planine, poput neke nezemaljske utvare.

Osobito je snažan jedan književni postupak koji Stoker koristi: naime, sve opise daju sami likovi, tako da je dvorac uvijek viđen kroz zastor straha i jeze. No, u priči o grofu Drakuli svejedno je prisutan osjećaj ljepote i veličanstvenosti kao znak da postoji nešto više od tame i beznađa. Dvorac nije detaljno opisan te se u mašti čitatelja uklapa u općenit obrazac srednjovjekovnih dvoraca. Smješten je visoko na planini, na rubu provalije (i stvarnosti), i stoga je teško osvojiv. Debeli kameni zidovi onima koji žive unutar njih pružaju zaštitu od napadača, iako je, u priči, opasna zamka upravo dvorac.

Opis unutrašnjosti dvorca varira od bogatstva do oronulosti. »Servis za jelo je zlatan, i to tako prekrasno izrađen da mu je vrijednost zacijelo golema.«⁹⁰ Nepochjenjive tapiserije i presvlake, iako stare više stoljeća, u »izvanrednom su stanju«, za razliku od »izlizanih i od moljaca izjedenih« u muzejima. Čini se da je u Drakulinu dvorcu vrijeme zastalo. To je prva u nizu iluzija na kojima se temelji čitava knjiga. Zaplet Drakule izgrađen je na kosturu fantazija. Raskošnost ovih prostora pojačava osjećaj propadanja i smrti u sobama u kojima Jonathan nalazi Drakulin kovčeg. Nelagodu naglašavaju mnogobrojna vrata koja kao da daju naslutiti slobodu, no zaključana su. Čitav prostor pun je gotovo opsesivno prijetećih tajni: »Posvuda samo vrata, vrata, vrata, sva zaključana i zasunjena!«⁹¹, ponovo se pomalja slika labirinta koji skriva razrješenje svoje tajne i ne dozvoljava bijeg.

Dvorac kao da je živ, »to je staro zdanje i čuva mnoge uspomene«⁹², govori grof. Svjedok je prošlosti, ali i sažet prikaz same zemlje, zrcalna slika nasilne prošlosti. Drakula govori kako mu je predak bio Atila, te pripovijeda o bitkama i prolivenoj krvi svojih predaka. Element dvojnosti prisutan je na nekoliko razina. Kao prvo, postoji antiteza između nasilne no časne prošlosti osvajačkog naroda i sadašnjosti. Drugo, smirenost krila koje Jonathan neoprezno posjećuje tek je prividna i krije neočekivane opasnosti. Unutar zidina dvorca osjećaji su podvojeni: u Jonathanu dvorac nadahnjuje fantazije o domu, on zamišlja žene iz davno zaboravljene prošlosti, »gospo [koje su] u stara vremena sjedile, pjevale i živjele gospodskim životom, dok su u dubini svojih profinjenih duša tugovale za muškarcima koji su bili u nemilosrdnim ratovima«⁹³, dok istovremeno štiti tri zamamne vampirice koje ga se spremaju ubiti i popiti mu krv.

Svi ti književni postupci knjigu odvođe onkraj igre iluzijom i stvarnošću, razapinjući je između granica ludila i prisebnosti, života i smrti, a sve u izvanredno stvorenom ugodaju

⁸⁹ Stoker, *ibid.*, str. 333.

⁹⁰ *Ibid.*, str. 21.

⁹¹ *Ibid.*, str. 27.

⁹² *Ibid.*, str. 33

⁹³ *Ibid.*, str. 36.

snomorice, negdje u stranoj, egzotičnoj i zastrašujućoj zemlji. Stoker nastoji stvoriti potpuno uvjerljivo mjesto radnje za svoju priču, gomila slojeve pojedinosti i stvara prijeteću pozadinu koja u čitatelju potiče strah. Stari dvorac, usamljen i zabačen, odvojen od svega uobičajenog i poznatog, u sjećanju na davne tradicije čuva tajne mnogih generacija. Kada izumre čitav ljudski rod, preživjet će samo mrtvi i njihovo, u ruševnim zidinama i trošnom pokućstvu, zabilježeno postojanje. Zabačenost dvorca onemogućava žrtvama neumrlih da potraže pomoć, što je snažno psihološko oruđe vampirskih priča. Pokazalo se vrlo učinkovitim i ponovljeno je u suvremenim verzijama vampirskog mita. U Intervjuu s vampirom, primjerice, priča počinje na raskošnom imanju američkog Juga, području »crne« magije i zastrašujućih obreda, smještenom usred plantaže gdje se robovi još bave vuduom i crnom magijom.

Drugi arhetip mjesta stvorenog ljudskom rukom još je snažniji stimulans straha, a to je ruševna crkva. Ovaj motiv osobito je drag autorima vampirskih priča: već smo spominjali napušteno groblje u Drakulinom gostu. Ukoliko je crkva mjesto aktivnog bogoslužja, tada je, u nebrojenim vampirskim književnim djelima, ujedno i moćna zaštita od neumrlih. Primjerice, u djelu Obitelj Vurdalak, glavni je lik siguran dokle god se nalazi u samostanu Naše Gospe od Hrasta, no čim ga napušta, izlaže se opasnosti. S druge strane, ukoliko je crkva porušena i napuštena, to je kao da ju je sam Bog napustio i sile zla ovdje su nadmoćne.

Opis okolice u Carmilli obiluje romantičnim elementima nadolazeće propasti: »Postoji, samo tri milje na zapad, što će reći u pravcu dvorca generala Spielsdorfa, ruševno selo, sa čudnom malom crkvicom, sada bez krova, sa svojom pobočnom lađom gdje je pohabana grobnica ponosne obitelji Karnsteina, sada izumrle, koja je posjedovala jednako usamljeni zamak koji, sa ruba šume, gleda na tihe ruševine grada.«⁹⁴ Slika napuštenog Božjeg mjesta dostatna je da bilo koji kršćanin osjeti trnce kako mu klize niz leda. Rasplet Carmille odvija se u toj crkvi, nekoć svetom, živom i treperavom mjestu, sada oskvrnutom i trošnom koje broji preostale dane do neminovne smrti. Le Fanuov stil izvaredno dočarava propadanje, tamu i smrtnost; ukratko, savršeno postavlja mjesto za vampirsku priču:

U ovoj osami, čuvši upravo tako čudnu priču vezanu, kako je bila, za velike i plemenite mrtve čiji su se spomenici ukazivali između prašine i bršljana oko nas i svaki događaj koji je bio vezan za moj tajanstven slučaj – na ovom ukletom mjestu tamnom od zelenila koje se nadvijalo i raslo sa sviju strana, gusto i visoko iznad tihih zidina – užas se počeo sklapati oko mene i moje srce zadržta na pomisao da će moji prijatelji, naposljetku, sada ući i pokvariti ovu tužnu i zloslutnu scenu.⁹⁵

Smještanje dijela radnje Drakule u Whitby još je jedan genijalan Stokerov potez. Whitby je mjesto kojim dominira ruševna opatija, simbol slabljenja i raspadanja kršćanstva. Takva su mjesta romantičarima devetnaestog stoljeća bila očaravajuća, a vjerojatno je to najbolje prikazao Turner⁹⁶ na svojim slikama, koji je u potpunosti znao cijiniti simboličku rezonancu mjesta poput cistercitskog samostana u Tinternu. Pisci poput sir Waltera Scotta uvidjeli su da opisima takvih mjesta mogu oduševiti čitatelje. U djelu Mannion, Scott navodi legendu prema kojoj su jednu redovnicu živu zazidali u zidine samostana kada je pokušala pobjeći s ljubavnikom. U pitanju je bio samostan u Whitbyju i Stoker je u Drakuli svojim čitateljima prepričao legendu. Ova priča o zabranjenoj ljubavi i božanskoj kazni pojačava ugođaj straha i melankolije mjesta, što je Stoker izvrsno iskoristio.

Mnogo smo puta spomenuli da se vampirska mitologija i dalje razvija. Drakula je još strasniji dok napušta svoj dvorac zbog glamura i elegancije viktorijanskog Londona. U Intervjuu s vampirom, potraga za vampirskom družbom pokazala se beskorisnom dokle god su Louis i Claudia pratili klasične puteve vampirizma pretražujući mjesta poput Transilvanije. Umjesto

⁹⁴ Le Fanu, *ibid.*, str. 288-9.

⁹⁵ *Ibid.*, str.

⁹⁶ Joseph Mallord William Turner (1775.-1851.) bio je britanski slikar iz razdoblja romantike. Najpoznatiji je po slikama krajolika u kojima se mogu pronaći začeci impresionizma (nap. prev.).

toga, vampiri su bili u samom središtu civiliziranog svijeta: u Parizu, Gradu svjetlosti. Vrhunac zapleta događa se u Los Angelesu, što je ironično, sjetimo li se značenja imena grada. Grad anđela je i u huffy omiljen krajolik vampira. Ovdje se Angel, demon s pričom propasti i uskrsnuća, pokušava boriti protiv vampira.

U huffy, ubojici vampira, svijet vampira je prijeteće blizu svijetu gledatelja jer se radnja odvija većinom noću, u mračnim sporednim uličicama ili na gradilištima, a ne u starom dvorcu ili crkvi. Ova je tehnika vrlo učinkovita: jedno je vjerovati kako je neko mjesto na kraju svijeta možda dom čudovištima, a sasvim nešto drugo otkriti da je vaša srednja škola preplavljena vampirima koji bi vas vrlo lako mogli napasti na spavanju.

U ovom su poglavlju opisane slike i mehanizmi često korišteni u stvaranju fiktivnog krajolika straha. Teme smrti i propadanja, ljubavi i strasti, borbe protiv tame imaju jednaku moć nad umom u svim svojim oblicima. Vampir se hrani krvlju našeg straha i frustracija, on se pojavljuje u svakoj prilici, u mentalnom carstvu tame i divljine, na mjestima na koje se ljudi metaforički i fizički boje kročiti.

ŠESTO POGLAVLJE

Vremena magije

Ljudski život zarobljen je u neobičnom paradoksu stvorenom oko koncepta Vremena kao jedne od temeljnih dimenzija postojanja. Dva su vremenska aspekta usko povezana s mitom o vampirima. Jedan se odnosi na destruktivnu moć prolazećeg vremena, što se odražava u opsjednutosti mladošću i snagom. Drugi je sveta vrijednost određenih trenutaka koji omogućuju kontakt između našeg i natprirodnog svijeta.

Prvi aspekt izvanredno je prikazan grčkim mitom o Kronu, utjelovljenom Vremenu, koji proždire svoju djecu, plod svog stvaranja. Iako nitko ne može postojati izvan njega, Vrijeme je sila sveopćeg uništenja, drobi sve oko sebe. Nezaustavljivi tijek vremena jedna je od najodbojnijih slika koje proganjaju ljudsku maštu, poput vremenskih pustopoljina koje su tako snažne na slikama Salvadora Dalija. Vrijeme, kojim upravlja kretanje planeta, izmjena dana i noći, polagano otkucavanje ure koja broji sate i minute, podsjeća nas na našu smrtnost i prolazno postojanje. Vrijeme je konačna granica. Crni lik smrti nameće ljudskom životu svoju vlast i ograničenja.

Vrijeme uništava i izobličava, donosi smrt, urušavanje, bolest, slabost. »Vaša je mladost tako kratka vijeka – tako neizrecivo kratka vijeka... Ali naša mladost odlazi u nepovrat. Zanos koji snažno biju u žilama dvadesetogodišnjaka gube se i tihnu. Udovi nam oteščaju, čula otupe. Ljudi se između u nakazne lutke, muče ih sjećanja na strasti pred kojima su nekoć ustrašeno ustuknjivali, sjećanje na divna iskušenja davno prošlih dana, kada nisu imali odvažnosti da im se prepuste. Mladosti, o mladosti! Nema ničeg ljepšeg na svijetu od mladosti!«⁹⁷ Ovo je više od umjetničke izjave, to je problem za koji su ljudi, uplašeni vlastitom smrtnošću, oduvijek nastojali pronaći rješenje.

Glavna tema djela Slika Doriana Graya Oscara Wildea zaustavljanje je neumoljivog koraka vremena. Ista je tema i u središtu vampirskih mitova. Neprirodno stanje u kojem se vampir nalazi znači da može izbjeći smrt, ali i da se protivi normalnom procesu starenja. Kako žive od krvi, vampiri obnavljaju snagu i vitalnost. Carmilla je i dalje prelijepa žena, iako je prije nekoliko stotina godina umrla i pokopana, zakonima prirode može se protiviti jer ispija krv mladih žrtava. Ova su vjerovanja bila ključna motivacija za vampiricu iz stvarnog života, groficu Bathorv, koja je ubijala mlade djevojke i kupala se u njihovoj krvi⁹⁸ jer je vjerovala da će tako sačuvati svoju nekoć glasovitu ljepotu.

Zaustavljanje vremena i obrtanje njegovih pravila, ključni je dio vampirske legende u kojoj su tjelesno propadanje i smrt zaustavljeni. Stereotipni vampiri iz književnosti lijepi su i privlačni, muževni, puni snage i na vrhuncu svojih tjelesnih moći.

Kada Drakula siše krv, naočigled se pomlađuje, a njegove žrtve kopne, jer je njihova životna snaga prenesena njemu. Coppola to snažno prikazuje u filmu Drakula hrama Stokera. Jezivu usporednicu ovom vjerovanju možemo pronaći i u već opisanim slučajevima u kojima seljani na mjesnim grobljima iskapaju trupla mogućih vampira u potrazi za dokazom da je raspadanje što dolazi nakon smrti zaustavljeno. Mnoge legende o vampirskim epidemijama opisuju očuvano mrtvo tijelo kao siguran znak neumrlih. Ponekad, kao što je naveo i Pol, trupla mogu izgledati zdravije no za života. Izostanak raspadanja jasan je znak promatraču da su normalna

⁹⁷ Wilde, *ibid.*, str. 24

⁹⁸ Vidjeti 8. poglavlje.

prirodna pravila (kakvima ih mi opažamo) i vremenski tijek, u smrti i životu, zamijenili mjesta te da stoga promatra neprirodno biće, tj. vampira.

Jedan od najstarijih poznatih misaonih sustava raširenih svijetom, od sumerskih mitova do egipatske religije, od rane Kine do drevne Grčke, uvođenje je fiksnih datuma za religijske svečanosti i proslave. Neki su trenutci imali čarobnu važnost i simbolički su povezani prirodnim ritmovima, s odumiranjem prirode u zimu te ponovnim buđenjem u proljeće. Tako je tijek vremena mogao biti praćen. Periodičko buđenje bilja naznačivalo je mogućnost da smrt nije kraj svega, već samo prijelaz na drugu razinu postojanja. »Vrijeme za vjernika nije homogeno niti neprekidno. Postoje intervali posvećenog Vremena, primjerice tijekom svečanosti, od kojih je većina periodička. Svjetovno je Vrijeme također odijeljeno u periode, koji uključuju sve aktivnosti bez vjerskog značaja. Između njih postoji, dakako, procjep, no pomoću obreda vjernik može s lakoćom prijeći iz svjetovne dimenzije u sveto vrijeme.«⁹⁹ Zbog ovoga poneki trenutci predstavljaju prekid u tijeku vremena, kada zakoni svakodnevna života prestanu vrijediti. Čak i danas, povezani su s vjerskim svečanostima: Božićem, Uskrsom, Hanukom, Ramadanom. Ovo je samo nekolicina, postoji još bitnih datuma, možda s nešto manje očitim religijskim značajem, no i dalje su »posebno vrijeme«: Nova godina, suncostaji, ravnodnevnice. Ove potonje su, otkada je čovjek postao svjestan kretanja planeta i zvijezda, predstavljale trenutke od velikog značaja. I dalje u našem svijetu igraju važnu ulogu. Oko ovih »posvećenih trenutaka« stvoreni su različiti obredi jer su s vremenom postali središta raznih vjerovanja u pojedinim kulturama. Zajedničko im je bilo svojstvo da brišu granice između ljudi i božanstava, između fizičkog svijeta i carstva duhova. Jedan od najvažnijih aspekata religijskih svečanosti diljem svijeta sadržan je u »danima mrtvih«, vremenskom razdoblju kada su se izvodili obredi koji su osiguravali da će mrtvi pronaći počinak i da se neće vraćati i proganjati žive. U antičkoj Grčkoj postojala su tri dana u kojima su mrtvi zalazili među žive, tražili jelo i piće. U drugim vjerovanjima, ljudi su morali te mračne duhove zadržavati na određenoj udaljenosti. Mnogi poganski običaji sačuvani su i do danas, ponekad posuđuju kršćansko obličje, a ponekad u njima nalazimo i dodirne točke s vampirskim mitom.

Za zapadnjake najpoznatiji trenutak u kojem se brišu granice dvaju svjetova, kada duše dobrih i zli lutaju naokolo, jest Noć vještica, potekla od drevne keltske tradicije, svečanosti Samhaina. Kao i u drugim starim religijama, ovo je bila svečanost tijekom koje su živi morali osigurati zaštitu od duhova preminulih.

Samhain je dovršavao ciklus smrti i života. Višak stoke bio bi zaklan kao priprema za zimu, no ovce su se i parile kako bi u proljeće donijele na svijet janjad i tako započele novi ciklus. Palile su se vatre, čime se simbolički isticalo da će se sljedeće godine sunce vratiti sa svim svojim životvornim moćima. Bilo je to kišno vrijeme, stara godina je umirala, a nova se rađala. Između njih, stajao je kratak period limba, u kojem su duhovi mrtvih i sile zla imale prevlast. Kršćanstvo nije imalo dovoljno snage do bi iskorijenilo stare poganske utjecaje pa ih je uzelo u svoje vlastite obrasce. Godine 835., uveden je Dan svih svetih, a noć prije, Noć vještica, zamijenila je Samhain.

»Dani mrtvih« prisutni su u mnogim kulturama diljem svijeta. Na te dane, bilo je iznimno važno slijediti određene obrede kako mrtvi ne bi stvorili kaos u svijetu živih. Na jedan od takvih dana, u Abruzziju u Italiji, prvog dana mjeseca studenog, na grobove su stavljane svijeće, a napuštene kuće mrtvih su se osvjetljavale kako bi mrtvi bez teškoća pronašli put do njih. Na kuhinjskom stolu čekao bi ih obrok. Mrtvi bi se uključili u obilazak selom: na čelu su bili dobri, a na kraju zli duhovi. U Rumunjskoj i dalje postoji tradicija ostavljanja hrane duhovima mrtvih nekoliko puta tijekom godine. U nekim prilikama, to su dani kada se općenito spominje mrtvih, a u drugim datumi smrti pojedinaca.

⁹⁹ Mircea Eliade, Sveto i profano, str. 48.

Ove su tradicije povezane s drevnom poviješću. U Ateni, mrtvi su se vraćali iz Hada tijekom svečanosti antestrije, koja je bila povezana s Dionizijem. Vjerovalo se kako mrtvi šeću među živima, jedu i piju s njima. Atenjani su obrednom magijom zaustavljali zle duhove da se ne uključe u svečanosti. Žvakali su lišće bijelog gloga i premazivali vrata smolom. Tradicija se nastavila u rimskoj svečanosti Lemuria koja se održavala u svibnju i trajala četiri dana. I ovdje su se mrtvi vraćali u svijet živih. Provodilo se mnoštvo obreda kako bi se umirilo duhove onih koji nisu pokopani u skladu s pogrebnim obredima. Za razliku od grčke tradicije, koja je slavila mrtve, ovo su bile svečanosti ispunjene strahom. Duhovi su često uzimali obličje stravičnih čudovišta i posjećivali domove prijašnjih prijatelja i obitelji. Takve su se tradicije nastavile i u kršćanstvu, u Dušnom danu i Noći vještica.

Summers je naveo priču koja izvrsno opisuje kako su legende preživjele i na kršćanskom tlu, dajući opis kako se mrtvi vraćaju uvečer Dušnog dana. Prema Vespersu, živi se vraćaju kući i okupljaju oko ognjišta, prisjećajući se preminulih prigušenim šaptom, dok dobre kućanice stolove pokrivaju čistim stolnjacima, poslužuju sir, jabukovaču i vruće palačinke, a obitelj se priprema na počinak. Čitave su se noći mrtvi mogli ogrijati na ognjištu i najesti jela koja su za njih bila ostavljena na stolu. Neki će vam reći da su u toj sablasnoj noći čuli pucketanje klupa i tihe korake poput šuškanja lišća.¹⁰⁰

Stare legende o Noći vještica i Samhainu i dalje žive u Noći mrtvih. Jedna priča govori o grobnom humku iz Brončanog doba, kod Fortingalla u Glen Lvonu u Škotskoj, zabačenom i pomalo prijetećem mjestu. Ovdje se obredi nisu održavali na Noć vještica, već 11. studenog, na kršćanski dan sv. Martina, a zadržale su se u malo promijenjenom obliku sve od Samhaina. Na taj se dan hrpimice skupljala žutika, odnosila na brežuljke i spaljivala u krijesu na vrhu brežuljka jer se vjerovalo da su se ovdje pokapale žrtve kuge (zvan je i Brežuljak mrtvih). Kada je vatra zapaljena, seljani su plesali oko nje u kolu, a mladići su trčali poljima s bakljama zapaljenima na krijesu. Slična je tradicija nađena i u Rumunjskoj na noć sv. Andrije, kada se vjeruje da duhovi mrtvih lutaju zemljom. Pokrivale su se sve posude, jer bi se vampiri (ondje poznati pod imenom momi) mogli sakriti u njih. Najbolji način zaštite doma i ukućana je (osim svete vode i tamjana) natrljati češnjakom dimnjake, dovratke i okvire prozora; tu je metodu odabrao i van Helsing.

Postojao je i dan slavlja povratka ljeta, kod Kelta je to Beltan, kada su vatre paljene kako bi se pozdravilo novo godišnje doba. To je postala noć velikog okultnog previranja, poznata pod imenom Valpurgina noć. U Njemačkoj su u ovoj noći vještice bile na vrhuncu svoje moći. Idućeg dana, nakon Valpurgine noći, održavala se svečanost poznata kao »spaljivanje vještica« u kojoj bi seljani hodočastili svojim mjestom noseći zapaljene baklje kako bi otjerali vještice.¹⁰¹ Okultna moć Valpurgine noći bila je temelj Stokerove posmrtno objavljene kratke priče Drakulin gost. Jonathan Harker odlučuje upravo te opasne noći proputovati Bavarskom. Priča počinje istinski melodramatičnom tradicijom jer vlasnik hotela u kojem je Jonathan odsjeo na odlasku upozorava kočijaša: »Gledajte da se vratite prije mraka. Nebo izgleda vedro, ali prema tome kako puše ovaj sjeverac vidi se da bi moglo doći do iznenadne oluje. No, siguran sam da nećete zakasnuti. – Tu se nasmiješio i dodao: – Jer znate koja je ovo noć.«¹⁰² Ispostavlja se da je riječ o »Walpurgisnacht«, Valpurginoj noći. Jonathanov kočijaš postaje sve uznemireniji što dublje odlaze u šumu, prestrašen je jer zna da je u središtu šume selo vampira čiji stanovnici lutaju ovim područjem svake noći. Jonathan sve više živcira uznemireni kočijaš te mu, naposljetku, govori klasičnim stereotipom svog naroda: »Walpurgisnacht nema veze s Englezima.« No, pokazuje se da je uplašeni »strani« kočijaš mnogo mudriji od Jonathanova, jer potonji zaista biva napadnut i jedva se spašava.

¹⁰⁰ The Vampire in Lore and Legend, str. 12.

¹⁰¹ Vidjeti: Fraser, str. 559.

¹⁰² Vidjeti: Fraser, str. 559.

Dan sv. Jurja još je jedna »okultna prilika«: upravo je te noći Jonathan stigao u grofov dvorac. Summers je napomenuo kako su u to doba godine, kao i na dan sv. Andrije, vampiri najaktivniji.¹⁰³ Juraj je najistaknutiji od svih svetaca i zaštitnik je mnogih mjesta širom Europe. Njegova borba sa zmajem i konačna pobjeda simbol su borbe protiv zla u svim oblicima. Bio je i svetac zaštitnik vukova, što je vrlo važno sjetimo li se da je večer njemu posvećena dana vrijeme okultnih aktivnosti. Primjerice, u Rumunjskoj, neka od okultnih bića (strigoi), blisko su povezana s likantropijom i vukodlacima. Vjerovalo se kako postoje dvije vrste bića pod imenom strigoi: »živi«, koji su tijekom dana poprimali ljudsko obličje, a noću se pretvarali u vukove, lovili i ubijali neoprezne; te »mrtvi«, koji su nalik vampirima. Još i danas postoje obredi vezani uz dane obaju svetaca. U Svapskoj, crkvena su zvana zvonila čitav dan na Jurjevo, kako bi tjerala duhove. Jurjevske se svečanosti održavaju na isti dan kao i rimska svečanost Parilia, pastirska svečanost povezana s obredima plodnosti. Evo još jednog primjera dvojnosti koja je tako česta u tajnama života i smrti: u jednom je obliku to dan mrtvih, a u drugom dan novog života, odraz ciklusa života, smrti i ponovnog rođenja, koji su tako česti u vampirskoj mitologiji.

Ivanjska noć također je čarobno vrijeme. Ljetni suncostaj označava vrijeme najveće snage sunca, a kršćanstvo ga je »posudilo« i posvetilo sv. Ivanu. Stonehenge, kao i mnogi drugi megalitski spomenici, dokazuje značaj tog dana za naše pretke. Uspravno kamenje poredano je tako da se točno moglo odrediti Ivanje, kao i zimski suncostaj i obje ravnodnevnice. Ivanje je doba kada zli duhovi lutaju zemljom, pokušavajući naštetiti ljudima i stoci. Diljem Europe palili su se krijesovi kao simboli jačanja moći sunca, ili kao zaštita od čaranja.

U Norveškoj, vatre su se palile kako bi zaustavljale vještice koje su letjele prema Blocksbergu, domu Velike vještice. U Norlandu su se palile vatre na raskrižjima kako bi plašile trolove koji su te noći izlazili iz dubokih planinskih spilja. Za koze je bolje bilo ne približavati se tim mjestima jer bi svi bili uvjereni da je to Vrag poprimio obličje koze. U Češkoj, ljudi koji su se okupljali oko krijesova nosili su krune ili ogrlice od pelina kao zaštitu od duhova, vještica i bolesti, osobito bolnih očiju. Kako je stoka bila u najvećoj opasnosti od čaranja, u Češkoj, Rusiji i Litvi tjerali su stada kroz vatru kako bi životinje zaštitili od čarolija.

U Vlaškoj, današnjem dijelu Rumunjske, važan dan za borbu protiv vampira bilo je Bogojavljenje. Neki od vampira (momi) nastali su od mrtvorodenčadi ili nekrštene djece, što može biti posljedicom strašnih stvari, primjerice da je majka ubila nezakonito dijete i pokopala ga izvan groblja. Sedam godina nakon smrti, duh djeteta povikati će iz groba i ako nitko ne čuje poziv, vratiti će se u različitim oblicima: kao plamen, pas ili mačka, i ubiti sve koje sretne. Znaka križa se ne boje. Prema pravoslavnoj tradiciji, 6. siječnja¹⁰⁴ je Isus kršten pa grobove ove djece treba poškopiti svetom vodom sedam uzastopnih godina na ovaj dan u simboličkom krštenju koje će očistiti grijeha zbog kojih je dijete postalo moroi.

Ponekad osobit značaj imaju i pojedini dani u tjednu. U mnogim područjima Južne Europe, uključujući Grčku, subota je dan u kojem vampiri moraju provesti u grobu i stoga su u opasnosti od strastvenih lovaca na vampire. U dijelovima Srbije i Hrvatske vjeruje se da ljudi rođeni u subotu mogu vidjeti i ubijati vampire.¹⁰⁵ Ovdje možemo vidjeti kršćanski element: Krist je razapet i umro je u petak, a uskrsnuo je u nedjelju. Dakle, samo je subotu proveo čitav dan u grobu.

Kao što postoje posebne obljetnice tijekom godine koje su značajne za okultno, tako i svaki dan ima svoj važan simbolički trenutak. I sunce i mjesec imaju duboko obredno značenje i dugo su bili meta slavlja i strahopoštovanja. U prošlosti je pomrčina imala kozmičko značenje,

¹⁰³ Summer, str. 311.

¹⁰⁴ Na taj datum Katolička crkva slavi Božju objavu i očitovanje narodima te poklon triju mudraca. Od 1960. spomen Isusova krštenja, oduvijek važno otajstvo blagdana Bogojavljenja, uzdignut je na poseban blagdan, te se on slavi u nedjelju po Bogojavljenju (nap. ur.)

¹⁰⁵ Barber, str. 67.

jer su je tumačili kao prekid nužnih ritmova svemira. Narod se bojao da mjesec ili sunce proždire neko demonsko biće i da to znači njihovu propast, što bi imalo katastrofalne posljedice na svijet. Plemena u Africi i Južnoj Americi ispaljivala bi goruće strijele prema suncu u nadi da će ga ponovo upaliti. Meksička plemena vjerovala su da je bog sunca tada »dao život ljudima«.¹⁰⁶ U kršćanskoj teologiji, sunce je sinonim za sile dobra.

Srednjovjekovni kršćanski kraljevi poput engleskog kralja Eduarda IV., simbol sunca stavljali su na grbove. S druge strane, mjesec je povezivan sa silama zla, bio je sablastan i prijeteći, simbol Diane, božice vještica. Vjerovalo se kako ljudi za puna mjeseca gube razum, vukodlaci tumaraju zemljom i moć zlih sila postaje ogromna.

Kretanje sunca pažljivo je proučavano, jer je sunce bilo izvor života. Posebni trenutci sunčeva kalendara detaljno su istraživani. No, sunce ima i drugu ulogu: osvjetljava dan i tjera tamu i sva njena zla bića. Svitanje je osobito značajno. U narodnoj predaji, prvi zvuk pijevca u zoru znak je duhovima tame da se moraju vratiti u svoja počivališta. Mrtve čeka njihov grob, vještice se vraćaju sa svojih sijela u domove i preodijevaju za svakodnevni život.

Svitanje i zalazak sunca vrlo su važni u vampirskoj književnosti i, dakako, kinematografiji. Izlazak sunca je za Nosferatua, u istoimenom filmu, poljubac smrti, a često ubija i filmske Drakule (ali ne ubija, kao što smo već istakli, književnog). Jedan od najsnažnijih prizora Intervjua s vampirom je kada Claudiju, zastrašujuće stvorenje dječjeg lika, uništavaju sunčeve zrake. U istom je filmu i jedna dirljiva scena u kojoj Louis promatra svoju posljednju zoru. U tom trenutku treba odlučiti hoće li nastaviti živjeti kao ljudsko biće ili kao besmrtn, krvožedan vampir. Opasnost sunčeva svjetla za vampire razrađena je i u času kada se Lestat uplaši svjetala helikoptera, no ispada da mu ne mogu naškoditi jer su električna i nemaju moć uništavanja zla kao sunce.

Vampirski su mitovi ponekad nedosljedni kad je u pitanju sunčevo svjetlo. Za razliku od općeprihvaćenog vjerovanja, Drakula može izaći na danje svjetlo (Jonathan i Mina su ga vidjeli u londonskom parku), iako uglavnom danju spava, a aktivan je noću. I drugi se vampiri, iz predaje kao i iz književnosti, pojavljuju danju. Dakle, vampiri ipak nisu aktivni isključivo noću, no tada su najmoćniji. Drakula je dočekao kraj sa zalaskom sunca, upravo kada je ustao iz lijesa, osnažen rastućom moći tame. U tom prizoru u romanu, jasno je kako su njegovi budući uništitelji u bitci protiv vremena jer kako sunčeve zrake nestaju i noć postaje sve jača, s njome postaje i grof Drakula. A noć je njegovo vrijeme.

Noć je doba straha. U kršćanskim domovima bio je običaj pomoliti se kako bi se zaštitilo od doba tame. Dječje molitve tek prikrivaju stravu od mračnih sati:

Anđele čuvaru mili, svojom snagom me zakrili. Prema Božjem obećanju čuvaj mene noću, danju. Osobito pak me brani da mi dušu grijeh ne rani. A kad s ovog svijeta pođem, sretno da u nebo dođem da se ondje s tobom mogu vijekom klanjat dragom Bogu.

Ovdje nema spomena o strahu od smrti, već se moli za put duše u Raj, siguran od sotonskih legija noći. Da bi se zaštitili, ljudi su koristili talismane. Ponekad su imali oblik kršćanskih simbola, no ipak su to bili talismani. Guazzo, pisac iz sedamnaestog stoljeća i autor djela *Compendium Maleficarum*, naveo je da će recitiranje psalama i odgovarajućih molitvi pružiti svu potrebnu sigurnost. No, za svaki slučaj »neka uza sebe imaju voštanog Jaganjca Božjeg kojeg je blagoslovio papa, ili neku relikviju, ali molitve su najsigurnija zaštita protiv lukavština princa tame«. Noću su vještice kovale svoj zli zanat, noćne su more preuzimale dušu, a inkubusi i sukubusi¹⁰⁷ dolazili u putene posjete. Probuditi se živ i zdrav uz prve zrake nove zore bio je pravi blagoslov. U Drakuli se preko pola radnje, a osobito snažni prizori, odigrava noću, kada je svijet preoblikovan i promijenjen mjesečevom svjetlošću. »Rastući i padajući mjesec i neizbježan povratak istom obliku, snažan su simbol svih filozofija smrti i

¹⁰⁶ Fraser, str.79.

¹⁰⁷ Inkubus je muški demon koji zavodi žene u snu i seksualno ih iskorištava, a sukubus mu je ženski pandan (nap. prev.).

ponovnog rođenja... oduvijek postoji vjerovanje kako mjesečeve mijene utječu na događaje na zemlji: na plimu i oseku, ali i penjanje i spuštanje biljnih sokova. Mjesečevim mijenama prilagođavalo se šišanje kose i puštanje krvi.«¹⁰⁸

Utjecaj mjeseca je složen i ovisi o mijeni. Mladi mjesec donosi sreću, no samo ako ga se ne gleda kroz staklo; u tom slučaju moć mjeseca je poremećena, a svi učinci izokrenuti, u svakom slučaju to ne valja činiti. Smatralo se kako rastući mjesec donosi moć: kako je rastao mjesec, rasle su i životnost i snaga živih. Zemljoradnici bi sijali usjeve kako bi mlade biljke rasle s mjesecom. Vjenčanja su se također usklađivala s rastućim mjesecom. Biodinamička zemljoradnja, popularna u Europi, oslanja se na mjesečeve mijene i time čini utjecaj mjeseca dobrim. U djelu *Varney the Vampyre* ova povezanost mjeseca i života temelj je zapleta. *Varney* je neuništiv jer svaki put kada ga obasja mjesečina, tijelo mu na čudesan način oživljava, bez obzira na to kako su ga pokušali ubiti. Nešto slično nalazimo još ranije, kod *Polidorija*. U svom djelu *The Vampyre*, *Polidori* simbolički povezuje mjesečinu i život, no kada u to uključi još i *Ruthvena* (iliti lorda *Byrona*), čitatelju pokazuje da je stvarni lord bio noćno biće, sa svim sablasnim značajkama na koje to ukazuje.

U *Drakuli*, *Lucy* mjesečari, a na nju utječu i mjesečeve mijene. Jedne noći, kada je »svijetlio blistav, pun mjesec, a na nebu su bili teški crni oblaci koji su polako plovili i pretvarali čitav prizor u nemirnu igru svjetlosti i sjene«,¹⁰⁹ *Mina* je nalazi na groblju. Za *Minu* je prisutnost vampira nagnuta nad *Lucynim* tijelom trenutačna iluzija. Noć u kojoj je *Mina* postala *Drakulinom* žrtvom bila je obasjana mjesečinom: »sve je bilo mračno i tiho, crne sjene što ih je bacala mjesečina bile su pune tihih tajni«, a *Lucy* umire u noći punog mjeseca (*Stokeru* izgleda nije smetalo to što se jednom puni mjesec pojavljuje 11. kolovoza, a idući 20. rujna!). Mjesec je često povezan sa ženama i seksualnošću, a u grčkoj mitologiji s božicom noći *Niks* te s magijom i vješticama. Povezuje ga se i s ludilom, a u europskim jezicima ova je ideja sačuvana u korijenu riječi poput »lunatik«. Ovom je dan čak i zakonski značaj. U Ujedinjenom Kraljevstvu, *Lunacy Act* [Odredba o neuračunljivosti] iz 1842. godine opisuje luđaka kao »osobu pod utjecajem ludila u razdoblju nakon punog mjeseca«. ¹¹⁰ Noć je doba narušene logike, jer mjesečina baca sjene koje kao da mijenjaju izgled svijeta, poput igre stvarnosti i prevare u kojoj se razum više ne može boriti protiv priviđenja.

Mina bilježi u dnevnik da je neobično »biti u mraku neznanja«, jer sunce je povezano s razumnim, logičnim objašnjenjima i izravnom spoznajom, dok je mjesečina simbol posrednog, okultnog znanja.

Mjesec je simbolički povezan s vodom, elementom života i plodnosti s jedne strane, a utapanjem i uništenjem s druge. Mjesec utječe na morske mijene pa postoji praznovjerje da mrtvi mogu hodati preko vode samo u času promjene. Rumunjski mornar broda kojim *grof Drakula* putuje u Englesku, bacio se u more kako bi umakao zlu. Tijekom svog putovanja u *Transilvaniju*, *Jonathan* se žali na žeđ koja mu ne da zaspati i zbog koje ga muče noćne more. Voda se povezuje i s pamćenjem, pa primijetimo opsjednutost likova prisjećanjem svih pojedinosti svojih doživljaja, kao i to da je roman zapravo spoj različitih dnevnčkih zapisa i pisama. Sličan pristup korišten je i u *Carmitti*, gdje pisana riječ potvrđuje opisane događaje. Drevne mitologije povezivale su mjesec s božicama i plodnost obilježile njegovim znakom. U grčkim mitovima, noć je opisivana kao krilata božica *Niks*, ogrnuta crnim plaštem posutim zvijezdama, kako leti nebom u kočiji koju vuku crni konji. Ima nekoliko različitih obličja, jer je majka *Hipnosa*, boga snova, ali i *Morosa* (»propasti«), *Nemesis*, božice osvete i *Moiri*, koje pletu i raspliću niti ljudske sudbine. Istovremeno, *Niks* je simbolička vladarica sna, seksualnog užitka i smrti, dvostruke slike *Erosa* i *Tanatos*a. Rođena je iz *Kaosa* i s bratom *Erebom* (»tamom«) začela je *Eter* i *Hemeru* (»dan«). Mit o danu kao potomku noći omogućio

¹⁰⁸ Hans Biedermann, *Dictionary of Symbolism*.

¹⁰⁹ *Stoker*, *Drakula*, str. 84.

¹¹⁰ Vidjeti u: *Folklore, Myths and Legends of Britain*, str. 20.

je psihoanalitičarima da noć povezu sa sigurnošću maternice i majčinstvom. U egipatskim mitovima noć je povezana s Totom, vrhovnim čarobnjakom, koji upravlja tijekom mjeseci i godišnjih doba, simbolički stavljajući ritmove prirode i tajnog okultnog znanja pod simbol mjeseca.

Autori priča strave i užasa imaju na raspolaganju veliku zbirku, sredstava kojima oslikavaju svoja književna platna. Zbog svojih odlika, mjesečina je čest potpirivač straha i stvara savršen krajolik jer nas podsjeća na crnu magiju. Izvanredno ju je iskoristio pisac dvadesetog stoljeća, F. Marion Crawford koji je sakupio sva klasična sredstva vampirske književnosti u svom djelu *For the Blood is the Life* (Jer krv je život). Priča ima mnoge standardne sastojke: vampirica je predivna i zavodljiva mlada Ciganka koja biva ubijena. Već ovdje vidimo tri klasična elementa strave: zavodnica je, posjeduje Drugost svog ciganskog porijekla i nasilno umire. Vraća se muškarcu kojeg je voljela za života i polako mu ispija krv.

No, nakon što je svećenik, oboružan svetom vodom, kolcem i molitvenikom, uništi, za njome ostaje obris. Jednu stvar čitatelj uočava prije svega: mjesečinu nad njenim grobom: »Nije važno diže li se mjesec ili spušta, raste li ili se smanjuje. Dokle god mjesečina obasjava grob, bilo da dolazi s istoka, zapada ili pravo naprijed, vidjet će se obris tijela na njemu.«¹¹¹ Kao da mjesec njezinu duhu daje život, prijeteći, zli oblik poluživota. Većina »velikih« vampirskih priča devetnaestog stoljeća, primjerice Drakula, Carmilla i *The Vampyre*, iskorištavaju mjesec za postizanje dojma. Sablastan, tajnovit, moćan – to su njegove poetske odlike.

Ljudski je um oduvijek bio razapet između straha i očaranosti nepoznatim, u svim njegovim oblicima: budućnosti, udaljenim civilizacijama, Drugošću koju otkrivamo u svojim bližnjima i, prije svega, velikim tajnama smrti i zagrobnog života. Vampir je postao neobično utjelovljenje svega navedenoga, biće čije postojanje povezuje dva svijeta koja inače ne mogu komunicirati, iako se neprestano susreću: svijet živih i mračno carstvo mrtvih. Stekao je vječni život, no mrtav je. Njegovo je vrijeme noć, »reče da je znano da kad mjesec sja tako intenzivno on pobuđuje posebnu spiritualnu aktivnost. Djelovanje punog mjeseca kad ovako blista je opčinjavajuće. Djeluje na snove, djeluje na luđake, djeluje na nervozne ljude; ima nevjerovatno fizičko djelovanje na sve živo«.¹¹²

No, naše se opažanje svijeta temelji na obrascima prirode i njenih elemenata u kojima nam se otkriva. Istovremeno, simboli koje pripisujemo prirodnim pojavama smještaju veliku zbirku oblika u stroge okvire uma. Strah od noći i tame pojačavaju elementi istog ključa, a tu mislimo prvenstveno na »bića noći«, šišmiše, sove, štakore i vukove, koji su u ljudskoj svijesti nerazmrsivo povezani s tamnim moćima. Strah i odbojnost koju izazivaju samim svojim prisustvom, ugođaj bolesnosti i znamenje smrti koje donose kao glasnici, nadopunjuju se u savršenu scenu za vampirsku priču.

¹¹¹ Vidjeti u: *Great Vampire Stories*, str. 10.

¹¹² *Le Fanu*, *ibid.*, str. 291.

Majka Priroda i svijet vampira

Bile su to čudovišne i odvratne oči, poput očiju neke zvjerke, no pune namjere i stravičnog zadovoljstva, likujući nad uhvaćenim, bespomoćnim plijenom.

J. R. R. Tolkien, Dvije kule

Vrlo često prirodu doživljavamo dvojako jer nas očarava i plaši. Ta dvojakost pojačava dojam vampirskih priča. Važnu ulogu u vampirskim pričama imaju životinje, a objašnjenje toga proteže se od tradicionalnih obreda povezanih s prelaskom duše na drugi svijet, do simboličkog značenja pojedinih životinja i njihova razvoja u ljudskoj mašti. Jedan od primjera je vjerovanje da životinje imaju »šesto čulo«, kojim mogu osjetiti prisutnost duhova, povratnika iz groba i drugih zlih utvara. Pisac s kraja dvanaestog stoljeća, William od Newburgha, opisao je kako su se psi iz Berwicka oteli svakom nadzoru kada je u blizini bio vampir. Ovo je vjerovanje ušlo u vampirsku književnost i postalo uobičajeno sredstvo, vrlo učinkovito ukazujući na natprirodnost opisivanih događaja. Psi se spominju i u Drakuli, na samom početku, dok Jonathan još nije upoznao grofa. Iz sna ga budi lavež psa ispod njegova prozora. Pas zna što će se dogoditi.¹¹³ Slično je bilo i s pudlicama Louisove buduće žrtve u Intervjuu s vampirom.

Uloge životinja u vampirizmu doista su svestrane. Primjerice, životinje su osobito opasne za nedavno umrle. Različite tradicije držale su da je vrlo opasno pustiti životinju da prijeđe preko trupla jer bi ljudska duša mogla ući u nju i zaposjesti je (ovo je osobito često vjerovanje; susrećemo ga od Europe do Kine). Ponekad se životinji loše piše. U nekim dijelovima Europe, preko praga kuće u kojoj je netko nedavno umro, postavljala se kao zaštita od vampira mrtva mačka. Sakupljač škotskog folklornog naslijeđa iz osamnaestog stoljeća, Pennant, govori čitateljima da, ukoliko preko mrtvog tijela prijeđu pas ili mačka, životinju treba isti čas ubiti zbog mogućeg štetnog učinka na dušu preminulog.¹¹⁴

Vjerovanje da se vampir može pretvoriti u bilo koji lik, uključujući životinje, vrlo je rašireno. U Rusiji, kada je vampir bio spaljivan na pogrebnoj lomači, bilo je nužno uništiti sve oblike života koji bi pokušali pobjeći iz lomače, makar bili toliko beznačajni poput buhe jer je vampir mogao zaposjesti bilo koje živo biće. Na području bivše Jugoslavije, bilo koja životinja je mogla postati vampir, no zmije su, vjerojatno zbog povezanosti sa Sotonom, bile osobito opasne.

Postoje dvije vrste životinja koje se često povezuju s vampirima. Prvu skupinu čine grabežljiva, primjerice, vuk, mačka i sova, koji u noćnim satima patroliraju u potrazi za plijenom i iznenada ga napadaju, baš kao vampir. Drugu skupinu čine štetočine i prenositelji bolesti, poput štakora, a to je klasičan vampirski motiv i u narodnoj predaji i u književnosti. U jednom manje poznatom djelu, *And No Bird Sings* (I ptice utihnuše), koje je 1928. godine napisao E. F. Benson, vampir se pojavljuje u obliku puža golaća!

Uloga životinje može biti vrlo složena. U nekim je pričama životinja vampir, u drugima potpada pod utjecaj vampira, a može biti i neprijatelj neumrlih. U svakom slučaju, povezanost vampira i životinje je očita jer se vampir popularne književnosti, sa svojim istaknutim očnjacima, oslanja na neprirodan izgled ljudskog bića životinjskih odlika. U legendi je lik

¹¹³ Ponekad se događa obratno: u nekim narodnim predajama Cigana, kada se pojavljuju vampiri, psi utihnu. Vidjeti: Braber, str. 69.

¹¹⁴ *Folklore of the Scottish Highlands*, str. 108.

vampira kao bića velikih očnjaka vrlo rijedak i, začudo, kod nekih kultura je ubojito oružje jezik. Ipak, i u narodnoj predaji su zvjerska obilježja vampira osobito važna jer se vampir često povezuje sa svojim natprirodnim rođakom vukodlakom.

Književnost je zvjerska obilježja neumrlih iskoristila do krajnjih granica. Vampir Varney ima zube koji su »stršali poput zubiju neke divlje životinje; nakazni, blještavo bijeli očnjaci«.¹¹⁵

Drakula je imao vrlo dlakave dlanove. U Drakuli je ugođaj straha vrlo pažljivo stvoren jezičnim sredstvima i slikama koje ukazuju na grofove natprirodne odlike, nesumnjivo šokantne za čitatelja viktorijanske Engleske. Primjerice, kada Drakula napada nesretnu Lucy Westenra, ona u dnevnik bilježi kako je, prije svega, čula »nekakvo zavijanje, slično psećem«, a potom je vidjela »velikog šišmiša koji je očigledno lupkao krilima po prozoru«. Kada joj je prozor, neposredno prije konačnog napada, razbijen »ukazala se glava velikog, mršavog sivog vuka«.¹¹⁶ Nemojmo zanemariti ni to što van Helsing svoje pomagače naziva »lovcima na divlje zvijeri«.¹¹⁷ Isticanjem životinjskih značajki čitatelj dobiva dojam da u prirodi postoji nešto sablasno, prijeteće, onostrano; ukratko, nešto čega se treba bojati.

Čovjek još od prapovijesti životinjama prilazi sa strahom i poštovanjem (sjetimo se da su životinje na sačuvanim pećinskim crtežima uvijek imale poseban položaj). Oko lika lovca stvoreni su opsežni mitovi, a susreti čovjeka i zvijeri u mnogim su kulturama opjevani u epovima. Lovac je bio junak zajednice, a zvijer je postala utjelovljenje zla u mnogim vjerama, uključujući i kršćanstvo. Na samom početku Postanka, Sotona se Evi prikazao u obličju zmije, slika sv. Jurja kako ubija zmaja postala je metafora pobjede nad Vragom i simbolički prikaz trijumfa Crkve nad zlom.

Zanimljiva su i bića poluljudskog i poluzvjerskog obličja. Ovaj je koncept, posuđen iz drevnih legendi, jedan od temeljnih elemenata vampirskih priča. Na drevnoj Kreti živio je Minotaur, polučovjek, poluzvijer, sin Pasifaje, žene kretskog kralja Minosa, i bika. Minotaur je zahtijevao od Krećana krvavi danak: svake je godine proždirao sedam mladića i sedam djevojaka. U grčkim se mitovima često pojavljuju kentauri, mitski poluljudi-polukonji. Prikazani su kao pohotna bića koja otimlju žene i siluju ih. Bog Pan bio je napola čovjek, a napola jarac i proganjao je žene, nimfe i koze s jednakim lascivnim zamislama. U rimskoj se mitologiji Pan pojavljuje kao Lupercus.

Vampir je često povezan s legendarnim fenomenom vukodlaka. Obojica zauzimaju važno mjesto u panteonu stravičnih bića i prerasli su u povijesni fenomen naširoko obrađen u narodnoj predaji i književnosti. Kao što je osamnaesto stoljeće bilo era vampirskih epidemija, tako je šesnaesto bilo rezervirano za vukodlake: između 1520. i 1630. godine zabilježeno je 30 000 slučajeva pojavljivanja vukodlaka.¹¹⁸ Priče o vukodlacima uvelike su ograničene zemljopisnim područjem. Narodna predaja i priroda često su se ispreplitale, tako da nije čudno što, primjerice, u Velikoj Britaniji ne postoji tradicija vukodlaka jer su vukovi ondje davno istrijebljeni. No, na Britanskom otočju postoje nebrojene priče o sablasnim psima, koji su, za razliku od vukova, bili uobičajena pojava. Primjer je strašni Black Shuck (Crno Pseto) iz Istočne Anglije.

Mnogi slučajevi pojave vukodlaka slični su vampirskim. U Vlaškoj su vukodlaci bili sinonim za »žive« vampire ili vampire koji nisu umrli. Nazivali su se strigoi, danju, su vodili normalan život, a noću se pretvarali u bića strave. Ponekad je vukodlakom postajalo sedmo ili deveto dijete ili osoba koja je prekršila neku zabranu. U Ukrajini je postojalo vjerovanje da vukodlaci nakon smrti postaju vampiri. U nekoliko slavenskih zemalja, riječ »vukodlak«, a također i grčka riječ vrykolakas, ista je kao i riječ za vampira. Prema nekim verzijama mita,

¹¹⁵ Summers, str. 109.

¹¹⁶ Stoker, *ibid.*, str. 130. Ovo je lijep primjer jer se na istoj stranici pojavljuju tri životinje. I na drugim se mjestima u knjizi spominju životinje, primjerice, pantere, zmije i lisice.

¹¹⁷ *Ibid.*, str. 274.

¹¹⁸ Vidjeti u: *The Vampire Encyclopaedia* pod »vukodlak«

vukodlaci su, kao i vampiri, iskapali trupla i proždimali ih. U Grčkoj se vjerovalo da će onaj tko pojede meso ovce koju je ubio vuk, poslije smrti postati vampir. U Zapadnoj Europi legende o vukodlacima potječu još iz teutonskog doba, kada se vjerovalo da ljudska duša može napustiti tijelo i »posuditi«¹¹⁹ tijelo životinje. Metamorfoza vukodlaka može imati više uzroka. Primjerice, vukodlak je mogao biti žrtva nekog uroka, ali i čarobnjak koji je po volji mogao mijenjati obličje. Legende su bile toliko snažne da su prerasle u povijesno zabilježene događaje i neko se vrijeme vodile kao stvarne činjenice.

Godine 1521. u Polignyju u Francuskoj, ozloglašena Inkvizicija sudila je trojici muškaraca, Pierreu Bourgotu, Philibertu Mentotu i Michelu Verdungu, pod optužbom da su vukodlaci. Putnika koji je prolazio tim područjem napao je vuk, a kasnije su pronašli Verdungovu ženu kako zalječuje rane zadobivene tjeranjem napadača (ovo je česta tema u pričama o vješticama, kao što ćemo vidjeti jasnije u ovom poglavlju).

Na suđenju, Bourgot je ispričao kako je postao vukodlak. Godine 1502. strašna je oluja uplašila i rastjerala njegovo stado (oluje se često pojavljuju tijekom vampirskih napada, osobito u književnosti). Dok je tražio ovce, sreo je tri konjanika odjevena u crno. Jedan mu je ponudio da će mu pomoći okupiti stado ako postane njegov sluga. Dogovor je bio sklopljen i ovce su se vratile. Crni konjanik bio je Sotonin sluga – ovo je dobar primjer sklapanja saveza o kojem ćemo govoriti kasnije. Na idućem susretu, demon je otkrio svoj identitet, a Pierre se zakleo Sotoni na vjernost poljubivši slugi ruku, prema njegovu opisu, ledeno hladnu. On i dvojica drugova postali su vukodlaci, ubijali su malu djecu i jeli ih. Nanošenjem neke čarobne pomade pretvarali bi se u vukodlake i isto tako bi se vraćali u ljudsko obličje. Na završetku suđenja, sva su trojica proglašena krivima i spaljeni su po svim pravilima.¹¹⁹

U jednom drugom slučaju iz 1598. godine, u St. Claudeu u Francuskim Jurama, likantropi se nisu potpuno pretvarali u vukodlake, već su im ruke ostajale ljudske. Jedan od navodnih vukodlaka probo je šesnaestogodišnjeg mladića. Za ubojstvo je bila optužena djevojka Perrenette Gandillon, no bijesna svjetina ju je linčovala. Njena je sestra navodno imala moć podizanja oluja praćenih tučom (i grof Drakula je mogao upravljati vremenom) i pohađala je vještija sijela. Obje su bile optužene da se mogu pretvarati u vukodlake pomoću čarobne pomade. Sestra i još dva člana obitelji, Pierre i Georges, osuđeni su i spaljeni na lomači.¹²⁰

Kao i u mnogim slučajevima vampirskih epidemija, i ove su vjerojatno počele od stvarnih događaja, koje je bilo lakše objasniti kroz stara vjerovanja nego prirodnim objašnjenjima. U pričama o vukodlacima nalazimo sličnosti s vampirskim pričama: metamorfoza, sklapanje saveza sa Sotonom, moć upravljanja elementima, uništavanje stvorenja vatrom. Lako je uočljivo i da su u zemljama u kojima je bilo vukova oni često bili povezani s vampirima. Nije teško zamisliti da životinja može iskopati plitko zakopan leš i pojesti ga, a tako se nešto često događalo u doba kuge. Pogrebi su bili užurbani jer izložena kužna trupla, dakako, nisu bila poželjna, a ni grobarima se, s obzirom na zaraznost bolesti, nije dugo ostajalo uz zaražena trupla. Stoga su vukovi, ili neke druge životinje, bez teškoća mogli otkopati zemlju s tijela i nahraniti se lesom. No, folklor i praznovjerje prisutnost životinja na groblju objašnjavali su vampirskom aktivnošću, radije nego da pokušaju pronaći prirodno objašnjenje. Remećenje počinka mrtvih bilo je najveće svetogrđe, tako da su bića koja su lutala grobljima, stvarna ili izmišljena, povezivana s mračnim silama.

U mnogim vjerovanjima vuk ima snažnu negativnu simboliku jer ga se povezuje s nasilnom stranom prirode: za razliku od pasa, vuk nije pitom. Prema mnogim praznovjerjima mogao je hipnotizirati žrtve (kao i Drakula) ili im oduzeti dar govora. Rimljani su vuka povezivali s Marsom, bogom rata, a pojavljuje se i na dačkim¹²¹ zastavama. Džinkiskan je tvrdio kako je

¹¹⁹ Za još podataka vidjeti 'Werewolves of Poligny' u: Encyclopaedia of Witchcraft and Demo-nology.

¹²⁰ Ibid., pod 'Werewolves of St Claude'

¹²¹ Dačani su bili indoeuropska plemena, a živjeli su na području današnje Rumunjske. Djelomice su ih pokorili Rimljani.

potomak »odabranog velikog sivog vuka«, a vuk je bio i zaštitni znak turskih stepa. Križari sa Zapada povezivali su vuka s nevjernicima i Orijentom, osobito stoga što je u vjerskoj ikonologiji vuk predstavljao sotonskog neprijatelja koji napada stado vjernika.

Ne smijemo smetnuti s uma da je još relativno nedavno Europa bila prekrivena gustim, mračnim šumama kojima su vukovi slobodno lutali i za pastirske narode Istočne Europe predstavljali opasnog neprijatelja. Vuk i vukodlak dva su lika koja u Drakuli oslikavaju opasnu stranu kontinentalne Europe. Na putu prema dvorcu, u »zemlji vukova«, na ulasku u mračno carstvo noći vukovi su okružili Jonathana: »Upravo u tome trenu, onkraj izlomljena vrhunca neke zgrebene, borom obrasle gudure, ukazao se mjesec koji kao da je plovio kroz crne oblake i u njegovoj sam svjetlosti ugledao oko nas obruč vukova, bijelih zuba i isplaženih crvenih jezika, dugih žilavih nogu i kudrave dlake. U ovoj jezovitoj tišini bili su još stoput strasniji nego kad su urlicali. Skamenio sam se od straha.«¹²²

Prsten je simbol zatvorenog, samodostatnog, začaranog mjesta. Jonathana su okružili vukovi, on im nije mogao umaći i pomislio je kako je grofova kočija trenutno najsigurnije mjesto.

Grof je vukove nazvao »djecom noći« i rekao kako je njihovo zavijanje poput pjeva.

Zajedništvo mračnih, nasilnih i krvožednih stvorenja, pripadala ona stvarnosti ili mašti, stravično je ali ne i neočekivano. Povezanost grofa i vukova također je prisutna, na osobito upečatljiv način, u Coppolinom Drakuli, u prizoru u kojem grof prvi put »zavodi« Lucy (ako tu riječ uopće možemo upotrijebiti za aktivnost koja izgleda nevjerojatno bestijalno). Osobito je zanimljivo da uzima oblik vukodlaka, a ne tradicionalnog vampira.

Veliku ulogu u okultnim vjerovanjima igraju i mačke. Povezanost mačaka, vampira i smrti snažno je prikazana u istočnoeuropskom folkloru. Henry More je, 1653. godine, prepričao priču o vampiru iz Pentscha. Johannes Cuntius, ugledni građanin Pentscha u Sleskoj, umro je nakon što ga je udario konj. Prije smrti je, u strahu za besmrtnost svoje duše, priznao da je za života bio vrlo zao. Dok je tako ležao na umoru, napala ga je crna mačka. Duskora je umro, a tijekom njegova pogreba izbila je strašna oluja. Nedugo zatim, gradom su počele kružiti glasine da se vratio iz groba pa je odlučeno da ga treba ekshumirati. Tako je i bilo učinjeno i ustanovljeno je da mu je tijelo bilo savršeno očuvano. U pokušaju da ga unište, nisu ga uspjeli spaliti sve dok mu nisu raskomadali truplo. Pepeo je bačen u obližnju rijeku i pojavljivanja su prestala.

Mačke i vampiri povezani su diljem svijeta, možda zato što su mačke česte družice vještica. U Maleziji, muški vampir poznat kao bajang, često se pojavljivao u obličju tvora, a žrtve druge vrste malezijskog vampira, imenom pelesit, često su vikale da ih napada mačka. Povezanost s mačkama nalazimo u jednoj zanimljivoj priči iz Japana. Demon mačjeg lika ubio je jednu od konkubina princa Hizena, uzeo lik mrtve konkubine i nastavio odlaziti u postelju s princom. Nemilosrdno je krao prinčevu snagu, a on je postajao sve slabiji i slabiji. Ovdje nalazimo aluziju na čest koncept istočnjačke filozofije, kombinaciju muške energije i moći. Carski liječnici su, kao i dr. Seward i van Helsing u Drakuli, bili zbunjeni, no primijetili su da mu se stanje pogoršava s približavanjem noći.

Pred prinčevu sobu postavljena je straža. Jedan od stražara, Soda, bio je osobito oprezan i zahvaljujući njemu demon nije mogao ući u sobu. Počeo je gubiti vlast nad princom i on se polako oporavljao. Jedne je noći Soda ipak primijetio prelijepu ženu u prinčevoj sobi, posumnjao tko bi mogla biti i napao je. Žena se pretvorila u mačku i pobjegla u planine. Za njom je poslana potjera, s namjerom da se jednom zauvijek ukloni prijetnja, i mačka je ubijena. Ipak, ovdje priče o mačkolikom vampiru nisu stale i posljednji je put zabilježeno da se pojavio 1929. godine.

S vampirima je često povezivana i sova, noćna ptica čiji prikriveni grabežljivi instinkti podsjećaju na mračnu prijetnju vampira. Sove su bile poslanici mračnih sila od davnina. Jedna

¹²² Stoker, *ibid.*, str. 15.

sumerska pločica, iz dvije tisućite godine prije Krista, prikazuje dvije sove kako stoje uz bok božici za koju se vjeruje da je božica smrti. Rimski pisci poput Ovidija i Plinija opisivali su sovu kao glasnika propasti, a kada se sova pojavila na rimskom Kapitoliju, digla se tolika uzbuna da je čitavo područje trebalo zakaditi posvećenim tamjanom. Drevna rimska strix, pripadala je vrsti *Strix nebulosa*, velika sova, koja je imala gadnu naviku hraniti se krvlju djece. Kasnije su od nje nastala bića *striges*, nešto između vampira i vještice što se moglo pretvarati u sovu. Sova je i u Perziji anđeo smrti. U mnogim afričkim zemljama sova se povezuje s čaranjem, a u Sjevernoj Americi mnoga su je plemena smatrala zlim duhom. U Istočnoj Europi bila je izvorom velikog straha i izbjegavalo se izgovarati njeno ime.

Šišmiš je životinja mnogo značajnija u vampirskoj književnosti nego tradiciji, no to ne znači da je književnost povezala šišmiša i vampira. Drevna dionizijska legenda jedan je primjer zbog kojeg su šišmiši postali omraženi. Dionizije je bio »uvozni« bog, stranac, i nije bio prihvaćen u cijeloj Grčkoj. Mnogi nisu pohađali Dionizijeve svečanosti, a neki nisu bili voljni prihvatiti njegovu božansku prirodu. Jedna legenda govorio o tri kćeri beotijskog kralja Minjasa koje se nisu odazvale pozivu Dionizijevih svećenika da se pridruže svečanostima u šumi i na planini. Ostale žene pridružile su se povorci u čast Dionizu. Bile su pokriveno bršljanom i držale su u rukama tirseve (kratke štapiće); pjevale su, plesale i prinosile žrtve bogu vina.

Tri kraljevine jedine su ostale kod kuće, vezle su i odbijale prestati raditi čak i uvečer. Odjednom se palača čudesno promijenila: vunene niti pretvorile su se u vitice otežale od teških grozdova, oko tkalačkih stanova narastao je bršljan, a hodnicima su odjekivali radosni zvuči frula. Djevojke su, zapanjene ovim čudom, odjednom čule rezanje divljih zvijeri, lavova i pantera, koje su lunjale palačom. Pokušale su se sakriti, no nisu u očevoj palači mogle pronaći niti jedno sigurno mjesto. Dionizijeva osveta tu nije stala, već ih je bog pretvorio u male krilate životinjice mišjeg krzna, šišmiše, stvorenja koja bježe od danjeg svjetla i skrivaju se po pećinama i ruševinama.

Šišmiš, već po tome što je leteći sisavac (a sisavci uglavnom ne lete), sadrži dvojnost te ga se povezuje s vješticijskim sijelima. Osim toga, vrug je prikazivan kao pali anđeo šišmišjih krila koji se skriva od svjetlosti.

U engleskom je jeziku sačuvana povezanost između šišmiša i ludila: »to have bats in the belfry« ili »to be battv«¹²³. Quincey Morris spominje šišmiše vampire iz Južne Amerike koji sišu krv, a sposobnost grofa Drakule da se pretvori u šišmiša dobro nam je poznata.

(Napomenimo da su šišmiši vampiri dobili ime po vampirima, neumrlim bićima, a ne obratno. Šišmiš zaista napada druge toplokrvne organizme i siše im krv, a to je iskusio i sam Darwin na jednoj od svojih ekspedicija u Južnu Ameriku početkom devetnaestog stoljeća.)

Neobična priroda šišmiša, letećeg sisavca, povezana je s jednim opasnim vjerovanjem. Naime, šišmiš može učiniti stvari koje druge životinje slične njemu ne mogu (tj. letjeti), pa je svojom »abnormalnošću« prešao granicu, obrnuo prirodna pravila i u simboličkom smislu postao »prijetnjom«. Takvu zvjerku sasvim je prirodno povezati s izrodom poput vampira.

Vjerovanja da vampir može promijeniti obličje u životinjsko, osobito su jaka u slavenskoj tradiciji: prema njoj, vampir se može pretvarati u mačku, psa, štakora, pticu, žabu, buhu ili nekog drugog kukca. Vampir se može pojaviti i u obličju crna konja jeziva izgleda. Konji koji u romanu vuku Drakulinu kočiju također su bili crni. U Dalmaciji su, prema tradiciji, zli vampirski čarobnjak kudlak i dobri mag krsnik, koji je poduzimao sve moguće da zaštiti one u opasnosti, bili u vječnom sukobu. Obojica bi, suočeni, uzimali životinjska obličja, akudlak bi uvijek bio crn. Ova su vjerovanja blisko povezana s vješticama jer je promjena obličja za njih uobičajena.

¹²³ Engl. bat = šišmiš. Doslovan prijevod: »imati šišmiša u zvoniku«, odnosno »šišmišast«. U prenesenom značenju: »poludjeti«, odnosno »lud« (nap. prev.).

Već smo nekoliko puta istakli da u mit o vampirima ulaze legende i prikazi iz drugih okultnih tradicija. Za vještice je pretvaranje u životinje uobičajeno. O takvim bi se pričama moglo napisati čitavo poglavlje, no mi ćemo navesti samo jedan, dovoljno reprezentativan primjer o Jinny Gould, vještici iz Dorseta. Jinny je bila poznata u mjestu i živjela je u kolibi pokraj mitnice. Pričalo se kako je nakon smrti njen duh i dalje otvarao vrata putnicima. Jedne noći, nedugo prije no što je umrla, jedan je putnik na vratima primijetio veliku mačku kako gleda u njega. Malo je bio pretjerao uživajući u pivu mjesne gostionice, i tako opijen zamahnuo je bičem i dohvatio mačku po leđima. Mačka je pobjegla u obližnju kolibu. Idućeg je dana Jinny Gould oboljela i ostala u postelji, a nedugo zatim i umrla. Kada su je pripremali za pogreb, na leđima joj je nađen svjež modrosivi ožiljak.¹²⁴

Sposobnost promjene oblića u životinjsko zajednička je vampirima i vješticama, ne samo u književnosti – jer u nju je ušla izravno iz narodne predaje. Godine 1706. pisac Charles de Schertz zabilježio je događaj o nizu vampirskih napada. Jedna je žena bila pokopana bez posljednje pomasti (ponovno naglašavamo važnost vjerskih obreda za spokoj duše). Nakon četiri dana izbila je strašna oluja (siguran znak uplitanja zagrobnog života) i žena se ponovno pojavila, ponekad u obličju psa, ponekad kao vrlo velik muškarac. Napadala je i ljude i životinje (životinje su mnogo češće žrtve neumrlih nego što se misli). Ovaj događaj pokazuje koliko je vjerovanje u moć vampira da mijenja oblik rašireno. Osim toga, pokazuje i da su slučajevi masovne histerije ponekad ipak bili najvjerojatnijim uzrokom toliko brojnih navoda vampirske aktivnosti (kako bi inače mještani znali da se radi o toj ženi, s obzirom da se nikada nije pojavljivala u svom liku?).

Prema Summersu, »u Rusiji (barem donedavno), Poljskoj, Srbiji i općenito među slavenskim narodima, epidemije stoke često su se pripisivale vampirima koji ih napadaju i krađu snagu.«¹²⁵ Povijesni navodi o vampirskoj aktivnosti često se podudaraju s »tamnom stranom prirode«, s bolešću. Ljudi koji su, u nekoj od brojnih epidemija u prošlosti, doživjeli smrt svojih voljenih i svoje živeži, tragali su za objašnjenjima i žrtvenim janjetom koje bi okrivili za svoju nevolju. Najpogodniji kandidati bile su nedavno preminule osobe, često prve žrtve kuge, a kako bi članovi njihove obitelji umirali prvi nakon njih, uvjerenje u njihovu krivicu bilo je još čvršće. Naravno, u slučaju, vrlo zaraznih bolesti to je sasvim očekivano. No, također lijepo prikazuje kako su, u svijetu koji još nije imao dovoljno medicinskog znanja i u kojem su se događaji tumačili na drugačiji način, takve epidemije bile viđene kao djela zlih sila. Poveznice kuge i vampirizma mogla je ojačati i činjenica da postoji oblik kuge koji sjeda na pluća, a jedan od simptoma je krvarenje iz usta.¹²⁶

S obzirom na običaje onog vremena, vjerovanje da su bolesti i zle sile povezani bilo je samo po sebi razumljivo. Prema nekim vjerovanjima, demoni su fizički pohađali zemlju i sijali kugu i zaraze. Prikaz fizičkog demona koji donosi zarazu postao je književna tema, primjerice, u pripovijetki E. A. Poea Krabulja crvene smrti i, u novijoj književnosti, djelu autora Petera Ackrovida, Hatvksmoor; »Rečeno je (a sjećam se kako su mi to govorili i Roditelji), da su prije Zaraze viđali Demone kako slobodno šeću u Ljudskom obliku, koji su napadali sve na koje su naišli, a napadnuti bi se trenutačno razboljeli; čak i oni koji su samo vidjeli te Prikaze (zване Šuplji Ljudi), strašno bi se promijenili.«¹²⁷

Veza između bolesti i vampirizma vrlo su stare. Godine 1343. crna je smrt bila neizbježna, nadvila se nad Europom poput anđela smrti. Te je godine zabilježeno mnogo slučajeva vampirske aktivnosti, uključujući i jedan u opatiji u Marienburgu gdje se vjerovalo kako je nekoliko redovnika umrlo zbog napada vampira. Najočitiije rješenje, u to doba kad je umiralo toliko mnogo ljudi, bilo je okriviti sile zla. Vjerovanje se nastavilo, čak su još 1855. godine u

¹²⁴ Witches of Dorset, str. 55.

¹²⁵ Summers, str. 162.

¹²⁶ Barber, str. 42

¹²⁷ Hatvksmoor, str. 16.

Danzigu¹²⁸ za izbijanje kolere bili optuženi vampiri. Povezanost vampira i kuge neporeciva je. Primjerice, svetom Roku se često moli za zaštitu od kuge, no u Poljskoj je sveti Rok na glasu i kao zaštitnik od vampira.¹²⁹

Diljem Europe dobro poznata zaštita protiv vampirskih napada bile su velike lomače koje su se postavljale i palile za velikih epidemija. Podaci o korištenju lomača mogu se pratiti čak do 750. godine, no zasigurno su postojale i prije toga. Kao i kod svih obreda, nužno je bilo doslovce pratiti zapise kako bi lijek djelovao. Prije no što bi se lomača upalila, sve druge vatre u selu valjalo je ugaziti. Zatim, lomača se morala zapaliti »prirodnim putem«, trenjem, a ne šibicom. Cesto su tijela onih za koje se sumnjalo da su vampiri bila iskapana i spaljivana kako bi ih se spriječilo da hodaju zemljom.

Izboji kuge povezivani su s glodavcima, primjerice štakorima. Štakori i miševi zauzimaju mračno mjesto u povijesti okultnih ideja (tako je i ostalo: u seriji knjiga o Harryju Potteru, zli Peter Pettigrew uzima obličje štakora). U prošlosti, miševi su bili povezivani s ljudskom dušom, koja je u mišjem liku mogla pobjeći iz usnula tijela. Svirač iz Hamelina alegorija je vruga koji odvodi nedužne duše prema provalijama pakla. Poznata je i njemačka legenda o biskupu Hattou iz Bingena, kojeg su u njegovoj »mišjoj« kuli pojeli miševi. Biskup Hatto bio je na glasu kao škrt i sebičan čovjek, a ljudi su vjerovali kako su miševi koji su ga pojeli ustvari duše ljudi koje je u svojoj okrutnoj pohlepi umorio glađu.

Sam Stoker upotrijebio je ovu temu u jednoj od svojih pripovijedaka, *The Judge's House* (Sučeva kuća) (1891.). U pripovijetki, mladi matematičar odlučuje provesti ljeto u staroj kući koja je nekada pripadala vrlo okrutnom sucu. Godinama su kuću nastavali samo štakori, koji i sada noćima mladiću ometaju san stvarajući užasnu buku. Jedan od njih, »golemi štakor, koji netremice [u njega] bulji zlokobnim očima«, naročito je volio stari naslonjač uz ognjište, iznad kojeg je bilo ovješeno uže zvonceta poput omče vješala sučevih žrtava. Kada ga je mladić pogodio Biblijom, štakor je nestao iza stare slike na kojoj je mladić, na svoj užas, prepoznao lik starog suca kako sjedi u naslonjaču. Bio je zatečen vrlo neobičnom sličnošću: »Lice mu bijaše snažno i nemilosrdno, zlo, prepredeno i osvetoljubivo, usta senzualna, a crven kukast nos nalikovao je kljunu ptice grabljivice. Ostatak lica bio je blijed kao u leša. Oči mu pak bijahu neobično sjajne, vrlo zloćudnog izraza... poput očiju velikog štakora.«¹³⁰ Kako se priča primiče kraju, mladić potpada pod utjecaj zla u kući. Lik sa slike oživljava i izlazi iz nje¹³¹, a mladića jednog jutra nalaze obješena o uže koje je mnoge žrtve sučeve zle prirode stajalo života.

Vežu štakora i vampirizma nalazimo i u filmu *Nosferatu*. Uz to što Max Schreck naliči glodavcu, u jednom prizoru, na palubi broda otvaraju njegov kovčeg, a iz njega provaljuje gomila štakora i jedan od njih ugriza mornara za nogu. U Intervjuu s vampirom, Lestat, jedan od najgnusnijih vampirskih likova, izaziva gađenje čitatelja kada, u nedostatku ljudske krvi kojom bi se prehranio, ubija štakora i iskrvaruje ga u čašu. Louis, koji nastoji u sebi zadržati sve slabiju ljudskost, radije pije krv štakora nego da napada ljude. Anne Rice ovdje je ostvarila snažnu simboliku, prikazavši kako je, u početku »pristojna« Lestatova žrtva, dospjela na samo dno preživljavajući na štakorima kako ne bi morala ubijati ljude. Ovaj motiv ponovljen je u *Buffy*, kada Angel ponovno dobiva dušu. On ostaje ovisan o krvi kao sredstvu preživljavanja, no ne može više ubijati ljude pa po uličicama Amerike dvadesetog stoljeća hvata miševе i štakore.

Miševi i štakori čest su uzrok propadanja žita i velika opasnost za zemljoradničke zajednice koje ovise o sakupljenim usjevima. Stoga su povezivani s vješticama i čarobnjacima, vražjim slugama koji prizivaju oluje i bolesti na životinje te mogu upregnuti glodavce kako bi im

¹²⁸ Današnji grad Gdanjsk u Poljskoj (nap. ur.).

¹²⁹ Summers, str. 163.

¹³⁰ Bram Stoker, 'The Judge's House', u: David Stuart Davies, str. 163.

¹³¹ Čitatelja će podsjetiti na poznatije djelo *Slika Doriana Graya*, čiji je autor Stokerov prijatelj Oscar Wilde.

pomogli u širenju gladi i štete. Srednjovjekovni engleski jezik sačuvao je strah od miševa i štakora, naime, izraz »to mouse«, koji u doslovnom prijevodu glasi »mišiti«, a zapravo znači »pljačkati«.

U davnoj prošlosti, mnogo prije pojave crne smrti, miševe su povezivali s kugom. Drevni mitovi govore o Apolonu Sminteu, zaštitniku usjeva koji ubija miševe i iz luka ispaljuje strijele zaražene kugom. Već smo spominjali folklorno shvaćanje povezanosti kuge i pojave vampira, pa ne iznenađuje što je Drakula okružen tim glasnicima bolesti: »...broj štakora silno se uvećao. Kao da su u jednom trenutku zauzeli čitavo mjesto, sve dok svjetlost svjetiljki, koja je sjala u njihovim pokretnim tamnim tijelima te blistavim, zloćudnim očima, nije stvorila dojam da mjesto izgleda poput lijehe zemlje načičkane krijesnicama... Štakori su se množili u tisućama...«¹³²

Vampir ima moć upravljanja životinjama. Grof Azzo, u pripovijetki *The Mysterious Stranger* [Tajanstveni stranac), upravlja vukovima, kao i grof Drakula. Kad Drakulinu kočiju okruže vukovi, on silazi i suočava se s njima: »Ne znam kako je stigao, ali čuo sam kako mu se glas zapovjednički uzdiže. Pogledao sam prema mjestu odakle je dopirao taj zvuk i ugledao ga gdje stoji na cesti. Kad je zamahnuo svojim dugim rukama, kao da odgurava neku nezamjetnu prepreku, vukovi su ustuknuli i stali se udaljavati. Upravo u tom trenutku gusti je oblak prešao preko mjesečeva lica, tako da smo se ponovno našli u mraku.«¹³³

Ova moćna scena izvanredan je primjer povezivanja simbola magije i Onostranog. Stoker oslikava grofa Drakulu kako pokazuje svoje nevjerovatne sposobnosti: on ima moć nad samom prirodom, čak ga se i vuk boji i pokorava mu se. Njegove magične moći toliko su snažne da noćni oblaci mogu zakloniti mjesečevo svjetlo od ljudskog oka. Jer tolika je Moć Tame.

Uloga životinja u vampirskim predajama često je dvojaka jer su neke životinje zakleti neprijatelji vampira. Prema predaji, protiv vampira osobito su moćni crni psi, no neobičnije je da su to i crne krave. Prema rumunjskim Romima, bijeli vuk spriječit će vampira da ude na groblje. U Albaniji, vampir poznat pod imenom *lugat* našao bi se u nevolji ako bi susreo vuka, jer bi mu ovaj odgrizao noge. Uzrok ovih vjerovanja vjerojatno su lešinarske sklonosti vukova, što nalazimo i kod vrana, koje se ponekada također smatraju neprijateljima vampira. Njihova je veza gotovo samilosna: životinja koja se hrani mrtvim tijelima mora biti neprijatelj neumrlih jer im, uništavajući ih u grobovima, onemogućava da hodaju zemljom.

Povezanost s vampirima ne ostvaruje samo fauna, već i flora. Biljni je život na mnogo načina povezan s Onostranim. Razumijevanje moći bilja i njegove dvojne prirode (jer neke biljke ubijaju, druge liječe, a neke čine oboje, ovisno o konzumiranoj količini) važno je u mnogim vješticijama pričama. Najpoznatiji primjer povezanosti vampirizma i biljnog svijeta je, naravno, češnjak, u narodnim predajama i književnosti dugo vremena smatran lijekom protiv neumrlih. Prema tradiciji, preminulima koji su se nalazili u osobitoj opasnosti od postajanja vampirima, usta bi napunili češnjakom.

Praznovjerja oko češnjaka potječu još iz drevnog Egipta, kada su mu se pripisivale ljekovite moći. U Istočnoj Europi, u novije vrijeme, djeca su za vrijeme epidemija oko vrata nosila vrećice s češnjakom i kamforom. Češnjak je najpoznatiji i najmoćniji repelent protiv vampira, možda stoga što je njegova

oštra aroma protuteža užasnom smradu trulog mesa koji često prati vampire i koji je, dakako, neizbježan dio smrti i raspadanja (slična aromatska svojstva, povezana s religijskim simbolizmom, možda su razlogom što je tamjan toliko učinkovita zaštita od zlih bića).

Kada namjere grofa Drakule dovode u opasnost život Lucy Westenra, van Helsing kao zaštitu odmah prepisuje velik broj biljaka češnjaka. Razmještavaju ih doslovno svugdje; ispleli su ogrlicu i ovjesili je Lucy oko vrata, a dovratak i prozore bogato namazali češnjakom kako bi

¹³² Stoker, *ibid.*, str. 226.

¹³³ *Ibid.*, str. 15-16.

»svako strujanje zraka što dođe izvana bilo zasićeno mirisom češnjaka«. Iako je isprva u nevjerici, Lucy bilježi u svoj dnevnik: »Nikad prije nisam voljela češnjak, ali večeras je upravo zamaman! U njegovu mirisu ima smirenosti; već osjećam kako me hvata san.«¹³⁴ Grof Drakula uspio je prići Lucy tek kada je njena majka u smrtnom času strgnula ogrlicu s nje. Vjerovanja u ljekovitost češnjaka održala su se do modernog doba. Summers¹³⁵ navodi izvještaj iz Daily Telegrapha, od 15. veljače 1912. godine, o smrti četrnaestogodišnjeg dječaka iz Mađarske. Radio je za jednog zemljoradnika koji se zaklinjao da ga dječak, nakon svoje smrti, posjećuje. Kako bi zaustavio te uznemirujuće pojave, zemljoradnik se s nekolicinom prijatelja zaputio na groblje na kojem je dječak bio pokopan. Iskopali su tijelo, u usta mrtvog dječaka stavili tri kamena i tri češnja češnjaka te ga kroz srce proboli kolcem. Divlja ruža, ili šipak, je još jedna biljka navodno učinkovita protiv neželjenog pojavljivanja mrtvih. U Istočnoj Europi postojao je običaj stavljanja grančica ove biljke u lijes uz pokojnika. Osobito snažno djelovanje na spokoj preminulih imali su trnovi koji su se pohvatali po posmrtnom pokrivaču preminulog. Rasipavanje latica ruže oko groba štitilo je od bugarskog vampira zvanog krvopijac, a u Rumunjskoj su se oko lijesa plele girlande od ruža kako vampir ne bi mogao izaći. Na Ivanje, noć velike okultne aktivnosti, u Transilvaniji su ljudi na dvorišna vrata svojih seoskih imanja običavali vješati grane divlje ruže kao zaštitu od vještica. S vampirizmom se često povezuje i glog od čijeg su se drveta običavali izrađivati kolci za »ubijanje« vampira. U Bosni su posjetitelji kućama u kojima je nedavno preminula neka osoba, sa sobom nosili grančice gloga te ih na povratku kući bacali za sobom. Vjerovalo se kako će time spriječiti duh preminulog da ih slijedi jer ovaj neće moći odoljeti skupljanju grančica. U ovome se očituju vrlo stare tradicije: u drevno doba, glog je štitio od vještijeg čaranja. Postojao je i običaj smještanja glogova trnja u odjeću preminule osobe kako bi bilo osigurano da će ostati u lijesu. U glasovitom stvarnom slučaju iz 1728. godine, o vampirskoj aktivnosti u okolici Beograda i povratniku iz groba po imenu Petar Plogojević, mnoga su tijela iskopana iz grobova. Ona koja nisu pokazivala tragove vampirizma vraćena su u zemlju sa svim dužnim poštovanjem, zajedno s češnjakom i bijelim glogom u lijesu. Pisci djela strave i užasa koriste ljekovitost bilja kako bi prikazali primjenu svih oružja prirode u svladavanju neumrljih. Kada Drakula bježi iz Londona u svoj dvorac u Transilvaniju, van Helsing svojim suputnicima govori: »Najprije ćemo se popeti na onaj brod. Nakon toga, kad identificiramo sanduk, stavit ćemo na njega granu divlje ruže. Na taj ćemo ga način zatvoriti jer kad ona bude na njemu, nitko ne može izaći; barem tako kaže predaja.«¹³⁶ Ovo je jedan od mnogih primjera korištenja »stvarnog« folkloru kao sastavnog dijela autorove književne opreme. Priroda je, dakle, na mnogo načina bitna za mitove o vampirima i njena uloga pridonosi jezovitosti koju donose vampiri. Vampiriska bestijalna svojstva osnažuju vezu s prirodom te pojačavaju dojam njegove moći. S druge strane, to je stvorenje neprirodna nakaza, ali mnogovrsna povezanost s prirodnim svijetom može biti moćno oruđe u rukama vješta pripovjedača priča strave i užasa.

¹³⁴ Ibid., str. 121.

¹³⁵ Summers, str. 173.

¹³⁶ Stoker, ibid., str. 293

Vještica – lik koji nadopunjuje krv

Promatrali su djecu kako jedno po jedno tonu u grob, ili kako njihovo mlado obličje vene u Brunhildinom nesvetom vampirskom zagrljaju, poprima oronulost iznenadne starosti.

Johann Ludwig Tieck, *Wake Not The Dead!*

Vampiri mame ljude u svoj naopaki svijet u kojem prirodni zakoni ne vrijede: život i smrt su zamjenjivi, noć je doba djelovanja, dan doba sna, a mladost se dobiva po cijenu vječne propasti. Takvo groteskno postojanje poremećena je slika svemira, opasno odstupanje od normalnosti. To je jedan od najfascinantnijih aspekata vampirske mitologije, a nipošto nije nov ni originalan. Vampiri i vještice u bliskoj su vezi: oboje posjeduju moći puno veće od moći smrtnika, moći koje su povrh svega još i neprirodne i u službi zla. Prema Montagueu Summersu, »određeni aspekti čaranja imaju mnogo više sličnosti s vampirskom tradicijom, osobito u korištenju zlih moći kojima vještica svoje neprijatelje prisiljava da obolijevaju, kopne i nestaju, izvlačeći iz njih život dok ne postanu suhi kao sijeno«. ¹³⁷ Ova asocijacija odvodi nas u antičko doba. Grčku božicu Hekatu u kasnije su doba smatrali božicom vještica, a bila je i Kraljicom Svijeta Utvara. U tom ruhu, bila je odgovorna za mnoge nadnaravne pojave, uključujući i vampirske empusas i zle mormos kao i lamije.

Carmilla, Lucy, žene u Drakulinu dvorcu i djevojčica Claudia u Intervjuu s vampirom, književne su unuke srednjovjekovnih vještica i mnogo im duguju. Površno gledano, malo je sličnosti između Coppoline Lucy u izazovnoj crvenoj svilenj spavaćici i mnoštva žena koje su bile utapane i spaljivane na lomačama diljem Europe prije nekoliko stoljeća. Pa ipak, između njih postoji bliska povezanost. ¹³⁸

Vampiricu čine dvije stvari. Prvo, ona je zavodnica, koja naivne mladiće mami u propast. Ovo ćemo potanko razmotriti u jednom od sljedećih poglavlja. No, grotesknija je druga slika, slika vampirice-vještice, koja se hrani krvlju nevinih, osobito djece. Razmotrit ćemo zašto je ova slika toliko moćna i pri tome otkriti da je nastala kao rezultat zajedničkog djelovanja mnoštva različitih utjecaja, ne samo vampirizma. U srednjovjekovno doba, vještice su prijetile uspostavljenom uređenju Crkve, smatralo se i da postoji opasnost da se nakon smrti vrate u liku vampirica, te su stoga njihovi obredi bili najstrože zabranjeni. ¹³⁹

Lucije Apulej, pisac iz drugog stoljeća, izravno je povezo vještice i vampirsko djelovanje pišući Zlatnog magarca. Jedna priča govori o Aristomeni i Sokratu, dva mlada prijatelja, koji se susreću nakon dugog vremena. Aristomen je iznenađen kako mu prijatelj izgleda oslabljeno. Sokrat mu objašnjava kako je potpao pod utjecaj žene koja ga je prisilila da je služi. Kada mu Aristomen ljutito kaže neka prestane s time, Sokrat mu odgovara kako ne može jer je žena vještica. Aristomen prasne u smijeh i poziva ga da pode s njime. Sokrat protiv volje pristaje pa odlučuju pobjeći što prije, odmah iduće jutro.

No, Aristomena iz sna probudi neka buka u sobi. Uplašen i u transu, vidi dvije žene, vješticu i njenu prijateljicu, kako ulaze u sobu, prerezuju Sokratu grkljan i krv sakupljaju u kalež.

Potom odlaze. Aristomen pokuša dozvati pomoć, no vrata su zaključana i ne uspijeva. Ujutro,

¹³⁷ Vidjeti u knjizi *The Vampire in Lore and Legend*, str. xv.

¹³⁸ Korijen riječi »vampir« možda je u turskoj riječi *uber*, što znači »vještica«. Vidjeti: *Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology* pod 'Vampire'.

¹³⁹ Vidjeti u knjizi *The Vampire Encyclopaedia* pod 'Black Mass'.

Aristomen otkriva da je Sokrat potpuno živ i da je sve bila tek strašna noćna mora. Na Sokratovu tijelu nema ozljeda, no očito nije dobro spavao jer je vrlo blijed. Dvojica prijatelja nastavljaju putovanje. Nakon nekog vremena, umorni od puta i vrućine, zaustavljaju se na rijeci kako bi se napili vode. Čim svježja voda dodirne Sokratove usne, on pada mrtav, rana na grkljanu se otkriva i njegov leš istog trenutka postaje upao i mršav. Tekuća voda, čest totem moći u pričama o natprirodnom, pokazala je Sokrata onakvim kakav zaista jest – mrtav zbog uplitanja vampirica-vještica.

Apulej, poznavatelj nekoliko religija i misterija, u svojim je djelima koristio predaju i vlastite spoznaje, o tajnim ceremonijama, od kojih su neke na ovaj ili onaj način »proputovale« vrijeme i razvijale se pod utjecajem novih religija i novih načina mišljenja. Jedan primjer takvog razvoja tiče se slavljenja grčkog boga Dionizija. Dionizije je bio sin boga Zeusa i smrtnice Semele. Hera je mrzila dijete i zatražila Titane da ga ubiju i tijelo mu raskomadaju, skuhamo u kotlu i pojedu. No, jedna je božica pronašla djetetovo srce i spasila ga, a Rea je Dioniziju vratila život.

Ovaj mit Dionizija povezuje sa životom i smrću, s ciklusima i ponovnim rađanjem prirode, s vinom i njegovom moći nad razumom, s glazbom i pjesmom (njegove su svečanosti bile razuzdane i nezaboravne) te s plodnošću i erotikom. Javne proljetne svečanosti u čast Dioniziju bile su jedan od najvažnijih događaja godine. Simbolički se i sam Dionizije pojavio, iz mora, noseći grančicu vinove loze. Povorka je hodočastila do hrama Limnaiona, gdje se bog združivao s kraljicom: njihovo posvećeno zajedništvo urodilo je plodnošću i obiljem čitave zajednice.

Sjedinjavanje natprirodnog i smrtnog bila je česta tema grčkih mitova. Erotika i plodnost bili su temelj mnogih tradicija, a obredi i božanska uplitanja samo su pojačavali taj simbolizam. Bogovi bi se pojavljivali u ljudskom ili životinjskom obličju i vodili ljubav sa smrtnicima. Kasnije je kršćanstvo mitove smatralo heretičkim i blasfemičnim, a nekoć slavljeno jedinstvo bogova i ljudi poprimilo je demonska obilježja. Sraz nove vjere i poganskih mitova, zajedno s drevnim slikama demona krvopija, pokazalo se plodnim tlom za mitove o vampirima. Pod utjecajem kršćanstva, drevni obredi plodnosti zadobili su negativan predznak i vampir je na iskrivljen način preuzeo seksualne atribute drevnih božanstava i duhova. U ovom novom tumačenju, vampir je demonski preteča smrti zajednice, više ne jamči bogatu zemlju i plodnost utrobe. Štoviše, zagrljaj vampira ne donosi život nego smrt.

Dionizijske svečanosti sadržavale su i elemente zla, jer su se u doba održavanja duše mrtvih vraćale iz podzemlja, osobito Kere, nosioci lošeg utjecaja iz svijeta tame. Treći dan svečanosti bio im je posvećen i kuhana je posebna juha koju je valjalo pojesti prije sumraka. Kada bi pala noć, duhovi su se vraćali u Had, no za sobom su ostavljali obećanje dobrog uroda i bogatstva. Dionizije, bog smrti i plodnosti, upravljao je i životom i smrću. Nije slučajno Dionizijev kult povezivan s prinošenjem ljudskih žrtava, primjerice na Hiosu i Lezbosu. Iz ovih se javnih svečanosti razvio drugačiji kult, nasilniji i mahnitiji, u kojem su vrlo neobičnu ulogu igrale žene. Te su se svečanosti održavale noću, u šumama i na planinama, daleko od gradova i njima svojstvenog reda. Odjevene u životinjske kože, s bršljanom u kosi i zmijama oko struka, žene bi odlazile u šume, pjevale i plesale u kolu, poput vijanja pijavice, i čekale da im se otkrije bog. Pričalo se da imaju čudesne moći, da mogu učiniti da mlijeko i vino izbijaju iz kamena, a med kaplje iz njihovih čarobnih štapića. Nosile su i dojile male srne i vučice, u kosi im je gorio plamen. Vrhunac je bilo žrtvovanje životinja (možda čak i ljudi) čije su meso sirovo pojele. Bilo je to simbolično ubijanje samog boga, koji bi kasnije uskrsnuo. Ova potpuna sloboda od svih normi, konvencija i spona predstavljala je inicijaciju u misterij prirode i tri puta rođenog boga. Bio je to trijumf života nad smrću: u božanskom biću, u prirodi i u čovjeku. Dobile bi magične moći, poput sposobnosti predviđanja budućih događaja. Sveta ekstaza tijelo je pretvorila u lađu besmrtne duše.

Zapanjujuće je koliko sličnosti postoji između opisa ovih obreda i vješticih sijela u srednjovjekovnim traktatima. Koncept se pojavio u četrnaestom stoljeću. Lik srednjovjekovne vještice još je jedan primjer drevne mitologije obnovljene u kršćanskom kodu. Drevne proročice, nimfe i božice plodnosti svojom se moći nad prirodom i ljudima nisu uklapale u pretežno muški svijet. Srednji vijek bio je teško razdoblje za žene.

Imale su malo prava, često su bile prepuštene na milost očevima, braći i muževima. Osim onim ženama koje su svoj život posvetile Bogu u samostanu, ženino je mjesto bilo u kući, radeći. Bilo gdje drugdje, žena je mogla biti samo zavodnica, vražji trik koji mami muškarce u propast.

Crkveni oči ponekad su opisivali ženu kao nečistu tijelom i dušom, te stoga opasnu i demonsku. Naposljetku, ljudskom je rodu propast donijela žena, Eva. Žene su postale prijetnja Crkvi i najgrotesknije predodžbe ženskosti potjecale su iz samostana. Svoj su vrhunac dosegle u demonološkim traktatima inkvizitora. Od djela *Malleus Maleficarum*, prvi put objavljenog godine 1486., do *Compendium Maleficarum* Francesca Marie Guazze, objavljenog 1608. godine sa slikovnim prikazima sijela, prikaz vještice ovi su muškarci »ukrasili« na najšokantnije načine.

Struktura sijela prati faze poganskih obreda. Kao i u, primjerice, Apulejevim opisima, vještice su se okupljale u šumama, gdje su čekale da im se ukaže vrag, često u obliku koze ili psa [*Compendium Maleficarum*]. Vršila bi se inicijacija pridošlica mračnim obredima, vještice bi sklapale savez s Vragom koji bi potom održao crnu misu. Na inkvizitorskim suđenjima, jedna od čestih optužbi kojima su se teretile vještice bilo je čitanje svete mise od kraja prema početku. Te »crne mise« ponekad su povezivane s vampirizmom, primjerice, u filmovima su nekoliko puta tako prizvani vampiri.¹⁴⁰ Simbolički, crna misa je vražja inverzija Božje riječi. Biblija Logos objašnjava kao izvor božanskog Stvaranja, tako da je čitanje mise od kraja prema početku i više nego svetogrđe, to je simboličko vraćanje svijeta u kaos i ponovno stvaranje kao Vražjeg carstva, gdje je Vrag istovremeno stvoritelj i uništitelj. Nakon crne mise slijedilo bi slavlje, vještice su plesale u kolu oko vatre i jele ljudsko meso, osobito nekrštene djece. Spolni odnos s Vragom (između ostalih) također je bio dijelom sijela i česta optužba na suđenjima vješticama. Ove su tri teme potekle izravno iz dvorana Inkvizicije u legende o vampirima.

Ples vještica uključuje element stravične prijetnje svem dobru: žene su plesale u smjeru obratnom od kretanja kazaljke na satu. Viđeno kao suprotno prirodnom skladu, kretanje u smjeru obratnom od kretanja kazaljke na satu, način je uništavanja poretka svijeta i ponovnog stvaranja pod okriljem zla. S tog gledišta, vještica je prethodnica vampira i lik koji nadopunjuje krv. Na vješticih sijelu, sudionice su plesale u smjeru obrnutom od kazaljke na satu, zamjenjujući životvorno kretanje sunca paklenim obredom koji simbolizira uništenje svijeta.

Ovaj simbol, koji pripada *mundus inversus* vještice i vampira, možemo prepoznati sličnu dekonstrukciju svijeta kao u mnogo starijim keltskim praznovjerjima oko kretanja koja obrću prirodne zakone određene kretanjem sunca. Protiviti se ustaljenim zakonima svemira znači ugroziti red koji osigurava sam opstanak svemira. Kretanje sunca, jedan od prvih znanstvenih elemenata koji su postali sastavnim dijelom vjerske misli diljem svijeta, određuje životna pravila i evoluciju prirodnog svijeta čiji je, na posvećen način, sastavni dio i čovjek. Obratno kretanje, protivno kazaljci na satu, prizivalo je propast jer se protivilo samim zakonima života. U srednjem vijeku, vojska bi, prije napada na dvorac, oko njega opisala krug krećući se suprotno od kazaljke na satu, jer se smatralo da tako priziva nadnaravnu pomoć. Takva uvjerenja susrećemo i u Božićnim običajima: u Engleskoj miješanje Božićnog pudinga u smjeru kazaljke na satu osigurava ostvarivanje želje.

¹⁴⁰ Vidjeti, primjerice, *Taste the Blood of Dracula*, film Hammer produkcije iz 1969. godine. Rasplet se odvija, kao u Carmilli, u napuštenoj crkvi.

Poremećaj tih sveopćih struktura prijetnja je svim oblicima života, jer red i sklad čuvaju svijet od raspadanja. Vampir prijeti čitavim zajednicama jer svojim dodirima sve čisto i uređeno zaražava nesvetim i nepotpunim uzorkom tame i nenormalnog postojanja neumrlih. Poput vještica, vampiri uništavaju normalnost sveopćih zakona, a najnoviji razvoji mita to uzdižu do razine na kojoj duhovi tame žele razoriti svijet – Buffy, ubojica vampira, ne bori se protiv slučajnih pojavljivanja vampira, već mora zaustaviti »organizirane« demone da ne osvoje svijet. Kako Buffy neprestano odgađa kraj svijeta, njen prijatelj Riley priznaje: »Čini mi se da ću morati otkriti kako glasi množina od 'apokalipsa'« (epizoda Novi čovjek, četvrta sezona). Buffyin epitaf sličan je tome: »Spasila je svijet. Mnogo puta.« (epizoda Dar, peta sezona). Još jedan element zajednički vješticijima i pričama o vampirima je slavlje i ubijanje djece te jedenje njihova mesa. To nije samo hereza, iako je nesumnjivo bio simbol profanog i izopačenog odraza euharistije, već i prikaz ljekovitosti i magične moći koje je krv (osobito krv nevinih) navodno posjedovala.

Mala djeca bila su simbol čistoće i veza između sadašnjosti i budućnosti. Bila su znakom božje sklonosti domu, izraz »blagoslovljen djetetom« postoji u mnogim jezicima. Djeca su bila sredstvom postizanja besmrtnosti, osiguranje preživljavanja obitelji, bila su predodžba budućeg života zajednice. Ubijanje djece ravno je ugrožavanju budućeg života čitave zajednice, a uništavanje nevinosti znači izbacivanje svijeta s normalnog puta, potkopavanje temelja. Na suđenjima vješticama, svjedoci su govorili o proždiranju djece na vražjim slavljinama: »Meso koje obično jedu meso je male djece, kuhaju ga i pripremaju u sinagogama, ponekad ih prerano oživljavaju krađući ih iz kuća u koje su trebala doći.«¹⁴¹

Oni koji prijete životima djece, užasavaju društvo kao malo tko drugi. Oni koji jedu meso djece, smatraju se najužasnijima od svih čudovišta. Užas kojeg izazivaju ove slike nalazi se i u mračnim dječjim bajkama: Ivica i Marica koji lutaju šumom, vještica koja ih želi udebljati kako bi ih pojela, dobar su primjer, kao i Crvenkapica i veliki zločesti vuk.

Položaj žene u kući i zajednici bio je vrlo specifičan, a značaj mu se očitovao u strahu da bi ga se moglo izokrenuti i iskoristiti u zle svrhe. Žena se brinula za ognjište, a bila je to vrlo važna uloga,¹⁴² jer je vatra povezana sa životom, pročišćenjem i moći s jedne, a uništenjem i paklenim ognjem s druge strane. Žene su također kuhale za obitelj i često su znale tradicionalne lijekove za bolesti i uroke. Na neki način, slika vještice kako šapuće zazive nad vrijućim kotlom izokrenuta je slika kućanice zaposlene oko kuhanja.

Žene su bile upućene i u obrede povezane s najvažnijim trenucima u životu: rođenjem, vjenčanjem, trudnoćom i smrću. Znale su što je dopušteno, a što najstrože zabranjeno i osiguravale da se te konvencije poštuju urednim izvršavanjem svih elemenata drevne tradicije kako bi ljudski rod bio zaštićen od zla i miješanja poganskih i kršćanskih obreda.

Dva su ženska lika osobito povezana s pojmom života, smrti i magije. Jedan od najpoštovanijih i najzastrašujućijih ženskih likova u zajednici bila je babica. Ona je bila uz trudnu ženu prije, tijekom i nakon poroda. Porađala je dijete i bila upoznata sa svim tradicionalnim lijekovima i običajima. Općenito su ih smatrali »bijelim vješticama«, oko njih su se stvarale legende, poput istočnoengleskog vjerovanja prema kojem su imale natprirodne moći pomoću kojih su mogle doći na vrijeme poroditi dijete. U ta vremena, kada je život bio vrlo krhak i majka, dijete ili oboje često bi umirali pri porodu, ljudi su se bojali babica kao nekog tko posjeduje moć nad životom i smrću.

¹⁴¹ Vidjeti svjedočenje časne Madeleine de Demandolx iz 1611. godine u: *Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology* pod 'Sabbath'

¹⁴² Sličnu je ulogu u zajednici imao kovač, koji je imao moć nad vatrom i metalima, poput grčkog boga Hefesta. Svi obrtnici zajednice su doslovno ovisili o njemu jer je on izrađivao njihovo oruđe i instrumente. Osim toga, vjerovalo se da imaju iscjeliteljske moći. Zanimljivo je da u romanu *Varney the Vampyre* vampiricu Claru ubija upravo kovač i tako svoje naselje spašava pošasti vampirizma.

Drugi lik također je bio povezan s djecom i majkama. Iz mnogo razloga, poput majčine slabosti ili nesretne smrti, ili zbog običaja koji je nalagao da bogate žene ne smiju dobiti dijete, malenu djecu prepuštali su ženama da ih hrane, pa čak i odgajaju. Zbog loših uvjeta povijesnog razdoblja i nevjeste medicine, malo je djece preživjelo prvu godinu života. Za to su uglavnom okrivljavali dadilju, osobito ako je dijete bilo muško. Prema dadiljama se postupalo s oprezom, moglo se dogoditi da je vještica i da će nauditi djetetu ili ga prodati Vragu.

Ova poimanja ponovno imaju korijen duboko u pretkršćanskoj misli. U grčkoj mitologiji, božica Demetra, slomljenog srca nakon što joj je kći Perzefonu oteo Had, bog Podzemlja, otišla je u službu eleuzinskog kralja Celeja. Brinula se o njegovu sinu Demofonu i odlučila dječaku podariti besmrtnost. Pomazivala bi ga ambrozijom i noću, dok su svi spavali, stavljala u zapaljenu peć. Jedne noći, njegova se majka probudila i otopila u njegovu sobu. Ondje je vidjela strankinju kojoj je povjerila dijete kako ga stavlja u plamen. Uplašena, pokušala ga je spasiti, no strankinja joj se ukazala u božanskom svjetlu. Prekorila je uplašenu majku zbog njene nepromišljenosti i rekla joj kako je samo željela njezinu sinu ponuditi božanski dar besmrtnosti: »Da nije bilo tvoje nepromišljenosti, dijete bih zauvijek stavila izvan dosega starosti i smrti; sada ga više ne mogu zaštititi od smrti. Obred je prekinut i nemoguće ga je nastaviti.«¹³⁶ Božica je otišla, a od kralja je zatražila da u Eleuzini podigne hram njoj u čast. U znak zahvalnosti, Celejevu najstarijem sinu Triptolemu dala je prvo zrno kukuruza i poučila ga kako da ga uzgoji. Arheološka istraživanja pokazala su da je hram u Eleuzini vjerojatno izgrađen u petnaestom stoljeću prije Krista, a ceremonije, javne i tajne, nastavile su se održavati dvije tisuće godina. U priči vidimo kako je majka suočena s velikom dilemom: s jedne strane, uplašila ju je strankinja-vještica, a s druge, djetetu joj je ponuđen vječni život. To odgovara temeljnom konceptu vampirizma, kao uzvrat prisvajanju »neprirodnih« moći, sa svim popratnim opasnostima, osoba može steći svojevrsnu besmrtnost.

Slika žene kako ubija malenu djecu se toliko protivi prirodi i toliko je groteskna da je za autore vampirskih priča postala rudnik zlata. Carmilla se u viziji svoje žrtve pojavljuje kada joj je bilo deset godina, a niz ubijanja u susjedstvu počinje s mladim djevojkama, što je simbolizam krvi kao izvora mladosti i ljepote.

Isti se motiv javlja i u egipatskoj mitologiji, gdje Izida u potrazi za dijelovima tijela svog muža i brata Ozirisa, stiže na dvor bibloskog kralja. Povjeren joj je kraljev tek rođeni sin na brigu. Sveti obred vatre prekinula je Aštarti, djetetova majka, i Izida nije više mogla djetetu podariti besmrtnost.

Vampirske dame u transilvanijskom dvorcu i Lucy, u Drakuli, užasne su upravo stoga što su im žrtve malena djeca. Ta paklena stvorenja hrane se nevinošću. Njihova bujna ljepota postaje užasna kada napadnu tako čiste žrtve:

Kad nas je Lucy ugledala (to stvorenje što se nalazilo pred nama nazivam »Lucy« samo zato što je imalo njezino obličje), ustuknula je ljutito zarezavši, kao što čini mačka kad je netko iznenadi... Dok je gledala, oči su joj plamtjele bezbožnim sjajem, a lice joj je uresio puteni osmijeh. Nehajnim pokretom, bezobzirna kao neki vrag, bacila je na tlo dijete koje je dotad silovito pritiskala uz grudi, režeći za njim kao što pas reži za komadom kosti. Dijete je prodorno zaječalo i ostalo tamo ležati plačući. U tom je činu bilo bešćutnosti...¹⁴³

Još je strasniji prizor u kojem Jonathan Harker uspijeva izbjeći vječno prokletstvo kada ga grof Drakula spašava iz kandži triju vampirica. No, posljedica toga vjerojatno je jedan od najšokantnijih prizora u knjizi: – Zar večeras ništa nećemo dobiti? – reče jedna od njih grleno se nasmijavši i pokazavši prstom torbu koju je on prije bacio na pod, koja se micala kao da je u njoj nešto živo. U znak odgovora kimnuo je glavom. Jedna od tih žena skočila je naprijed i otvorila je. Ako me uši nisu prevarile, zaosjetilo se grcanje i tiho jecanje, kao da je unutra

¹⁴³ Stoker, *ibid.*, str. 190

napola ugušeno dijete. Zene su se skupile oko torbe, dok sam ja protrnuo od užasa. No, dok sam gledao, one su nestale, a s njima i ona jeziva torba. Blizu njih nije bilo nikakvih vrata, a pokraj mene nisu mogle proći neprimijećene. Kao da su se jednostavno stopile sa zrakama mjesecine i izašle kroz prozor, jer vani sam na trenutak vidio nejasne, sjenovite obrise, prije nego što su potpuno iščezli. Zatim me spopao užas i izgubio sam svijest.¹⁴⁴

Nije ni čudo.

Jedan od vrlo slikovitih i stravičnih opisa ljubavi vampira prema krvi nevinih nalazimo u *Wake Not The Dead!*. Brunhilda treba mladu krv kako bi povratila životnost svom mrtvom tijelu i: Kad god bi se domogla nevina djeteta, čije je ljupko lice zračilo dječjim zdravljem i snagom, odmamila bi ga nježnim riječima i dodirima bliskosti u svoj tajni stan, gdje bi mu, uljuljkujući ga u san u svom naručju, na sličan način, iz žila isisala životni sok. Djeca, mladići i djevojke brzo bi usahli, poput cvijeća kojim rovari crv: nestajalo bi ponoć njihovih udova; rumenu svježinu obraza zasjenila bi usahla linija, nemirna igra očiju bi zamrla, poput svjetlucavog potoka zaleđenog dodirima hladnoće, a uvojci bi im postajali kruti i sijedi, kao da ih je sve satrla oluja života.

Od svega je najužasnija izdaja nevinosti. Vampirica je čarobnica i neoprezne mami u propast. Kako gube životnu snagu, ona je dobiva, kako gube vitalnost i snagu, ona je upija. Neke od žena koje su vrebale na malu djecu, u narodnoj su predaji bile osuđene na poluživot poslije smrti. Jedna od njih bila je i Bijela dama, žena koja je ubila svoje dijete. Prvi zabilježeni spomen datira iz 1552. godine, i govori o udovici grofa Orlamundea koja je ubila dvoje djece u nadi da će postati poželjnija bogatom i moćnom plemenitašu. Kasnije, pripovijest se razvila u bajku o ženi koju je zaveo vitez. Rodila je dijete, no ljubavnik ju je odbio te je ona bacila dijete pod konja i ubila viteza. U tamnici se objesila, a kasnije se kao utvara vraćala na mjesto svog zločina. Oni koji su je vidjeli, zbog njezina strašnog prokletstva nedugo zatim bi umrli. Grčka legenda govorio o Lamiji, prelijepoj smrtnici u koju se zaljubio Zeus i koja mu je podarila mnogo djece. Hera, ljubomorna vrhovna božica, pobila je svu Lamijinu djecu. Lamija je, od tuge za djecom, izgubila razum i počela proganjati i proždirati svako dijete na koje bi naišla. Za kaznu, pretvorena je u psa. Kasnije je legenda promijenjena, i lamiae su postale vampirska stvorenja koja sišu ljudsku krv.

Ta se slika ponavlja u mitovima o vampirima. Neumrli se vraćaju kako bi progonili svoju obitelj. Početkom dvadesetog stoljeća, folklorist A. Murgoci od rumunjskih seljaka čuo je sljedeću priču:

Prije otprilike petnaest godina, stara majka seljaka po imenu Dinu Gheorghita, umrla je u selu Amarasti, u sjevernom dijelu pokrajine Dolj. Nakon nekoliko mjeseci, djeca njezina najstarijeg sina počela su umirati jedno za drugim, a potom i djeca njezina mlađeg sina. Sinovi starice uplašili su se i otvorili grob, tijelo raspolovili i vratili ga na počinak. Unatoč tome, umiranja nisu prestala. Ponovo su otvorili grobnicu, i što su vidjeli? Tijelo je bilo netaknuto, nije bilo ni traga rani! Vrlo neobično. Tijelo su odnijeli u šumu, položili ga pod drvo u nepristupačnom i neprohodnom dijelu šume. Tamo su otvorili tijelo i izvadili srce, koje je obilno krvarilo, raščetvorili ga, bacili u vatru i spalili. Sakupili su pepeo, pomiješali ga s vodom i napitak dali djeci. Tijelo su bacili u plamen, spalili ga i zakopali pepeo. Umiranja su prestala.¹⁴⁵

Treći element koji smo spomenuli također se može izvesti iz orgijskih dionizijskih svečanosti i vještichijh sijela, a sastavni je dio vampirskih mitova. Vještice su optuživane za spolne odnose sa Sotonom. Sam lik Vraga odgovara mitološkim likovima, poput poluboga Pana, s jarčevim rogovima, bradicom, repom i kopitima. Vampir, polučovjek, poludemon, posjeduje privlačnu moć i besmrtnost starih poganskih likova. Vampirice osobito nalikuju

¹⁴⁴ Ibid., str. 38.

¹⁴⁵ Lecouteux, *Vampiri si vampirism*, str. 103.

srednjovjekovnim opisima vještica na sijelima, koje pak podsjećaju na svoje prethodnice i tajne članice družbe Dionizija ili Bakha.

Moćnu ulogu u svem ovome igraju simboli. Iako su vještice u očima Crkve svojim ceremonijama izvrtale simboličke vrijednosti kršćanstva, suočene s »istinskim« kršćanskim simbolima, gubile bi svoju moć. Zbog toga, primjerice, nisu mogle recitirati molitvu Očenaš jer su sile pravednosti uvijek nadmudrivale i porazile zlo. Tako je bilo i neumrlima.

Vampiriska književnost i kinematografija često oslikavaju sile zla nemoćne pred raspelom, simbolom Kristove žrtve i snage. To je bilo poznato već u srednjem vijeku. Neumrli, koji su u Božjim očima protuprirodni, nisu se mogli oduprijeti moći raspela. Čak i u suvremenoj Buffy, ubojici vampira, moć križa i dalje se koristi kao učinkovit protuotrov protiv vampira, iako je to ponešto proturječno jer, osim raspela, serija Buffy ne bavi se moćima kršćanstva.¹⁴⁶

Motiv raspela vrlo je star, što se očituje u priči srednjovjekovnog kroničara Waltera Mapa o čovjeku koji je umro kao ateist i nije mogao pronaći mir (ovo je tipični element vampirskih priča – zemlja ne prihvaća tijelo nevjernika). Njegov »oživjeli«

Za daljnje rasprave o relativno maloj ulozi religije u Buffy vidjeti u: huffy, the Vampire leš lutao bi krajem, no naposljetku je zarobljen u voćnjaku. Kada se pokušao vratiti u grob, otkrio je da je Roger, biskup Worcestera, iznad njegova počivališta postavio križ. Simbol križa bio je premoćan da bi se s njime suočio i nije ga mogao zaobići kako bi se vratio u grob te se povukao. Gomila koja se okupila uklonila je križ te je »leš« požurio u grob zatrpavajući se zemljom. Kada se sigurno ukopao, ponovno su podigli križ iznad njegova groba i duh mu više nije lutao.

U kasnije doba, kada se modus operandi Crkve počeo mijenjati i stavio naglasak na ispovijed, slučajevi optužbi vještica promijenjeni su u slučajeve opsjednutosti.¹⁴⁷ Opsjednute više nisu bile žene s društvene margine, u malim selima, već gradsko stanovništvo, često redovnice (klasičan primjer je slučaj Loudunskih redovnica iz 1630. godine). Više ne postoji aspekt sklapanja saveza, te se umjesto toga žrtva uvijek nastoji oduprijeti zlu, no nije dovoljno moćna, a to je klasičan atribut ženskih žrtava u vampirskoj književnosti. Ovaj pojačan element dvojnosti moćniji je u svijesti sedamnaestog i osamnaestog stoljeća i postat će važan prikaz fiktivne mješavine koja tvori temelje tekstova s vampirom u glavnoj ulozi.

Zbog ženske slabosti, Vrag s lakoćom dolazi u posjed njezina tijela i duha i pretvara je u svoje oruđe. Pojam opsjednutosti vragom posuđen je iz mitova o vampirima. Žrtve neumrlih potpuno su pod utjecajem svojih napadača, nesposobne braniti se i boriti. Mina, ne znajući što se događa, u svom dnevniku opisuje prvi susret s Drakulom: »...nemoćna da išta učinim. Moja stopala, ruke i mozak bili su kao otežani, tako da se ništa nije moglo odvijati uobičajenom brzinom... neko olovno mrtvilo kao da mi je prikovalo udove, pa čak i moju volju.«¹⁴⁸

Po nekim vampirskim tradicijama, veza između žene i grijeha vrlo je izražena. Primjer je eretika, ruska vampirica, žena koja je tijekom života u zamjenu za čarobne moći dušu prodala Sotoni. Nakon smrti, vratila se na zemlju danju prerusena u staricu. Djelovala je samo u proljeće i jesen; inače je spavala u lijesovima onih koji su vodili nekršćanski život. Ako je netko imao dovoljnu nesreću da upadne u njen grob, polako bi odumirao. Kao i ostali vampiri, eretika je mogla biti uništena kolcem ili spaljivanjem.

Slika starice i čaranja prisutna je u još nekim vampirskim narodnim predajama, primjerice, kod indijske vampirice po imenu vetala. Prema predaji, vetala se ukazivala jašući zelenog konja. Imala je obličje starice i ispijala je krv žena. Priče oko nje kasnije je preuzeo Richard Burton u djelu Vikram i vampirica, a možda su utjecale i na Brama Stokera. Lik starice također je dio istočnoeuropskog vampirskog folklora i često se pojavljuje u književnosti, iako

¹⁴⁶ Slayer and Philosophy, poglavlje 16.

¹⁴⁷ Vidjeti: Michel Foucault, Anormalii, str. 224-52.

¹⁴⁸ Stoker, Ari., str. 231. I"3 Vidjeti 10. poglavlje.

u manje poznatim djelima, poput Good Lady Ducayne (Dobra gospa Ducayne) Mary Braddon (1896.) i The Room in the Lower (Soba u tornju) E. F. Bensona (1912.).

Moć krvi zajedničko je svojstvo vještice moći, vampirske književnosti i folklor. Krv je bila pečatom saveza s Vragom,¹⁴³ no ako bi potekla bez voljne odluke vještice, vještica bi izgubila životnu snagu. To je zajednička točka engleskih legendi. Jedna od njih govori o dvije starice koje su živjele u Morvahu, u pokrajini Cornwall. Jedna je bila uvjerena da je druga pokušava začarati. Kako bi uništila djelovanje čarolije, napala je družicu, navodnu vješticu, čavlom, raskrvarila je kako bi joj iscrpila životnu snagu i prekinula čaroliju.¹⁴⁹ Godine 1884., u Sherborneu u pokrajini Dorset, sudilo se Tamar Humphries zbog napada na susjedu, Sarah Smith. Potonjoj je, opisanoj kao »starica u podmaklim osamdesetima«, iznenada pristupila optužena i okrivila ju da je bacila čini na njeno dijete. Napala ju je iglom za pletenje, govoreći: »Ti si vještica, pustit ću ti krv!« Optužena je proglašena krivom.¹⁵⁰

Vjerojatno najpoznatija »stvarna« vampirica je grofica Erzsebet Bathorv, koja je na zao glas došla početkom sedamnaestog stoljeća. Priča obiluje vještichim čaranjem, vampirizmom i opsjednutošću moći koju posjeduje krv: sve to imalo je važnu ulogu u događajima onog doba, 1611. godine. Grofica Erzsebet Bathorv bila je ugledna mađarska plemkinja, moćna i bogata, no ostarjela udovica. Čini se da ju je upravo ovo posljednje natjeralo da počini neopisivo sadistička i okrutna djela i ubojstva, a bila je doslovce krvožedna.

Grofica se udala kao mlada djevojka i istinski uživala u životu sa suprugom. Imali su nekoliko djece, a grofica je bila dobra majka. No, s vremenom, pojavile su se glasine da je strastvena gošća lezbijskih orgija po kojima je njena teta, Klara Bathorv, bila poznata. Grofica je postala okrutna, nemilosrdno bi tukla sluškinje za svaku, i najmanju pogrešku. Jednom je sluškinju prisilila da se razodjene te naredila da je zavežu za drvo i premazu medom kako bi privukao kukce na nju.

Kada je 1604. godine umro grof, njezini su se ispadi pogoršali. Jednog se dana dogodio incident koji je imao strašne posljedice. Obuzeta mahnitim bijesom, grofica je jednu od sluškinja pretukla tako da je bila oblivena krvlju, a nešto krvi poprskalo je grofičinu kožu. Kada se ogledala u ogledalu, grofica je primijetila da joj je koža, na mjestu koje je bilo poprskano sluškinjinom krvlju, izgledala mlade od ostatka tijela. Uvjerena kako krv posjeduje moć obnavljanja, grofica je pronašla raison d'etre za svoj neobuzdani sadizam.

Otada, grofica je razvila nezasitnu potrebu za krvlju. Već se neko vrijeme bila borila protiv fizičkih i psihičkih učinaka starenja. U naponu tjelesne snage bila je najljepša žena u društvu, no godine su učinile svoje. U potrazi za nečim što bi obrnulo proces starenja bila se okrenula i čarobnjaštvu. U službi je imala mnogo žena, od kojih je najpoznatija bila ozloglašena Dorottya »Dorka« Szentes. Grofica je neprijatelje pokušavala uništiti paleći voštane figure s njihovim likovima. Pjetlice bi premlaćivala nasmrt, vjerujući kako će je njihova krv zaštititi od neprijatelja. No, provodeći nekoliko sati dnevno pred ogledalom, vidjela je da su njena nastojanja da zaustavi starenje i njegovo razorno djelovanje uzaludna (ovo je klasičan motiv iz bajki koji bi većina djece prepoznala u Snjeguljici).

Dokora je desetkovala djevice lokalnog stanovništva. U službu bi uzimala mnogo djevojaka, a mnoge od njih nikada više nitko nije vidio. Optužbe koje su kasnije iznesene na suđenju protiv nje, bile su gotovo nevjerovatne. Rečeno je kako se u četiri sata ujutro, a bilo je to doba čarolija jer se noć pretakala u dan, grofica kupala, ne u vodi i aromatičnim uljima, već u krvi djevice. Podvrgavala ih je užasnim mukama: jedna od sudionica posvjedočila je kako je »djevojke potpuno gole poglela na pod svoje kupaonice i toliko ih mučila da su kasnije morale vjedrima sakupljati krv i pepelom pokrivati krvave mlake«.

Grofica je dala napraviti jedan oblik »željezne djevice«, kutiju oblikovanu po ljudskom tijelu s ostrim šiljcima koji su stršali u unutrašnjost kutije. Mučitelj bi u kutiju zatvarao žrtvu, a

¹⁴⁹ The Folklore of Cornwall, str. 117

¹⁵⁰ Witches of Dorset, str. 29.

kada bi zatvorio poklopac kutije, šiljci bi probili tijelo, uzrokujući nevjerojatne boli i patnju te obilno krvarenje. Potom bi željeznu djevicu užad povukla u viseći položaj, a jedna od grofičinih sluškinja bakljom bi palila bi žrtvu te bi se ona vrpaljila u agoniji i sve jače nabijala na šiljke. Grofica bi sjedila ispod kaveza, a krv bi curila po njoj. Sadističko i erotsko značenje ovih postupaka potvrđeno je činjenicom da je sprava za mučenje imala nacrtane stidne dlake i crvene bradavice. Postojali su i posebno konstruirani kanalići kojima je krv mogla istjecati, filtrirati se i sakupiti u posudu te pohraniti i kasnije koristiti za grofičine krvave kupke.

Grofičina zlodjela otkrivena su zahvaljujući praktičnim poteškoćama. S vremenom je zadovoljila svoju strast za krvlju mladih seljanki, čije nestanke nitko nije opažao, i okrenula se djevojkama nižeg plemstva, djevojkama »plave krvi«, kao inačici legende o velikoj moći plemenite krvi u arturijanskoj književnosti.¹⁵¹ Nestanak mladih plemkinja bilo je mnogo teže prikriti. Bila je suočena i s problemom uklanjanja mrtvih tijela. Lokalno svećenstvo uzbunio je velik broj djevojaka koje su pokapali, a koje su prethodno služile u dvorcu Csejthe, grofičinu domu. Sama grofica počinila je tipičnu pogrešku samouvjerenog zločinca, bila je uvjerena kako je neuništiva i nije se zabrinjavala previše oko uklanjanja tijela.

Dokora su se krajem pronijele glasine i mađarski je kralj sastavio izaslanstvo, pod vodstvom palatina, jednog od najviših službenika, koje je imalo istražiti točnost tih indicija. Nedugo nakon Božića 1610. godine, palatin je stigao u Csejthe. Ispitao je groficu i naredio da pretraže dvorac. Dvorac je imao mnogo podzemnih prolaza, u kojima je grofica obično mučila svoje žrtve, no palatinovi su ih ljudi pronašli uz pomoć mjesnog stanovništva koje je donekle bilo upućeno u njihovu izgradnju. Ono što su pronašli, potreslo ih je do same srži. U jednoj od prostorija pronašli su jedru, svjetlokosu голу djevojku mrtvu na podu. Kosa joj je bila počupana, bedra i genitalije spaljene, a koža pokidana u komadiće. Jedan od ljudi koji su je pronašli, rekao je da je »ni rođena majka ne bi prepoznala«.

U blizini su pronašli još dvije, gotovo mrtve djevojke. Preostale su pronađene zatvorene u kaveze, izglednjele, tek što nisu postale žrtvama grofičina »užitka«. Njezini su suradnici ubrzo priznali sudioništvo u zločinima počinjenim u dvorcu. Priznali su, individualno, sudjelovanje u više desetaka ubojstava, no najstrašnija je bila izjava Jakaba Szilvassyja iz Csejthe. Posvjedočio je kako postoji knjiga »u kojoj je Zabilježeno više od 650 ubijenih djevojaka, a [ispunjavala] ju je milostiva gospođa«.

Kada su dokazi podneseni kralju, bio je užasnut. »Vidjevši znakove njenih stravičnih i zvjerskih okrutnosti, njegovo veličanstvo osjetilo se vrlo ogorčeno. U suglasju s vijećem, naredio je da udovica grofa Nadasdyja, kao što se i pristoji jednoj krvoločnoj bezbožnici i krvopiji uhvaćenoj na djelu, bude uhićena. Potom ju je osudio na doživotnu tamnicu u dvorcu Csejthe.«

Grofičini su sudionici, u usporedbi s njom, »nebitni« i četvorica su bila podvrgnuta poniženju suđenja. Optužbe su obuhvaćale čarobnjaštvo, vampirizam, obredno ubojstvo i krvavu magiju. Pokušaji da se pred sud izvede grofica propali su i učinjeno je sve moguće kako bi se izbjeglo njeno daljnje ponižavanje. Svaki spomen krvavih kupki je ugušen, iako je tužitelj nastojao riješiti i to pitanje. Sud je potvrdio grofičinu kaznu, no za ostale nije bilo milosti (osim za jednu sudionicu, koju je spasilo pomanjkanje dokaza). Dokumenti sa suđenja slikovito i jasno svjedoče o strašnoj sudbini koja ih je čekala:

Kao prvo, Iloni [jednoj od sluškinja], a potom Dorottyi [Dorki], kao predvodnicama počinitelja ovog užasnog krvavog zločina, i u skladu sa zakonom o kažnjavanju ubojica, javni će krvnik užarenim kliještima iščupati, jedan po jedan, sve prste na rukama, koje su koristile kao oruđe u tolikim mučenjima i klanjima i umakale ih u krv kršćana. Potom će žive biti bačene u vatru.

¹⁵¹ Vidjeti 4. poglavlje.

Što se tiče Ficzka [sluge], zbog mlade dobi i malog broja zločina u kojima je sudjelovao, osuđujemo ga na odrubljivanje glave. Njegovo tijelo, iskrvareno, bit će bačeno, zajedno s tijelima njegovih sudionica, u vatru i, prema našoj želji, spaljeno.

Osuđenici su pogubljeni 7. siječnja 1611. godine. Grofičini su rođaci pokušali ishoditi poništenje kazne, no nisu uspjeli. Kralj je potvrdio dokaze i naredio da groficu zazidaju u sobičak u dvorcu, s malim otvorom kroz koji će joj davati hranu. Grofica se do samog kraja nije pokajala. Izdala je one koji su je optužili i pozvala sve sebi sklone da se pobune protiv nepravde i izrečene joj kazne. No, uzalud. Kazna je izvršena i zazidana je u svom dvorcu, lišena svjetlosti, društva i nade. Umrula je »14. kolovoza 1614. godine, iznenada bez raspela i bez svjetla«.¹⁵² Prikladan svršetak izopačenog života.

Priča o grofici zvuči nevjerojatno, no rekonstruirana je prema sudskim zapisima i korespondenciji između mađarskog kralja i njegovih službenika, drugim riječima, prema povijesnim dokumentima, a ne po književnoj liniji. Ako svjedoci nisu namjerno lagali (a za to nema dokaza), tada nema sumnje da su se opisani događaji zaista i dogodili, ili je barem postojalo opće uvjerenje da su se dogodili. Kasnije je ova neobična događanja zabilježio velečasni Sabine Baring-Gould (autor stihova na poznatu himnu 'Onward Christian Soldiers') u knjizi *The Book of Werewolves: Being an Account of a Terrible Superstition* (Knjiga o vukodlacima: Doživljaji strašnog praznovjerja) (1865.). Njegovo je djelo bilo jedan od izvornih dokumenata koje je pri istraživanjima koristio jedan irski državni službenik, koji je kasnije postao kazališni intendant i napisao djelo pod naslovom *Drakula*.

Grofica je bila jedan od rijetkih primjera osobe opsjednute pomladivajućom moći krvi. Njen slučaj lijepo povezuje dva aspekta čaranja i vampirizma, iako su, zapravo, oba stanovnici iste demonske zemlje. Između njih postoje snažne tematske sličnosti, primjerice, ponekad se u narodnoj predaji smatra da vještice i vampiri mogu postati nevidljivi. U legendama o vampirima, međutim, ta povezanost može postati eksplicitna. Primjerice, u Rusiji su vampiri poznati pod imenom mjetovjec, vurdulak ili upiercz. Vampirima su postajali potomci vukodlaka ili vještice, ili žrtve vještičjeg čaranja. U Portugalu, gdje je vampir poznat pod imenom bruxsa, uzrok vampirizma ponovno je bilo čaranje.

Dvije vrste demonskog djelovanja dio su istog usko povezanog svijeta. Oboje, vampir i vještica, nastali su kao inverzije normalnih pravila kršćanske »dobrote«. Vampirica, prikazana kao zavodnica ili kao zli stvor što žeda za mesom i krvlju djece, blisko je srodna čarobnici. Masovna histerija svojstvena progonima vještica bila je prisutna i u reakcijama stanovništva suočenog s navodnim vampirskim epidemijama. Čaranje je prijetilo besmrtnosti ljudske duše na način sličan vampirizmu, a čak su i načini na koje su se ljudi rješavali vještičjih i vampirskih tijela ponekad bili slični.¹⁵³ U samom srcu predaje o vampirima nalazila su se bića nalik vješticama koja su duše prodavala Vragu u zamjenu za izokrenutu i izopačenu besmrtnost koja ih je osudila na vječno prokletstvo dok su uzalud tragali za mirom.

¹⁵² Za detaljnije rasprave o slučaju grofice Bathory vidjeti u: *The Dracula Mith*, poglavlja 9-14.

¹⁵³ Barber, str. 20., fusnota.

DEVETO POGLAVLJE

Mag

Vampir... natprirodno je lukav jer je njegova lukavost rasla stoljećima. Pomaže se nekromantijom, a to je, kao što samo ime kazuje, proricanje pomoću mrtvih i svi mrtvi kojih se može dokopati pod njegovom su komandom.

Bram Stoker, Drakula

Uzmete li vampiru njegove duge očnjake i sklonost spavanju u mrtvačkim kovčezima, ispod njegova crnog plašta ostat će lik koji odavna zaokuplja ljudski um i koji je bio izvorom brojnih nagađanja i proturječja. Poput vampira, taj je lik poznat pod mnogim imenima: čarobnjak, alkemičar, nekromant, mag. Karakteristično je podvojen, jer predstavlja budalu koja svoje dane troši tragajući za nemogućim, ali i mudraca koji otkriva najdublje životne tajne, koji ima moć nad elementima, ali je i šarlatan koji preživljava na strahu i iluzijama jednostavnog puka, čarobnjak koji dušu prodaje Vragu i otkriva tajnu bogatstva i besmrtnosti. Od vrača do svećenika u hramu, od kralja-svećenika do dvorskog čarobnjaka, lik muškarca koji je ovladao okultnim znanjem i znanošću bio je dominantan kroz mnoga tisućljeća i mnoge kulture. U kršćanskom svijetu često je bio član klera koji je posjedovao moć prizivanja i istjerivanja zlih duhova, a morao je poznavati sve važne obrede, jer je zazivanje demona bilo tek obratno zazivanje božanstava.

Vampirski su mitovi lik maga posudili u dva oblika. Prvi oblik je mag kao protivnik vampira, čovjek s drevnom mudrošću i čarobnjačkim umijećem koji se jedini može suprotstaviti i čak pobijediti moći neumrlih. Drugi oblik je sam vampir, koji, poput maga, ima moć nad mrtvima i smrću. Također upravlja i umovima i tijelima ljudskih bića koja potpadnu pod njegov utjecaj, a ponekad ima vlast čak i nad samom prirodom (što ćemo razmotriti u idućem poglavlju, jer je to temeljni vid saveza).

Homo magus složen je lik u svim drevnim kulturama; odlikuje se velikom mudrošću i domišljatošću, može upravljati prirodom, oživljavati mrtve i zaustaviti starenje. U indijskoj tradiciji, Kavya Usanas bio je mag koji se našao usred sukoba bogova i demona. Nije dopuštao nikom, ni sa koje strane, pristup svojoj tajnoj znanosti, dok, naposljetku, nije jednog boga prihvatio kao učenika. Iranske pak legende govore o kralju-svećeniku, Kavi-Usanu, koji je mogao pomlađivati ljude. Zbog svojih je moći postao tašt, njegovo jedinstveno znanje ojačalo mu je položaj između dviju sukobljenih strana, bogova i demona. Démoni su ga nagovarali da u ratu, u kojem su željeli srušiti sve bogove, stane na njihovu stranu. Kavi-Usan odlučio je postati učitelj demona i tako je ojačao jedan od polova moći na štetu drugog. Kavi-Usan bio je uništitelj reda, ali i jedini koji ga je mogao ponovo uspostaviti. Prihvativši jednog od bogova kao svog učenika, omogućio je ponovnu ravnotežu moći.

Neispravno korištenje magije može narušiti ravnotežu u svijetu jer je čarobnjačko znanje i dobro i zlo, ovisno o tome kako se koristi. U vampirizmu postoje vampirski likovi koji se služe magijom, poput Drakule. U Buffy, Glory želi uništiti svijet kakav poznajemo i otvoriti vrata demonskog carstva. S druge strane, postoje i magi-iscjelitelji poput van Helsinga. Giles, knjižničar koji također podsjeća na maga, lik je zapovjednika jer posjeduje drevna znanja koja mu pružaju veću moć od metoda Inicijative, vladina tijela koje koristi samo moderno oružje. Združivanje znanosti i magije u liku maga igralo je važnu ulogu u drevnoj mitologiji, a očituje se i u metodama kojima se koristi van Helsing u Drakuli. »Trebamo se držati jedino predaja i

praznovjerja»,¹⁵⁴ kaže van Helsing, no koristi knjiško znanje jednako kao i narodnu mudrost. U vampirskim pričama često nalazimo netrpeljivost između sila konvencionalne znanosti i starih tradicija, što simbolizira teškoće prisutne u mnogo običnijim sferama od vampirologije, možda odražava činjenicu da praznovjerje i znanost često razdvaja tek tanka crta. U prošlosti su se ljudi, dovoljno odvažni da prekorače tu crtu i izazovu prihvaćene norme, poput Kopernika ili Galileja, našli u ozbiljnom sukobu s konzervativnim silama, a u njihovu slučaju, to je bila Crkva.

Magi koje nalazimo u vampirskoj književnosti često obrću ovaj trend, jasno izjavljujući kako su »stara« praznovjerja moćnija od »nove« znanosti. Znanost je ograničena onime što ljudi mogu objasniti, no vampiri prkose logičnim objašnjenjima i stoga ih se može uništiti samo naoko nelogičnim sredstvima. Van Helsing ne boji se upotrijebiti moć znanosti – primjerice, eksperimentira s transfuzijama krvi, no naposljetku se, kako bi se izborio protiv natprirodnog neprijatelja, ipak okreće križevima, češnjaku, probadanju srca kolcem i čarobnim krugovima te još nekim praznovjerjima. U Buffy, u borbi protiv sila zla korištena su i praznovjerja i znanost. Giles posjeduje ezoterično znanje, no Inicijativa u bitkama koristi moderna sredstva. Prva metoda je očito učinkovitija od druge.

Napetost koja postoji između praznovjerja i znanosti opisana je u kratkoj priči Mrs. Amsworth (1923.) engleskog pisca E. F. Bensona. Priča nije naročito originalna, no uspješno je okupila niz tipičnih vampirskih motiva. Zaplet je jednostavan. U jedno englesko selo iz Indije dolazi udovica koja je tamo izgubila muža. Duskora ljudi u selu počinju obolijevati. Jedan od mještana uvida da je gđa Amsworth vampirica i poduzima preventivne mjere kako bi bolesti prestale. Udovica pogiba u nezgodi, no vraća se iz groba i proganja seljane. Tek pošto su joj iskopali tijelo i srce probili kolcem, napadi konačno prestaju.

Važnost ove priče u pogledu motiva maga jest ta da vampiricu otkriva Francis Urcombe. Urcombe ima zamjetno akademsko obrazovanje, bio je i predavač na Cambridgeu, no napustio je položaj na sveučilištu jer ga je njegovo zanimanje za okultno dovodilo u sukobe sa znanstvenom zajednicom. Ima neke pomalo egzotične ideje, a jedna od njih je da bi svi liječnici trebali učiti hipnotizirati ljude. Svoje mišljenje o znanstvenoj zajednici jasno je izrekao: »Ova se učena sjedala ničeg ne boje toliko koliko znanja, a put ka znanju leži u proučavanju okultnih znanosti.« Prema Urcombeu, svijet kakvim ga prikazuje znanost vrlo je ograničen: izvan znanstvenog tumačenja »leže prostranstva neotkrivene zemlje koja zasigurno postoji, a pravi pioniri znanja su oni koji, usprkos riziku da budu ismijani kao praznovjerni luđaci, žele prodrijeti na ta maglovita i vjerojatno opasna mjesta.«¹⁵⁵

Urcombe je klasičan lik maga u borbi protiv vampira. Kao marljiv učenik narodne predaje, suočen s neprijateljem točno zna što treba učiniti. Učenjem njegova se moć povećava. On instinktivno u gdi Amsworth prepoznaje vampiricu. U njihovu konačnom sukobu, kada je njen pravi identitet već potvrđen, dostatno je da prstima u zraku ocrta križ i da je otjera. Ova povezanost između znanosti i praznovjerja, ponekad nadopunjujuća, ponekad proturječna, ocrtava drevna vjerovanja u kojima je svijet znanosti i magije bio povezan. Primjer toga nalazimo u egipatskoj mitologiji u liku boga Tota. On je bio bog Mjeseca (koji simbolizira okultno znanje), a prikazivan je kao čovjek s glavom ibisa. Bio je obdaren vrhovnom mudrošću i stvoritelj svih znanosti i umjetnosti: geometrije, aritmetike, astronomije, medicine, kirurgije, proricanja, glazbe, crtanja i magije.

Tot je također sudjelovao u obredima smrti i ponovnog rođenja. Čarobnim zazivama i vještinama, pročistio je raskomadano Ozirisovo tijelo i pomogao njegovo uskrsnuće. Pogrebnim obredom omogućio je duši da uskrsne, da se ne vrati u svijet kao progonjena sjenka. Na posljednjem sudu, upravo Tot odlučuje hoće li duša preminuloga prijeći Ozirisu ili će biti osuđena na vječno lutanje zemljom. Izmislio je i hijeroglife i bio pisar bogova, čuvar

¹⁵⁴ Stoker, *ibid.*, str. 214.

¹⁵⁵ Iz priče Mrs Amsworth u: *Great Vampire Stories*, str. 39.

povijesnih spisa o bogovima, egipatskoj zemlji i svakom živom čovjeku. Bio je zagovornik istine i bilježio je povijest. Prikazi Tota kao vrhunskog poznavatelja tajnih pogrebnih obreda koji smrt tretiraju kao prelazak s jedne razine života na drugu, kao vrhovnog čarobnjaka, stvoritelja pisma te kao boga znanosti, iznimno su značajni za razvoj lika maga, jer magi posjeduju jedno ili više opisanih svojstava.

Značenje riječi »Tot« (tri puta velik) potječe iz grčke tradicije boga Hermesa. Kasnije je legendarni Hermes Trismegistos, arhetip čarobnjaka, alkemičara i astrologa, postao vrlo važan jer je, kada se pojavio kod srednjovjekovnih alkemičara, utjecao na misli petnaestog stoljeća. Brojni su čarobnjaci i alkemičari tvrdili kako su naslijedili Totovu mudrost i da je njegovo okultno znanje očuvano u brojnim tekstovima koji otkrivaju drevnu magiju i magu mogli dati moć nad tajnim silama. Doista, postoji skupina tekstova koji oblikuju rane vještine i tradicije hermetizma, koji je ime dobio po grčkoj transkripciji Totova imena. Postoje dvije vrste tekstova, prvi su popularnog porijekla (odnose se na astrologiju, alkemiju, magiju i okultne znanosti), a datiraju iz trećeg stoljeća prije Krista, a drugi pripadaju hermetičkoj književnosti. Od potonjih, ključno je djelo Corpus Hermeticum, popularno oko drugog stoljeća poslije Krista i sadrži sintezu židovske, egipatske, grčke pa čak i iranske misli.

Oko 1460. godine Cosimo de Medici kupio je rukopis Corpus Hermeticum i po njegovu je nalogu veliki firentinski humanist Marsilio Ficino (1433. –1499.) to djelo preveo s grčkog na latinski. Godine 1490., lik Hermesa Trismegistosa pojavio se na mozaiku u katedrali u Sieni kao zanimljiva poveznica kršćanske vjere i magične misli. Prijevod Marsilija Ficina na latinski uvelike je utjecao na europsku filozofiju i najistaknutije mislioe i znanstvenike, uključujući Kopernika, Rogera Bacona i Isaaca Newtona.¹⁵⁶ No, za naša je proučavanja najznačajniji razvoj koji je ta skupina hermetičkih tekstova donijela astrologiji i alkemiji. Alkemija je bila složena znanost poznata mnogim drevnim civilizacijama Azije i Europe. Dva su koncepta od osobite važnosti za naše istraživanje: kamen mudraca i eliksir života.

Interpretirani su na mnogo načina jer je jezik hermetičkih tekstova namjerno zakučast i može ih se shvatiti u simboličkom i religijskom smislu, ili potpuno doslovno, što je ponekad moglo razlučiti mudraca i filozofa od šarlatana. U doslovnom smislu (koji je na popularno mišljenje mnogo više utjecao od složenih filozofskih, religijskih ili ezoteričnih interpretacija), kamen mudraca i eliksir života imaju magična svojstva vječnog života i pretvaranja neplemenitih metala u zlato. Fascinacija bogatstvom i vječnim životom u ovoj je »sveopćoj znanosti« pronašla još jednog od nbrojenih avatara. Slijedit ćemo ovaj put, ne put ezoterije, jer će nas dovesti do biti vampirskih mitova.¹⁵⁷

Alkemija donosi dva elementa koji su od ključne važnosti za vampirske mitove. Prvi i najvažniji je pojam postizanja vječnog života, protivljenja smrti magijom i zato je van Helsing Drakulu nazvao alkemičarem. U vampirskim predajama eliksir života je, dakako, krv. U Wake Not The Dead!, Brunhildi je »bilo nužno da čarobni napitak oživi tamna strujanja u njenim žilama i probudi u njoj sjaj života i plamen ljubavi – ljudska krv, ispijena dok je još topla, iz žila mladosti«.¹⁵⁸

Drugi aspekt, pretvaranje metala u zlato, u mnogim djelima vampirske književnosti ima slabije uočljive odjeke. Za razliku od narodne predaje, književnost vampira često prikazuje kao bogatog aristokrata; spomenimo ponovno Drakulu, ali i lorda Ruthvena iz Polidorijeva djela The Vampyre, vampira Varneyja, Louisa (i mnoge druge) iz Intervjua s vampirom, te,

¹⁵⁶ Profesorica Betty Teeter Dobs, u svom djelu The Foundations Of Newton's Alchemy (1975.), donosi misao: »Newtonovo vjerovanje u alkemiju bilo je toliko snažno da niti u jednom svom djelu nije doveo u pitanje njenu valjanost. Na određen način, čitava Newto-nova karijera nakon 1675. godine može se interpretirati kao nastojanje da alkemiju integrira u filozofiju mehanike.«, str. 230.

¹⁵⁷ Kamen mudraca i eliksir života ponekad su simbolički povezani. Dr. John Dee, slavni nekromant iz doba kraljice Elizabete, komunicirao je s mrtvima pomoću »prikaznog kamena«.

¹⁵⁸ Fravling, str. 177.

dakako, vampiricu Carmillu. Obično ne postoji neko jasno objašnjenje njihova bogatstva, već se samo može naslutiti da je okultnog porijekla.

Upitate li bilo kojeg dvanaestogodišnjaka tko je Nicholas Flamel, odmah će vam odgovoriti: vlasnik kamena mudraca kojeg je Harry Potter sačuvao od Voldemorta. J. K. Rowling dobro poznaje povijest okultizma i zanimljivo je pronaći slavnog francuskog alkemičara iz četrnaestog stoljeća kao prijatelja Albusa Dumbledorea. Prema predaji, godine 1357. je Flamel kupio staru knjižicu na latinskom u kojoj su bili neobični crteži. Smatrao je da je pronašao svetu židovsku knjigu spašenu iz Jeruzalemskog hrama u kojoj se nalazi tajna kamena mudraca. Čitav je život posvetio dešifriranju tajnih crteža iz knjige.

Knjige simbola i napisi koje mogu samo odabrani dešifrirati, u vampirskim su pričama često povezani s magima. Van Helsing ima pristup ogromnom znanju pohranjenu u svescima knjiga, koji su mu glavno i jedino oružje u borbi protiv vrhovnog neprijatelja Drakule, jer posjeduje vještine nužne da bi ih mogao protumačiti. Giles iz Bujjy ima knjižnicu u koju odlazi kako bi pomogao ubojici vampira u njenoj borbi protiv sila zla. U seriji se pojavljuju i tekstovi s tajnim simbolima. U Nosfertauu, »Dracula« i Renfield komuniciraju pismima pisanima čarobnim znakovima koje samo oni mogu razumjeti.

U Flamelovoj knjizi jedna stranica osobito podsjeća na krvave obrede u kojima žrtvovanje nevinih može dovesti do otkrića tajne vječnog života: »Kralj, s mačem u ruci, predvodio je mnoštvo vojnika koji su, izvršavajući njegove naredbe, ubijali nebrojenu djecu, ne mareći za molitve ustrašenih majki koje su ih pokušale spasiti strahote. Druga skupina vojnika pažljivo je skupljala krv djece u veliku posudu u kojoj su se kupala dva alegorijska lika Sunca i Mjeseca.«¹⁵⁹

U potrazi sa ključem ove tajne, Flamel je godinama putovao Španjolskom, zemljom u kojoj su se na jedinstven način miješale arapska, židovska i kršćanska tradicija. Tamo je upoznao preobraćenog Zidova, Cauchesa, koji je, kada je čuo za knjigu, odmah otputovao u Pariz. Nažalost, putem je umro i Nicholas \ Flamel ponovno se sam vratio istraživanju. No, put nije bio uzaludan. Dana 13. siječnja 1382. godine navodno je iz žive dobio srebro, a 25. travnja, naposljetku, zlato. U to je vrijeme bio već starac i čini se kako je kamen mudraca njegov život produžio samo do dobi od 116 godina, godinu dana dulje od njegove žene Petronelle.

Sposobnost tumačenja ezoteričnih tekstova jedno je od svojstava maga važnih za vampirologiju. Drugo bitno znanje je nekromancija. Čarobnjak ili mag je netko tko može obrnuti ustaljene puteve i uzdignuti mrtve da lutaju svijetom živih. Posjeduje moć prizivanja duhova iz groba, koji se pokoravaju njegovu prizivu i otkrivaju mu tajne budućnosti. Izvorno riječ »nekromancija« znači proricanje budućnosti posredstvom mrtvih. Kasnije, u srednjem vijeku, riječ je zadobila novi oblik, nigromancija, od latinskog niger, što znači crn, a metamorfoza riječi odrazila se i na značenje: nekromancija, ili nigromancija, poistovjećena je s crnom magijom, a prizvani duhovi bili su demoni pod vlašću čarobnjaka.

Kako je prizivanje mrtvih postalo ekskluzivno pravo vještica i čarobnjaka, mag je postao lik tame. Pojam nadvampira, kojeg služe gomile neumrlih, još je strasniji. Van Helsing opisao je Drakulu kao nekromanta koji iskorištava gomile demona koje priziva crnom magijom.¹⁶⁰ U Buffy, Glory pomažu duhovi pakla, a u jednom nastavku (Matura, drugi dio, treća sezona), gradonačelnik pomoću vojske vampira pokušava preuzeti vlast nad svijetom. Moć prizivanja sila s onog svijeta česta je i u književnosti koja nema veze s vampirima. U Shakespeareovu Macbethu, tri sestre vještice imaju moć prizivanja duhova mrtvih i nerođenih. Hekata, važan okultni lik povezan s čaranjem, smrću i vampirizmom, otvara vrata pakla kako bi pustila duhove i zle utvare pred Macbetha i njegovu ženu i oslobodila njenu krvavu prošlost da ih proganja u sadašnjosti i prorekne im mračnu budućnost.

¹⁵⁹ Charles Mackay, *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, str. 125.

¹⁶⁰ Vidjeti citat s početka poglavlja.

U kontekstu uskrisivanja mrtvih, vrlo je značajna priča o Izidi i Ozirisu jer je postala temeljem pogrebnih obreda i vjerovanja Egipćana te se, tisućama godina kasnije, pojavila i u kršćanskoj Europi u obliku nekromancije i crne magije. Oziris, sin boga sunca Raa, oženio se svojom sestrom Izidom. No, ubio ga je njegov zli brat Set, sakrio tijelo u kovčeg i bacio ga u Nil. Kada je Izida to otkrila, krenula je u potragu za tijelom, no Set ga je pronašao prije nje, razrezao na komade i razbacao ih po cijelom svijetu. Izida je, ne predajući se, pronašla sve dijelove Ozirisova tijela osim falusa, kojeg je u Nilu proždri riječni rak, i sastavila ili. Gospodar magije, Tot, pomogao joj je da Ozirisa vrati u život te su čarobnim formulama i zazivima oživjeli mrtvog boga. Izida je zahvaljujući moćima magije s njime začela sina Horsa, koji je kasnije osvetio očevu smrt. Nakon uskrsnuća, Oziris se nije vratio na zemlju, nego je postao božanstvo mrtvih, primajući duše pravednika u carstvo vječnog života. Simboličko značenje ovog mita o Ozirisu kao bogu koji umire i vraća se u život nije, dakako, jedinstveno. No, na samom kraju nalazi se nešto vrlo zanimljivo. Iako je oživljen pobjedom magije nad smrću, Oziris odustaje od prijestolja i povlači se u podzemlje, koje označava smrt i u dušu ucrtava neizbrisiv znak. U kršćanstvu, uskrsli Krist poprima drugačije obličje nego prije smrti i nedugo nakon uskrsnuća uzlazi na nebo. Iako je život očito povraćen, sada ima drugačiju, tajnovitiju dimenziju, koja dušu projicira izvan svijeta mrtvih. Duša može kroz smrt postići besmrtnost, no na drugačijoj razini postojanja.

Pojam oživljavanja mrtvih korištenjem magije je, doslovno govoreći, preživio. Upućeni u misterije okultizma, poznavatelji tajni drevnih bogova i čarobnjaka, imali su moć uzdizanja mrtvih iz grobova, no istovremeno su znali da je takav život proklet vječnom smrću. Lik vampira i maga koji mu se suprotstavlja, povezani su obredima prijelaza iz jednog oblika života u drugi i čarobnim, natprirodnim moćima.¹⁶¹

Vrlo rijetko je uloga maga u vampirskim pričama izravno povezana s nekromancijom. Primjerice, u *Wake Not The Dead!*, nekromant igra važnu ulogu jer Walter pokušava pronaći čarobnjaka koji može Brunhildu vratiti iz mrtvih. Usprkos upozorenjima o tragičnim posljedicama tog čina, lord preklinje čarobnjaka da njegovoj mladenki povрати život. Crtajući krug oko groba i šapućući čarobne riječi, on to i učini. Grob se otvara i ukazuje se lijes i čarobnjak tada sakupi trave »čarobnih moći« i raspe ih u jamu dovršavajući obred izlivanjem krvi iz ljudske lubanje po lijesu. Obred je uspio, no ispostavlja se da je ponovno rođena mladenka vampirica koja treba ljudsku krv kako bi preživjela. Rezultat je neizbježna katastrofa jer se poigravalo prirodnim zakonima i u toj kazni priča odražava folklor. Uz to što su u velikoj opasnosti da postanu povratnici iz groba, neke tradicije (poput rumunjske), navode da čarobnjaci mogu od leša učiniti povratnika.¹⁶²

U *Buffy*, nekoliko su se puta mrtvi pomoću magije vratili među žive, a posljedice su bile strašne. Čak je i *Buffy* uskrišena (*Dar*, peta sezona), a mračni su obred izvršili drugi članovi društva. Njen je povratak zasjenjen čežnjom za ostavljenim rajem: *Buffy* se promijenila, a njena tamna strana otkriva se u sadističkoj vezi koju ima s vampirom *Spikeom*, jedinim koji razumije da ona više nije sasvim čovjek.

U primjeru iz *Wake Not The Dead!*, mag je izokrenut lik svećenika koji služi pogrebnu misu. Njegovo poznavanje okultnoga daje mu moć da otvori vrata između dva svijeta i podaruje mu mjesto svemogućega. Ova se tema pojavljuje u djelima suvremenijih pisaca i pokazuje se vrlo moćnim i učinkovitim književnim oruđem. Jedan od najmračnijih prizora u seriji knjiga *J. K. Rowling* je na kraju četvrte knjige, *Harry Potter i Platneni pehar*, gdje *Harry* pomaže pri uskrisivanju lorda *Voldemorta*. U tami groblja na kojem je pokopan njegov otac, *Voldemort* vidi kako se primiče kraj njegovu dugogodišnjem čekanju. Svedenom na obličje nemoćnog, bezobličnog stvorenjca, potrebna mu je pomoć sluge *Crvorepa* kako bi povratio moć. *Crvorep* ovdje ima ulogu maga, iako je samo *Voldemortov* sluga. No, stajući na stranu zla, a protiv

¹⁶¹ U nordijskoj mitologiji, *Odin* je stvorio rune i magiju, što još jednom pokazuje povezanost riječi i magije.

¹⁶² Vidjeti u: Barber, str. 30. kada citira *Cremene*, *La mythologie du vampire en Roumanie*, Monaco, 1981.

dobra, ističe da mag posjeduje moći koje valja oprezno koristiti. Crvorep pri čaranju koristi veliki kotao u koji smješta neobičnog stvora na kojeg je sveden Voldemort i dodaje tri stvari, svaku od velikog značaja. Dok Crvorep izgovara čarobne riječi, Voldemortove moći rastu: kosti oca, meso sluge i krv neprijatelja.

U ovom je slučaju uskrisivanje tijela u bliskoj vezi s prinošenjem ljudskih žrtava i zahtijeva tri esencijalna tjelesna elementa: kosti i meso kao simbole moći i krv kao vrhovni simbol života. Značaj je produbljen porijeklom tih triju elementa. Kost oca, kao nužan povratak izvorištu, stvaranju života; meso sluge, kao prihvatljiva žrtva gospodaru; krv neprijatelja, koji je uzrokovao njegovu propast, no može i obrnuti proces uništenja, ujedno je i gesta konačnog poraza neprijatelja. Obredno žrtvovanje često se povezuje s oživljavanjem božanskog bića, prirode ili obnove vremena. Ovaj prizor iz Harryja Pottera i Platnenog pehara u obred prinošenja ljudske žrtve donosi elemente crne magije jer je obred posvećen biću tame, demonskom magu.

Ne treba podcijeniti važnost Crvorepa u tom prizoru, iako je, u usporedbi sa snažnim ličnostima Voldemorta i Harryja, pomalo slabija. Crvorep je poveznica između dva pola priče, posrednik između načela dobra i zla. Zahvaljujući tajnom znanju maga, izvoru moći, zauzima nadmoćan položaj. Njegova neutralnost je ključna za održavanje ravnoteže između ta dva načela i njegova pomoć jednom od njih uništiti će sklad u svijetu, kao što se dogodilo u indijskom mitu o Kavyi Usanasu, magu koji je mogao uzdizati mrtve i mijenjati starost pomoću magije.

No, u književnosti nekromanti rijetko prizivaju mrtve i stvaraju vampire; vampir je taj koji otvara vrata iz ovog svijeta u zagrobni. U mnogim je vampirskim pričama lik nekromanta važan, osobito kao mag, jer koristi svoje znanje o svijetu mrtvih kako bi zaštitio žive od grabežljivog povratnika. To postiže koristeći moć prirode da odbije napad, primjerice, znanjem da će češnjak zaštititi moguću žrtvu. No, to je tek osnovno znanje, nešto što bi većina seljaka Istočne Europe u devetnaestom stoljeću ionako znala. Mnogo značajnija odlika maga je korištenje magije u borbi protiv neprijatelja, poput crtanja čarobnih krugova i simbola. Te se odlike jasno otkrivaju kada van Helsing uspije zaštititi Minu od vampira koji je pokušavaju oteti nacrtavši oko nje čarobne simbole preko kojih oni ne mogu prijeći. Nekromant koji u *Wake Not The Dead!* oživljava Walterovu mladu, kasnije ga štiti sklonivši ga u spilju i nacrtavši čaroban krug oko praga tako da ga njegova žena vampirica ne može prijeći. Korištenje simbola često je u povijesti magije. »Povijesni« mag često je »čaranje započinjao crtanjem kruga na tlu ili podu te u njemu ili izvan njega ucrtavao znakove koji bi privukli duhove. Potom su recitirali zazive, zaklinjali demone da se pojave u miroljubivom obličju te da izvrše njihove želje moću svetaca, posvećenih predmeta i događaja.«¹⁶³ Na poznatom slikovnom prikazu elizabetinskih nekromanata Johna Deeja i Edwarda Kellyja koji uzdižu mrtve na mjesečinom obasjanu groblju, ova dvojica također su zaštićena unutar neprobojnih granica kruga. Navodi u vampirskoj književnosti uspostavljaju izravnu vezu s ovim motivom putem korištenja čarobnih simbola i znanja pomoću kojeg mag nadzire moć vampira. To su dva motiva koja se često javljaju u okultizmu i povijesti magije.

Ponekad neumrla ne igraju glavnu ulogu, jer vampir ostaje u okrilju tajanstvenosti. Ključni dio djela tada je izvještavanje o tijeku »progona vampira«. To podsjeća na motiv svete potrage za iskupljenjem koji nalazimo u mnogim legendama i mitovima u kojima se dobro bori protiv zlih sila. U *Drakuli* i *Carmilli*, kao i u *Buffy*, likovi se okupljaju oko maga poput skupine učenika oko učitelja. U mnogim mitskim bitkama protiv zla, prisutan je mag koji vodi junake: kralju Arturu pomagao je Merlin, Gandalf je vodio Prstenovu družinu, Albus Dumbledore je ravnatelj i mentor Harryju Potteru i njegovim prijateljima. Tako je i s vampirskom književnošću, gdje mag progoniteljima nudi znanje bez kojeg su, suočeni s neprijateljem,

¹⁶³ Richard Kieckhefer, 'Magic and Witchcraft in Medieval Europe' iz: *Magia si Vrajitoria in Europa*, ur. Robert Muchembled, str. 28 (prijevod autora).

bespomoćni, ne mogu ga čak niti prepoznati. Opis Arthura, Lucynog zaručnika, kao »sličnog Thoru«, možda je pretjeran, no uklapa se u drevan obrazac mišljenja, u kojem junak može pobijediti zlo samo ako stekne natprirodne, božanske moći.

Da je uloga maga ključna za uspjeh bitke protiv zla, očituje se u trenucima njegove odsutnosti. U Drakuli, dok nema van Helsinga, Lucy umire. Jednostavno nema nikoga s dovoljno znanja tko bi preuzeo vodstvo u kriznim trenucima. Aubreyjev položaj u Polidorijevu djelu *The Vampyre* još je beznadniji. Nema nikoga tko bi ga vodio i mora se oslanjati na svoje vlastite neprikladne načine borbe protiv lorda Ruthvena. Uzaludna je to bitka, očajno neujednačenih odnosa: »neupućeni« Aubrey protiv iskusnog i moćnog vampira. Konačan katastrofalan Aubreyjev poraz odgođen je do zadnjeg časa, no neizbježan.

Položaj maga je dvojak. Njegovo znanje osigurava mu pristup tajnama svijeta živih i tami carstva mrtvih. Posrednik je između ta dva svijeta i može pomoći prelasku iz jednog u drugi. Lik čarobnjaka u srednjem vijeku ima dva lica: učenjačko i čarobnjačko, a odjeke toga nalazimo u vampirskoj književnosti. Ima pristup mudrostima knjiga i narodnih običaja, poznaje tajne prirode i nadzire elemente, može iscjeljivati i ubijati, ući u svijet sjena ili prizvati duhove u pomoć. Njegovo poznavanje okultnog postavlja ga u sukob sa službenom dogmom i popularnim praznovjerjem i običajima. On je bio Onaj Drugi, i zbog njegova su ga intelekta poštovali i bojali ga se.

Ovo svojstvo »Drugosti« naglašava činjenica da je mag u vampirskim pričama uglavnom iz neke druge zemlje. Primjerice, van Helsing (anagram od »english«, što znači »engleski«) ili njegov mađarski prijatelj Arminius. U Carmilli pojavljuje se plemić iz Moravske koji selo oslobađa vampirice. U Buffy, Giles je Britanac koji naglaskom i znanjem odstupa od ostalih likova. Što više, odvodi Willow u »inozemstvo«, u Englesku, kako bi je poučio da ovlada čarobnim moćima.

Stranac je još jedan dvojak lik, jer istovremeno izaziva strah i oduševljenje. Predstavnik je svijeta koji nismo vidjeli, a nepoznato često izaziva strah. U većini priča, žrtvama vampira teško je povjerovati da mag i njegovo znanje nisu puko praznovjerje. Stranac donosi vijest i neobičnu tradiciju, pripada drugom svijetu i predstavlja nepoznato, »golema područja neotkrivene zemlje«, kako to naziva Francis Urcombe, svijet s drugačijim pogledom na stvari. Nije slučajnost da je Nicholasu Flamelu upravo španjolski židovski učenjak pomogao shvatiti tajanstvene slike koje su skrivale tajnu kamena mudraca. Što se tiče vampirske aktivnosti na Mikonosu, savjet otoku kako se riješiti uznemirujućih posjeta dao je albanski posjetitelj. U Carmilli, pojavljuje se i stari liječnik iz Graza, čovjek neobična izgleda koji je razotkrio zle moći CarmiUe-Millarce-Mir-calle i pronašao njen grob: »Bio je visok, uskih grudiju, pogrbljen, širokih ramena i odjeven u crno. Lice mu je bilo tamno i duboko izborano; nosio je staromodni šešir širokog ruba. Njegova kosa, duga i prosijeda, padala mu je po ramenima. Nosio je zlatne naočale, hodao je polako čudno se gegajući, ponekad okrećući lice prema nebu, a nekad se saginjući dolje prema zemlji.«¹⁶⁴ Neobičnost njegove pojave i ophođenja pojačana je njegovim knjigama: *Magia Posthuma*, *Phlegon de Mirabilibus* i *Philosophicae et Christianae Cogitationes de Vampiris*. Osobito je zapanjujuće to što je odjeven u crno: takvo se obličje u povijesti magije povezuje sa Sotonom.

»Čovjek u crnom« u Carmilli označava ključnu odliku maga: posjeduje veliku moć, no može birati hoće li je upotrijebiti za dobro ili zlo. Odluči li se za potonje, posljedice su strašne. Mag je u vampirskim pričama obično moćna sila dobra, no može biti i vampir sam. Bram Stoker svoj je najslavniji lik zaogrnuo plaštem gospodara crne magije. »Drakulina obitelj, kaže Arminius, bila je velika i plemenitaška, premda bi tu i tamo imala izdanaka za koje su njihovi suvremenici tvrdili da surađuju s vragom. Naučili su svoje tajne u Skolomansi, u planinama iznad jezera Hermanstadt, gdje vrag traži svakog desetog učenika kao plaću.«¹⁶⁵ Stoga postoji

¹⁶⁴ Le Farm, *ibid.*, str. 320.

¹⁶⁵ Stoker, *ibid.*, str. 216.

snažna pritajena veza između Stokerova vampira i maga. U tom je svjetlu Drakula lik s mnoštvom lica i prilagođava se trenutku: »Moć vampira je iznimno velika i raznolika, čak i za njegov životni vijek. Može ubiti čovjeka ili ga živog pojesti; može izazvati ili poništiti niz bolesti i epidemija, oluje, kiše, tuču i slično; baca čini na krave i mlijeko koje daju, na usjeve i imanje općenito; poznate su mu sve tajne budućnosti itd. Osim toga, može postati nevidljiv ili se pretvoriti u razne predmete, osobito životinje.«¹⁶⁶

U Harryju Potteru, Voldermort je ujedno zao mag i vampir. Počinio je najveći od svih grijeha, uzeo je krv najčišćeg od svih bića, od jednoroga. Ubiti simbol čistoće gnjusna je grijeh, a kazna je vječno prokletstvo. Stoga, samo će očajan muškarac ili očajna žena, već izgubljene duše, počiniti takav zločin. Krv jednoroga može zaliječiti, no nasilan čin obrće ovaj blagoslov u prokletstvo. Ubijanje tog čistog i ranjivog bića savršeno je metafora vampirskog mita: ubijajući nevine, zadržava se život, no na groteskan i izopačen način.

Magi, dakle, mogu biti povezani sa silama i dobra i zla. U tome se odražava njihova dvojnost. Oni posjeduju moć drugog svijeta, opasnog i možda zlog mjesta koje može uništiti bilo kojeg pojedinca ili, u najstrašnijem obliku, čitavo čovječanstvo. Dok žrtve vampirizma s dobrodošlicom dočekuju pomoć, istodobno su sumnjičave. Dvojnost se ponekad očituje u samom djelovanju maga. U vampirskoj priči iz 2003. godine, Družba pravih gentlemana (The league of extraordinary Gentlemen), sa Seanom Conneryjem u glavnoj ulozi, dolazi do zanimljiva obrata. U filmu je okupljen niz likova iz književnosti devetnaestog i dvadesetog stoljeća, primjerice, Nevidljivi čovjek H. G. Wellsa, Stevensonovi Doktor Jekyll i gospodin Hyde, u borbi protiv zla. Jedna od članica ovog neobičnog saveza je i Mina Harker (koju glumi Peta Wilson), koja je sada vampirica, no bori se na strani Družbe kako bi spasila svijet od uništenja. Zanimljivo je vidjeti Minu kako se bori protiv Doriana Graya, još jednog u niz književnih junaka povezanih s besmrtnošću i nemoralnošću, koji je u zapletu filma opaki neprijatelj čovječanstva. Mina u borbi s njime koristi znanje, ali se ponaša i kao vampirica, napadajući i pijujući krv žrtvama. Kao gledatelji, zanosimo se između divljenja Mini i strahovanja od nje, što njenu ulogu čini posebno privlačnom.

Magi često kao cijenu svog znanja moraju odbaciti normalan život. Ponekad nisu sami mogli odabrati svoj put: Buffy je rođena kao ubojica vampira, no, po njenim riječima, to je i prokletstvo i dar. U nastavku Dar, jedan se mladić kojeg je spasila čudi kako može imati tolike moći kada je »samo djevojka«, Buffy mu očajno rezignirana odgovara: »I ja se to pitam.« Za nju je cijena moći ogromna: u borbi protiv zla izgubila je sestru i Angela. To je prikladan podsjetnik da magi ponekad, za spoznaju skrivenih tajni prirode i nadnaravnog, plaćaju preveliku cijenu. Buffyna je žrtva možda prevelika, no za mnoge mage odricanje od »običnog života« u potrazi za znanjem koje će steći, dovoljno je bolan podsjetnik na stravičnu cijenu tajni besmrtnosti.

¹⁶⁶ Barber, str. 87., citira Juljana Kaworskija, Galician Folklore.

DESETO POGLAVLJE

Savez

FAUST Zar pako ima zakon svoj?

To nije loše, jer tad vjerojatno S njim pogodba se ugovorit može?

MEFISTOFELES Obećamo li, ne ćemo ti sporit, Nit prevarit u pogodbi te toj, Al zabavit se dulje valja tim, Govorit ćemo o tom drugi dan; A sad je čast mi, s poštovanjem svim, Zamolit vas, da pustite me van.

Johann Wolfgang Goethe, Faust¹⁶⁷

U svijetu dvojnosti, čovjek se našao zarobljen između dva prevladavajuća principa, vrlo često nejasnih granica, koji su određivali njegov život, principa Dobra i Zla. U njihovoj vječnoj borbi, čovjekovo je mjesto osjetljivo, pa ga pokušava zamijeniti za neko bolje i sigurnije. U sklapanju saveza s bogovima, čovjekova je dužnost prinošenje žrtvi i obrednih zahvala. U samoj biti vampirizma nalazi se savez sa silama tame, i to je još jedan koncept posuđen iz starijih vjerovanja koji je postao nužan i uspješan sastojak vampirskih priča. Savez može imati raznolike uvjete, no može se svesti na ideju da u zamjenu za davanje nečeg od sebe, ljudsko biće dobiva posebne moći. Što je veća nagrada, veća je i cijena koju mora platiti. U slučaju vampira, cijena prkošenju smrti je, paradoksalno, besmrtna duša, jer ponuđeni vječni život nije niti sličan rajskome; to je zastrašujuća besmrtnost leša koji ne nalazi počinka u grobu.

Neka religijska vjerovanja ne razdvajaju boga i zlo. Značajan primjer je rimski bog Janus, zaštitnik vrata i pragova, uvijek prikazan s dva lica: jednim koje gleda prema naprijed, i drugim koje gleda prema natrag. Posvećen mu je početak godine (prvi mjesec u godini zvao se janarius, januar u današnjem jeziku). Kao simbol dvojnosti, predstavljao je isprepletene pozitivne i negativne strane svake situacije i svakog djelovanja. U kineskom simbolizmu, mandala predstavlja finu mješavinu suprotnosti: dobra i zla, muškog i ženskog, svjetla i tame, te njihove komplementarne uloge.

No, u mnogim religijskim vjerovanjima, dobro i zlo su suprotstavljeni. Postaju antagonisti, predodžbe »čistih« principa koji su potpuno i nepremostivo suprotstavljeni. Primjerice, Sotona i njegove legije su u srednjem vijeku bili snažno utemeljeni likovi zla. Demonologija onog doba pokazuje nam da su sile zla bile nadmoćne, posljedica toga bio je period ispunjen velikim preokretima i provalama histerije. Pakao i pakleni demoni nisu bili neki daleki, teorijski koncept, već svakodnevnica bliska stanovnicima ovog svijeta kojima je život često visio o koncu. U to vrijeme, kada je odlazak u crkvu često bio prisilan, kada su ljudi u strahu dočekali tisućitu godinu, jer se smatralo da je to godina u kojoj će nastupiti smak svijeta, bilo je jednako lako vjerovati u postojanje vragova kao i u anđela. Provedeni su zapanjujući proračuni koji su izračunali da postoji devet redova anđela, a u svakom po 6 666 legija i u svakoj legiji 6 666 anđela (očita referenca na broj zvijeri, 666, u Otkrivenju). Postojala su razilaženja u mišljenju koliko anđela je pokorno Sotoni. Neki su procijenili broj od 133 306 668 demona sklonih Sotoni, a drugi tek 44 435 566.¹⁶⁸ U tom znaku straha, kada su se bogovi

¹⁶⁷ Johann Wolfgang Goethe, Faust, prev. Tito Strozzi, Marjan knjiga, Split, 2000., str. 102.

¹⁶⁸ The Witchcraft World, str. 75.

i demoni borili za prevlast nad ljudskom dušom, ugovor s bogovima odjednom je ponovno postao aktualan.

Sotona voli stavljati ljude na kušnju. Ambiciozan je. Pokušao je navesti samog Krista da mu preda dušu, no Isus je bio prepravedan da bi nasjeo na trik. Sveci su prozreli Sotonine pakosti. Primjerice, sv. Dunstanu je pristupila prelijepa djevojka, no on je kroz sav njen šarm vidio da je to ustvari Vrag u ženskom liku. Uzeo je užarena kliješta i djevojku uhvatio njima za nos. Vrišteći od boli, pretvorila se u Vraga i pobjegla ričući. No, nisu svi ljudi sveci i privlačne su ih ponude prerušenog Sotone često zavarale. Bilo je teško prepoznati Vraga, koji se na prvi pogled prikazivao kao privlačan, i njegov jedini interes: duša nevinog i naivnog čovjeka. Jednako je teško bilo i žrtvama vampira prepoznati da se nalaze u ogromnoj opasnosti. Sličnosti između saveza s Vragom, opisanog u traktatima okultnog nastalima u srednjem vijeku, i vampirskih priča neobično su velike. Knjige srednjovjekovnih učenjaka postavile su temelje za inkvizicijska suđenja. Uz to, popularna praznovjerja produbila su pojam ovog mračnog saveza. U vrijeme progona vještica, vrhunac suđenja bila je histerija izazvana sijelima, na kojima su vještice sklapale savez s Vragom i zaključivale ga krajnje nemoralnim djelima. To su bili skupni ugovori sa Sotonom, pri kojima je u dogovor ulazilo tijelo vještica kao cjeline, ali svake zasebno. Pojam skupnog saveza s Vragom, koji dovodi do konačne propasti svijeta, bio je razlogom silnog straha, mnogo više nego kad je savez sklapao pojedinac.

Čitave zajednice koje su se neprestano morale nositi s epidemijama, visokom stopom smrtnosti djece, lošim vremenom koje je moglo uništiti usjeve, što bi za posljedicu imalo višemjesečnu glad, brzo su nalazile žrtveno janje na marginama društva: prosjake, starice, deformirane itd. Čarobnjaštvo i čaranje, poput vampirizma, bili su prijetnja čitavoj zajednici, jer su Vražji sluge imali moć i obavezu da, zbog sklopljenog saveza, ljudima i životinjama donesu bolest, prizivaju maglu i oluje da unište usjeve, bacaju uroke i krađu djecu za svoje gozbe. Kvarenje nevinih igralo je važnu ulogu na suđenjima, jer su česti svjedoci bila djeca koja su optuživala susjede ili članove svoje obitelji – ozračje onog doba bilo je tako grozničavo, da su mnoga djeca svjedočila dobrovoljno.¹⁶⁹

Sličnu masovnu histeriju vidjeli smo i kod vampirskih epidemija, gdje se zajednica morala suočiti s demonskim napadima povratnika iz groba. Pojam urote vampira protiv svjetskog poretka temelj je zapleta Buffy, ubojice vampira. Njen svijet opsjedaju vampiri, vještice, bande demonskih motorista, pa čak i učiteljica za koju se ispostavilo da je »golema bogomoljka koja proždire djevice«.¹⁷⁰ Pakleno ždrijelo je stožer skupine vampira kojima vlada Gospodar, drevni vampir koji je nekoliko puta pokušao uništiti svijet otvorivši Pakleno ždrijelo mješavinom žrtvenih obreda, crne magije, zaziva i čistog nasilja. Motiv saveza još je očitiji u liku zaposjednutog gradonačelnika Richarda P. Wilkinsa III. koji pokušava zavladata svijetom uz pomoć vampira. U epizodi Matura (četvrta sezona), naumio je pojesti čitavu generaciju tijekom govora. Učenici ga razotkrivaju i bore se protiv njega i njegovih saveznika, tako da je na kraju jedina gradonačelnikova žrtva ravnatelj Snyder. Sama Inicijativa mogla bi biti suvremen pandan Inkviziciji: oni su vladina postrojba koja objedinjava vojne vještine s naprednim tehnikama istraživanja kako bi pronašli i uništili vampire.

Srednjovjekovni »savez« jasno su opisali »svjedoci« sijela te knjige koje su teološki temelj vještičjih suđenja. Savez je u potpunosti izokrenuo svete obrede i tako potkopavao sam mehanizam i simbole svete moći Crkve. »Vještice moraju obećati da nikada neće primiti Svete sakramente, da će uvijek vrijeđati Djevicu Mariju i svece, pljuvati i uništavati svete relikvije koliko god je u njihovoj moći. Neće koristiti svete svijeće niti svetu vodu, nikada neće ispovjediti sve grijeha i, naposljetku, nikada nikome neće govoriti o svojim

¹⁶⁹ Djeca su češće pristajala svjedočiti jer su ih rijetko kažnjavali zbog sudjelovanja u demonskim obredima. Uz to, djecom je bilo lakše manipulirati.

¹⁷⁰ Reading the Vampire Slayer, str. 277.

poslovanjima s vragom¹⁷¹, napisao je Francesco Maria Guazzo, redovnik iz sedamnaestog stoljeća i autor djela *Compendium Maleficarum*. Djelo je ilustrirano vrlo živopisnim slikama vještichkih sijela i postalo je jedno od najznačajnijih traktata o demonologiji u ono vrijeme. U Coppolinom Drakuli, knez postaje vampir jer ustaje protiv Boga, zabija mač u križ i prolijeva svetu vodu po tlu kapelice. U književnosti, vampire često, kao što smo već spomenuli, privlače ruševne crkve, mjesta gdje je božje prisustvo davno zaboravljeno.

S demonskim savezom povezivan je i lik maga, sve do u kasnu renesansu. Mag je dušu prodavao vragu u zamjenu za tajno, okultno znanje i vječni život. Oboje se smatralo neprirodnim i protivnim Božjem zakonu. Astrolog, alkemičar i liječnik Pietro d'Apone, rođen u Aponi blizu Padove, izveden je pred inkvizicijski sud i optužen za čarobnjaštvo i herezu. Rečeno je da je u svojoj službi imao sedam zlih duhova koje je pozvao iz pakla i držao u sedam kristalnih zdjela. Svaki od njih posjedovao je potpuno znanje o jednom od područja znanosti ili umjetnosti: filozofiji, alkemiji, astrologiji, fizici, poeziji, glazbi i slikarstvu. Pietro d'Apone je, zahvaljujući tim duhovima imao pristup najskrivenijim tajnama svakog od njih, jer su mu ih demoni otkrivali kada god bi poželio. Kružila je i glasina da je imao takvu moć nad srebrom i zlatom da je, nakon što bi nekom platio, pomoću magije mogao učiniti da mu se taj isti novac vrati do iduće zore, bez obzira kako dobro bio zaključan ili čuvan. Zbog ovoga je, kao i kritiziranja Crkve, mučen do smrti, proglašen krivim, a tijelo mu je raskomadano i javno spaljeno na ulicama Padove, kao i, simbolički, njegova slika.

Kornelije Agripa, kemičar i alkemičar rođen 1486. godine u Kolnu također je bio pod sumnjom da može prizvati Vraga. Agripa je bio tajnik cara Maksimilijana i učitelj hebrejskog, a poučavao je i o napisima slavnog alkemičara Hermesa Trismegistosa. Dok je bio u službi Margarete Austrijske, posvetio joj je traktat pod nazivom *The Superiority of the Female Sex* (Nadmoć Ženskog spola). Napisao je i *Vanity and Nothingness of Human Knowledge* (Oholost i ništavnost ljudskog znanja). Uz njega se povezuju čudne priče, primjerice, da je zlato kojim je plaćao uvijek bilo sjajno, no unutar dvadeset i četiri sata pretvorilo bi se u kamen. Zatim, postoji priča o mladiću koji je uspio ući u njegovu radnu sobu dok Agripa nije bilo. Znatiželja ga je vukla k alkemičarskim knjigama, pa je počeo čitati jednu knjigu čarolija, no dok je propentao prvu riječ, začuo je kucanje na vratima. Kada je rekao: »Uđite!«, pojavio se stranac i pitao zašto je pozvan. Mladić je rekao da ga nije zvao, no stranac se strahovito naljutio i rekao da »se demone ne smije uzalud pozivati«.

Kada se Agripa vratio kući, stotine demona divljale su njegovim odajama. Usred sobe pronašao je mrtvo tijelo mladića kojeg je, zbog znatiželje, snašla strašna sudbina. Alkemičar je demonima naredio da nestanu i zatražio objašnjenje od njihova gospodara. Vrag je odgovorio da je neoprezni mladić zaslužio smrt, no Agripa mu je naredio da u tijelo vrati život i s mladićem odšeta na tržnicu. Vrag ga je poslušao i to poslijepodne, mladić je dugo vremena šetao tržnicom u društvu stranca kojeg nitko nije poznao, da bi naposljetku pao mrtav kao da ga je udarila kap. Stranac je nestao, a liječnik je na vratu mrtva mladića pronašao tragove davljenja. Nedugo zatim, glasine su natjerale alkemičara Agripu da napusti mjesto, a oko njega su se nastavljale množiti priče: da ga je vrag slijedio u liku crna psa, te da je mogao pozivati mrtve iz groba (poput kralja Davida i kralja Solomona).

Detalji oko saveza između maga i Vraga razlikuju se od priče do priče. No, postoje zajedničke teme koje pak nalazimo u vampirskim pričama. U priči o Agripi, jedan je element odmah uočljiv: duhovi tame prizivaju se tako da se izgovara njihovo ime. Slično se događa i u djelu *Obitelj Vurdalak*, gdje se vampir pojavljuje kada njegov unuk izgovori njegovo ime. Jednako je važna i tema pozivanja u kuću. Od Drakule Brama Stokera do Buffy, neprijatelji ne mogu ući u kuću ako ih netko ne pozove. I Mefista je trebalo pozvati tri puta:

Faust Tko kuca? Udi! Nova muka već!

¹⁷¹ Vidjeti: 'Pact with the Devil' u *The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology*.

Mefistofeles Ja glavom.

Faust Udi!

Mefistofeles Tri put moraš reći.

Faust Ta udi!

Mefistofeles Sviđaš mi se takav!¹⁷²

Predivna mlada žena Carmilla, pozvana je da odsjedne s obitelji u kojoj će naći svoju prvu žrtvu, jer njena prividna krijepost i krhkost u svima izaziva zaštitničke osjećaje. U Intervjuu s vampirom Lestat je našao Louisovu želju da umre: »poziv je bio upućen svima«, te je Louisu ponudio mogućnost izbora između očajničkog i nenormalnog života.

To nas dovodi do još jedne važne točke između teme saveza, s čaranjem i magijom na jednoj, a vampirizmom na drugoj strani. Savez je, i u narodnoj predaji i u književnosti, posljedica izbora, odluke ljudskog partnera, alegorija je ljudskog duha koji se osjeća zarobljeno u vlastitoj smrtnoj sudbini i pokušava joj umaći:

Bog, koji u mom srcu stanuje,

U meni može da uzburka sve,

Al ma da mi nad snagom stoluje,

Pokrenut vani ništa ne može:

Stog život za me sveđ je muka bio,

Ja mrzim ga i umrijet bili htio.¹⁷³

Mit o doktoru Faustu naj snažniji je prikaz saveza i jedan od najvažnijih motiva u književnosti uopće. U engleskoj se književnosti prvi puta pojavio u tragediji Ghristophera Marlowea, kojeg je nadahnula njemačka legenda o dr. Georgu Faustu, nekromantu iz petnaestog stoljeća. Znanstvenik je pozvao Vraga i predložio mu da sklope savez koji bi njemu donio dvadeset i četiri godine života za koje vrijeme bi mu Vrag služio, a nakon toga, Vrag će dobiti njegovu dušu. Faust je imao priliku poslušati i svog anđela čuvara, koji mu govori o iskupljenju, i zlog anđela, koji mu je rekao da će ga na kraju dočekati vječno prokletstvo. Faust se konačno odlučuje nakon što se, na njegovo traženje, pojavi Helena Trojanska pred njim; on je grli i govori: »Njene usne kradu mi dušu« – sasvim vampirski.

Izbor uvijek postoji. Čarobnjak je onaj koji poziva mračne sile, on ih zove i on prvi predlaže sklapanje saveza. Motiv saveza, kojeg su vampirske priče posudile, obično djeluje kao ključni element koji okida razvoj događaja. To je »ugovor o besmrtnosti«: pojedinac može odabrati i pozvan je da se izjasni o svojim željama oko vječne mladosti i seksualnosti po cijenu sreće i ljubavi. Jednu interpretaciju vampirskog mita nalazimo u Coppolinu filmu, gdje Drakulu razdiru njegova vampirska žudnja i vječna ljubav prema Mini. Djelomice zbog njegove čarolije, a djelomice zbog ponovno pronađene ljubavi, Mina mu se odlučuje predati i stati uz njega kada ga napadnu van Helsing i njegovi pomoćnici. U ovom je slučaju zanimljivo da se i vampir i »žrtva« susreću s izborom.

No, često je, kao što je obično slučaj s vampirizmom, koncept saveza izokrenut: jedan od sudionika nevoljna je žrtva. U zamjenu za životvornu krv, koju najčešće ne daje od svoje volje, žrtva će dobiti veliku nagradu: besmrtnost. Grof Drakula i svi ostali vampiri predstavljaju ulaz u postojanje drugačije od normalnog. Njihovu ponudu možemo prihvatiti ili odbiti, no kada je prihvatimo, nema povratka: » – Dobro došli u moju kuću! – ponovio je. – Uđite slobodno. Otiđite u miru i ostavite ovdje dio veselja što ga donosite!«¹⁷⁴

Izbor ipak nije slobodan kao što bi se moglo činiti jer je često nastao na temelju nepotpuna znanja, bez potpunog poznavanja posljedica. Carmilla ne izgleda kao zao demon, već mlada, nevina, ranjena i osjetljiva djevojka. Domaćina navodi da je pozove k sebi, i time oponaša

¹⁷² Goethe, *ibid.*, str. 107.

¹⁷³ *Ibid.*, str. 109

¹⁷⁴ Stoker, *ibid.*, str. 18.

tradicionalni pristup Sotone koji se pojavljuje u svim oblicima koji bi mogli pobuditi samilost ili žudnju žrtava (kao što je otkrio sv. Dunstan). Tako je bilo i s grofom Drakulom, koji se Jonathanu prikazao kao klijent kojem je potreban poslovan savjet. Jonathan od svoje volje ulazi u njegov dvorac, ne znajući što ga čeka. Ovo je opaka zloupotreba povjerenja koja u nama dotiče duboke emocije i osjećaj za pravdu. Još je snažniji prikaz u Intervjuu s vampirom gdje Claudia otkriva kako je »nastala« i zamrzi Lestata jer ju je pretvorio u vampiricu. Osuđena je na vječan život zarobljena u tijelu djeteta (kada je postala vampirica, prestala je stariti) iako, što je pomalo proturječno, emocionalno se razvija u ženu.

U savez s vampirom, ulazi se pod prisilom. Vampirova žrtva, bile to legendarne žrtve poput Arnolda Paolea ili književne žrtve Drakule, Varneyja, lorda Ruthvena ili Carmille, obično ne mogu odoljeti sudbini. Ni Claudia nije znala u što se upušta kada je postala vampirica. Žrtve su naivne i namamljene moćima vampira, poput djece u *Wake Not the Dead!*, ili vampir nad njima ima neke hipnotičke moći. U ovim slučajevima nema slobode odabira. Žrtve su nemoćne i ne mogu se oduprijeti ili ne vide opasnost u kojoj se nalaze. Poput kukaca su koji završavaju u paukovoju mreži.

Još jedna značajka drevnog saveza sa silama zla je obred. Savez je prvenstveno savez krvi, »vrlo posebnog soka«, kao što kaže Mefisto. Vještica ili mag moraju savez s Vragom potpisati krvlju:

List svaki dobar je, ded zgrabi prvi, Pa ga potpiši kapljom svoje krvi.¹⁷⁵

Na isti način čovjek postaje vampirom: kada njegova krv nahrani neumrle. Prizor iz Intervjua s vampirom u kojem Lestat leti iznad grada zubiju zarinutih u Louisov vrat, i jutarnji prizor u kojem Louis konačno postaje vampir, dobri su primjeri. Trenutak u kojem vampir prvi put ispija krv svoje žrtve je onaj u kojem se otvaraju vrata propasti i kada živi postaju dijelom vražjeg saveza.

Savez se, prema zapisima u starim traktatima o djelovanju Zla, zapečaćuje na vještčinom tijelu. Znakovi su stoga ponekad bili dovoljan dokaz da bi se optužene otpravilo u vatru. Vražje oznake, stigmata diaboli, kao parafraza Kristovih stigmata, ili sigil-lum diaboli, opisane su u mnogim demonološkim knjigama, poput *De Demonialitate*:

Demon [na vješticu] utiskuje neki znak, osobito na one u čiju vjernost sumnja. Znak, međutim, nije uvijek istog oblika niti prikaza; ponekad nalikuje zecu, ponekad otisku žabljeg stopala, ponekad pauku, psiću ili puhu. Utiskuje ga na najskrivenije dijelove tijela; muškarcima ispod kapaka ili pazuha, na usne ili ramena, čmar i slično; ženama uglavnom na grudi i intimne organe. Otisak koji ostaje, Vražji je talon.¹⁷⁶

Oblik sigillum diaboli čest je u vampirizmu. Trag vampirovih zuba na vratu ili prsima žrtve je, kao i za progona vještica, jasan znak da je netko postao, ili postaje, vampir. Doktor Seward je na Lucynom vratu primijetio: »Točno iznad žile kucavice nalazila su se dva uboda, nevelika, no nezdrava izgleda. Nije bilo nikakva traga nekoj bolesti, no rubovi su bili bjeličasti i iskrzani, kao da ih je netko silovito trljao.«¹⁷⁷

Znak na vratu postao je klasičan prikaz koji zapečaćuje mračno zajedništvo vampira i njegove žrtve. Suvremene priče naglašavaju vezu između vampira i njegova »tvorca« – ponovno iskvaren kršćanski simbol. Veza između Lestata i Louisa, te između Lestata, Louisa i Claudije, između zle Dade i Angela, »vampira s dušom« u Buffy, tek su neki od mnogih primjera mračne i tajne veze koju zapečaćuje znak na vratu i koja može varirati od odnosa učenika i učitelja, do očinskih osjećaja i seksualne privlačnosti.

U Drakuli Mina nosi drugačiji znak koji je podsjeća na susret s vampirom: kada joj van Helsing dotiče čelo svetom vodom, to je zabolilo: »Usljedio je zastrašujući vrisak od kojega su nam se umalo sledila srca. Kad je stavio hostiju na Minino čelo, ona ga je opržila, koža je

¹⁷⁵ Goethe, *ibid.*, str. 115.

¹⁷⁶ Vidjeti 'Devil's Mark'u: The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology.

¹⁷⁷ Stoker, *ibid.*, str. 113.

gorjela kao da se radi o bijelome užarenom komadu metala.« Shvativši značenje tih riječi, Mina zaplače: »Okaljana sam, okaljana! Čak i Svevišnji izbjegava moju onečišćenu put. Moram trpjeti ovaj sramotni znak na čelu sve do Sudnjeg dana!«¹⁷⁸ Znak podsjeća ljude na ozloglašena suđenja vješticama, na kojima su suci žene optužene za čaranje dodirivali hostijom kako bi možda ugledali neki znak s visina koji bi dokazao njihovu krivnju. Hostija drži grofa i vampirice iz njegova dvorca na određenom razmaku, jer ne mogu ući u krug kojeg ona zatvara.

Savez s Vragom jamči i demonsku pomoć pri svladavanju prirodnih pojava. Optužbe protiv vještica uključivale su:

1. Podizanje oluja i nevremena, vjetrova i oblaka, na kopnu i moru
2. Trovanje zraka
3. Uništavanje ljetine
4. Ubijanje stoke i zlostavljanje muškaraca, žena i djece.¹⁷⁹

Ove su optužbe proširene po cijeloj Europi, čak i Transilvaniji. Jedan slučaj iz 1615. godine opisuje:

Nekoliko čarobnjaka i vještica predalo se Hadu, a tijekom istrage otkriveno je da su naumili obrušiti tuču na Mađarsku i Transilvaniju kako bi sve voće i grožđe propalo. Naum je čudesno otkriven kada je jedna djevojčica od deset ili dvanaest godina krenula s ocem u vinograd. Kada je čula kako otac govori o suši, rekla mu je: »Oče, ako želiš, mogu dozvati kišu, čak i tuču!« Otac ju je upitao gdje je to naučila, a ona mu je odgovorila da ju je poučila majka. Tada je otac, u nevjerici, rekao: »Ako zaista možeš, dozovi tuču, ali tako da strada samo naš vinograd, a vinogradi mojih susjeda da ostanu netaknuti.« Djevojčica je učinila kako je otac tražio, dozvala je strašnu oluju i tuču, i očevo vinograd je gotovo sasvim propao.¹⁸⁰

Glasovit je slučaj čaranja koji se dogodio 1590. godine u Engleskoj, u North Berwicku. Jedna optužba protiv vještica bila je i da su pokušale prizvati oluju kako bi potopile brod u kojem je kralj Jakov VI. od Škotske putovao u Norvešku. U ranije su doba veliki srednjovjekovni teolozi poput Tome Akvinskog prihvatili da vještice mogu podizati oluje.¹⁸¹ Ovo je vjerovanje bilo vrlo rašireno, čak u Finskoj postoje zabilježeni slučajevi. Jedan, iz 1577. godine, govori kako su »vještice vezale tri čvora na užu biča. Kada odriješe jednog, zamahom podižu umjerene vjetrove. Kada odriješe i drugog, vjetrovi postaju jači. Kada odriješe sva tri čvora, podižu se strašne oluje, praćene grmljavinom i bljeskovima munja«. Očito su Torove munje preživjele kršćanska vremena!

Godine 1645., sedamdesetogodišnji je svećenik John Lowes iz Suffolka u Engleskoj, priznao da je prizvao oluju kako bi potopio brod iz Norwicha. Četrnaestoro ljudi se utopilo, a »on se oduševio moćima koje imaju njegovi vražići!«. Još je sličnih primjera na europskom kontinentu. Jedno od najbolje dokumentiranih suđenja vješticama održalo se u Eichstattu u Njemačkoj 1637. godine. Optuženu su pitali ima li moć podizanja oluja. Ona je odgovorila da je »dugo vremena razmišljala o podizanju oluje i pomogla pri stvaranju osam nevremena. Prvu oluju podigla sam prije petnaest godina, između podneva i jednog sata poslije podne, u vlastitom vrtu, kada me je Vrag naveo da to učinim kako bi plodovi pali s grana i ne bi dozrjeli. Tako je bilo.«¹⁸²

Moći čarobnjaka iz legendi su ušle u klasičnu književnost. Prospero nije ostao tek mag koji je mogao zapovijedati duhovima, već je s vremenom postao književni motiv. Shakespeareovu Prosperu pomagao je Arijel:

¹⁷⁸ Ibid., str. 265-6.

¹⁷⁹ Vidjeti 'Maleficia' u: The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology.

¹⁸⁰ Auszug aus der Kronik von Simion Massa und Marcus Fuchs u: Quellen zur Geschichte der Stadt Kornstadt, vol. V, Brasov, 1915. , str. 364. u: Istorija Romanici in textc, ur.: Bogdan Murgescu, prijevod autora

¹⁸¹ Vidjeti 'Storm-Raising' u: The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology

¹⁸² Transkripte sa suđenja vidjeti u: 'Eichstatt Witch Trial' u: The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology

Prospero A jesi l', duše, pomno udesio
Oluju po mom nalogu? Arijel Do slova! ...
Jupitrove munje,
Što preteče su strašnih gromova,
Ne izmiču se oku hitrije
I nisu brže. Vatra ta i praska
I huka kao da je sumporna,
Pritijesnila i noćnoga Neptuna,
Te moćni su valovi njegovi
Zastrijepili – da, strašni mu je trozub
Sav zadrhta¹⁸³.

Takvi »talenti« slični su onima koji su pripisivani Drakuli, koji može »pozvati maglu, oluju i snijeg«¹⁸⁴ i proganja žrtve pod okriljem magle:

Magla je postajala sve gušća i gušća i sad sam mogla vidjeti na koji je način ušla jer vidjela sam je poput dima, ili poput bijele energije uzavrele vode, kako navire ne kroz prozor, već kroz prorez uz vrata. Sve se više i više zgušnjavala, sve dok mi se nije učinilo da se zgusnula u nekakav magleni stup unutar sobe, kroz čiji sam vrh mogla vidjeti plinsko svjetlo koje je svjetlucalo poput kakva crvenog oka. Sve mi se počelo vrtjeti u mislima, baš kao što se magleni stup vrtložio u sobi, a kroz sve to nadošle su mi riječi iz Svetog pisma »stup oblaka danju, stup ognja noću«.¹⁸⁵

U dnevniku Mine Harker ovi simboli nose strašnu dvojakost. Biblijski dim i vatra, daleko od duhovne pomoći, dio su paklenih rekvizita. Vodstvo označava slijepo, nemoćno predavanje vražjoj sili, koja svoje sljedbenike nikada ne oslobađa pustoši.

Vampir djeluje pod okriljem lošeg vremena: u vrijeme oluja neprijatelji se sklanjaju, a tama i magla zaklanjaju ga od ostatka svijeta. Ponovno smo zarobljeni između proturječja koja ograničavaju naše mentalne obrasce dobra i zla. Sunce i svjetlo porezani su s božanskim poretkom i zaštitom. Zato neke vampire / svjetlo može uništiti. Taj se motiv pojavljuje u sada već klasičnom filmu Nosferatu: žrtva prihvaća da će umrijeti kako bi zadržala vampira izvan grobnice do zore, da ga unište prve zrake sunca. U Intervjuu s vampirom, savez počinje Louisovim posljednjim svitanjem, posljednjim trenutkom ljudskog postojanja i konačnim, neizlječivim izborom. Što se tiče sunca, uvjeti saveza su jasni: ovo je posljednje svitanje koje će ikada vidjeti. S druge strane, zamjena lijepog vremena lošim, sunca tamom, a svjetla dana maglom, ponovno je jedan od najstarijih strahova poznatih čovjeku. Zaprijetiti suncu znači zaprijetiti svemiru, i samo demoni mogu poželjeti narušiti pravedne zakone Božjeg stvaranja. Još jedna sličnost između vampira i Vražjih slugu njihova je neizmerna tjelesna snaga. Savez s Vragom pretpostavlja nadljudske moći, moći nad umom i tijelima drugih te, naposljetku, nad životom i smrću. Vampirova snaga, kao posljedica »saveza«, ljudima je nezamisliva. »Jedan od znakova vampira je njihova snaga. Nježna ruka Mircalle sklopila se u čeličnom stisku oko Generalova zapešća kad je podigao sjekiru da je udari. Ali snaga mu nije u stisku; ud kojeg uhvati ostavlja neosjetnim, od čega je oporavak spor, ako se i oporavi.«¹⁸⁶ Ove natprirodne moći podsjećaju nas na vještice i njihove sposobnosti da izazovu neobjašnjivu slabost tijela.¹⁸⁷ Carnillu ne mogu ubiti obična oružja, Drakula s lakoćom podiže teške kovčeg, pa čak i lijesove pune zemlje. Prizor grofa u Nosferatuu kako silazi s broda i usred

¹⁸³ William Shakespeare, Oluja, prev. dr. Milan Bogdanović, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1996., str. 20-1., 1,2.

¹⁸⁴ Stoker, ibid., str. 314..

¹⁸⁵ Ibid., str. 231

¹⁸⁶ Le Farm, ibid., str. 323.

¹⁸⁷ To je tema jedne od manje poznatih kratkih priča Thomasa Hardvja, sablasne ljubavne priče The Withered Arm (Uvela ruka).

dana šeće gradskim ulicama s lijesom pod rukom, ušao je u povijest vampirskih filmova (iako danas ima komičnu notu).

Zajedno s vječnim životom, vampiri su dobili i mogućnost leta (kao i vještice koje su mogle letjeti na sijelo, bila je to nagrada za sklopljeni savez), nešto što ljudi oduvijek žele. Let je krajnji simbol slobode, nadljudske moći i postojanja izvan normi. U Intervjuu s vampirom, Lestat (Tom Cruise) odnosi svoju žrtvu Louisa (Brad Pitt) visoko ponad luke, iznad svijeta smrtnika: prizor je to koji nas plaši i istovremeno uzbuđuje.

»Ugovor o besmrtnosti« vampirskog mita poigrava se s dvojnošću i tajnama ljubavi i seksualnosti. Kršenje zabrane potiče maštu, i vampir je postao sinonim za prelaženje granica, moralnih i fizičkih (primijetimo kolike tradicije poistovjećuju vampirizam s kršenjem seksualnih tabua, poput rodoskrvuća ili nezakonitih odnosa). Savez s Vragom nudi ključ postojanja izvan normi i obećaje život nesputan pravilima zajednice.

To nije novost, niti kao ideja, niti u književnosti. Mit o Faustu odvija se oko istog tog izbora. Svoj konačni izbor, koji mu je zapečatio sudbinu, Marloweov Faust donio je nakon susreta s Helenom Trojanskom. Helena je složen lik grčke mitologije. U antičkoj Grčkoj, ljepota tijela bila je jednako cijenjena kao i ljepota uma, i s tog je gledišta ona savršeno biće. Iznad svih smrtnih žena je i predstavlja ideal, no istovremeno, njena ljepota je i neizravan put u propast. Helena je nemoćna glavna nagrada u savezu o kojem ne zna ništa. Ponuđena je kao nagrada Parisu zbog toga što ju je izabrao kao ljepšu od Afrodite, božice ljubavi i tjelesnog užitka. Helena je postala simbol ženske dvojnosti, teme toliko snažne u mnogim vampirskim pričama: urođena joj ljepota i savršenstvo njen su instrument propasti. Ovaj motiv je iskorišten u priči o Faustu, koji dušu prodaje Vragu kako bi postigao znanje i nadljudsku moć te dobio ideal ženske ljepote, čak i po cijenu vječnog prokletstva.

U suvremenom svijetu, ovaj se koncept i dalje prodaje. »Vampirski savez« jamči savršeno, poželjno tijelo i hipnotičku moć nad tijelima žrtava. Jonathan potpada pod ubojitu čaroliju prelijepih žena u grofovu dvorcu:

Sve su tri imale blistavo bijele zube koji su se sjajili poput bisera na rubinsko crvenoj pozadini njihovih razbludnih usana. Nešto me u njihovoj pojavi uznemirilo; osjetio sam nekakvu čežnju pomiješanu sa smrtnim strahom. U srcu sam osjetio neku izopačenu, vatrenu požudu, želju da me poljube tim crvenim usnama... Nepomično sam ležao, gledajući kroz trepavice u agoniji sladostrasnog iščekivanja. Plavuša je stupila naprijed i nagnula se nad mene sve dok nisam osjetio na sebi strujanje njezina daha. S jedne je strane bio sladak poput meda i od njega me prošao isti onakav srh kao i od njezina glasa, no u pozadini te slatkoće osjećala se nekakva gorčina, neka odbojna gorčina kakva se može nanjušiti u krvi.¹⁸⁸

Carmillina vampirska žudnja značila je propast mladih nevinih djevojaka koje bi prihvaćale njeno prijateljstvo. U svojim napadima ljutnje i strasti, daje naznake ljubavi u odbljescima smrti: »Ti i ne znaš kako si mi draga i ne moraš misliti da nisi dostojna povjerenja. Ali pod zavjetom sam, strasnijim od bilo kojeg, i još ti se ne usuđujem reći svoju priču, čak ni tebi. Bliži se vrijeme kad ćeš saznati sve. Smatrat ćeš me okrutnom, vrlo sebičnom, ali ljubav je uvijek sebična; što jača to sebičnija. Ne možeš ni slutiti kako sam ljubomorna. Moraš poći sa mnom, ljubljena, u smrt; ili me mrziti, ali ipak poći i mrziti me kroz smrt i poslije.«¹⁸⁹

Vampirski savez je paradoksalan: nudi oruđa strasti, privlačno, bujno tijelo, no zabranjuje istinsku ljubav. Carmillina strast je žudnja puna mržnje. Stokerov grof Drakula predstavlja vječnu antitezu Arthuru i Jonathanu, koji vole Lucy i Minu i spremni su za njih i poginuti. Paradoks vampirske priče leži u dvojnosti slika ljubavi i seksualnosti. Zagrljaj vampira, umjesto života, donosi smrt.

Vječna mladost i tjelesna ljepota česta su tema saveza s Vragom. Jedan od najslavnijih primjera iz književnosti je djelo Oscara Wildea Slika Dorian Gray a. Dorian čuje riječi lorda

¹⁸⁸ Stoker, *ibid.*, str. 37..

¹⁸⁹ Le Fanu, *ibid.*, str. 303

Henryja: »Mladost je najvrednije što imamo od života«¹⁹⁰, i počinje zavidjeti slici koja će očuvati ljepotu koju on gubi. U svojoj žudnji za ljepotom, »najvećim čudom«, poželio je želju koja će mu otvoriti vrata prokletog postojanja: »Da ja ostanem vječno mlad, a slika da stari! Sve, sve bih dao za to! Da, na svem svijetu nema toga blaga koje ja ne bih dao za to! Pa i dušu svoju!«¹⁹¹ Na kraju, ljudi koji zamjećuju da Dorian ne stari, vjeruju kako je prodao dušu Vragu »za lijepo lice«.

Savez s Vragom omogućuje ovaj obrat prirodnih zakona, kao što savez s vampirom nudi ključ svijeta kojim vladaju drugačija pravila od onih u svakodnevnom životu. Paradoksalno je da je vampir postigao vječni život: ne samo da održava tijelo nego ga čak i unapređuje (stoga njegovo stanje nije samo odgađanje prirodnih zakona, već i obrtanje): nova krv grofu vraća mladost, a njegove žrtve (Lucy i žene u dvorcu) ljepše su i poželjnije nego ikad prije. Vječna mladost popraćena je iznimnom snagom i životnošću, i nudi nadzor nad prirodnim pojavama i životinjama, kao i ljudskim dušama.

No, i sam vampir je u zamci; jednom kada je potpisao »ugovor o besmrtnosti«, ne može ga raskinuti, niti se predomisliti. Njegovo je postojanje proketo, jer živi ubijajući druge, perverznom izvrtanjem središnje doktrine kršćanstva. Čista krv nevinih žrtava na njegovoj duši ostavlja trag propasti i to je, prije svega, izvanredno književno sredstvo. Minine nezaboravne riječi: »Promislite samo kakva će biti njegova radost kada gori dio njega bude uništen, kako bi njegov bolji dio mogao steći duhovnu besmrtnost«,¹⁹² tek je jedan od primjera melodramatičnosti kojom je roman natopljen, no sama ideja je zanimljiva. Vampir ne nalazi mir u grobu, dogodilo se nešto strašno što je poremetilo prirodni tijek stvari i pretvorilo život poslije smrti u vječno prokletstvo. Na ovom motivu počiva radnja Intervjua s vampirom. Louis je razapet između potrebe da ubija kako bi »preživio« i poštovanja prema ljudskom životu. Njegova najveća kazna je da, za razliku od ostalih vampira, zadržava malo savjesti, kao da je dio njega ostao na životu. Savez potpisan krvlju kao cijenu ima vječno prokletstvo. Stoga vampirska priča ne nudi odgovor na žudnju za besmrtnošću, već iskušenje u svijet iluzija i uništenja.

¹⁹⁰ Wilde, *ibid.* str. 23.

¹⁹¹ *Ibid.*, str. 27.

¹⁹² Stoker, *ibid.*, str. 276.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Moć uma

Oko smrtnika... ne prodire do mračnih tajni onog svijeta, ne vidi ponor koji odvaja zemlju i nebesa.

JOHANN LUDWIG TIECK, Wake not the Dead'.

Vampirske priče, kao i egzotični, očaravajući grofovi koji su ponekad glavni likovi, s vremenom mijenjaju oblik i svrhu. Nastale su iz dubina popularnih pogrebnih i apotropejskih obreda te vjerovanja o mrtvima i njihovu carstvu tame. Prosvjetiteljstvo je pokušalo uništiti bogove, no ljudska potreba za natprirodnim uskrisila je drevne duhove u najstrašnijim oblicima. Iz prisjećanja na mrtva praznovjerja razvila se nova znanost, teratologija, o čudovištima i nenormalnim bićima. Romantizam i neogotički pokreti preoblikovali su potrebu za fantastičnim u zabavu za široke mase i doveli vampire u književnost i kazalište. U carstvu mašte neumrli su uživali; nastavili su opčinjavati umove, a tada su ih velika platna dovela još bliže javnosti žednoj slika koje će joj začarati maštu. Nažalost, vampiri ponekad napuštaju svoje izmišljeno carstvo i stupaju, na vrlo nasilan i nadasve stravičan način, u stvaran svijet. Kao što smo vidjeli, i dalje postoje novinski izvještaji o strašnim ubojstvima koja počinjavaju ljudi uvjereni da im krv njihovih žrtava može zajamčiti snagu, mladost i dugovječnost. Fascinacija vampirizmom djeluje na nekoliko razina. Folklorna baza koristi strah od smrti i mrtvih povratnika kako bi na zastrašujuć način potakla maštu, ali prije svega, kako bi poučila o drugom svijetu i s njime povezanim apotropejskim obredima i postavila pravila za svakodnevni život i ponašanje. Strah može biti učinkovito sredstvo poučavanja. Religija u doživljaj smrti unosi ozračje svetosti jer je tumači kao prijelaz, prirodnu preobrazbu. Prekršiti to pravilo značilo bi dovesti konvencije u pitanje, a to nije normalan fenomen – mrtvi bi trebali počivati u grobovima, a ne vraćati se kao vampiri, duhovi ili Nosferatu. Fikcija se, za razliku od narodnih učenja, mora prodavati. Egzotični i tajanstveni vampir izmiče svim racionalnim objašnjenjima i time potiče mračnu očaranost u nama. Vampir grabi čitatelja istom hipnotičkom moći kao i svoje izmišljene žrtve koje ugriza u vrat, a naša znatiželja daje mu život i snagu kao i svježa krv njegovih nevinih i vrlo lijepih žrtava. Baš kao što Varney svoju dražesnu žrtvu »zadržava blistavim okom«, neumrli opčinjavaju čitatelja svojom fantastičnom tajnovitošću. Ova moć nad umom i mogućnost upravljanja temeljnim strahovima, sastavni je dio učinkovitosti vampirskih priča. Glavni uzrok dojmljivosti vampirskih priča, bilo da se radi o mitu, legendi, romanu ili filmu, temeljne su ljudske reakcije. Ovdje nema nekih skrivenih i dubokih simbola koji bi čitatelju ponudili remek-djelo filozofske misli; slike kojé vampirska priča koristi i često zloupotrebljava djeluju kao podražaj koji zahtijeva instinktivnu reakciju. Vampir mora u prvom redu uplašiti, a ne potaknuti moralne ili teološke rasprave. Vampir se dotiče nekih od naših najvećih strahova: boli, stranaca, smrti, straha od Nepoznatog koje okružuje naš siguran mali svijet. Strah se prodaje. Zašto? Jer, naposljetku, sve što nas najviše očarava ujedno nas i plaši. Jata leptirića u truhu ne oslobađa svakodnevni put na posao, već jedinstveni susret s nečim što ne poznamo ili što još nismo iskusili. U Drakuli, kao i u mnogim drugim pričama o neumrlima, vampir nije središnji lik knjige, već pokretač strahova i zala, te okuplja sve druge likove oko svoje tajanstvene osobnosti. Kao

čitatelji, vrlo malo doznajemo o vampirima i upravo ta tajnovitost zadržava našu pažnju. Ne saznajemo kako je Stokerov grof postao vampir, ne spominju se prethodnici lorda Ruthvena, a Carmilla je neuništiva dok se ne otkrije njen pravi identitet. Čak je i u legendama žarište u pokušajima živih da svladaju opasnost od neumrlih i unište vražje biće, koje ne pripada našem svijetu i ne može ga se ukrotiti niti shvatiti do kraja. Podaci koje dobivamo od ostalih likova ne otkrivaju mnogo o vampirovu postojanju, a svaki put kad pomislimo da smo na tragu nečega, zaustave nas još jedna zatvorena vrata.

Sve ono što se od nas razlikuje, što se razlikuje od onog što smo upoznali, zastrašuje nas, ali i očarava. Unatoč strahovima, ne možemo se oteti »fatalnoj privlačnosti« svega što izlazi iz okvira našeg razmišljanja. Takvi su osjećaji u pozadini učinka koji vampirske priče imaju na naš um, a na isti su način priče o demonskim običajima zastrašivale i fascinirale u sedamnaestom stoljeću seljane Salema ili bilo kojeg drugog mjesta dovoljno nesretnog da bude svjedokom strahota koje donosi suđenje vješticama.

Vampir je često predstavljen kao Stranac, poput grofa Drakule ili Carmille, i dolazi iz zemlje koja graniči s legendom. Bojimo ih se jer su drugačiji, nositelji su svojstava drugosti: Stranac, onaj tko dolazi izdaleka, tko govori s jakim naglaskom, ekscentričan i neobjašnjiva ponašanja. Stranci su u povijesti često bili metama strahom stvorene mržnje i služili kao žrtvena janjad. U suđenjima vješticama u Wurzburgu početkom sedamnaestog stoljeća, značajan broj pogubljenih vještica bio je »iz tuđine«. U jednom masovnom pogubljenju, svih sedam pogubljenih vještica bile su strankinje.¹⁹³

Vampirske epidemije najsnažnije su bile na kulturnoj granici između Istočne i Zapadne Europe, području gdje se katoličanstvo sukobljavalo s pravoslavljem. Priče o tim zabačenim zemljama kojima lutaju mrtvi, zaokupile su umove Zapadnjaka u kojima su stvarne zemlje postale fiktivni predjeli neumrlih.

»...Transilvanija nije Engleska. Naši običaju razlikuju se od vaših i mnoge stvari učinit će vam se čudnima«, ¹⁹⁴ govori Drakula Jonathanu Harkeru i u tim se riječima može naslutiti Stokerovo objašnjenje zašto je odabrao baš to mjesto, koje je tijekom godina postalo simbolom za zemlju vampira. Ta zemlja, koja se njegovim (i mnogim današnjim) čitateljima činila dalekom i izoliranom od zapadnjačkih utjecaja, a time i izvan zapadnjačke kulture i mentaliteta, ima sve egzotične odlike koji je pretvaraju u zemlju mašte i magije. Kako je Zapadu bila gotovo nepoznata, Transilvanija je autoru omogućila da joj pripíše sve odlike drugosti i tako stvori savršen krajolik za vampira, biće koje nije moguće shvatiti.

Samo ime Transilvanije, »zemlja s onu stranu šume«, zvuči gotovo mitski. Stokerova Transilvanija nije samo zemlja između dviju civilizacija, već i između stvarnosti i legende. Činjenica da Jonathan nije mogao pronaći grofov dvorac ni na kojoj zemljopisnoj karti mogla bi biti aluzija na karte stvarnog svijeta jer one predstavljaju poredak moći i znanja. Jonathan ulazi u zemlju koja nije bila podvrgnuta »civiliziranom i civilizirajućem« poretku i preuređenju racionalnim mjerama. Na neki način on putuje kroz vrijeme, kao suvremen čovjek ponovno otkriva jedan od najsnažnijih simbola srednjovjekovne mašte: hie sunt leones – praznu točku na karti, zemlju nepoznatog.

Stoker predstavlja Transilvaniju kao zemlju u kojoj su se »magične, pritajene i snažne prirodne sile zacijelo spojile na neki čudesan način. Upravo ono mjesto na kojemu je nekoć živio, na kojem je svih ovih stoljeća bio živi mrtvac, prepuno je čudesa geološkog i kemijskog svijeta. Ondje je bilo vulkana, od kojih su neki još uvijek otvoreni, te iz njih izvire vode čudnovatih svojstava i plinovi koji ubijaju ili oživljavaju«. ¹⁹⁵ Tlo je doista plodno i raznoliko. Na sjeveroistoku nalazimo vulkanske formacije, gdje je Stoker smjestio Drakulin dvorac. Transilvanija je bogata naftom i ugljenom, i stoga se pojavljuju čudni fenomeni, poput malih

¹⁹³ Vidjeti 'Wurzburg Witch Trials' u: The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology.

¹⁹⁴ 189 Stoker, *ibid.*, str. 22.

¹⁹⁵ *Ibid.*, str. 286.

plavih plamenova nalik onima koje Jonathan vidi na putu prema dvorcu. Nesumnjivo postoje i legende da su takva mjesta nastanjena duhovima ili da skrivaju blaga. Postoje i nalazišta zlata i drugih metala koja su Dačani iskorištavali već u predrimsko doba.

Transilvanija je paradoksalno mjesto, u ljepoti njenih planina postoji nešto zastrašujuće i veličanstveno. Legende govore o blagima i duhovima koji ih čuvaju od kradljivaca, o vodama koje ubijaju¹⁹⁶ ili oživljavaju, a tlo je plodno i opasno. Dvojnost prirode odražava se u povijesti ljudskih života na tom području. Ova zemlja bi doista mogla biti prolaz između dva svijeta. Zapadna Europa i njeni disparatni režimi s jedne strane; istok, koji je stoljećima bio pod utjecajem Bizanta i Otomanskog carstva s druge. Na tom su se mjestu sastajali i živjeli zajedno vrlo različiti narodi.

Posljedica svega nije samo složena kulturna mješavina zgusnuta na vrlo malom području, već i kulturni sraz, čest uzrok nesporazuma između populacija koje su, svaka na svoj način, onu drugu vidjele kao stranu, stvarajući time višu razinu drugosti koja prevladava u romanu. Tako pomiješane populacije učinile su ovo povijesno raskrižje mjestom susreta istočnoeuropske, rimske, saske i azijske tradicije: »Pročitao sam da je u karpatskoj potkovi¹⁹⁷ skupljeno sve praznovjerje svijeta, kao da je to središte nekog zamišljenog vrtloga¹⁹⁸, zabilježio je Jonathan upoznavši Mađare, Rumunje, Sase i Rome te njihova vjerovanja i praznovjerja i stavove o ozloglašenu grofu Drakuli i njegovim moćima. Ovaj »vrtlog mašte« mami i Jonathana i čitatelja u svoju zamku, a Stoker nas sve upozorava da ćemo upasti u kovitlac mašte i noćnih mora, u kojem naši strahovi primaju obličje Drugog. Transilvanija je najslavnije »carstvo vampira«, no nipošto nije jedino. Antička Grčka, zemlja drevne lamiae, ali i omiljeno mjesto turista sa Zapada, potakla je maštu mnogih pisaca. Goetheova 'Korinška nevjesta' i Keatsova 'Lamija', književne su inačice mita o predivnoj Feničanki (dakako, strankinji) koja je željela proždrijeti prelijepo tijelo svog ljubavnika. Polidorijeva junaka Aubreyja savjetuju njegovi prijatelji Grci da se noću ne zadržava u šumi i »opisuju je kao mjesto na kojem vampiri orgijaju i proriču najveće zlo svakome tko mi se nađe na putu.«¹⁹⁹ Francuzi su u devetnaestom stoljeću grčke vampire shvatili vrlo ozbiljno. Polidorijev *The Vampyre* ponovno je oživio godinu dana kasnije, u romanu Francuza Berarda Lord Ruthven *ou les vampires*, kao »varijacija na Ruthvenovu temu u dva sveska... a dugim sporednim temama koje su poput krvavog velikog obilaska²⁰⁰ Grčke, Italije, Indije i istočne Europe. Godine 1821., Nodier je objavio *Smarra ou les demons de la nuit*, strašnu priču o demonu kojeg je oslobodila Meroe, prelijepa demonska žena iz Tesalije.

Djevojka koja priča priču o Carnilli je Engleskinja, no s ocem živi u Štajerskoj, austrijskoj pokrajini koju dijelom nastavaju Slovenci i koju su, naposljetku, 1919. godine između sebe podijelile Austrija i bivša Jugoslavija. U početku je i Stoker bio odabrao Štajersku za mjesto radnje svojeg romana, no kada je otkrio još udaljenije i egzotičnije »carstvo s onu stranu šume«, zemlju krvave prošlosti i nebrojenih praznovjerja, učinio ju je savršenim mračnim domom za svog grofa Drakulu. Merimee je svoju zbirku priča, *La Guzla* (Gusle), smjestio u Iliriju, gdje je žrtva bega od Moine njegova nevjesta, la Belle Sophie. Srbija je zemlja sklona vampirima, osobito u legendama.

Čak i danas, Karpati su omiljeno mjesto za vampirske priče i legende. Mađarska grofica Erszebet Bathory primjer je povijesne osobe opsjednute pomlađivačkom moći krvi. Vampiri iz knjiženosti i filmova, bilo da se radi o grofu Azzou von Klatki (Anon, *The Mysterious*

¹⁹⁶ Rumunjske bajke često spominju »mrtve« i »žive« vode čarobnih svojstava koje mogu izliječiti ili čak oživjeti ljude. Takvi su se izvori nalazili na kraju svijeta ili su ih čuvale opake zvijeri i duhovi, ponekad sa sukobljenih planina.

¹⁹⁷ Zanimljivo je pripomenuti da je potkova simbol dobre sreće i u Rumunjskoj i u Engleskoj.

¹⁹⁸ Stoker, *ibid.*, str. 5-6.

¹⁹⁹ Fravling, str. 115.

²⁰⁰ *Ibid.*, str. 45.

Stranger), Drakuli, Brunhildi ili Lestatu, fiktivni su likovi koji lutaju poluizmišljenim predjelima i podatnom ljudskom maštom, a zemlje koje zaista postoje, tek su podloga za te poluizmišljene krajolike.

Postoji još jedno sredstvo koje različitosti, ili drugosti, pridaje kobnost zla. U Le Fanuovim pričama, povremeno se pojavljuje tajanstven lik tame, povezan sa strašnim djelima. U Carmilli, netko primjećuje da je u grofičinoj kočiji bila još jedna osoba i opisuje »čudnu crnu ženu, s nekakvim obojenim turbanom na glavi, koja je cijelo vrijeme promatrala s prozora kočije, klimajući glavom i cereći se podrugljivo prema damama, blještavih očiju i velikih bijelih bjeloočnica i zubiju izbačenih kao u bijesu«. ²⁰¹ Oči i zubi naznake su stravične prirode neprijatelja utjelovljena u naoko nevinoj Carmilli: najočitije odlike vampira svjetlucave su oči i iskeženi zubi.

Slična se stvar pojavljuje i u jednoj drugoj priči, »Dijete koje je pošlo s vilama«. To je priča o irskoj udovici koja je živjela u blizini brežuljaka Slieveelim i čijeg su sina otele vile iz Lisnavoure. Djeca su se jednu večer igrala, kada su vidjela kočiju i u njoj prelijepu mladu damu, koja je pozvala dječaka da pode s njom. Pokraj nje bila je »crna žena, predivna dugog vrata, oko kojeg su bile ovješene kolajne velikih šarenih perlica, a na glavi je nosila svileni turban u svim duginim bojama na kojem je bila pričvršćena zlatna zvijezda. Lice joj je bilo usko gotovo kao lice smrti, visokih jagodica i velikih izbuljenih očiju, čije su bjeloočnice, kao i red zubi, bile u snažnom kontrastu s bojom kože«. ²⁰² Slika koju opisuje Le Fanu, može se povezati sa slikom crnog sluga, potlačenog no prijetećeg, ili s vješticom Cigankom, crnom magijom i tamom. U prošlosti su razlike između rasa, u boji kože ili običajima, razmišljanju ili jeziku bile smatrane podjednako fascinantnima i zastrašujućima.

Skupine koje su »drugačije« od onog što većina doživljava prevladavajućim društvom, često su na meti progona. Jedna takva skupina, koja je na meti već stoljećima, su Cigani. Praznovjerja koja su gotovo urođena očituju se u legendama oko njihova porijekla. U mnogima, Cigani su prisiljeni lutati svijetom zbog grijeha svojih praotaca. Prema nekim mitovima, potomci su Kajina, prvog ubojice: ovdje se Drugost povezuje s nasiljem. Druge legende Cigane povezuju s naročitim, protukršćanskim prijestupima. Prema jednoj verziji, izradili su čavle kojima je Krist bio pribijen na križ, prema drugoj odbili su pomoći Djevici Mariji dok je s malim Isusom bježala u Egipat. Tijek misli ovdje je očit: Cigani su kroz povijest živjeli nomadskim životom, njihova ih »različitost« čini opasnima, a njihov nekonvencionalan način života ponekad se tumači kao kazna za »zlu« prirodu. ²⁰³ Prema tome, nije ni čudo da su ljudi koji nose Drakulin kovčeg na vrhuncu radnje Cigani.

U *For the Blood is the Life*, F. Marion Crawforda, Ciganku Cristinu ubijaju lopovi koje je otkrila dok su zakapali plijen. Iz groba, privlači voljenog muškarca koji joj za života nije uzvraćao ljubav. Sada, zarobljenog između strave i zle moći koju Cristina ima nad njime, gladna ciganska djevojka ljubi Angela smrtonosnim vampirskim poljupcem kojim mu ispija krv i život. Čak i nakon što je otkopaju i »ubiju«, njena se sjena i dalje pojavljuje kad god mjesočina obasja njen grob.

Još je jednog anđela ciganska kletva zarobila između dva svijeta, Angela iz *Buffy*, ubojice vampira. Kao kaznu za ubojstvo mlade Ciganke, njena obitelj na njega baca čini zbog kojih ponovno dobiva dušu i tako postaje primoran proživjeti život s potpunim sjećanjem i sviješću o svojim zlodjelima, za razliku od drugih vampira koji nemaju dušu i stoga ne poznaju bol i kajanje. Cigansko prokletstvo osudilo je Angela i na to da, pronađe li trenutak istinske sreće, što se i događa dok vodi ljubav s Buffy, izgubit će dušu i ponovo postati Angelus, vampir. U vampirskim se pričama fascinacije mogu obistiniti, jer neumrla često posjeduju hipnotičke moći nad svojim žrtvama. U djelu *Fragment of a Story* (Fragment priče), Byron svog vampira

²⁰¹ Le Fanu, *ibid.*, str. 294.

²⁰² Le Fanu, *Madam Crawl's Ghost and Other Stories*, str. 55.

²⁰³ *Folklore, Myths and Legends of Britain*, str. 322-3.

karakterizira kao gospodara iluzija (što drugo preostaje tvorcu fikcije, bilo piscu bilo filmskom tvorcu): »mogao je jednoj čežnji dati obličje druge«. ²⁰⁴ Primjerice, Drakula je iznimno snažna priča jer koristi određena psihološka sredstva. Roman je vrlo manipulativan jer se poigrava našim najdubljim strahovima i kao da nudi primamljivu alternativu normi; otvara prostor gdje se svijet života i smrti dotiču. Postojanje vampira lebdi između ta dva svijeta, ima pristup i jednom i drugom, no ne pripada im.

Kroz povijesti ideja, pojavljuju se mitska bića čije oči zavode one koji ih pogledaju. Najslavnije su oči Gorgone. Postojala su tri takva stvorenja, sestre koje su živjele na atlantskoj obali Afrike, a to je znakovito jer su Grci Daleki Zapad smatrali predjelom podzemlja. Svakoga tko bi ih pogledao pretvarale su u kamen. No, Perzej je napao jednu od njih, Meduzu, dok je spavala. Kako su joj se oči sklopile, izgubila je moć, no Perzej se i dalje nije usudio podići pogled te se vodio njenim odrazom u štitu. Kada joj je odrubio glavu, iz njene glave izletio je krilati konj Pegaz, ističući ciklus smrti i ponovnog rođenja, toliko bitan za koncept vampirizma. U očima leži moć, a nešto se slično pojavljuje i u legendi o bazilisku, zmijoliku stvorenju od čijeg pogleda se umire i koje je noviju slavu steklo pojavljivanjem u knjizi Harry Potter i Odaja tajni.

Vampir u pokušajima da zavede žrtvu, ima na raspolaganju dvije vrste oružja: oči i glas (iako rijetko, u narodnoj se predaji spominje kako neumrlji pozivaju svoj plijen u grob, iako bi to moglo biti metaforički, ne doslovno – no u književnosti i na filmu hipnotičnost glasa je mnogo češća). Mnoga od mitskih bića koja su hipnotizirala svoje žrtve bile su žene, što je očita aluzija na klasičan motiv zavodnice. Sirene iz grčke mitologije glasom su privlačile putnike u prolazu. Oni koji bi ih čuli, trenutno bi zapadali u trans: žrtva (isključivo muškarac) gubi mogućnost izbora, gubi razum i, naposljetku, postaje još jedno truplo na hrpi trulećih leševa oko Sirena. Sirene su slične vampiricama, zavodnice i čarobnice koje bacaju čini na svoj plijen. Jedina obrana je, koju je otkrila Odisejeva posada, začeptiti uši voskom. Igra iluzija jedna je od najzanimljivijih tema u književnosti. Razlika između stvarnosti i iluzije u svijetu mašte vrlo često izmiče normama stvarnosti, a um je moćan kada to dvoje može razlikovati. Zabavljač na srednjovjekovnom sajmu, čarobnjak koji u kraljevo uho šapuće sudbinu, »mag« u priči poput one Johna Fowlesa, ²⁰⁵ ili mag u sporednoj ulozi, imaju moć uvjeravanja u nevjerovatno: »'Njegove oči ili moje', zastenjao je Conchis, kao da je smrt neki šaljić. Koža mu je bila sljubljena s lubanjom, samo su mu oči bile žive. Imao sam neobičan dojam da želi da ja pomislim kako je on sam smrt, da će svakoga trenutka tvrda stara koža i oči otpasti s lica, a ja ću postati gost kostura.« ²⁰⁶ Fowlesovo djelo možda ne spominje vampire, no tema i njen smisao okreću se oko enigme stvarnosti koja se pretapa u iluziju. Igre uma igre su nepoznatog, zastrašujućeg, fascinantnog i, prije svega, ovisničkog. Vampirova žrtva ne može i vrlo često ne želi izbjeći zastrašujući zagrljaj koji je odnosi s onu stranu razuma.

U Coppolinu filmu Drakula, vampir postaje vrhovna iluzija. Osjećaj koji nas prati nakon gledanja filma, Coppolina je vizija koja daje naslutiti da možda, izvan same priče, izvan dobra i zla, postoji samo još karikatura. Likovi se pojavljuju u potpuno novom svjetlu, poput Lucy koja više nije nedužna djevojka kao u knjizi, iako se mnogima vjerojatno više sviđa ova Lucy od Stokerove crno-bijele verzije. Knez u oklopu koji podsjeća na tijelo oderane kože ima malo dodirnih točaka s klasičnim srednjovjekovnim junakom, iako se takvim predstavlja. Ljubavna priča između vampira i Mine kao reinkarnacije srednjovjekovne kneginje također je

²⁰⁴ Fravling, str. 127.

²⁰⁵ postoji zanimljivo poklapanje između imena markiza d'Urfea i Fowlesova junaka Urfea. Markiz d'Urfe glavni je lik slavne vampirske pripovijetke Alekseja Tolstoja koji pripovijeda o svom susretu s obitelji Vurdalak, a Fowlesov Urfe se u njegovu djelu *The Magus* hvali kako je potomak slavnog francuskog pisca Honorea d'Urfea (1567.-1625.). Ovo je izvanredna i opaka igra iluzija koja dovodi do samog ruba razuma.

²⁰⁶ *The Magus*, str. 99.

različita od one u knjizi. Ipak, razlike nisu tolike kolikima se čine. Film samo pojačava dvojnost koja je prisutna u čitavoj knjizi, premda je knjiga to sasvim prikrila u viktorijanskim klišejima, a ta je dvojnost vjerojatno jedan od najvećih Stokerovih književnih domašaja: razlomiti granice između dobra i zla koje inače djeluju unutar vrlo strogog uzorka.

Moć slike gledatelje uvlači u svijet šoubiznisa i fantazija. Fabula je tek izlika za slike krvarećih križeva, crvene oči iznad obzora, Drakulinu sjenu na zidu, grofove ljubičaste naočale, ples Mine i grofa na svjetlosti tisuća svijeća, crveno sunce koje zalazi za iskrzane planinske obronke. U Coppolinom Drakuli sadržani su svi klišeji filmske industrije: sukobljavanje dobra i zla, ljubavna priča, krv, nasilje i erotičnost, smrt jednog »pozitivnog« lik u konačnom sukobu i, dakako, veliko finale. Mogao bi to biti »metafilm«, naznaka prave prirode svih filmova: s jedne strane fikcija koja oponaša stvarni život i varka snimljene slike, a s druge svijet magičnih svjetala koja iskaču iz tame i opčinjavaju nas svojom (lažnom) izjavom besmrtnosti, vječne mladosti i ljepote. Kao i vampiri, filmovi nas hipnotiziraju i nude nam velike iluzije u zamjenu za stvarni život.

Naposljetku, najdojmljivija i najpaklenija vampirova odlika nije fizička snaga, već moć nad umom žrtava. Svi opisi uvijek ističu oči koje vrlo često sjaje paklenim žarom. Žrtva se ne može pomaknuti niti pozvati upomoć: »Oči su joj opčarane. Zmijski pogled ne bi ostavio veći dojam na nju od nepomičnog pogleda tih groznih, metalnih očiju.«²⁰⁷ Carmilline žrtve ne mogu spoznati opasnost u kojoj se nalaze, jer im vampirica zamagljuje oči i um: »Droge neočekivanih utjecaja su djelovale na mene i moja je percepcija otupjela.«²⁰⁸ Markiz d'Urfe prisjeća se prve noći u obitelji Vurdalak, te vampirova posjeta tijekom noći: »Osjetio sam njegove mrtve oči kako pokušavaju prodrijeti u moje najdublje misli dok je gledao kako dišem.«²⁰⁹

Drakula svojim žrtvama može upravljati na daljinu, Cristina iz *For the Blood is the Life* Angela baca u trans: »Proždimala ga je bijesnom i neutaživom fizičkom glađu očiju. Hranile su se njegovom dušom i začarale ga.«²¹⁰ Ova česta tema svoje porijeklo možda vuče od hipnotičnosti očiju neumrlih, iz straha koji izazivaju, ili čak privlačnosti demonskog ali senzualnog bića, oblika koji je vampir (aristokrat Drakula ili vrlo poželjna Brunhilda) posudio u većini svojih književnih pojavljivanja. Što se žrtve tiče, »prepušten užitku, ne opažao bezdan pred sobom...«²¹¹

Mitologija smješta Hipnosa, San, među sjene podzemlja, zajedno s bratom Tanatosom, Smrću. Ljudi, kao i bogovi, mogu potpasti pod njegov utjecaj, jer ih Hipnos može baciti u dubok san jednim pokretom svog čarobnog štapića ili zamahom svojih crnih krila. Strah se često skriva u sjenama sna, u legendama (prema kojima se većina posjeta vampira događa noću) i u književnosti. U svijetu snova, stvarnost gubi svoje atribute i okviri uma koji oblikuju naše budno postojanje postaju nejasni. Slagalica se popunjava koristeći nova pravila koja izmiču logici i razumijevanju. Na mnogo načina san je, čak i više nego smrt, carstvo sjena. Za žrtve vampira, san i sva njemu slična stanja, predstavljaju vrata koja ih vode prema njegovoj moći, jer, paradoksalno, podsjećaju na smrt i ludilo.

Ovdje se nalazi granica života i smrti – kada van Helsing hipnotizira Minu, ona ulazi u Nigdjezemsku: »san nigdje ne nalazi mir«. Ovo je točka u kojoj se susreću stvarnost i noćna mora. Često se govori kako agonija prethodi smrti. Čitava priča Drakule razvija se u sjenovitoj atmosferi, koja čitatelja mami u carstvo vlastita straha. Grofov dvorac prostor je kojim vladaju strah i nesigurnost, gdje je logika izvrnuta. Dvorac je: »...staro zdanje i čuva mnoge uspomene te donosi ružne snove onima koji spavaju nerazborito. Neka vam to bude

²⁰⁷ Varney the Vampyre u: Frayling, str. 150

²⁰⁸ Le Fanu, Carmilla, str. 306

²⁰⁹ The Family of Vurdalak u: Frayling, str. 263.

²¹⁰ For the Blood is the Life u: Great Vampire Stories, str. 17

²¹¹ Wake Not the Dead! u: Frayling, str. 175.

upozorenje! Ako vas večeras ili u bilo koje vrijeme obuzme san ili pospanost, požurite u svoju spavaonicu ili u ove odaje, pa će u tom slučaju vaš počinak biti siguran«,²¹² Drakula upozorava Jonathana. Opasnost se skriva i u snu, jer je um pod utjecajem sila zla, ali i u budnosti, jer će ga nedostatak sna pogurnuti putem ludila. Ljudi na sablasnom brodu kojim Drakula putuje u Englesku ne mogu usnuti, a noću nestaju.

Noć je, prema narodnom vjerovanju, vrijeme kada se najčešće događaju susreti s vampirima iz očitih razloga: to je vrijeme tame, sjena, kada je svjetlo skriveno od svijeta. Primjerice, posjeti vampira iz Buckinghamshire a, iz priče Williama od Newburgha, prije svega su ograničeni na noćne napade na suprugu. Noć poslije njegova ukopa, »odjednom je ušao u sobu gdje je spavala njegova supruga i, probudivši je, ispunio ju je stravom, ali i gotovo ubio skočivši na nju svom svojom težinom i ostavši ležati na njoj. Iduće je noći ponovno mučio ženu koja je drhturila kao i prije. U krajnjem užasu, treće je noći odlučila ostati budna...« Ponekad su čak i žrtve vampirskog djelovanja bile nesigurne jesu li bile napadnute za vrijeme budnosti ili tijekom neke strašne noćne more. Jedno od vampirskih izbijanja tijekom epidemija osamnaestog stoljeća, dogodilo se u Srbiji, a glavni lik bio je čovjek po imenu Petar Plogojević. Nedugo nakon njegove smrti, u selu u kojem je živio, dogodilo se još nekoliko smrti. Preminuli su imali simptome »potpune iscrpljenosti i slabosti kao kod oblinog gubitka krvi. Zalili su se na strašne snove u kojima se mrtvi Plogojević ušuljao u sobu, uhvatio ih za vrat, snažno ugrizao i ispijao krv iz rane«.

Folklor i književnost razlikuju se po pitanju hipnotičkog učinka vampira. Folklor ga rijetko spominje jer se u prošlosti smatralo da je vampirizam tjelesna bolest, kao kuga i kolera (čak su i simptomi slični). Nasuprot tome, vampir je u književnosti doživljen kao proizvod mašte. Moć uma prije svega djeluje u stvarnom svijetu, jer jedino tamo može sakupiti fizičke dokaze i filtrirati ih kroz maštu te opetovano »činjenice« pretvoriti u umišljeno. »Žrtve« su nesumnjivo vjerovala da su ih napali »stvarni« vampiri, ali za nas su vampirske epidemije prikazi masovne iluzije. Kako mnoge žrtve opisuju da su napadnute tijekom sna, može se pretpostaviti da su epidemije posljedica masovne psihoze.

Nije čudno da su povijesne »žrtve« vampirskih napada bile uvjerene kako ih napadaju nedavno preminuli rođaci ili susjedi jer su, s obzirom na zaraznu narav epidemija, nedavno preminuli mogli biti fizički razlog susljednih smrti. No, u doba u kojem su granice između fizičkog i duhovnog svijeta bile drugačije nego danas, analiza uzroka smrti u zajednici dovela bi do zaključaka s kojima se mi, zahvaljujući nekoliko stotina godina medicinskog istraživanja, ne bismo složili.

Svijest zajednice bila je tijekom najezde vampira opčinjena. Kada bi se iskapala trupla, većina prisutnih »vidjela« bi reakciju vampira na uništenje. Uglavnom se, kada bi mu se u srce zabio kolac, »leš« počeo grčiti, ispuštati vriske od kojih se ledi krv u žilama i obilno krvariti. Nema sumnje da su mnogi to zaista vidjeli, a neke od fizičkih pojava koje je »vampir« očitovao, možda su se zaista i dogodile. Primjerice, vrlo je moguće da će se, zabijete li kolac u truplo naduto plinovima nastalim truljenjem, čuti neobični zvukovi iz tijela. No, mnogo se toga izobličilo zbog perspektive prisutnih: vidjeli su ono što se od njih očekivalo. Znakovito je da je Tournefort, s vrlo različitim mentalnim ustrojem od stanovnika Mikonosa osamnaestog stoljeća, »vidio« iste stvari kao i oni, no interpretirao ih je sasvim drugačije.

Ponekad, kada se uzmu u obzir folklorne inačice, skeptici napad vampira smatraju običnom noćnom morom zbog teške večere. Ovo se u književnosti razvilo u motiv sumnje spram vjerodostojnosti čitavog iskustva i, zbog te sumnje, odgođenog poduzimanja mjera protiv te navodne halucinacije. Carmillina žrtva ne shvaća da opasnost leži u viziji koja je ispunjava stravom, ali i ispija krv i život. Drakula posjećuje Lucy i Minu u njihovim snovima. Lucy se boji zaspiti jer san doživljava kao »nagovještaj strave«. Kasnije i Mina pati od istih simptoma.

²¹² Stoker, *ibid.*, str. 33

Ipak, dugo vremena (ponekad, za čitatelja, i predugo), nitko ne uspijeva zbrojiti dva i dva i shvatiti da u tim noćnim morama i malaksalosti od koje djevojke pate, možda postoji nešto znakovito. Potreban im je ludi Renfield da im kaže kako se Mina pretvara u vampiricu. To bi moglo biti dosadno odgađanje u vođenju radnje prema odgovarajućem vrhuncu, ali i naznaka promijenjene percepcije u tom izokrenutom svijetu, gdje se postojanje vampira prihvaća kao stvarnost.

Kao drugo, san je povezan s tjelesnom i umnom ranjivošću, u carstvu vampira ili inkuba i sukuba srednjovjekovne demonologije. Uspavane žrtve vampirskih napada, bespomoćne su i otupjelih čula. Mina se ne može prisjetiti trenutka u kojem je grof ušao u njenu sobu, ali se ne može osloboditi niti osjećaja njegove prisutnosti: »Obuzima me malodušnost.« Nemogućnost pokretanja ili pozivanja upomoć čest je motiv i toliko je učinkovit jer je čest osjećaj u noćnim morama. Nemogućnost djelovanja strasnija je od same borbe. Panika i strava svoj vrhunac dosižu u nemoći, kada ne možemo ništa učiniti protiv neprijatelja koji nas napada. Kao treće, noć je doba senzualnosti kojoj ćemo posvetiti iduće poglavlje.

Na ovom posljednjem mjestu preklapanja stvarnosti i iluzije, likovi dijele istu opsesiju: potrebu za prisjećanjem. Oni moraju ispričati svoju priču, jer moraju podijeliti iskustvo i uvijek nanovo istražiti maglovite predjele misterije. Mnogo je priča ispričanih u prvom licu (između ostalih i Carmilla, The Vampyre, Obitelj Vurdalak, Drakulin gost, Intervju s vampirom), a to je nevjerojatno moćan trik pomoću kojeg priča dobiva na životnosti i jezovitosti, jer je pripovjedač, ili pripovjedačica, izravno uključen u događanja i slušatelju ili čitatelju prenosi svoje strahove.

U Drakuli, do određene su mjere vrlo korisni dnevnic, jer opisuju događaje gotovo u samom času odvijanja, i stoga su, na prvu ruku, dobro oruđe za autora kojim on stvara mračan i mučan ugođaj. Sijaset pojedinosti, obično pretjeranih, plete mrežu naznaka i simbola koji su vjerni rekviziti gotskog romana. Premještanje s mjesta sveznajućeg trećeg lica na mjesto subjektivnog doživljaja svakog lika, fragmentira poglede na zbivanja i time stvara napetost. Na simboličkoj razini, dnevnic su pristup sjećanju koje pruža dokaz da su događaji stvarni, a ne izmišljeni. Sumnja uzrokuje strah, a time ranjivost. Lucy se ne može prisjetiti svojih snova i to je plaši. Iako ponekad zaboravljivost označuje spokoj uma, to je pasivna obrana. Van Helsing govori kako je češnjak »poput lotusa, [od njega] ćeš zaboraviti svoje tegobe«, i Lucy konačno može zaspati. Jonathan odlučuje zaboraviti i sklanja dnevnik; svako djelovanje znači prisjećanje zla. Van Helsing inzistira na važnosti dnevnika i grof ih pokušava uništiti, jer bi mogli postati oružje protiv njega. Minin ožiljak stalni je podsjetnik na to da postaje vampirica. Ključ razumijevanja je sjećanje i čak nakon što je vampir uništen, likovi se moraju prisjetiti svojih stravičnih i izvanrednih iskustava: Mina i Jonathan dobivaju dijete čija »imena povezuju cijelu našu skupinu muškaraca, no mi ga zovemo samo Quincey«.²¹³

Potreba za preživljavanjem kroz prisjećanje, slika je čiji se utjecaj na našu svijest ne smije podcijeniti. Naposljetku, zbog toga si velikani i moćnici izgrađuju veličanstvene mauzoleje. Za one koji postaju vampiri, prisjećanje gubi ljudske koordinate, no ostaje potreba za vraćanjem, vrebanjem rođaka ili ispravljanjem starih pogrešaka. Drakulin dvorac čuva povijest nasilnog ponašanja njegovih predaka, a Drakula treba zemlju svoje otadžbine da bi mogao postojati: drveni kovčez puni su zemlje »posvećene svetim sjećanjima, dovezao ju je iz daleke zemlje za svoju nečovječnu stvar«. Zanimljivo je da taj zli stvor treba »sveta sjećanja« kako bi opstao. Louisu (Intervju s vampirom) je potrebno da svijetu ispriča svoju priču, da ispovjedi kako ga je na krvavi put naveo zavodljivi Lestat te kako je otkrio okus krvi i smrt. Carmilla nastoji svoj identitet očuvati u anagramima svog imena: MkcaUa-Carmilla-Millarca. U Buffy, avatari vampira koji je izgubio dušu također su očuvani u maloj promjeni imena: Angel-Angelus.

²¹³ Ibid., str. 337.

U Gospodaru prstenova, najbliži vampirima su Crni jahači. Oni su nekada bili ljudi, no zlo prstenova, koje im je dalo nezemaljske moći, iscrpilo im je dušu. Sam Frodo, nositelj Prstena, gotovo se pretvorio u jednog od njih, postajao je sve manje i manje ljudski dok je zbog Prstena gubio sjećanja: »Znam doduše da se sve to dogodilo, ali ne mogu ništa više od toga zamisliti. Ne sjećam se okusa ni jednog jela, ni vode, ni hujanja vjetra, nijednog stabla ni trave ni cvijeta, ni mjeseca ni zvijezda. Gol sam u mraku, Same, i nema nikakvog vela između mene i tog vatrenog kotača. Vidim ga već i golim oko na javi, a sve drugo pred njim blijedi.«²¹⁴

Gubitak sjećanja odgovara konačnom gubitku sebe, identiteta, a time i potpuno rastvaranje u prazninu. Zato ljudi nastoje pamtiti svoje pokojne, u svim mogućim oblicima obreda, od dijeljenja hrane i paljenja svijeća do blagdana Svih Svetih. Razlog tomu je što duše preminulih trebaju naše sjećanje kako bi pronašle svoj put, i mi ih moramo pamtiti kao naše korijene i vodiče kroz život. Očajnički se držimo svojih uspomena, svoje povijesti, a folklor je jedan od načina neprekinutog tijeka znanja i prisjećanja na stare dane. Prošlost nam je potrebna kako bismo opstali.

»Rođaci« Crnih jahača su dementori iz serije knjiga o Harryju Potteru, jer na vampirski način izvlače sjećanja iz ljudi u svojoj blizini. Ova bića bez duše hrane se dušama svojih žrtava, isisavajući iz njih sreću i ostavljajući ih u paklu sazdanom od najužasnijih sjećanja. Tako život gubi smisao jer gubi osjećaj »dobrote« i sreće na kojima se inače temelji. Naposljetku, žrtva gubi dušu, jednako kao što se događa žrtvama vampira.

Gubitak sjećanja narušava normalnost svijeta i baca ga u kaos. Vampir u književnosti utjelovljenje je Iracionalnog, sveg onoga što nije razumski objašnjivo, a ugođaj Iracionalnog preplavljen je ludilom. Bojimo se svega što izmiče našoj logici i moćima poimanja. Strah otvara vrata svijeta u kojem prestaju vrijediti pravila logičnog razmišljanja, a vladaju najdublji, najzakučastiji instinkti.

U Drakuli, prva je žrtva sam Jonathan Harker. Zbog svog čudnog »noćnog života« u dvorcu, Jonathan počinje sumnjati u sebe i završava u izvrnutom svijetu u koji ne može vjerovati i koji ne razumije. Kako čudne događaje oko sebe ne može smjestiti u okvir uma temeljen na logičkim objašnjenjima, ne uviđa slabašnost općenitog obrasca mišljenja, već radije preispituje svoje mentalno zdravlje u tolikoj mjeri da prestaje vjerovati vlastitim doživljajima. »Dok živim ovdje, mogu se nadati samo jednoj stvari – da ne poludim, ako već i nisam poludio.«²¹⁵ Njegove neprestane aluzije na Hamleta, daju naslutiti porijeklo njegovih strahova: nesigurnost otvara vrata prema ludilu. Snovit ugođaj onemogućuje mu da zadrži opipljiv dokaz svog doživljaja koji bi mu pomogao da sačuva zdrav razum. Bježi u uvjerenju da pati od groznice i treba dokaz da je još netko susreo vampira kako bi znao da je siguran. Sličan izluđujuć nedostatak dokaza korišten je i u *What Was It?* (Što se dogodilo?), priči o nevidljivom vampiru koji žrtvu napada noću, a napisao ju je irsko-američki autor, Fitzjames O'Brien i objavio 1859. godine. Iako ga se ne može vidjeti, jednako je nasilan i krvožedan kao i vidljivi vampiri. Bezobličan, bezimen i stoga »Tajna«, »Strava« i »Kralj užasa« u očima onih koji su, unatoč lovu na to čudovište, suočeni s dvojbom neznanja što da s njime učine. Nemogućnost razumijevanja, a stoga i djelovanja, strasnije je od svake bitke, jer se sumnje hrane duhom jednako kao što se vampiri hrane krvlju žrtava: »Dao Bog da nisam lud, i da ovo nije tek luda maštarija.«²¹⁶ U ovoj priči pojavljuje se jedno drugačije sredstvo koje nas usmjerava prema razornoj moći uma: likovima koji uspijevaju uhvatiti čudovište, vrata prema fantazijama otvorio je opijum: »Zajedno smo uživali u predivnom širenju misli,

²¹⁴ J. R. R. Tolkien, *Povratak kralja*, prev. Zlatko Crnković, Algoritam, Zagreb, 2002., str. 232.

²¹⁵ Stoker, *ibid.*, str. 35.

²¹⁶ Frayling, str. 208.

veličanstvenom jačanju percepcije, neograničenom osjećaju postojanja kada se čini kao da imamo dodirne točke s čitavim svemirom...²¹⁷

»Je li to stvarnost, ili san toliko sličan stvarnosti da gotovo preokreće presudu zauvijek?«²¹⁸

To je leitmotiv cjelokupne vampirske književnosti, jer pisci iskorištavaju ljudsku potrebu da sumnjaju u sve što izmiče logici i znanstvenom objašnjenju. Književnost voli ovu igru i pridaje joj dublji smisao: likovi iz knjige (i čitatelj sam) u košmarnu stvarnost zapleta ulaze s određenim mentalnim referentnim točkama koje se razlikuju od onih koje smatramo normalnima, i stoga ih doživljavamo kao znakove ludila. Jedan po jedan, likovi počinju sumnjati u vlastiti razum i odbijaju stvarnost koja se ne uklapa u uobičajen obrazac.

Nesigurnost je poput magle oko njih, čini ih nesposobnima da se obrane, a tek prihvaćanje postojanja zla dat će im moć da reagiraju. Van Helsingova moć skrivena je u znanju koje posjeduje, u tome što priznaje postojanje »neprirodnog« kao sastavnog dijela svijeta. Smatra kako je »tako ludost lakše uspoređivati s istinom«, jer se »istina« protivi prihvaćenom poretku dok ludilo ima svoje zasebno mjesto, marginalno ali priznato.

Grof Drakula širi stravu i paniku oko sebe, ljudi se boje njegovih neobjašnjivih, nadnaravnih zlih moći. Kapetan broda kojim Drakula putuje u Englesku smatra kako je rumunjski moreplovac »lud, do krajnosti lud«, i svoj strah objašnjava ludilom: »Izgledao je nevezvjereno i oronulo, te se bojim da je poludio. Sasvim mi se približio i promuklo prošaptao, prislonivši mi usta na uho, kao da se boji da bi i zrak to mogao čuti...«²¹⁹ A ipak je on jedini koji razumije i stoga izbjegava vampira bacivši se u more.

Aluzije na ludilo pojavljuju se u čitavom djelu. Dr. Seward upravitelj je klinike za mentalno oboljele, a van Helsing mu je učitelj. Likovi se više od vampira boje da bi mogli izgubiti razum. Drakula, kao i mnoge druge priče, nije priča o strahu zbog suočavanja s priznatim zlom, već o panici koja nastupa u času spoznaje da stvarnost možda ima druge referentne točke od općeprihvaćenih. Stoga, kada se dogodi nešto čudno što se protivi normama našeg svijeta, ne sumnjamo u norme, već u svoj razum. Roman preispituje svjetski poredak koji razmišlja u okvirima dobra i zla, stvarnog i nestvarnog, razumnog i poludjelog. Neprestana sumnja likova, igra stvarnosti i prikaza (Renfield se, primjerice, ponekad čini normalnim, a ponekad se ponaša kao luđak; Lucy, nedužna žrtva, postaje demonica; Mina komentira kako je i Drakula žrtva), sve to stavlja velik upitnik na naše razumijevanje svijeta.

Vampir postavlja pitanja o životu i smrti i o krhkosti i snazi ljudskog tijela i uma. Neumrlji nastavaju čudnu zemlju u kojoj oba svijeta i postoje i ne postoje. U središtu svih oblika ljudskog vjerovanja nalazi se smrtnost, kako praznovjerja, tako i vjere i vampirizma. Smrt možemo doživjeti kao putovanje, potragu za besmrtnošću. No, smrt nema konačnost, kao što se možda čini: s jedne strane stoji reinkarnacija, doduše, više duhovna nego tjelesna, a s druge život, koji daje do znanja da je smrt tek obredni prijelaz, metamorfoza iz jednog oblika postojanja u drugi. Put krvi i mašte vodi čitatelja vampirske priče u zemlju u kojoj izmišljeno i noćne more dosižu vrhunac.

²¹⁷ Ibid., str. 211.

²¹⁸ Varney the Vampyre u: Frayling, str. 151.

²¹⁹ Stoker, ibid., str. 79.

Ljepotica i zvijer

Zašto poljupce što ih daje, Izdaje trag zubiju što ostaje?

OVIDIJE, Ljubavi

Eroticizam je kroz povijest poprimao različite oblike, od svetih obreda do tabua koje su nametale neke civilizacije. Kako se mit o vampirima razvijao u književnosti kršćanske ere, lik povratnika predstavljen je kao blasfemičan u odnosu na svetost od Boga stvorena svijeta i postao je proširena slika Vraga. Crkva je proklela eroticizam jer ga je smatrala sotonskim djelom. Vampiriska dimenzija eroticizma očituje se u sučeljavanju žive osobe i natprirodne, paklene prikaze, i smatrala se činom protiv zakona prirode i možda čak i izvrnuta, sotonska inverzija Bezgrešnog začeca. Da nije bilo kršćanstva, vampir bi umro, no održavala ga je čista perverzija. Postoji zanimljiv uvid u povezanost kršćanstva, vampirizma i seksualnosti kojeg navodi Ornella Volta u djelu *U Vampiro*, gdje hrabro naglašava: »Da parafraziram Kierkegaarda, koji je kršćanstvo optužio da je uvelo seksualnost u svijet, samom činjenicom da ga je izdvojilo pod etiketom 'grijeha', mogli bismo i vampirizam pripisati kršćanstvu.«²²⁰ Koncept vampirizma uvelike se sastoji od sukobljenih paradigmi koje su mnoga društva stoljećima podržavala, osobito oko žena. Općepriznata je istina da su žene »drugačije« od muškaraca, a te su razlike stvorile ambivalentnost koja dopire do srži privlačnosti legende o vampirima. Jedna analiza smatra kako »kada žudimo za nečim što je drugačije i 'onostrano', možemo to početi mrziti i strahovati od toga kao i voljeti ga i idealizirati.«²²¹ Ovakav podvojen pogled pokazuje se u predajama i književnosti o vampirima, gdje se gotovo svaka priča zbiva oko nekog aspekta ženskosti. U *Drakuli*, Mina je potpuno idealiziran lik, gotovo predobra da bi bila istinita, dok je Brunhilda u *Wake Not the Dead!* apokaliptični demonski ubojica. Mina muškarce oko sebe nadahnjuje da postanu njeni zaštitnici, i čuvaju je od stravičnih sila zavodljiva grofovskog vampira, no Brunhilda nije ničije nadahnuće, tek u svima izaziva nesavladivu potrebu da je unište. Žena je predstavljena kao srž dvojnosti, dobra i zla, života i smrti, Raja i Pakla. U mnogim kulturama žena je uzrok muškarčeve propasti, njena »zemaljska« seksualnost odvlači ga od potrage za nirvanom. Cesto se smatralo kako sam ljubavni čin crpi muškarčevu životnu snagu, tako da čak i dok se stvara nov život, on je rezultat patnje muškarca i umanjivanja njegove esencijalne energije. Stoga nije moguće vampirizam promatrati bez obraćanja pažnje na seksualne motive koje ovaj fenomen obuhvaća. Priča o vampirima ne vrti se samo oko lika zavodnice. Zavodnik muškarac igra sličnu ulogu, od mračnog plemića do likova pakla koji vrebaju nevine – okultan zaplet poznatog nam stereotipa. Vampir je nerijetko zavodljiv muškarac s neodoljivim privlačnim šarmom ili bujna žena koja kao da će proključati vulkanskom seksualnošću. Ovo je ključni motiv koji će zadržati čitateljevu pažnju. Ove slike vrlo su privlačne i različite od klasičnih opisa u povijesnim slučajevima epidemija sedamnaestog i osamnaestog stoljeća. Ovdje je vampir naprosto stravičan. Simptomi raspadanja, i »normalne« smrti možda nisu prisutni, no slika je svejedno groteskna. Truplo vampira je naduto, zubi iskeženi, kosa i nokti dugi i nastavljaju rasti, iako se može primijetiti da neki od »povijesnih« navoda imaju veze sa senzualnošću. Truplo muškarca ponekad je

²²⁰ Fravling, str. 388.

²²¹ Encyclopaedia of World Mythology, str. 29.

opisano kao da je u »divljem« stanju, što je eufemizam za penis u erekciji. Postoje i naznake da vrebaju mlade žene u potrazi za seksualnim zadovoljenjem, ne samo krvlju.²²² No, čak i u književnosti i kinematografiji, nije sve tako privlačno kako se čini. U Coppolinu Drakuli, grof ima neodoljivo privlačnu osobnost, no nekoliko se puta pretvara u krajnje groteskno biće. Sposobnost da se mijenja iz šarmantnog ili lijepog lika u zvijer, a nalazi se u mnogo primjera vampirskog korpusa, dio je esencijalne strave mita, neprestane igre prikaza i stvarnosti, privlačnosti i strave.

Vampir kao zavodnik tradicionalno je prikazan na dva načina. Muški vampir je bajronovski lik. Seksualna privlačnost mlada plemića (karikatura Byrona, čiji su zapleti iz stvarnog života bili, u najmanju ruku, kontroverzni) bila je Polidorijeva inspiracija za djelo *The Vampyre* i s vremenom postala klasični prikaz u kojem vampir iskorištava mlade, nevine žene. Očita je aluzija na to što zaista zanima lorda Ruthvena u ovoj priči:iskusnu zavodnicu lady Mercer, željnu druženja seksualne prirode, magnetički privlačan lord Ruthven odbija. Njega, umjesto toga, privlače složenije mete, žene bez leševa u ormaru, drugim riječima: djevice. To je postalo temelj budućih lordova zavodnika, bilo da se radi o sir Francisu Varnevju, grofu Drakuli ili čak manje poznatom grofu Azzu. Ovaj književni stereotip ima dvije bitne odlike. Prva je potpun nadzor nad kombinacijom prikrivene seksualnosti i sirove snage njegove privlačnosti žrtvama. Druga odlika je vampirova »plemenita krv«. Kombinacija otmjenosti i seksa neodoljiva je budućim žrtvama.

Hollywood je spomenuto maksimalno iskoristio. Stereotipni vampir muškarac posjeduje hipnotičku predatorsku moć koja bilo koju mladu djevojku (što je nevinija, to bolje) koja dode unutar njegove putanje čini bespomoćnom, osim ako neki stariji lik, netko poput van Helsinga, ne prozre demona i ne uništi ga. Njegovom manipulacijom mlada djeвица se pretvara u vampiricu i postaje lik poput Lilit, mameći neoprezne u svoje naručje i isisavajući zauzvrat život iz njih. Jedan od najslavnijih glumaca koji su glumili grofa Drakulu, Christopher Lee, opisao je fascinaciju u jednom intervjuu:

Stvara iluziju besmrtnosti... podsvjesne želje za bezgraničnom moći... čovjek neizmjerne umne i tjelesne snage... ili je inkarnacija ili nikada nije niti umro. On je slika i prilika nadčovjeka, s erotičnom privlačnosti za žene koje ga smatraju potpuno očaravajućim. Umnogome je sve što bi ljudi željeli biti – antijunak, junak zločinac... Za žene u tome je potpuno napuštanje muške moći.

Kao što Lee kaže, kombinacija seksualne dominacije i natprirodnih moći dočarava neodoljive erotske slike i vampirovim fiktivnim žrtvama i gledatelju u kinu. Slika zavodljiva aristokrata, ogrnuta crnim ogrtačem i u večernjem odijelu nije samo Stokerova – neke rekvizite dao je Hamilton Deane, glumac s početka dvadesetog stoljeća, a Hollywood ih je oduševljeno prihvatio. No, zanimljivih prethodnika ima i u drugim umjetnostima. Mozartov operni zavodnik, Don Giovanni, zaogrnut crnim plaštem, tumara u potrazi za žrtvama slično kao i filmski Drakula.²²³

Obratna slika vidi vampiricu kao zavodnicu, a žrtve su joj muškarci gladni seksa. Tako je i s tri vampirice u Drakulinu dvorcu, lezbijskom zavodnicom Carmillom i Lucy u Stokerovu romanu. Muškarci im ne mogu odoljeti. Privlačnost mlade žene preplavljuje dobronamjernog, no pomalo dosadnog Jonathana Harkera, te joj se čak i svetački van Helsing teško odupire. Lord Arthur, iako bolje od ikoga zna da je Lucy mrtva, nalazi se u velikom iskušenju kada ga Lucyna vampirska prikaza pozove da joj se pridruži kao »suprug«. Lucyna divlja zagrobna seksualnost, koja je šokantna, osobito sjetimo li se njene nedužnosti za života, na Arthura ima toliko snažan učinak da mu se ne bi uspio othrvati da nije bilo van Helsinga: toliko je snažan zavodnički zov seksualnog zadovoljenja da je gotovo nadišao Arthurov razum.

²²² Barber, str. 9, str. 22.

²²³ Alessandro Baricco, mrežna stranica BBC Nevvsa, 7. srpanj 2003.

Slično je i s Carmillom. Ona također ima snažne odlike zbog kojih je neodoljiva svojim žrtvama, iako su njena nastojanja, po prirodi lezbijska, prokletstvo načina na koji su mlade djevojke onog doba bile odgajane. Neizravno je pokazano da je seksualna privlačnost, prisutna između najnevinih ljudskih bića, toliko snažna u pravoj, ili možda krivoj situaciji, uz ponudu neodoljiva seksualnog susreta, da sve druge sile postaju nevažne. Ovo je pokazatelj koliko nas naše slabosti čine krhkima: nađemo se u nekoj određenoj situaciji i, odjednom, ništa nije zabranjeno.

Ova seksualnost je očita, i nimalo prikirvena, u pjesmi Charlesa Baudelairea 'Vampirove preobrazbe' (1857.). Ako itko još sumnja da je seks jedan od temeljnih elemenata vampirske književnosti, neka pročita ovaj odlomak i uvjerit će se:

A žena, ustima poput jagodice,
Svinuta ko zmija iznad žeravice,
Gnječi svoja prsa uz šipke steznika,
Kaže, sve uz miris mošusa, saveznika:
'Moja usna vlažna posjeduje znanje,
Padam u postelji u besvjesno stanje,
Sve suze ja sušim na svojim prsima,
Nasmijavam starce, trnem ih srsima.
Kad me vide голу, izluđeni jezde,
Zamjenjujem sunce, mjesec pa i zvijezde!
Ja sam, znanstvenice, učena u slasti,
Gušim svakog tko će u ruke mi pasti,
Ili mu predajem na ugrize grudi,
Slobodne i plahe, nježnost snagu nudi,
Da bi se na logu, mrtvi od užitka,
srozali anđeli sve do pakla žitka!²²⁴

Unatoč njenim očitim čarima, nije teško zamisliti stravu žrtve kada zatraži posljednji poljubac od ljubavnice, a nalazi »samo trulu stvar... gnoj«. Kada se ujutro probudi, ustanovit će da je žena »koja [mu] je, kako se čini, iz kosti cijelu srž popila« sada samo kostur. Nekrofilčna slika je stravična i nužno užasava čitatelja.

Vampirica zavodnica već ima starije prethodnike. Ona je redovit član folklornih panteona u mnogim kulturama. Jedan od primjera je baobhan-sith, vampirsko stvorenje iz Škotske, privlačno, koje mami muškarce svojim seksualnim atributima. Uvijek je odjevena u zeleno, boju šume, no u srednjem vijeku, tu su boju nosile prostitutke (poznata pjesma iz šesnaestog stoljeća, 'Greensleeves' zapravo nije romantična tužaljka kao što se često vjeruje, nego vrlo satirična pritužba prevarenog ljubavnika). Ta se boja povezuje i s Venerom, božicom ljubavi. Jedna priča govori o četvorici mladića koji su bili u lovu. Odlučili su prenoćiti u zabačenoj kuli. Tijekom noći, pridružuju im se četiri prelijepa djevojke odjevene u zelene haljine i duge plave kose. Jedan je mladić zasvirao, a ostala tri para su zaplesala. Nakon nekog je vremena mladić koji je svirao primijetio da njegovi drugovi krvare. Prestravljen, pobjegao je u noć.

Kada se ujutro vratio u kulu, njegovi su drugovi bili mrtvi i potpuno bez krvi. Dearg-dul, »crveni krvopija«, irski je rođak bića baobhan-sith i jedan od najstarijih vampira. U jednom slučaju, dearg-dul se u Waterfordu vraćao iz groba nekoliko puta godišnje kako bi namamio mladiće u propast.²²⁵

Takve pojave nisu slučajne i ukazuju na to da u nama postoji univerzalni i duboko ukorijenjen strah i žudnja, koji nas čine osjetljivima prema zavodniku ili zavodnici u kojem se god obliku pojavili. Jedan mučan primjer je sundal bolong s Jave. U to se biće pretvara silovana žena

²²⁴ Charles Baudelaire, Cvjetovi zla, prev. Dunja Robić i Tin Ujević, Konzor, Zagreb, 1995., str 239-240.

²²⁵ Vidjeti str. 19. ove knjige.

koja počinu samoubojstvo. Ovdje nalazimo dva najveća tabua: ženu prisiljenu na spolni odnos i osobu koja si oduzima život – oboje su djela protiv prirodnih zakona. Tako nastala vampirica svoj poluzivot posvećuje osveti muškarcima. Jednom kada ih uhvati, ispija im svu krv.

Jedna priča iz Iraka, iz petnaestog stoljeća, govori o bogatom mladiću iz Bagdada, Abdul-Hassanu. Dok je zamišljen lutao okolicom, začuo je predivan glas nevjerojatno privlačne djevojke. U istom se trenutku u nju zaljubio i oženio se njome. Isprva su bili vrlo sretni, no Abdul-Hassan je primijetio da njegova Nadilla nikada ne večera. Kada je otkrio i da noću nestaje, obuzela ga je sumnja. Jedne je noću odlučio slijediti suprugu i završio je na groblju gdje ju je našao kako proždire leševe. Kada se suočio s njom, ona ga je napala, no Abdul-Hassan je podigao mač i ubio je. No, nakon sprovoda, Nadilla se vratila iz groba, sada u posjedu nadljudske snage. Abdul-Hassan uspio joj je pobjeći i naložio je da ju se iskopa. Lijes u kojem je bila pokopana nađen je pun krvi, a tijelo su joj spalili. Nesretni mladi suprug nakon toga nije više imao nepritika s njome.

Vampirski zavodnica s Filipina bila je poznata po imenu mandurago, »krvopija«. Danju ovo stvorenje uzima obličje lijepe žene, no noću je u svom obličju, krilato nakazno čudovište. Dnevnu ljepotu iskorištava kako bi zavela i ugrabila muža, mladog i životnog, kao redovitu zalihu krvi. Noću odlijeće iz bračnog gnijezda i ostavlja supruga u neznanju, a vraća se ujutro. Još jedan primjer grabežljive zavodnice dolazi nam s druge strane svijeta, iz Srednje Amerike, ali i nekih dijelova Sjedinjenih Država. Naziva se La Llorona, »žena koja plače«. Pojavljuje se odjevena u bijelo i vreba muškarce kako bi im se osvetila za zlo koje su joj nanijeli za života. Priča potječe iz doba dok je Meksiko bio kolonija. La Llorona bila je mlada žena koja se zaljubila, no njen ju je odabranik ostavio zbog druge, iako mu je već bila rodila troje djece. Nepozvana je došla na njegovo vjenčanje, no tuga ju je bila toliko svladala da je morala pobjeći iz crkve te se vratila kući i pobila djecu. Pogubljena je. Njen je bivši ljubavnik požalio i ubio se. Ovo je klasična priča koja obiluje motivima čestim u predajama o zavodnici. Ponovno, najviše zapanjuju kršenja zabrana: majka koja ubija svoju djecu, djeca rođena izvan braka, izdavanje povjerenja i nevjera, želja za osvetom. La Llorona jedna je od mnogih vampirskih zavodnica diljem svijeta.

Zavodnice iz legendi, poput antičkih lamiae, oživljene su u kasnijoj književnosti i postale su nadahnuće piscima gotskih romana i priča. Slika žene koja krši zabrane nevinosti postala je povezana s mračnim bićima pakla i tom se temom hrani mit o vampirima. U Obitelji Vurdalak, mlada i nekoć nevina Stenka, koja dijeli vampirsko prokletstvo svoje obitelji, vrlo se promijenila: »Nekadašnja plahost promijenila se u neobičnu pohotu. Doimala se izravnijom, upućenijom. Više nije bila nedužna mlada djevojka koje se sjećam u snovima.«²²⁶

Ovaj opis jednako odgovara i Lucy. Štoviše, Tolstojeva se vampirica odrekla kršćanstva jer njeno vampirsko stanje više nije bilo u skladu sa svetim relikvijama i malim ikonama koje su je trebale štititi od zla. U Buffy, vampire odbija znak križa, osim Angela, koji jedini može prići Buffy dok nosi križić oko vrata. Kako mu je ciganskim prokletstvom vraćena duša, Angel osjeća kajanje, ali i istinsku ljubav, koja ruši granice između njega i Buffy, između njihovih naoko nepomirljivih priroda – prirode vampira i njegova ubojice. Motiv križa naglašava odnos između kršćanstva i moralnosti s jedne, i njegove iskrenute slike u vampirizmu i senzualnosti s druge strane. Suvremeni vampirski mit preživljava sišući krv kršćanskih tabua.

Neki od najizričitijih tabua tiču se seksa, osobito rodoskvrnuća. Takva su djela oduvijek donosila propast, Edip bi to mogao posvjedočiti. Incest je bio način postajanja vampirom (primjerice, pijavica u Sloveniji). Nezakonito rođena djeca još su jedan tabu, jer oni rođeni izvan bračne zajednice (osobito ako su im i roditelji takvi) u nekim su kulturama bili u

²²⁶ The Family of Vurdalak u: Frayling, str. 274.

osobitoj opasnosti od postajanja vampirom. Motiv incesta pojavljuje se i u Intervjuu s vampirom. Louisov i Claudijin odnos u filmu jedva prikriva seksualne konotacije i prijete tabuima na nekoliko načina. Prvo, u vampirskom su smislu njih dvoje roditelj i kći pa je njihov odnos stoga incestuozan. Kao drugo, iako Claudia, vampirska Lolita, ima emocionalan život odrasle žene, tijelo joj je dječije i stoga je njihov odnos i pedofilski.

Intervju s vampirom istražuje seksualne tabue i na druge načine. Djelomice se temelji na homoerotičnom odnosu između Lestata, Louisa i Armanda. Moć koju ima ovaj film možda je povezana i s vremenom u kojem je snimljen. Naime, pojavio se u doba kada se epidemija AIDS-a razmahala i povezanost homoseksualnosti i te smrtonosne bolesti koja se širi krvlju našla je dobru metaforu u vampirskoj priči predstavljenoj u ovome filmu. Seksualni odnosi u šestoj sezoni Buffy uzdigli su perversnost vampirizma na novu razinu. Scene seksa, a prilično ih je, i naznačenih i prikazanih, uključuju sadizam i bol.²²⁷

Još jedna, ne baš pritajena, naznaka izopačenosti, dana je u Coppolinu Drakuli. U Stokerovu romanu, Lucy se iz »anđela« pretvara u demonicu dok se grof hrani njenom krvlju. Njen zaručnik Arthur zapanjeno ustanovljava da se njegova čista mladenka nakon smrti pretvorila u pohotno čudovište. No, u filmu je seksualnost zapleta otišla mnogo dalje. Lucy je od početka koketna, i mnogo iskusnija nego što bi, kao žena svog položaja, smjela biti. Njen susret s Drakulom, koji je uzeo obličje vukodlaka, odvija se na groblju, noću, i jasno prikazuje kako vampir iskorištava svoju žrtvu; napad na Lucy prije svega nalikuje bestijalnom spolnom odnosu.

Opasnost kršenja tabua tema je koju su pisci djela strave i užasa oduševljeno prihvatili. Vampirica Brunhilda klasičan je primjer toga. Koliko god ovaj nadareni autor to skrivao, tema ove priče zapravo je nekrofilija. Seksualna vlast u kojoj Brunhilda za života drži svog supruga Waltera toliko je jaka da preživljava čak i smrt: »za života su se predavali strastima i zaboravljali na sve izvan njih«. ²²⁸ Kao što se i može očekivati, jednom kada je Walter prekršio prirodne zakone i zaboravio svoju drugu, pitomiju ženu (i življu!) sve moguće polazi krivo. Zloguka predmnijevanja čarobnjaka i upozorenja da ne nastavlja sa svojim naumom, Walter, dakako, zanemaruje. Zaslijepjen strašću, Walter nije ni svjestan kako se svijet oko njega urušava kao kula od karata. Sve je izgubio zbog požude prema onom čega više nema; svoju novu ženu, djecu i prije svega, razum.

Kataklizmički rasplet gotovo je parodičan. Zaljubljuje se u ženu koja vrlo nalikuje njegovoj drugoj ženi. Možda gonjen osjećajem krivnje zbog odbijanja one koja mu je uvijek bila odana, Walter s njome nalazi sreću, iako je mislio da nikada više neće biti sretan. Ona prihvaća njegovu bračnu ponudu, no kada se nađu u postelji: »Strašno! Tek što ju je zagrljio, pretvorila se u stravičnu zmiju, koja se obavila oko njega i istisnula iz njega život.« ²²⁹ To je doista vjenčanje iz pakla.

Biblijska je veza ovdje očita. Zmija kao falusni simbol sinonim je za Sotonu, sjetimo se kada je u Rajskom vrtu namamio Evu da počini Istočni grijeh, a ona je potom nagovorila lakomislenog Adama da učini isto. Brunhilda je kombinacija Eve i Sotone, a Walter je Adam, no postoji još simboličkih poveznica. Keatsova 'Lamija' opisuje kako je Hermes senzualni naslovni lik iz zmije pretvorio u prelijepu ženu koja ozbiljnog studenta nastoji odvući u svoj vampirski zagrljaj. Zmija i senzualnost (i kršćanstvo) nerazmrsivo su povezani.

Slična nekrofilna tema pojavljuje se i u *For the Blood is the Life*. Ciganka vampirica namamila je u svoj zagrljaj Angela iako on zna da ona ne pripada svijetu živih. Danju ga strah i osjećaj krivnje upozoravaju da je njihova veza pogrešna, no noću ne može odolijeti tom »stravičnom i predivnom snu«. Njegova ljubavna nastojanja svladavaju moralnu osjetljivost i

²²⁷ Za daljnje rasprave vidjeti poglavlje 'Heterosexuality and Sex' Justine Larbalestier u: *Reading The Vampire Slayer*.

²²⁸ *Wake Not the Dead!* u: Frayling, str. 166

²²⁹ *Ibid.*, str. 189.

zazivanje djevojčina imena – Cristina (koje ima isti korijen kao i »kršćanstvo«) – dovoljno je da raskoli stvarnost i odvede ga na mjesto na kojem nije znao »pale li njene crvene usne njegove ili ih zaleđuju, i utiskuje li njenih pet prstiju svijenih oko njegova zgloba vrele rane ili ostavljaju ozeblina; nije znao spava li ili je budan, je li ona živa ili mrtva, no znao je da ga voli, jedino ona od svih bića na zemlji, s ovog ili onog svijeta, i njena je čarolija nad njim bila nesavladiva.«²³⁰

U srednjovjekovno doba, Crkva je bila opsjednuta tjelesnošću Sotone i upozoravala kako inkubi i sukubi vrebaju mlade i nevine na spavanju. Inkubus je bio muški demon koji je tijekom noći posjećivao žene i činio neopisiva seksualna nedjela nad njima. Ovdje nalazimo sličnosti s vampirom: nakon tih noćnih napada, žrtva bi bila oslabljena i letargična. Prema nekim vjerovanjima, inkubi su mogli sa svojom žrtvom začeti dijete, no takva su djeca bili demoni. Sukubus, ženski ekvivalent, jednako je požudan demon koji žrtvama krade snagu. U rumunjskim se legendama spominje zburatorul, leteći demoni koji se običava spuštati dimnjakom u obliku plamena, pretvarati u tjelesno biće i napastovati djevice. Žrtva bi pokazivala znakove melankolije, slabjela bi i naposljetku umrla. U prikazu moldavskih običaja, učenjak iz osamnaestog stoljeća, Dimitrie Cantemir, spominje kako su rođaci žrtve ponekad znali bdjeti u njenoj sobi kako bi uhvatili demona. Obično se ispostavilo da je to potpuno stvaran mladić iz obližnjeg sela kojeg bi dočekale isto tako stvarne batine.

Vjerovanja u sukube i inkube, bila su u srednjem vijeku vrlo raširena i Crkva je neprestano na njih upozoravala. Nažalost, nije bilo psihologa koji bi mogli objasniti seksualnu represiju onih koji su, u dobi normalne seksualne aktivnosti, bili prisiljeni živjeti u celibatu (česte žrtve su bile redovnice) i stoga bili podložni takvim prikazama.

Za mnoge je seks bio tabu, osobito za one koji su živjeli u samostanima. Prikaze seksualne naravi pojavljivale su se obliku sotonskih legija. Grabežljivi instinkti tih zlih duhova izražavali su se u nekoliko vampirskih oblika. Jedan od oblika je mara (ili, kod slavenskih naroda, mora), česta u mnogim dijelovima Europe, a osobito poznata u Skandinaviji. Bila je to demonica koja je dolazila u noćne pohode i ponekad ubijala svoje žrtve. Pojavljivala se kao prelijepa žena ili nakazna krezuba starica. Mogla se pojaviti i u obliku konja koji kopitima staje na prsa žrtve.

Prema slavenskoj verziji mita, ova su bića muškarcima ispijala krv. No, ovdje dolazi do zanimljive zamjene uloga: nakon što žrtvi popije krv, demonica se zaljubljuje u njega, a ne on u nju. Nikada ga neće ostaviti i jednom kada je veza uspostavljena, postaje njegov redoviti noćni posjetitelj. Jedna od mogućih zaštita protiv njena neželjena dolaska je izvući nož i usmjeriti ga prema gore. Dok se spušta na tijelo žrtve, nabost će se na nož i morat će se povući. Drugi oblik sličan inkubima i sukubima je veripard, »krvavobradi«, koji noću posjećuje žrtve u košmarom snu i muči ih do jutra.

S obzirom na izopačenu prirodu vampirizma, gdje penetracija znači prodiranje zuba u meso, a ne spolni odnos, a vrhunac užitka je ispijanje krvi, ne čudi da su s vampirizmom povezani primjeri krajnje perverzne seksualnosti. Najpoznatiji sadist bio je Markiz de Sade, po kojem je sadizam i dobio ime. U svoja dva ozloglašena djela, Justine i Juliette, opisao je scene koje podsjećaju na vampirizam, gdje sudionici uživaju gledajući kako njihove žrtve krvare te u kojima se očituju sasvim vampirske sklonosti. Ovo naglašava blisku povezanost vampirizma i ekstremnog seksualnog ponašanja, čiji je čisti užas obuzeo publiku viktorijanskog doba, kada je seksualnost bila toliko potisnuta.

Demonско obredno oduzimanje nevinosti naivnim mladim djevicama, obeščašćivanje u svetištu njihovih spavaćih odaja bilo je neodoljivo čitateljima koji su bili odgajani da potiskuju svoju vlastitu seksualnost, jer su u tome nalazili oduška. Gubitak nevinosti prijeti besmrtnoj duši žrtava iz književnosti. U Drakuli, Lucy je, kao nevjenčana djevojka, za

²³⁰ Great Vampire Stories, str. 17.

čitatelje viktorijanskog doba bila, dakako, djevica, a iz groba se vratila kao požudna zavodljiva vampirica. U alegorijskoj izjavi na koju bi srednjovjekovni teolozi bili vrlo ponosni, time što Lucy pristupa naivnom Arthuru Holmwoodu prijete također i njegovoj duši. U ovom se slučaju grijeh doista plaća smrću.

Seksualne »nastranosti« bile su ključni dio Sotonina arsenala u nastojanju da zavede ljude od puta k spasenju. Vrhunac vješticijskih sijela bile su divlje orgije bakanalijske snage, u kojima je vrhovnu ulogu imao sam Vrag. Normalnost se obavezno narušavala, sve opsceno i protivno normama koje je Crkva smatrala prirodnima bilo je dozvoljeno. Postoje stotine navoda koji opisuju incest, zoofiliju, sodomiju i općenje s demonima. Mnogi od sudionika bili su pristupnici, nevinu izloženi kvarnosti i izopačenosti u strahovitu prikazu okultne perverzije. Unatoč očitom pristanku sudionika u općenju s demonima, uglavnom iz toga ne slijedi užitak. Jedna je šesnaestogodišnja djevojka, Jeanette d'Abadie, rekla kako se »bojala odnosa s Vragom jer mu je ud bio ljuskav, što je strašno boljelo. Osim toga, sjeme mu je bilo ledeno, toliko ledeno da s njime nikada nije zatrudnjela, u stvari, nikada je niti jedan običan muškarac s kojima je općila na sijelu nije oplodio.«²³¹ Ovo je uobičajeno za vampirizam: mješavina izopačenosti, izvrtanje prirodnih zakona. Spolni čin bolan je i jalov, sudionici ne uživaju u njemu, a sve to događa se u zamjenu za njihovu besmrtnu dušu. Na isti je način i vampirova žrtva zlostavljana, i, bez obzira na to stupi li se u čin voljno ili ne, jedina posljedica je fizička bol, bolest i smrt te mogućnost vječnog prokletstva.

I u drugim slučajevima možemo pronaći dokaze o dvojnosti okultizma, osobito onima iz davnijeg doba. Naime, ponekad je seksualni odnos s Vragom opisan kao izniman užitak. U Italiji postoje slučajevi odnosa opisani kao *maxima cum voluptate*, »snažni i senzualni«. No, to se nije održalo jer su kasniji slučajevi demonskih spolnih odnosa gotovo isključivo bolni i neugodni.

Sotonino tjelesno obličje također ima slična obilježja vampirskom. U nekim opisanim događajima, s partnericama kopulira i u liku životinje. Mnogi su autori navodili kako može uzeti oblik zmije, koze, gavrana, rode, vola, psa, pa čak i djetlića. To je slično sposobnostima vampira u književnosti, koji može preuzeti oblik životinje u potrazi za svojim nastranim užitkom. No, i Vrag i vampir mogu uzeti i mnogo privlačniji lik. U jednom slučaju iz sedamnaestog stoljeća, djevojku po imenu Agatha Southtell zaveo je Vrag »u liku vrlo lijepog mladog gospodina«. Mnogo se puta Sotona javlja kao privlačan »muškarac u crnom«. Analogija je jasna; povezanost između osoba koje je napao demonski zavodnik i bajronovskog kinematografskog vampira, poput Christophera Leeja, očita je.

Sugestivna senzualnost vampira i djela koja počinjava vjerojatno su najzačudniji aspekt vampirskog mita. Kombinacija seksa i straha je neodoljiva. Vampir nas magično privlači, bilo kao zavodnik plemenita roda ili pohotljiva zavodnica koja će nužno postati fatalna žena. Ono što je zastrašujuće, ispod poželjne vanjšine nalazi se samo smrt i raspadanje: »[Vidio] sam da je, iako je mrtva, još uvijek vrlo lijepa. Oči su joj bile prazne, a osmijeh iskrivljen u iskeženu masku poluraspadnute lubanje. U čitavoj se prostoriji osjetio smrad truleži i kosturnice.«²³² Kaže se da je ljepota u očima promatrača. Većina žrtava književnih vampira i njegovih legendarnih predaka, zavodnica i demona, ne vide stvari kakve jesu sve dok ne bude prekasno.

²³¹ Vidjeti 'Sabbat' u: The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology

²³² The Family of Voitrдалak u: Fravling, str. 276.

Neumrli

Mrtvi brzo putuju.

Bram Stoker, Drakulin gost

Smrt doživljavamo kao konačnu granicu, no neke od najmoćnijih slika natprirodnog pojavljuju se kada granica između svijeta živih i carstva mrtvih postane nejasna. Primjerice, glasnici mrtvih često dolaze među žive u andeoskom ili paklenom obličju. Nordijski mitovi pripovijedaju kako za olujnih noći, u »divljem lovu«, nebom hara »bijesna armija« mrtvih ratnika na čelu s Woden-Odinom. Njihov mrtvački trk strasniji je čak i od bjesnila elemenata. Vampirski mit povezan je s takvim tradicijama, a njegova moć izazivanja straha počiva na vjerovanju da duše vampira, kao u nekoj jezivoj parodiji života, nakon smrti nastavljaju lutati carstvom smrtnika. U ovom zaključnom poglavlju, posvetit ćemo posebnu pozornost načinima na koje se neumrli ponovo bude u postojanje te specifična vjerovanja koja objašnjavaju njihovo »postojanje«. Istražit ćemo i različite načine eliminacije vampira, područje u kojem književnost poprilično prati narodnu predaju.

No, prije svega, smatramo kako je bitno pojasniti zašto je, prema našem mišljenju, vampir bio tako moćna slika, osobito na kršćanskom Zapadu. Jedan od razloga je taj što se smatralo da vampir svojoj žrtvi donosi najgoru od svih sudbina: prokletstvo duše. No, bitno je istaknuti da su vampirizam i ostale »marginalne« manifestacije natprirodnog, poput čaranja, bile smatrane izopačenim parodijama kršćanstva. Bit vampirizma sadržana je u nevoljnoj i često nesvjesnoj vampirovoj žrtvi te u opsjednutosti životvornom moći krvi, što je poput izobličena odraza Svete mise. Uskrsnuće, još jedan središnji koncept kršćanstva, također je dio ovog mita. Opet, ovdje je to samo zla igra, jer vampir ne može uskrsnuti, on nikada zapravo nije ni umro. Vampir nije duh, već demonski oblik tijela prošlosti, tijela koje se čak niti ne raspada. Prema kršćanskoj teologiji, ono neće uskrsnuti jer nikada nije ni umrlo. Vampir samo spava, nepomazan, nemirnim snom prokletih.

Narodna predaja opisuje različite načine kojima nastaju vampiri, a Paul Barber²³³ naveo ih je četiri. Prvi način Barber naziva predispozicijom i prema njemu, nakon života ispunjena zlom slijedi isto takva smrt. Drugi način je predestinacija, kada vampir nastaje zato što nema nadzor nad svojom sudbinom – primjerice, kada vampirom postane nezakonito dijete ili sedmo dijete u obitelji. U nekim su kulturama djeca rođena s crvenom posteljicom ili zubićima označena kao budući vampiri. Treći općeniti način obuhvaća vampire nastale nasilnim činom, gotovo uvijek zbog napada nekog drugog vampira (zanimljivo je da je prema narodnoj predaji ugriz smješten oko srca, dok književna djela preferiraju vrat). Posljednji, četvrti način, neizvršavanje je posmrtnih obreda prema pravilima.

Prema mnogim vjerovanjima i u različitim kulturama (ne samo kršćanskim), ljudi koji su za života bili zli postat će vampiri. U mnogim zemljama Istočne Europe, neduhovne skupine, poput alkoholičara, »izdajničkih pipničarki, varalica i drugih nečasnih ljudi«²³⁴, u opasnosti su od postajanja vampirima. Ovo je vjerovanje preživjelo sve do danas, do »suvremenog vampira« Angela iz huffy koji je, prije nego je postao vampir, bio alkoholičar.

²³³ Vidjeti 5. poglavlje u: *Vampires, Burial and Death*.

²³⁴ Barber, str. 29-30.

Kineska inačica vampira, po imenu k'uei, duša je čovjeka koji je živio lošim životom i stoga ne može uživati u dobrobitima zagrobnog života. U kršćanskoj je teologiji loš život također bio mogući uzrok vampirizma. Leo Allatius napisao je djelo o grčkim vampirima, *De Quorundum Graecorum Opinationibus*, objavljeno 1645. godine u Kolnu. Zabilježio je pojedinosti o vampirima i načinima na koje ih se pravoslavna crkva rješavala, koja je vampire definirala kao tijelo čovjeka koji je živio nemoralnim životom. Obično su to bili ljudi izopćeni iz crkve i osuđeni na lutanje svijetom bez nade za duhovno iskupljenje. Njihovo mrtvo tijelo zaposjeo bi demon pa bi vampir mogao lutati ulicama. Kucao bi na vrata i ako bi ukućani otvorili, do jutra bi svi pomrli. Stanovnici Hiosa taj su problem rješavali tako da su malo pričekali prije no što su otvorili vrata jer vampir nikada nije kucao dvaput.

Osobito zanimljiva inačica mita potječe s Krete. Prema ondašnjem vjerovanju, vampirom je postajao onaj tko je za života bio zao, često i ekskomuniciran. Tijelo preminulog zaposjeo bi demon i vampirska bi pošast započela. Četrdeset dana vampirova snaga postupno bi rasla: period od četrdeset dana često se pojavljuje u pravoslavnim narodnim običajima vezanima uz smrt; čini se da je to poput nekog »magičnog broja«. Četrdeset je dana prošlo između Kristova razapinjanja i uzašašća na nebo, a u Rumunjskoj je prošireno vjerovanje da je duša četrdeset dana na neki način vezana uz zemlju. Tijekom tog vremena, dok vampir još nije bio u punoj snazi, mogli su ga otjerati pucnji iz vatrenog oružja. Međutim, nakon četrdeset dana postao je praktički neuništiv i bez svećenika nitko mu nije mogao ništa. No, ukoliko bi ga se ipak uništilo, epidemija bi učas prestala jer bi svi koje je vampir »zarazio« također izgubili moć.

Vjerovanje da se zli muškarci i žene vraćaju na zemlju, prokleti vječnim lutanjem bez spokoja, vrlo je čest motiv u mnogim narodnim pričama o duhovima, ali i u književnosti (primjerice, duh Jacoba Marleyja u Božičnoj pjesmi Charlesa Dickensa). Jedan od slavni povijesnih primjera zlog povratnika s onog svijeta je izopačeni rimski car Kaligula. Kada je bio ubijen, tijelo mu je u žurbi tek djelomice kremirano i pokopano u plitak grob. Nasilna smrt, nepažljivo izvođenje pogrebnih obreda, zao život i plitak grob sve su klasični sastojci koji bi mogli uzrokovati nespokoj preminulog. Smrt ovom tiraninu nije donijela mir i tvrdilo se kako njegovo tijelo nije u grobu našlo počinka, već se vratio i proganjao žive. Zle glasine kružile su oko njegova ukopnog mjesta još stoljećima.

Priče o zlim muškarcima i ženama koji su umrli, no ipak nastavili lutati zemljom česte su i u folkloru. Jedan primjer je Newburghova priča o gosparu iz Alnwicka.²³⁵ Postoji i priča o sir Robertu Banastreu, lordu Passenhama u Newhamptonshireu koji je bio na glasu kao okrutan tiranin i mještani su bili sretni kada je umro. No, grobar koji je kopao jamu za njegovo počivalište, prestravio se kada je otkrio da sir Robert stoji pokraj njega i govori mu: »Još nisam spreman.« Slične izjave sir Robert je nastavio davati i kroz sam sprovod, ovog puta iz lijesa. No, kada su otvorili lijes, bilo je očito da je potpuno i zaista mrtav. Njegov duh, međutim, nastavio je lutati selom sve dok nije proveden egzorcizam.

Čovjek nije morao biti pokvaren do srži da bi se izložio opasnosti; bilo je dovoljno počinuti samo jedno zlodjelo da prijestupnik bude osuđen na nespokojan zagrobni život. Sjena u Tolkienovu epu jedan je primjer kažnjavanja takvih ljudi. Ljudi iz Gorja prisegli su Isilduru, kralju ljudi, no prekršili su zakletvu i pobjegli pred neprijateljem. Isildur ih je prokleo: »...na tebe i tvoj narod bacam ovo prokletstvo: da ne otpočinete dok ne izvršite svoju prisegu, jer ovaj će rat trajati nebrojene godine, i još ćeš jednom prije kraja biti pozvan da se iskupiš.« Prokleti, nisu imali ni groba ni počinka i nakon smrti ostali su među živima: »Užas od tih vječito budnih mrtvacu širi se oko brijega Erech i na svim mjestima gdje su se nekoć zadržavali.«²³⁶ Prekršitelje prisege ponovno je pozvao Aragorn, Isildurov nasljednik Gondora, i boreći se na njegovoj strani iskupili su se i stekli pravo na počinak.

²³⁵ Vidjeti prvo poglavlje ove knjige.

²³⁶ Tolkien, *Povratak kralja*, str. 49-50

Kršenje duhovnih tabua ugrožava besmrtnost duše čak i ako je osoba nedužna, poput nezakonite djece ili djece začete tijekom svečanosti kada su se njihovi roditelji trebali suzdržavati od spolnih odnosa. Ovo je vjerovanje bilo toliko jako, da su mnoge kulture vjerovala kako će zemlja prekršitelje sličnih tabua jednostavno odbaciti (osobito je bilo snažno u Rusiji). Jedna priča kaže kako su roditelji bolesna djeteta potražili pomoć vještice koja mu je, zbog saveza sklopljena s Vragom, uspjela vratiti zdravlje. No, dijete se oporavilo samo privremeno i nakon nekoliko mjeseci je umrlo. Pokapano je tri puta, i svaki put ga je zemlja »izbacila«. Posljednji put, ostaci nesretna djeteta nađeni su razbacani po groblju. Iako mnogi od elemenata ove priče mogu imati prirodan uzrok – to što su ostaci bili razbacani moglo bi značiti da su životinje iskopale tijelo i proždrlje ga – istodobno je viđeno kao Božji čin. Očito, zemlja nije htjela primiti tijelo onoga čijom je dušom trgovao Sotona: tlo je bilo posvećeno i odbacivalo je sve što je nesveto. U nekim područjima Rusije, vjerovanje da tlo neće primiti prekršitelje sličnih tabua, dovelo je do izgradnje kosturnica iznad površine zemlje u kojima su se neukopana tijela mogla raspadati.

Treći način »stvaranja« vampira kojeg je izdvojio Barber posljedica je nasilnog čina, bilo napada povratnika, bilo ubojstva ili nezgode, poput slučaja Cristine iz *For the Blood is the Life*. Vrlo je često žrtva potpuno nedužna i privučena zlim, grabežljivim vampirom na kojeg čista krv djeluje poput magneta (iako, nedužnost nije neophodna: Tournefortov vampir bio je »mrzovoljan i svadljiv«, te ubijen, čime je zadovoljio dva dovoljna uvjeta da postane povratnik). Ovo je osobito zastrašujuća sudbina: takva »kazna« za nekoga tko je ustvari »dobar« je, kao što smo vidjeli, jedan od najstrašnijih aspekata vampirskih mitova. Osuditi takva bića na vječnost bez spokoja stravično je prokletstvo. Lucy i Mina dva su primjera iz *Drakule*: mlade žene koje su živjele čestitim životima potpale su pod čaroliju koju ničime nisu prizvale (iako se Mina spašava kada unište grofa Drakulu). Jednako su grozni i slučajevi u kojima su žrtve vampirskih napada djeca.

Ponekad je nasilje izazvano vlastitim djelovanjem, kao kod samoubojstava. Ovdje se odražavaju vrlo česta vjerovanja da način na koji osoba umire može imati utjecaja na dobrobit njene duše. Samoubojice i nesretnici koji su zbog ubojstva ili nezgode »umrli prije vremena«, osuđeni su na lutanje zemljom u potrazi za počinkom. U Rumunjskoj, mladi koji umru nevjenčani pokapaju se u vjenčanom ruhu jer sve ključne životne postaje moraju biti prijedene kako bi duša počivala u miru. U Rusiji često nisu pokapali utopljenike jer ih je tlo, kako su umrli prerano, uvijek izbacivalo; umjesto toga, smještali su ih u ranije opisane kosturnice. U kršćanskom svijetu, život je Božji dar i stoga je samoubojstvo strašan tabu. Ubiti se znači usprotiviti se Božjem zakonu. Posljedica toga poznata je zabrana Crkve o pokapanju tijela samoubojica na posvećenom tlu. Barber navodi događaj iz osamnaestog stoljeća, iz Robena u Istočnoj Europi, gdje su pokušaji Crkve da pokapa samoubojice na posvećenom tlu bili toliko nepopularni kod mjesnog stanovništva da su izbijale pobune.²³⁷ Iz istog izvora potječu i navodi da su ponekad bile potrebne naoružane straže kako pokapanje samoubojica na posvećenom tlu ne bi bilo nasilno spriječeno.

Zbog tabua oduzimanja života, samoubojice su bili osobito izloženi vampirizmu ili sličnim pojavama, što je iskorišteno u *Drakuli*, u prizoru u kojem Mina provodi vrijeme na groblju, uz grob nekog samoubojice. Stare legende govore o opasnostima kojima se izlaže duša samoubojice (u Bugarskoj je samoubojstvo bilo jedan od načina postajanja vampirom). Priča iz davne 1591. godine govori o postolaru iz Wroclawa u Poljskoj koji si je prerezao grkljan. Njegova žena, znajući da ga neće pokopati na svetom tlu, uzrok smrti je objasnila kao udar kapi. Pokopan je prema obredu, no nije mogao počivati u miru te se vratio u grad. Ovo je varijacija vjerovanja koje smo već spominjali, kada tlo odbacuje tijela onih koji su umrli

²³⁷ Barber, str. 30.

»neprirodnim« načinom. Njegovi su posjeti prestali tek kada su ga iskopali, raskomadali, spalili i pepeo bacili u rijeku.

Novija priča, iz osamnaestog stoljeća, potječe iz Dorseta u Engleskoj, a govori o Williamu Doggettu, pažu u kući obitelji Eastbury. Doggettov gospodar mnogo je vremena provodio izvan kuće i Doggett je imao mnogo prilika za prevare. Kada je gospodar otkrio njegovo nepoštenje, paž se radije ubio nego snosio posljedice. Mjesno stanovništvo vjerovalo je da je Doggett postao vampir. Vidali su ga kako čeka pred kućnim vratima gdje po njega dolaze konji i kočija i odvoze ga. Da bi dojam bio strasniji, oni koji su vidjeli vampira Doggetta, tvrdili su kako su konji i kočijaš bili bezglavi. Kažu da kada je mjesna crkva u devetnaestom stoljeću uništena, paževo tijelo nije bilo raspadnuto, već su' mu noge bile vezane kako ne bi mogao lutati zemljom.²³⁸

Sve značajne životne postaje tijekom ljudskog života popraćene su obredima, primjerice, rođenje, krštenje, vjenčanje, smrt. Obredi štite dušu i dobrobit osobe u svakom kritičnom životnom trenutku. Posmrtni obredi su gotovo najznačajniji jer nepridržavanje strogih formalnosti može osuditi dušu na vječne muke. Kako bi se olakšao prijelaz duše u zagrobni život, neke se stvari smiju činiti, a neke ne. Primjerice, u Britaniji su se, gotovo do dvadesetog stoljeća, otvarala vrata i prozori kako bi duša mogla izići iz kuće. Uz to, pred kućom bi stajale životinje sve do kraja sprovoda kako se duša preminulog ne bi ponovno nastanila u kući.

Trebalo je pripaziti da žalovanje ne postane pretjerano jer bi previše suza moglo onemogućiti dušu da otiđe. Sve ovo odavalo je trud zajednice da se osigura da duša neće ostati na ovom svijetu, već sigurno stići u novi život. Mnoge utvare povezuju se s onima koji nisu bili pokopani prema pravilima. Primjerice, vjerovalo se da se utvara iz crkve Svih Svetih u Yorku pojavljuje jer joj nije bio pružen propisan pogreb pa želi nadoknaditi propušteno.

U kršćanskim kulturama, obredi koji će zaštititi dušu započinjali su još prije smrti. U sedamnaestom stoljeću stvorena je čitava industrija oko umijeća umiranja. Nije bilo dovoljno proživjeti dobar život, važniji je bio prijelaz duše prema raju. U kršćanskoj su Engleskoj objavljivane knjige koje su poučavale ljude kako da umru. Čak i ako su vodili primjeran kršćanski život, greška na samom kraju života mogla ih je osuditi na vječno prokletstvo pa je zaštita umirućeg od zlih duhova važna. Paljenje svijeća oko umirućeg držalo je demone na sigurnoj udaljenosti jer je sve do zadnjeg daha njegova besmrtna duša bila u opasnosti da je ne ukradu zle sile. Ključno je bilo održati

službenu religijsku službu koju je vodio bona fide svećenik. Oni koji su umrli sami (osobito bez svećenika), imali su velike šanse pridružiti se vojskama neumrlih – primjerice, ovaj se motiv pojavljuje u ciganskom i finskom folkloru.

Jednom kada nastupi smrt, treba sprovesti gomile obreda. Među njima se nalaze obredi pripremanja mrtvog tijela te obredi koji osiguravaju dušu prije sprovoda; već smo spominjali da, primjerice, treba držati životinje podalje od tijela i pokrivati posude s vodom u kući kako duša ne bi »bila ukradena«. U Rumunjskoj se čak ni danas ne metu podovi dok je lijes u kući kako niti jedan član obitelji ne bi pošao za preminulim. Uz to, svjetlo mora uvijek biti upaljeno. I dalje se u džepove preminulog stavljaju novčići, a dok ga iznose iz kuće, simbolički se razbija posuda kako bi zli duhovi ostali podalje od kuće.

Obredi se vrše i tijekom sprovoda i ukopa. Theodore iz Gaze, koji je u petnaestom stoljeću živio u Italiji, u jednoj je priči prikazao važnost poštivanja ukopnih obreda te veliku vjerojatnost od pojave vampirizma ne provedu li se obredi kako valja. U priči dolazi do jedne neobičnosti jer je biće koje se ponaša poput vampira ujedno i duh, čime dva natprirodna obličja spaja u jedno. Zemljoradnik namjernik je, oravši zemlju, otkopao urnu. Bila je vrlo stara i ispunjena pepelom osobe preminule prije nekoliko stoljeća. Zemljoradnik ju je ponio kući, no te je noći usnuo strašan san: sukobio se s duhom čovjeka čiji je pepeo bio u urni.

²³⁸ Mysterious Dorset, str. 71.

Pokojnik mu je zaprijetio strašnim posljedicama ako mu ostatke ne pokopa ondje gdje ih je našao. Kada se zemljoradnik probudio, ipak nije učinio ništa od toga. Nedugo zatim, njegov je najstariji sin, snažan i jedar mladić obolio. Za nekoliko dana bio je mrtav. Duh se ponovno pojavio, no prije je bio mršav i upao, a sada je izgledao robusno i zdravo jer se nahranio životnom snagom najstarijeg sina. Upozorio je zemljoradnika da urnu pokopa tamo gdje ju je našao, inače će i njegova drugog sina zadesiti ista sudbina. Kada se probudio, zemljoradnik nije trebao više uvjeravanja. Uzeo je urnu i vratio je tamo gdje ju je našao. Duh, koji se udebljao nahranivši se najstarijim sinom, nije se više vraćao.

Unatoč svim pripremama koje su trebale osigurati da se preminuli ne vrati na zemlju, opasnost da bi se mogao vratiti kao vampir i dalje je postojala. U nekim slučajevima, stav je zajednice da je bolje spriječiti nego liječiti. U područjima na kojima je zajednicom harao istinski strah od vampirskih napada, često su iskapali trupla nakon nekog vremena (obično tri godine), da bi vidjeli jesu li se raspala kako treba. Ako nisu, bio je to znak da bi preminuli mogao biti vampir i truplo su obradili na uobičajen način. Praksa odražava vjerovanje da kada duša umre, ne prelazi izravno u idući život, već se neko vrijeme zadržava u svojevrsnom limbu. U mnogim je područjima stoga bilo uobičajeno imati dva ukopa. Prvi se održavao nakon smrti, a drugi nakon provjere je li se iskopano tijelo raspalo. Tada je tijelo preminulog moglo biti pokopano uz sve poštovanje, često na nekom drugom mjestu.

U židovskoj tradiciji, osuđeni na opasnost postajanja vampirom, koji se kod Židova naziva estrie, bili su prije ukopa pregledani. Ako su im usta bila otvorena, vjerovalo se da će postati vampirom. Stavljanjem zemlje u otvorena usta preoblikovanje u vampira moglo je biti zaustavljeno. U Finskoj su osobe pod sumnjom da bi mogle postati vampiri spaljivane. Postoje i neobičniji lijekovi. Primjerice, u nekim dijelovima Njemačke, u grob su se stavljale ribarske mreže. Vampiri su opsesivno brojali čvoriće na mreži i bili bi toliko zabavljeni brojanjem da nikada ne bi izašli iz groba. Ponekad su se oko groba mogućeg vampira rasipavale sjemenke lana. Kada bi napustio grob, vampir je morao skupljati sjemenke. U jednoj varijanti legende, smio je sakupiti samo jednu sjemenku svake godine, te je tako selo dugo godina bilo mirno.

Lijek sličan mrežama primjenjivao se i na bića pod imenom viesczy, vampire slavenskih naroda sjeverne Europe, osobito Poljske. Ova je inačica zanimljiva jer ima isti etimološki korijen kao »vještica« ili »vještac«, čime je uspostavljena izravna veza različitih grana okultnog. Još jedan način ophođenja s vampirom bio je stavljanje cigle pod bradu pri ukopu, kako ne bi mogao otvoriti usta. Konačan lijek bio je odrublivanje glave i stavljanje glave pod ruku. Ako je dijete bilo rođeno sa zubima (pokazatelj vampirizma), mogući lijek bilo je čupanje zubiju. Bilo je lako posmrtno odrediti je li netko viesczy, jer njihovo je lice bilo žarko crveno, a lijevo oko otvoreno. Mogućim vampirima u usta se stavljalno trnje, ponekad se jezik probadao njime, kako bi ih se spriječilo da prožvaču mrtvački pokrov.

Sličan pristup bilo je rasipavanje trnja po grobu, što je vampira sprečavalo da ga napusti, jer se trnje hvatalo za tkanje pokrova. U Rumunjskoj, uz to što se u trupla visoko rizičnih skupina zabijalo kolce, raspoređivalo se kolce na strateška mjesta u grobu, kako bi se vampir pri pokušaju izlaska nabio na njih. U mnogim kulturama s mrtvima su pokapali srpove, a ponekad, kao u bivšoj Jugoslaviji, smještali su ih tako da bi vampir u nastojanju da pobjegne iz groba ostao bez glave. Vađenje srca također je bio način zaustavljanja vampirskog djelovanja, i Barber navodi slučaj rumunjskog kraljevića u egzilu u Parizu koji je 1874. godine poželio da mu poslije smrti uklone srce kako se ne bi vratio kao vampir.²³⁹

U Finskoj su običavali mrtvima vezati koljena kako ne bi mogli hodati. Drugdje su vezali usta. U Rumunjskoj je užad korištena kako bi »obuzdala« truplo: prerezivali su ih malo prije ukopa i pokapali u blizini leša. No, posljedice su mogle biti opasne. Ukoliko je užad kasnije bila

²³⁹ Barber, str. 73.

iskorištena u obredima crne magije, mrtvi bi se vraćali kao soj vampira poznat po imenu strigoi.

Ukoliko bi ovi pokušaji zaštite propali, postojao je niz mjera koje je trebalo poduzeti kako bi se zaštitilo, a često su se razlikovale od regije do regije. Bilo je važno znati zaštititi se od napada vampira. Korištenje prirodnih sredstava, poput češnjaka, već smo spomenuli. U kršćanskoj kulturi snažnu zaštitu pružali su vjerski simboli. Razlog je taj što su vampiri prokleti, nešto bez svake sumnje nekršćansko i stoga ih, primjerice, križ može otjerati, iako je prema predaji to mnogo manje učinkovito protiv »starog« vampira (dakle, onog koji je već neko vrijeme povratnik), nego »novog«. Raspelo se često smatra zaštitom od zla, iako važnost leži u simboli i vjeri osobe koja ga koristi, a ne obliku.

Jedan primjer moći raspela iz narodne predaje možemo pronaći u priči Slava vojvodine Kranjske koju je napisao Janez Vajkard Valvazor. Prvi je put tiskana 1689. godine. Glavi lik je zemljoposjednik Grando, koji je umro, no ubrzo se vratio kao vampir. Počinio je brojne napade i ljudi su se obratili Crkvi za pomoć. Kada je iskopano Grandovo tijelo, vidjeli su da mu na licu titra smiješak, no kada bi ispred njega stavili raspelo, niz obraze bi mu se zakotrljale suze. Odrubili su mu glavu i pošast je prestala. Kao zaštita od vampira može poslužiti i sveta voda. U vampirskom romanu Stephena Kinga, Salem's Lot, svetom se vodom dokazuje prisustvo neumrlih. U nekim dijelovima Europe, prije obračuna s vampirom, tamjanom su se premazivali noževi i kolci. U Tournefortovu slučaju vampirskog djelovanja na Mikonosu, stanovnici su do vratke poprskali svetom vodom kako bi se zaštitili od napada. Vjerovanja u toliku učinkovitost religijskih predmeta u borbi protiv sila zla vrlo su stara. Postoje glasine da je slavnu francusku obitelj Anjou, od koje, kako se smatra, potječu kraljevi srednjovjekovne Engleske, »stvorio Vrag« te da će mu se jednog dana vratiti. Prema priči, osnivačica obitelji bila je prelijepa Melusina, žena nepoznata porijekla. Primijećeno je da sa Svete mise odlazi svaki put neposredno prije posvećivanja hostije. Jednog ju je dana suprug prisilio da ostane na tom svetom trenutku, no za nju je to bilo previše. Melusina, koja je zapravo bila zao duh, izletjela je kroz prozor i nitko je više nije vidio. Demoni, prema starim vjerovanjima, nisu mogli podnijeti prisustvo pokazatelja kršćanske vjere, no vampirska književnost neprestano potkopava ovaj motiv. Sam Drakula ističe svoje pakleno porijeklo: »Koji vrag, koja se vještica može mjeriti s veličinom Atile, čija krv teče u ovim žilama.«²⁴⁰ Sudeći prema takvim precima, nije ni čudo da, u kršćanskim običajima, paklena stvorenja ne podnose simbole kršćanstva.

Postoji još jedan primjer važnosti vjerskih simbola u obračunavanju s vampirima, a nalazimo ga u tradiciji hvatanja u bocu. Ovaj opasan čin mogao je provesti samo vrlo iskusan čarobnjak hladne glave. No, od velike je važnosti u njegovoj opremi prisutnost prikkladne kršćanske ikone ili relikvije. Čarobnjak bi se sakrio i čekao vampira u zasjedi oboružan bocom. Ikonom bi ga natjerao u bocu, a pomoglo bi i stavljanje vampirove omiljene hrane u bocu (u slučaju bugarskog uboura, to nije krv nego gnojivo). Čim bi vampir ušao u bocu, čarobnjak bi je začepio. Bocu bi bacio u vatru i tako spalio vampira.

Ovo pak odražava vjerovanje prisutno u mnogo širim krugovima od vampirskih. Simbolička moć ikona kao pokazatelja božanske podrške ohrabivala je ljude koji su ih nosili sa sobom u bitke. U bizantsko doba, smatralo se kako ikona Djevice iz Konstantinopola Bizantincima jamči pobjedu u sukobu s neprijateljem. Kršćani katolici su umjesto ikona koristili relikvije, jer se vjerovalo da sadrže elemente svete moći sveca, i pridaju golemu snagu onome tko ih posjeduje. Ipak, to ne znači da slike u katolicizmu nisu bitne. Vjerovalo se kako slike dvaju svetaca, Kuzme i Damjana, daju specifične moći u borbi s rojevima neumrlih.

Ponekad nas može zaštititi i brz i čist um, što je pomalo utješno. Vampir u Armeniji ubijao je žrtve sišući im krv iz stopala. Prema jednoj priči, dva su putnika, prolazeći kroz Armeniju i

²⁴⁰ Stoker, *ibid.*, str.

svjesna moguće opasnosti, spavala tako da su podvukli stopala jedan drugom pod pazuhu. Kada je vampir došao, ostao je razočaran. Okrenuo se i otišao mumljajući nešto o nepravdi u postojanju bića s dvije glave, a bez nogu, i nitko ga više nije vidio. Još su neki načini obračunavanja s vampirima bili vrlo nekršćanski, primjerice, skidanje čarapa s preminulog. Kada se pojavi sumnja u postojanje vampira, treba ga uništiti. Prije svega, pojavljuje se praktičan problem pronalaska njegova počivališta. Ukoliko je identitet vampira bio poznat, to uglavnom i nije bio problem, no ako nije, korištena su mnoga sredstva kako bi se pronašao grob. Već smo spominjali djevicu kako grobljem jaše bijelog konja.²⁴¹ Moguće je i traženje plavih svjetala koja izviru iz groba, što je varijacija tradicije u kojoj slični plamenovi označavaju mjesta na kojima je zakopano blago (kao u Drakuli). Sama po sebi, plava svjetla sasvim su moguć fenomen jer tijela u raspadu ispuštaju mnogo metana, vrlo zapaljivog plina. Trag pri traženju vampirova počivališta mogle su biti i rupe u tlu oko groba, zatim udubine u površini zemlje te pomaknuti nadgrobni križevi. U slavenskoj kulturi, korištena je vrlo praktična metoda sipanja soli ili pepela oko groba nedavno preminulih, kako bi se mogle vidjeti stope eventualnog povratnika iz groba.

Pronađenog vampira potom valja uništiti. No, kao što smo pripomenuli, to nije uvijek jednostavno: na raspolaganju je mnogo načina različite učinkovitosti. Vampire treba uništiti, bez obzira na to koliko su bili dobri za života jer onaj što se pojavio iz groba, nije više isto ono biće koje je nekada bilo živo. Van Helsing je to istakao dok je poučavao svoje drugove kako da unište Lucy. Razumljivo, za Arthura, njezina zaručnika, bio je to strašan zadatak. Morao joj je u srce nabiti kolac, potom odrubiti glavu i usta ispuniti češnjakom (sve su ovo klasični lijekovi poznati iz narodne predaje). Arthur je upitao van Helsinga: »Je li ovo doista njezino tijelo ili tek zloduh u njezinu obličju?«, na što van Helsing tajnovito odgovara: »To i jest njezino tijelo i nije«, nešto poput slika »ružnog sna«.²⁴²

U vampirskoj književnosti obično su najstrašniji trenuci sama uništenja vampira (ipak, možda je još strasnije kada takvi prizori izostanu: na kraju Polidorijeva *The Vampyre* i Tieckova *Wake Not the Dead!* vampir nastavlja živjeti i loviti žrtve u budućnosti). U Drakuli, najstrašnije trenutke ne donosi smrt grofa, jer on umire u prilično mlakom sukobu na cesti, u smiraj. U *Nosferatuu* i *Hammerovu Horror of Dracula*, filmski su se producenti odlučili za dramatičniji kraj i grof Drakula biva uništen izlazećim suncem, na samom početku dana. Dakle, zaista jezivi trenuci Stokerova romana su »ubojstvo« Lucy i, kasnije, van Helsingovo uništavanje tri vampirice, družice grofa Drakule. U prvom prizoru, ugođaj je djelomice ostvaren mjestom odigravanja: zabačena kriptna crkvenog groblja, prigušeno osvijetljena svijećama smještenim po ostalim lijesovima. Stoker je van Helsingu pružio nekoliko prilika da sam ubije Lucy, no pojačava napetost tako da naposljetku odlučuje da će je ubiti Holmwood, njen zaručnik. Slično tome, van Helsing nalazi tri prelijepe no mrtve vampirice u kapelici dvorca i uništava ih zabijajući svakoj kolac u srce. Rezultat toga je omiljen kod filmaša: u roku nekoliko sekundi, pretvaraju se u hrpicu prašine.

U Carmilli susrećemo sve elemente klasične vampirske završnice, a neke kao da su preuzete izravno iz narodne predaje. Truplo pripada prelijepoj mladoj ženi, a ne nekome tko je umro prije 150 godina (ovdje valja istaknuti da je prema narodnoj predaji vampir uglavnom umro nedavno i hrani se krvlju i životnom snagom obitelji i prijatelja). Tijelo je sačuvano, nema tragova raspadanja, što je klasični vampirski simbolizam. Nedostatak svih takozvanih normalnih znakova smrti te podatni udovi i krv u lijesu, u mnogim su legendama oznaka vampira, to su »sve bitni znakovi i dokazi vampirizma«. Carmillu uništavaju zabijanjem kolca u srce, te ona ispušta strahovit vrisak. Odrubljuju joj glavu, spaljuju tijelo i rasipavaju pepeo po vodi: iskorišteni su svi lijekovi iz legendi koje smo razmotrili u ovoj knjizi.

²⁴¹ Vidjeti str. 38. ove knjige.

²⁴² Stoker, *ibid.*, str. 192

U narodnoj predaji, najdosljedniji načini uništavanja vampira su, kako se čini, odrubljivanje glave ili spaljivanje tijela, a pratili su ih odgovarajući obredi. Bilo je važno da krv iskopanog vampira ne dospije na onog koji mu odrubljuje glavu ili mu srce probija kolcem, jer će inače nesretnik poludjeti ili i sam postati vampirom. Uz to, odrubiti glavu vampiru nije tako jednostavno kako se čini. Trebalo je pripaziti da glava ne dođe u ponovni dodir s vratom jer bi se mogli nekim čudom spojiti. U Litvi, glavu su pokapali između nogu. Sjevernoeuropska varijanta vampira, Nachzehrer, imao je osobito gadnu naviku proždiranja vlastita posmrtnog pokrova dok je bio zatvoren u lijesu. Zatim bi prešao na vlastito meso i dok se proždirao, članovi njegove obitelji bi nestajali. Naposljetku, vampir bi izašao iz groba i počeo fizički napadati obitelj i piti im krv. Odrubljivanje glave i pokapanje glave odvojeno od tijela bio je jedan od načina uništavanja Nachzehrera.

Cin odrubljivanja glave često je izvođen grobarevom lopatom, a imajući na umu da je »vampirsko« truplo vrlo vjerojatno u poodmaklom stadiju raspadanja, za pretpostaviti je da to nije bilo teško izvesti. Kako bi se spriječilo prskanje krvi po prisutnima, truplo je prije zarezivanja često pokriveno tankim slojem neke tkanine. U nekim predjelima bivše Jugoslavije, Cigani su običavali zabiti kolac u trbuh pretpostavljenog vampira dok je još bio pokopan i tako se potpuno osloboditi opasnosti (što pokazuje kako su plitko ponekad pokapana tijela).

Spaljivanje je obično bilo zadnje rješenje. Smatrano je nepoželjnim i stoga je izbjegavano. Tradicije nekih crkvenih grana, pogotovo pravoslavlja, vjerovala su kako se tijelo mora raspasti u grobu prirodnim putem, prema Božjoj volji. Bilo je i drugih razloga, no i ovo je bila dovoljna zabrana. Osim toga, pri spaljivanju bilo je potrebno mnogo rukovanja s mrtvim tijelom, a to je u mnogim kulturama tabu. Postojali su i praktični problemi oko postizanja dovoljno visoke temperature koja bi uništila vampira, a čak i ako je toplina bila dovoljna, opet su postojali praktični problemi koji su zabranjivali potpuno uništenje trupla.²⁴³ Međutim, unatoč ovim komplikacijama, u Grčkoj i Bugarskoj potencijalni vampiri ponekad su nakon smrti spaljivani kako bi se spriječilo širenje pošasti. Obredi pri spaljivanju razlikovali su se od regije do regije. Prema nekim izvorima, prvo je trebalo odvojiti glavu, a prema drugima raskomadati tijelo i skuhati ostatke u svetoj vodi ili ulju.

Mjere koje su poduzimane kako bi se spriječilo da netko postane vampirom, kao i načini uništavanja vampira, zaključni su dokazi o vjerovanju u postojanje neumrlih u mnogim zajednicama. Vidjeli smo da vampiri mogu nastati na mnogo načina. No, treba spomenuti i posljednji, psihološki aspekt. U pozadini dojmljivosti vampirske tradicije, leži iskonski strah: strah od zakapanja. Ta je slika toliko stravična da je postala najstrašnjom od svih kazni, sudbina koja je, primjerice, sustigla Antigonu i Ismenu, kćeri nesretnog Edipa.

Vjerovanje da su neka tijela pogreškom zakopana živa, ponekad je bilo ponuđeno kao racionalno objašnjenje vampirizma. Primjerice, Calmet je pokapanje živih opisao kao jedan od mogućih razloga tog fenomena koji se pojavio tokom epidemija u osamnaestom stoljeću. Jesu li zaista neki vampiri bili tek ljudi zapali u komu i pogreškom pokopani podložno je raspravi, no smatramo kako je to manjkavo objašnjenje mnogih slučajeva vampirizma. Nepobitno je da je za mnoge strah od zakapanja stravična pomisao, a može postati opsesivna sve do granice paranoje. Strah od zakapanja pomaže objasniti učinak vampirskih priča na ljudsku psihu. Svakako je točno da su u predsvremeno doba mnogi ljudi još uvijek živi pokapani.

Oko takvih se slučajeva stvaraju legende. Jedna je žena na groblju Crkve sv. Spasitelja u Yorku bila pokopana s dragocjenim prstenom na prstu. Noć nakon sprovoda, grobar ju je iskopao kako bi joj uzeo prsten. No, kako su joj prsti bili natekli, uzeo je nož da prereze prsten. Tako je i učinio, no niz ženina je prsta potekla krv i ona se – zapravo u komi – osvijestila.

²⁴³ Barber, str. 76.

Vratila se obitelji, koja je, u najmanju ruku, bila iznenađena što je vidi. U Christchurchu u Dorsetu, za gospođu Perkins bio je u osamnaestom stoljeću podignut mauzolej. Ona se, naime, toliko bojala da će biti živa pokopana da je mauzolej dala sagraditi kako bi joj se grob nalazio iznad površine tla, te bi tako bila sigurna da u slučaju pogreške može izaći. Inzistirala je da se poklopac lijesa ne zabija, te da se ugrade vrata koja se mogu otvarati samo iz unutrašnjosti mauzoleja.

Rimski prirodoslovac Plinije Stariji bio je uvjeren da su mnogi od pokopanih još uvijek bili živi. U kasnije doba, u dijelovima Istočne Europe, spaljivanje se koristilo kao osiguranje da je tijelo zaista mrtvo. U Bavarskoj, gradila se kolibica za mrtve kako bi tijelo prije ukopa moglo neko vrijeme mirovati izvan zemlje. Najpoznatije književne priče temeljene na ovom motivu dakako su priče Edgara Allana Poea, Berenice i Prerani ukop. To je tema i jedne pustolovine Sherlocka Holmesa, Nestanak lady Frances Carfax. Naslov knjige osobito je zanimljiv jer je Carfax bilo ime kuće u Londonu u kojoj je odsjeo grof Drakula.

Koji god bili uzroci navodnog postojanja vampira, neumrli su oduvijek imali snažan utjecaj na maštu. Za mnoge rane civilizacije, smrt je bila stravično područje, nespojivo s rajskim slikama kasnijih religija poput kršćanstva i islama. Grčki bog Had »u biti je neumoljivi bog straha i tajnovitosti«. ²⁴⁴ Duše preminulih, prema grčkim mitovima, odnosili su keresi, bića nalik vampirima, odjevena u krvavo crveno ruho i oštih zuba. Ranjene u bitkama dokrajčili bi ugrizom i sisanjem krvi. U etrurskoj mitologiji, iz koje su potekla mnoga rimska vjerovanja, za prevlast nad dušom borile su se dvije skupine duhova: zli i dobri.

Kasnije religije nastavile su održavati strah od carstva mrtvih. Primjerice, kršćanstvo je propovijedalo Raj kao nagradu za pravednike, no razvilo je i koncept pakla u kojem zle duše zauvijek trpe neizdržive muke. Bilo je nužno zaštititi duše pravednika od kažnjavanja pa se pojavila potreba za obredima. Slično kao duhovi iz etrurske mitologije, kršćanska se Crkva borila za duše pravednika. Strah od neumrlih nije se, dakle, tijekom stoljeća umanjio, već se samo pokazivao u promijenjenom svjetlu.

Vampir je tvrdoglavo biće koje je teško uništiti. Čak i uslijed sekularizacije društva, on i dalje živi, neprestano se razvijajući u likovima poput Buffy ili Angela. No, u pozadini ovog razvoja leže, prema našem mišljenju, određene konstante. Strah od smrti, još uvijek nesavladan i neizbježan, stvaran je kao i uvijek. Zatim, unatoč nastojanjima, proces starenja još je uvijek neizbježan, iako smo ga malo usporili. Današnji neumrli možda su drugačiji od onih »poznatih« našim precima od prije nekoliko stotina godina, no ostaje činjenica da i dalje postoje, što nam pokazuje koliko su duboko ukorijenjeni strahovi koji ih održavaju na životu.

²⁴⁴ Larouae Encyclopaedia of Mythology, str. 165.

Bibliografija

- Ackroyd, Peter, *Hawksmoor*, London, Abacus, 1986. Anin, *The Life of Doctor John Dee*, London, 1842.
- Barber Paul, *Vampires, Burial and Death. Folklore and Reality*, New Haven and London, 1988.
- Baudelaire, Charles, *Cvjetovi zla*, prev. Dunja Robić i Tin Ujević, Konzor, Zagreb, 1995.
- Biedermann, Hans, *Dictionary of Symbolism* (prev. James Hulbert), Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 1992. Bunson, Matthew, *The Vampire Encyclopaedia*, New York, Random House, 2000.
- Burton, Sir R. F., *Vikram and the Vampire*, London, 1893.
- Byron, G./Polidori, J., *The Vampyre*, London 1819.
- Byron, G., 'Giaour', u: *The Works of Lord Byron*, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 1995.
- Calmet, Dom Augustin, *Treatise on the Vampires of Hungary and Surrounding Regions*, Frayling, str. 93 Casaubon, Meric, v4 *True and Faithful Relation on What Passed for Many Years Bet-ween Dr. John Dee... and Some Spirits*, London, 1659. Conan Doyle, Arthur, *Baskervilski pas*, prev. Ružica Vlaškalin i Aleksandar Vlaškalin, Otokar Keršovani, Rijeka, 1963. Copper, Basil, *The Vampire*, London, 1973.
- Crowe, Catherine, *The Night of Nature*, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 2000.
- Davies, David Stuart (ur.), *Short Stories from the Nineteenth Century*, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 2000. Deane, Hamilton and Balderstone, John L., *Dracula: The Vampire Play in Three Acts*, New York, 1933. Eliade, Mircea, *Istoriacredintelor si ideilor religioase*, (prev. s franc. Cezar Baltag), Bukurešt, Univers Enciclopedic, 1999. Eliade, Mircea, *Sveto i profano*, AGM, Zagreb 2002.
- Eliade, Mircea, *Dictionaralreligiilor*, (prev. s franc. CezarBaltag), Bukurešt, Humanitas, 1993.
- Foucault, Michel, *Anormalii*, (prev. s franc. Dan Radu Stanescu), Bukurešt, Univers 2001.
- Fowles, John, *The Magus*, London, 1997.
- Frayling, Christopher, *Vampyres: Lord Byron to Count Dracula*, London, Fa-ber and Faber, 1991. Frazer, James, *The Golden Bough*, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 1993.
- Gantz, G., *The Mabinogion*, London, Penguin Classisc, 1976.
- Goethe, Johann Wolfgang, *Faust*, prev. Tito Strozzi, Marjan knjiga, Split, 2000.
- Grimm, J. L. C i Grimm W. C, *Grimm's Fairy Tales*, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 1998.
- Haining, Peter i Tremayne, Peter, *The Un-dead: The Legend ofBram Stoker and Dracula*, London, Constable, 1997.
- Haining, Peter (ur.), *The Witchcraft Fares*, London, Robert Hale, 1974.
- Keats, John, *Selected Poems*, London, Penguin, 1996.
- Knott, Olive, *Witches of Dorset*, Milborne Port, Sherborne, Dorset Publishing Company, 1974.
- Lecouteux, Claude, *Vampiri si vampirism. Autopsia unui mit*, (prev. s franc. Mihai Popescu), Bukurešt, Saeculum, 2002.
- Le Fanu, Joseph Sheridan, *Carmilla*, prev. Sanja Petriška, iz: *Monolith*, Zagrebačka naklada, 1998.
- Legg, Rodney, *Mysterious Dorset*, Wincanton, Dorset Publishing, 1998.
- Mackay, Charles, *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 1995.

Matarasso, P., *The Quest of the Holy Grail*, London: Penguin Classics, 1975.

McNally, Raymond and Florescu, Radu, *In Search of Dracula, The History of Dracula*, Boston, Houghton Mifflin, 1994.

Muchembled, Robert (ur.), *Magia si vrajitoria in Europa din Evul Mediu pana astazi*, Bukurešt, Humanitas, 1997.

Poe, Edgar Allan, *Tales of Mystery and Imagination*, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 1993.

Rice, Anne, *Interview with the Vampire*, London, Futura, 1977.

Robbins, Russel Hope, *The Encyclopaedia of Witchcraft and Demonology*, Feltham, Hamlyn, 1968.

Ronay, Gabrie, *The Dracula Myth*, London, Pan, 1975.

Rowling, J. K., *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, London, Bloom-sbury, 2001.

Rowling, J. K., *Harry Potter and the Chamber of Secrets*, London, Bloomsbury, 2001.

Rowling, J. K., *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*, London, Bloomsbury, 1999.

Rowling, J. K., *Harry Potter and the Goblet of Fire*, London, Bloomsbury, 2001.

Seligmann, Kurt, *Magic, Supematuralism and Religion*, London, Penguin, 1971.

Shakespeare, William, *Hamlet*, prev. dr. Milan Bogdanović, Matica Hrvatska, Zagreb, 1950.

Shakespeare, William, *The Complete Works of William Shakespeare*, Ware, Hartfordshire, Wordsworth, 1998.

Shakespeare, William, *Tragedije (Macbeth)*, prev. Mate Maras, Matica Hrvatska, Zagreb, 2004.

Shakespeare, William, *Oluja*, prev. dr. Milan Bogdanović, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1996.

Simons, G. L., *The Witchcraft world*, London, Abelard-Schuman, 1974.

South, James (ur.), *Buffy, the Vampire Slayer and Philosophy*, Chicago and La Salle, Open Court, 2003.

Stoker Bram, *Drakula*, prev. Damir Zugec, Stanek, Varaždin, 1999.

Stoker, Bram, *Drakulin gost, dodatak u: Drakula*, prev. Damir Zugec, Stanek, Varaždin, 1999.

Summers, Montague, *The Vampire in Tore and Legend*, New York, Dover, 2001.

Tolkien, J. R. R., *Prstenova družina*, prev. Zlatko Crnković, Algoritam, Zagreb, 2002.

Tolkien, J. R. R., *Dvije kule*, prev. Zlatko Crnković, Algoritam, Zagreb, 2002.

Tolkien, J. R. R., *Povratak kralja*, prev. Zlatko Crnković, Algoritam, Zagreb, 2002.

Wilde, Oscar, *Slika Doriana Graja*, prev. Zlatko Gorjan, Stvarnost, Zagreb, 1969.

Wilkinson, W., *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia with... Political Obsetvations Realting to Them*, London, 1820., Wordsworth, 1998.

Encyclopaedia of World Mythology, London, BPC, 1975.

English Fairy Tales, Ware, Hertfordshire, Wordsworth, 1994.

Folklore, Myths and Legends of Britain, London, The Reader's Digest Association, 1973.

Great Vampire Stories, London, Chancellor, 2002.

New Larousse Encyclopaedia of Mythology, (prev. s franc. Richard Aldington and Delano Ames), London/New York, 1975.